

რუსულმა ზეცლადვილი - დეცნიერი და აღმისნი

რუსულმა ზეცლადვილი

რუსულმა ზეცლადვილი

რუსულმა ზეცლადვილი -
დეცნიერი და აღმისნი

100

რუსუდან ზეჟელაშვილი

რადიკალური შიშველშვილი – მეტნიერი და აღმნიანი

(1922-1994)

(დაბადებიდან მე-100 წლისთავის აღსანიშნავად)

ცხოვრების გზა
ბიბლიოგრაფია

გამომცემლობა „ენიკერსალი“
თბილისი 2022

წიგნი ეძღვნება აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორს, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს, საქართველოს მეცნიერების დამსახურებულ მოღვაწეს, **რაფიელ შამელაშვილს** დაბადებიდან მე-100 წლისთავის აღსანიშნავად.

აღწერილია პროფესორის ცხოვრების გზა: მონაწილეობა მეორე მსოფლიო ომში, სწავლა უმაღლეს სასწავლებელში, ასპირანტურაში, საკანდიდატო და სადოქტორო დისერტაციების დაცვა, მუშაობა ცხინვალისა და ქუთაისის პედაგოგიკურ უნივერსიტეტებში. თავმოყრილია პროფესორის თანამედროვეთა რამდენიმე მოგონება, შედგენილია მისი სამეცნიერო ნაშრომების ბიბლიოგრაფია. წიგნს ახლავს საარქივო მასალები და ფოტოსურათები საოჯახო ალბომიდან.

რედაქტორი **ჟუჟუნა ფიქრიშვილი**
ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ემერიტუსი პროფესორი

© რ. ზექალაშვილი, 2022

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2022

თბილისი, 0186, ა. ჯორჯაძის ქ. №4, ☎: 5(99) 17 22 30; 5(99) 33 52 02
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

ISBN 978-9941-33-326-2

შინაარსი

რედაქტორის წინათქმა	5
რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილი (მოკლე ბიოგრაფია)	7
ამონარიდი ენციკლოპედიიდან „ქართული ენა“	14
რუსუდან ზექალაშვილი – მამაჩემი	15
ბექა და გიორგი ზექალაშვილები – ჩვენი თბილი და ტკბილი ბაბუა	44
რაფიელ შამელაშვილისადმი მიძღვნილი წერილები	49
გ. სიხარულიძე – იგი იცავდა სამშობლოს (რ. შამელაშვილის ფრონტული ცხოვრების ეპიზოდები)	50
ს. მაღლაფერიძე – რ. შ. შამელაშვილი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი	55
ალ. ლლონტი, ლ. კვაჭაძე, გ. კაჭარავა – ქართული ენის სამსახურში	58
რაფიელ შამელაშვილის გარდაცვალება	61
ნეკროლოგები	62
გამოსათხოვარი წერილები	64
ალექსანდრე ლლონტი – მეცნიერი და პედაგოგი	64
ალექსანდრე ლლონტი, აკაკი თოფურია, ოთარ ქაჯაია, ტიტე სულაბერიძე – ნათელი ხსოვნა	71
ბაჟან ნამიჭეიშვილი – წიგნთან ჭიდილში ჩაფერფლილი	72
მაგული წულაია – მინის ყივილი	74
შოთა სეფიაშვილი – რაფიელ შამელაშვილის ხსოვნას	76
მოგონებებში გაგრძელებული სიცოცხლე	79
ავთანდილ ნიკოლეიშვილი – ქართული ენის სამსახურში დამაშვრალი	80

ჟუჟუნა ფეიქრიშვილი – სიკეთე და მადლიერება (პროფ. რ. შამელაშვილის ხსოვნას).....	82
მარინა ქაცარავა – „ნაშრომი განძად დარჩების...“	88
დალი ბახტაძე – ლიმილიანი და კეთილსალმნიანი	94
სიმონ არველაძე – ცნობილი ენათმეცნიერი და პედაგოგი.....	95
ოთარ ჭუმბურიძე – ქართული ენის მეხოტბე	99
მანანა მაისურაძე – ლექტორი და მეგობარი.....	101
ნაირა ბეპიევი – საყვარელი ლექტორი.....	102
ნორა ნიკოლაძე – ქართული ენისა და ქართული სულიერების ქომაგი	103
ნანული ცხვედიანი – მე და ჩემი პროფესორი	109
შალვა გუმბერიძე – მამობრივი მზრუნველობით აღსავსე.....	114
ინგა ქარქაშაძე – სულითაც დიდი ადამიანი	116
ელენე (ნელი) აფანასიადი – სამართლიანი და კეთილი	117
ფაუსტ ნადარაია – მეცნიერი, პედაგოგი, მამულიშვილი	119
იგორ კეკელია – ბეჭდის თვალივით.....	125
რაფიელ შამელაშვილის შრომების ბიბლიოგრაფია	129
მასალები რაფიელ შამელაშვილის არქივიდან	231
ქ. ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი – მასალების ჩამონათვალი.....	232
მიმოწერა გამოჩენილ მეცნიერებთან	237
ოფიციალური დოკუმენტები	264
ფოტოსურათები.....	273

რელაქტორის წინათქმა

პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი, ჩემი უფროსი კოლეგა, გახლდათ ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის (შემდეგ – უნივერსიტეტის) ქართული ენის კათედრის წევრი. ჩვენ ყოველთვის გვქონდა საქმიანი, ოფიციალური ურთიერთობა, იმავედროულად მისგან ხშირად მიგრძნია გულისხმიერი, თბილი და კეთილმოსურნე დამოკიდებულება; ამის გამო არაერთხელ გამომიხატავს ჩემი გულწრფელი მადლიერება (უფრო ვრცლად იხ. ქვემოთ).

საკმაოდ ხანგრძლივი ნაცნობობა-თანამშრომლობიდან ჩემს მეხსიერებას ნათლად შემორჩა ბატონი რაფიელის ასეთი პიროვნული პორტრეტი: თითქმის ყოველთვის იყო ღიმილიანი, ხალისიანი, სასიამოვნო მოსაუბრე, ზოგჯერ მისეული იუმორით შეზავებული საინტერესო ამბების მოყოლითაც რომ გვახალისებდა... ახლაც თვალწინ მიდგას ყოველთვის კოხტად ჩაცმული, პენიანი ინტელიგენტი, ტალღოვანი ოქროსფერი თმით, რაც მის იერსახეს მეტ სიმპათიურობას სძენდა. გარეგნულად იგი თითქოს ჩამოჰგავდა ბედნიერი ცხოვრებით გაღალღებულ ადამიანს.

იმ წლებში პირადად არ ვიცნობდი ბ-ნი რაფიელის მეუღლეს, არც მისი ოჯახის ეკონომიკური მდგომარეობის შესახებ ვიცოდი დანვრილებით. ახლა კი, როცა წავიკითხე ამჟამინდელ წიგნში წარმოდგენილი მოგონებები, გავეცანი სხვა მასალებსაც და ყოველივე ეს შევადარე წლების წინათ ჩემეული თვალით დანახულ ბ-ნი რაფიელის პიროვნებას, გული მეტკინა მისი მძიმე ცხოვრებისეული პირობების გამო, რომელიც თან სდევდა თურმე ბავშვობაშიც, ყმანვილკაცობაშიც და სიცოცხლის ბოლო წლებშიც. ამგვარი ეპიზოდების კითხვისას გული მეკუმშებოდა, მაგრამ არ გამკვირვებია, არც ერთი ფრაზა არ მიმიჩნევია გაზვიადებულად, რადგან თითქმის ასეთი რთული

გზა მეც გავიარე... ახლა უფრო დავრწმუნდი, რომ ბ-ნი რაფიელისა და ჩემი ცხოვრება ერთმანეთს ჩამოჰგავდა იმითაც, რომ ეკონომიურმა ხელმოკლეობამ ვერ შეასუსტა ჩვენში სწავლის დიდი სურვილი; პირიქით, ამ მძიმე ყოფითმა პირობებმაც უფრო გამოაწრო ჩვენი ნებისყოფა, გვასწავლა მოუღლეელი შრომა და იმ უსამართლო რეჟიმის დროსაც შეგვაძლებინა სამეცნიერო წრეებში დამოუკიდებლად მოგვეპოვებინა გარკვეული ადგილი...

მიუხედავად ეკონომიკური პრობლემებისა, ბატონი რაფიელი და ქალბატონი ნათელა იყვნენ ბედნიერები და მდიდრებიც. მათი ჭეშმარიტი სიმდიდრე გახლდათ ერთადერთი ქალიშვილი – რუსუდანი, დღეს ცნობილი ენათმეცნიერი, ზნეკეთილი და სანიმუშო პიროვნება, ღირსეული მემკვიდრე ღირსეული მშობლებისა.

სასიამოვნოა, რომ უკვე რეალობად იქცა ქ-ნი რუსუდანის ჩანაფიქრი – მოგონებებითა და საარქივო მასალებით გაემთლიანებინა მამის ცხოვრების გზა და ცალკე ნიგნად წარედგინა ფართო მკითხველისთვის.

პროფესორ რ. შამელაშვილისადმი მიძღვნილი ეს საინტერესო ნაშრომი მოკრძალებულ პატივს მიაგებს ჩვენი უფროსი კოლეგის ნათელ ხსოვნას, მის ამქვეყნიურ ღვაწლსა და მამუღიშვილობას.

ჟუჟუნა ფეიქრიშვილი
2022, აგვისტო.

რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილი

(მოკლე ბიოგრაფია)

რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილი დაიბადა 1922 წლის 15 აგვისტოს გეგეჭკორის (ახლ. მარტვილის) რაიონის სოფელ ბანძაში, ღარიბი ებრაელის ოჯახში. ის იყო უფროსი შვილი, ჰყავდა ექვსი და-ძმა: სიმონი, ხაისარა, გერშონი, ქეთო, ისაკო და ნოდარი.

მამა – მიხეილ არონის ძე შამელაშვილი – ღრმად მორწმუნე ადამიანი იყო, I მსოფლიო ომის მონაწილე, ბიბლიის შესანიშნავი მცოდნე.

დედა – ფენო აბეშას ასული სეფიაშვილი – სათნო, კეთილი, მოსიყვარულე და მშრომელი ქალი გახლდათ.

ოჯახს ეკონომიურად ძალიან უჭირდა, რადგან ისედაც მძიმე დროს, შიმშილობასა და გაჭირვებაში, შვიდი შვილის მოვლა და რჩენა ადვილი არ იყო.

1939 წელს რ. შამელაშვილმა წარჩინებით დაამთავრა სოფ. ბანძის საშუალო სკოლა, მაგრამ უმაღლეს სასწავლებელში მისი საბუთები არ მიიღეს, რადგან სწორედ მაშინ გაიწვიეს საბჭოთა არმიის რიგებში. ის მსახურობდა ვოლინსკის ოლქის ქ. ლიუბომლში, გერმანიის საზღვართან ახლოს. 1941 წლის სამამულო ომმაც იქვე მოუხსნო და პირველი წუთებიდანვე მებრძოლთა რიგებში ჩადგა. ის მონაწილეობდა მოსკოვისა და სტალინგრადის დაცვაში, პოლონეთის განთავისუფლებაში, ქალაქ კენიგსბერგის აღებაში, იყო მდ. ელბასთან მოკავშირეთა ჯარების შეხვედრისა და 1945 წელს მოსკოვში, წითელ მოედანზე, გამარჯვების აღლუმის მონაწილე.

რ. შამელაშვილი დაჯილდოებული იყო ჯარისკაცის უმაღლესი ჯილდოთი – დიდების ორდენით, სამამულო ომის I ხარისხის ორდენით, მედლებით: „სიმამაცისათვის“, „სტალინ-გრადის დაცვისათვის“, „მოსკოვის დაცვისათვის“, „კენიგსბერგის აღებისათვის“, „საბრძოლო დამსახურებისათვის“ და სხვ. მიღებული ჰქონდა უმაღლესი მთავარსარდლის 10 მაძლობა. ფრონტზე ოთხჯერ დაიჭრა, მაგრამ ბოლომდე მაინც იქ დარჩა საბრძოლველად. ომის დამთავრების შემდეგაც არ გამოუშვეს მალე, თითქმის ერთი წელი ისევ ჯარში მსახურობდა.

1946 წელს რ. შამელაშვილი დემობილიზაციით დაბრუნდა მშობლიურ სოფელში (მოგვიანებით მას მისცეს სამამულო ომის მეორე ჯგუფის ინვალიდობა).

იმავე წელს ის, როგორც სკოლის წარჩინებული კურსდამთავრებული, უგამოცდოდ მიიღეს ალ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის სპეციალობით ფაკულტეტზე. უკიდურესი ეკონომიური გაჭირვების მიუხედავად, სწავლობდა დიდი მონდომებით, აქტიურად მონაწილეობდა სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენციებსა და სესიებში.

ჯერ კიდევ სტუდენტობისას, 1949 წელს, დაქორწინდა თანაკურსელზე, დიდი სამამულო ომის ვეტერანზე – ნათელა ივანეს ასულ ნიკოლაიშვილზე (სამტრედიის რაიონის სოფ. დაფნარიდან). ორივე შესანიშნავად სწავლობდა და მათ დაენიშნათ ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახელობის სტიპენდია.

რ. შამელაშვილმა 1950 წელს წარჩინებით დაამთავრა ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტი და მეუღლესთან ერთად ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლად განაწილებით წავიდა ახალციხის რაიონში. უმძიმეს პირობებში მუშაობდა ცოლ-ქმარი სოფლებში: ანსა და ჭვინთაში, ბოლოს – დაბა ვალეში.

1952 წელს რაფიელ შამელაშვილი დაბრუნდა ქუთაისში, სადაც მასწავლებლად დაიწყო მუშაობა ვაჟთა IV საშუალო

სკოლაში, ხოლო 1953 წელს – ქუთაისის ოლქის განათლების განყოფილების სასკოლო ინსპექტორად. ოლქის გაუქმების შემდეგ მუშაობდა ქუთაისის მუშა ახალგაზრდობის III საშუალო სკოლაში.

1955 წელს რაფიელ შამელაშვილმა წარმატებით ჩააბარა გამოცდები საქართველოს სსრ განათლების სამინისტროს პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში ქართული ენის სწავლების მეთოდის სპეციალობით. აკად. ვარლამ თოფურიას ხელმძღვანელობით მოამზადა საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე: „განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები ქართულში და მათი სწავლების მეთოდიკა“, რომელიც წარმატებით დაიცვა 1960 წლის 4 მარტს.

1958-1972 წლებში რ. შამელაშვილი მუშაობდა სამხრეთ ოსეთის (სტალინირის, მოგვიანებით – ცხინვალის) პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის კათედრაზე (ჯერ უფროს მასწავლებლად, შემდეგ – დოცენტად).

1970 წლის 18 თებერვალს დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში („ვ. ი. ლენინი და ენათმეცნიერების საკითხები“). დაცვის დროს რაფიელ შამელაშვილის სამეცნიერო ნაშრომს მაღალი შეფასება მისცა აკად. გიორგი ახვლედიანმა.

1972 წლიდან რ. შამელაშვილმა მუშაობა გააგრძელა ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენის კათედრის დოცენტად, ხოლო 1973 წლიდან – პროფესორად გარდაცვალებამდე, 1994 წლამდე.

პროფ. რ. შამელაშვილი 1982 წელს დააჯილდოვეს მედლით „შრომის ვეტერანი“, იყო სსრკ უმაღლესი სკოლის წარჩინებული მუშაკი, საქართველოს სსრ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, თბილისის ა. ს. პუშკინის (შემდეგ – ს.-ს. ორბელიანის) სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის სპეციალიზებული სა-

მეცნიერო საბჭოს წევრი, საქართველოს უმაღლესი განათლების სამინისტროსთან არსებული მეთოდური საბჭოს წევრი.

პროფ. რ. შამელაშვილმა სიცოცხლის ბოლო წუთამდე უერთგულა მშობლიურ უმაღლეს სასწავლებელს. 1994 წლის 9 ივნისს, გამოცდის ჩატარებისას, თავი ცუდად იგრძნო, სახლში მიიყვანეს კოლეგებმა, მაგრამ იმავე დღეს გარდაიცვალა.

გაზეთ „ლიტერატურული საქართველოს“ ნეკროლოგში მისი უფროსი მეგობარი პროფ. ალექსანდრე ლლონტი, მისი თანასოფლელი, სიყრმის მეგობარი და კოლეგა ცხინვალის პედაგოგიკური ინსტიტუტიდან დოც. ოთარ ქაჯაია და თანაკურსელი დოც. ტიტე სულაბერიძე წერდნენ: „რაფიელ შამელაშვილი საუკუნეობით ჩვენთან თანშეზრდილი ებრაელი ერის ის ღირსეული წარმომადგენელი იყო, რომელიც სისხლით, ხორციითა და სულით იყო ჩვენი მიწის წილნაყარი... პედაგოგიური მოღვაწეობის დიდი გამოცდილების მქონე, მახვილგონიერებითა და იუმორით აღსავსე ალალ კაცი... მუდამ იძლეოდა კეთილშობილების საუკეთესო მაგალითს, მთელი მონდომებითა და სიყვარულით ემსახურებოდა ქართულ კულტურას“.

პროფ. რ. შამელაშვილი ნაყოფიერი მოღვაწე იყო. იკვლევდა ქართული ენის სწავლების მეთოდოლოგიას, ქართული ენის ლექსიკას, ლექსიკოლოგიას, მწერლის ენას (შოთა რუსთაველის, აკაკი წერეთლის, ილია ჭავჭავაძის, იაკობ გოგებაშვილის, ვაჟა-ფშაველას, კონსტანტინე გამსახურდიას, მიხეილ ჯავახიშვილის, გალაკტიონ ტაბიძის, ლეო ქიაჩელის, შალვა დადიანის, გიორგი ლეონიძის, სიმონ ჩიქოვანისა და სხვათა ენასა და სტილს), მეტყველების კულტურის, ტოპონიმიკის, დიალექტოლოგიის, ტერმინოლოგიისა და ონომასტიკის საკითხებს, ქართულ-ებრაულ ლიტერატურულ და ენობრივ ურთიერთობებს და სხვ.

გამოქვეყნებული ჰქონდა 19 წიგნი, დამხმარე სახელმძღვანელოები, სამეცნიერო სტატიები, სამეცნიერო-პოპულარ-

რული გამოკვლევები, 1000-ზე მეტი საჟურნალო თუ საგაზეთო პუბლიკაცია და რეცენზია. თითქმის არ გამოსულა ნაშრომი ქართულ ენათმეცნიერებაში (ასევე რუსულ და უცხოურ ლინგვისტიკაში), რომ მას არ შეეფასებინა და რეცენზია არ გამოეყვეყნებინა. დიდი ყურადღებით ეკიდებოდა ქუთაისისა და საქართველოს კულტურული ცხოვრების სიახლეებსაც. ის აქვეყნებდა სტატიებს ჟურნალებში: „ცისკარი“, „განთიადი“, „სკოლა და ცხოვრება“, „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, „უცხოური ენები სკოლაში“, „რინა“, „ფიდიუაგი“, „ჭოროხი“, „დროშა“, „კრიტიკა“, „საქართველოს ქალი“, „საქართველოს ბუნება“, აღმანახი „მნათობი“, „პარტიული სიტყვა“, „Литературная Грузия“, „Русский язык в национальной школе“, „Русский язык в грузинской школе“, „Вопросы языкознания“ და ა.შ. იყო საქართველოს თითქმის ყველა იმდროინდელი გაზეთის აქტიური კორესპონდენტი („ქუთაისი“, „ლიტერატურული საქართველო“, „თბილისი“, „სახალხო განათლება“, „სოფლის ცხოვრება“, „ახალგაზრდა კომუნისტი“ და სხვ.).

პროფ. რ. შამელაშვილის ნიგნებიდან აღსანიშნავია:

განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები ქართულში და მათი სწავლების მეთოდика, თბ., 1958.

აკაკი წერეთლის ენის შესწავლა სკოლაში, ცხინვალი, 1962.

მეთოდური მითითებანი ქართული ენის სწავლების მეთოდикаში, თბ., 1964.

ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი, თბ., 1975¹.

თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, I-IV ნაკვეთები, თბ. (I – 1972; II – 1974; III – 1978; IV – 1988).

¹ ამ ლექსიკონზე რეცენზია დაბეჭდა ნორვეგიელმა პროფ. ჰანს ფოგტმა პარიზში, ჟურნალ „რევიუ დე ქართველოლოჟი“, იმავე ჟურნალში ნაშრომს თბილი სიტყვებით გამოეხმაურა ფრანგი ქართველოლოგი ბერნარ უტიე.

„ვეფხისტყაოსნის“ ენის საკითხები, თბ., 1977.

„არ გავცვლი სალსა კლდეებსა...“ (ლიტერატურული წერილები), ქუთაისი, 1983.

პროფესორს გამოუქვეყნებელი დარჩა შემდეგი შრომები: საარქივო მასალები გამოჩენილ მოღვაწეთა შესახებ, ქუთაისის არქივიდან, 1959.

სტილისტიკის საკითხები, ცხინვალი, 1960, 231 გვ.

ქართული ენის სწავლების მეთოდის საკითხები (დამხმარე სახელმძღვანელო), ცხინვალი, 1968.

ენათმეცნიერების შესავლის საკითხები (სალექციო კურსი პრაქტიკუმებითურთ), ქუთაისი, 1982, 314 გვ.

საკონტროლო და საკურსო სამუშაოები ქართულ ენაში, ქუთაისი, 1985, 65 გვ.

ქართული ენის კვლევები (სპეცკურსი ქართულ ენაში), თბ., 1985.

რუსულიდან შემოსული სიტყვები ქართულში, ქუთაისი, 1980.

ენათმეცნიერების შესავალი (პრაქტიკული), თბ., 1987.

ქართული ენის სწავლების მეთოდის კონსპექტური კურსი (დამხმარე სახელმძღვანელო), ქუთაისი, 1987.

ბედნიერება, მშვიდობა, რწმენა (ესეების კრებული) (თანავტორი ნოდარ დევაძე), ქუთაისი, 1989.

ქართული სალიტერატურო ენის ისტორია (სალექციო კურსი), ქუთაისი, 314 გვ.

ზოგადი ენათმეცნიერება (ლექციების კურსი), ქუთაისი, 1990.

სადიპლომო ნაშრომები ქართულ ენაში (პედინსტიტუტების სტუდენტებისათვის), ქუთაისი, 1990.

ენათმეცნიერების შესავალი, ქუთაისი, 1991.

ქართული ენის ლექსიკოლოგია (მოკლე სალექციო კურსი), ქუთაისი, 1992.

„საენათმეცნიერო ცნობარი“ (ქართველ, რუს და უცხოელ ენათმეცნიერთა ენციკლოპედია-ბიობიბლიოგრაფია), ქუთაისი, 1992.

ქართული ენის გრამატიკა (მორფოლოგია), ქუთაისი, 1993.

ლინგვისტური მოძღვრების ისტორია, ქუთაისი, 1994.

რ. შამელაშვილმა შეადგინა პროგრამები უმაღლესი სასწავლებლის ფილოლოგიის ფაკულტეტისათვის: „ტექსტის ლინგვისტიკური ანალიზი“ (1976); „ლინგვისტიკურ მოძღვრებათა ისტორია“ (1981), მონაწილეობდა ფილოლოგიის აქტუალურ საკითხებთან დაკავშირებულ უამრავ რესპუბლიკურ თუ საკავშირო სამეცნიერო კონფერენციასა და სიმპოზიუმზე.

მეცნიერს აქტიური მიმოწერა ჰქონდა ბევრ გამოჩენილ ქართველ, რუს და უცხოელ ფილოლოგთან. მათ შორის იყვნენ: აკაკი შანიძე, ვარლამ თოფურია, არნოლდ ჩიქობავა, მზექალა შანიძე, გიორგი ახვლედიანი, ალექსანდრე ღლონტი, იოსებ მეგრელიძე, ანტონ კიზირია, ივანე ქავთარაძე, აკაკი დავითიანი, ბიძინა ფოჩხუა, ივანე გიგინეიშვილი, ივანე იმნაიშვილი, ისიდორე გვარჯალაძე, სერგო თურნავა, აკაკი გელოვანი და სხვ. მზად იყო ყოველთვის მხარში ამოსდგომოდა ახალგაზრდა კოლეგებს.

რაფიელ შამელაშვილი გარდაიცვალა 1994 წლის 9 ივნისს, დაკრძალულია ქუთაისში, საფიჩხიის ებრაელთა სასაფლაოზე

პროფ. რ. შამელაშვილის მეუღლე – რესპუბლიკის დამსახურებული პედაგოგი, პერსონალური პენსიონერი ნათელა ივანეს ასული ნიკოლაიშვილი (დაბ.1923წ.), ჭირსა თუ ლხინში მხარში ედგა რაფიელს და მუდამ ეხმარებოდა სამეცნიერო მუშაობაში (გარდაიცვალა თბილისში 2001 წლის 24 სექტემბერს, მიძიმე ავადმყოფობის შემდეგ).

ამონარიდი ენციკლოპედიიდან „ქართული ენა“
(იხ. 2008, გვ. 538)

შამელაშვილი რაფიელ მიხეილის ძე (15.VIII.1922), სოფ. ბანძა, მარტვილის რ-ნი 9. VI. 1994, ქუთაისი), ფილოლოგი, ფილოლ. მეცნ. დოქტორი (1970), პროფესორი (1973), საქართვე. მეცნ. დამს. მოღვაწე.

დაამთავრა სოფ. ბანძის საშ. სკოლა (1938), ქუთ. აღ. წულუკიძის სახ. სახელმწ. პედაგოგიკური (1950), ასპირანტურის კურსი გაიარა საქ. სსრ განათლ. სამინისტროს პედ. სამეცნ.-კვლევით ინ-ში (1955-58). იყო ქართ. ენისა და ლიტ-ის მასწავლებელი ახალციხის რ-ნისა და ქუთაისში (1950-55), სასკოლო ინსპექტორი ქუთაისის ოლქის განათლების განყ-ებაში, ცხინვალის პედ. ინ-ტის ქართ. ენისა და ლიტ-ის კათედრის მასწავლებელი (1953-1963), დოცენტი (1963-1972), ქუთ. აღ. წულუკიძის სახ. სახელმწ. პედ. ინ-ტის ქართ. ენის კათედრის პროფესორი (1973-94). იკვლევდა ქართ. ენის სტრუქტურის, ლექსიკოლოგიის, მწერლის ენის, ქართ. ენის ტოპონიმიკის, ტერმინოლოგიის, მეტყველების კულტურის, ქართ. ენის სწავლების მეთოდის საკითხებს. ჟურნალ-გაზეთებში გამოქვეყნებული აქვს 1500-ზე მეტი სტატია, რეცენზია; ავტორია 19 მონოგრაფიისა.

თხზ.: განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები ქართულში და მათი სწავლების მეთოდისა, თბ., 1958; აკაკი წერეთლის ენის შესწავლა სკოლაში, ცხინვალი, 1962; თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, თბ., ნაკვ. I – 1972, II – 1974, III – 1978, IV – 1988; ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი, თბ., 1975; მეტყველების კულტურის ზოგიერთი საკითხი, თბ., 1980; მეთოდური მითითებანი ქართულ ენაში (სახელმწიფო გამოცდებისათვის), თბ., 1984; მეტყველების განვითარების საკითხები რვანლიან სკოლაში, თბ., 1986.

ლ. კვანტალიანი

რუსუდან ზექალაშვილი

მ ა მ ა ზ ე მ ო ²

...ძნელი ყოფილა მამაზე წერა, მამაზე, რომელსაც თავს ვერჩიე, მაგრამ მაინც გულნაკლული, შვილსა და შვილიშვილებს დანატრებული წავიდა მარადიულ სასუფეველში, რადგან ცოცხალს ვეღარ ჩავუსწარი და უკანასკნელად ვეღარ მივესიყვარულე. არადა, ჩემს მზეს ფიცულობდა, საოცრად მიფრთხილდებოდა, იმასაც კი მიმაღავდა ტელეფონზე, თუკი ასთმის შეტევა ჰქონდა ან სასწრაფო დახმარება ჰყავდათ (რაც საკმაოდ ხშირად ხდებოდა!), მაინც მეუბნებოდა, ძალიან კარგად ვარო... მისი გარდაცვალების შემდეგ თვალი მოვკარი საწერ მაგიდაზე გადასაფურცლ კალენდარს და 1994 წლის 25 მაისის ფურცელზე წავანყდი ოდნავ აკანკალებული ხელით მინაწერს, რომელიც დღემდე გულს მისერავს: „დღეს ასთმამ ისევ შემომიტია, საღამოს 8 საათზე, სასწრაფო გვყავდა“...

რა საშინელი დრო დაემთხვა, ტელეფონზე დარეკვაც კი ვერ ხერხდებოდა, საათობით ვიდექით ცენტრალური ფოსტის რიგში და მერე ხან ითიშებოდა, ხან მშობლების ხმაც არ მესმოდა ყურმილში... კუპონების პერიოდი იყო, ფულის საშინელი გაუფასურება, ბანკში შეტანილი შავი დღისთვის გადანახული დანაზოგების უიმედო დაკარგვა, განსაკუთრებით – ხანდაზმული ადამიანების ბედის ანაბარა მიტოვება, სიძვირე და გაჭირვება, ნავთქურაზე საჭმლის მზადება და სანთლის შუქზე კითხვა... თურმე რამდენ რამეს მიმაღავდნენ ჩემი საწყალი მშობლები... საჭმელსაც კი ჩვენთვის ინახავდნენ საყინულეში, ეგებ შვილიშვილებს უფრო სჭირდებოთ, ვაითუ არ აქვთო... მამაჩემის სიკვდილის შემდეგ გავიგე, რადიორედაქციაში გაუგზავნია წერი-

² პირველად დაიბეჭდა შემოკლებით ჟურნალ „ნოსტალგიაში“ 2010 წელს.

ლი: „SOS – დაგვეხმარეთ!“ შეგძრავთ ეს ფრაზები, გაუსაძლის პირობებში ვართო, უკიდურესად გვიჭირსო... ცხადია, ვიცოდით, 80-90-იან წლებში მთელ ქვეყანაში სიღატაკე, გაჭირვება, შიმშილი და უიმედობა იყო, მაგრამ ჩემთან არასოდეს დაუნუნუნიათ... მერე, როცა მამა აღარ იყო და ზოგიერთი ნივთი მოვისაკლისე, დედა დამნაშავესავით გამომიტყდა, შვილო, რა უნდა გვექნა, სახლიდან რაღაც ნივთები გაგვექონდა და ვაყიდვინებდით, რომ როგორმე თავი გაგვეტანაო, თქვენ არ გეუბნებოდით, რომ არ გენერვიულათო...

მიუხედავად მძიმე წლებისა, მამას საოცარი ხალისი და იუმორი შეჰქონდა მუდამ საზოგადოებაში, სიცოცხლე-ხარხარი ისმოდა ყველგან, სადაც ის იყო. უყვარდა მეზობლებთან ხუმრობა, დიდთან დიდი იყო და პატარასთან – პატარა. ყველას იცნობდა: მწწვრილმანეს, მექუდეს, მეწაღეს, გამყიდველს, მემწვანილეს, მერძევს, მოხელეს, ფოტოგრაფს, აფთიაქარს თუ ბიბლიოთეკარს! მგონი, ბაზარშიც უფრო იმისთვის დადიოდა, რომ ხალხს გამოლაპარაკებოდა, სხვადასხვა კუთხის ადამიანების საუბარი მოესმინა, რამე სახალისო ეთქვა. ყველა ლოცავდა და ბევრი შეღავათითაც კი აძლევდა ხილსა თუ ბოსტნეულს... ერთ გამყიდველს თურმე შესჩივლა, დიაბეტი მაქვსო და იმას ალაღად უთქვამს: რანაირი ტკბილი კაციც ხარ, ისეთი ტკბილი ავადმყოფობა შეგყრიაო. ამაზე ხშირად ხუმრობდა და იცინოდა.

...ჩემთვის ის იყო თავდადებული მამა (რომელსაც შეეძლო გაუჩენელი გაეჩინა, ქვა გაეხეთქა და ყველანაირი წიგნი მეორე დღესვე ემოვა, თუკი რამე სახლში არ გვექონდა), დედაჩემისთვის – მოსიყვარულე (ზოგჯერ ბავშვივით ჭირვეულიც!) მეუღლე, შვილიშვილებისათვის – თავგადაკლული ბაბუა, რომელსაც სასეირნოდ დაჰყავდა და ჩემგან მალულად აძლევდა ნაყინისა და სათამაშოების ფულს, სტუდენტებისთვის – ყურადღებიანი, საყვარელი და თბილი ლექტორი, მეგობრებისთვის – სანდო და ერთგული მეგობარი, რედაქციებისთვის – მუდმივი და

მოუღლეელი კორესპონდენტი (ზოგჯერ – თავმომაბეზრებელიც კი!)...

მამა სულ მახსენდება თავის კაბინეტში, საწერ მაგიდასთან მჯდომი, საყვარელ წიგნებთან. სულ რაღაცას წერდა, მუშაობდა, დაჰკანკალებდა თითოეულ ფურცელს, საგულდაგულოდ კეტავდა მაგიდის უჯრებს, ბავშვებმა არაფერი ამირიონ ან არ გამიფუჭონო...

ენათმეცნიერებაში არც ერთი ახალდაბეჭდილი წიგნი არ გამოეპარებოდა, რომ რეცენზია არ დაეწერა. დღემდე მიკვირს, როდის ასწრებდა ამდენს. ალბათ დღე არ გასულა, რომ რამდენიმე გვერდი არ დაეწერა. ხუმრობდა, წერის ავადმყოფობა მჭირს, წერას ვყავარ ატანილიო. ხშირად იმეორებდა ერთ-ერთ ანდაზას: „ობლის კვერი ცხვაო, ცხვაო, გვიან გამოცხვაო, მაგრამ კარგად გამოცხვაო“. ამ ანდაზას ბატონი საშა ლლონტიც ეუბნებოდა ხოლმე გასამხნეველად... ობოლში მამა თავის თავს გულისხმობდა, რადგან ამქვეყნად „მფარველი პატრონი“ არავინ ჰყავდა, ხელიც კი არავის გამოუწვდია, ცხოვრების ძნელ გზაზე მხოლოდ დიდი შრომითა და საკუთარი ოფლით მიიწევდა წინ... სტუდენტობისას არც ერთი კაპიკი არ მიუღია თავისი გაჭირვებული ოჯახიდან, პირიქით, მუდამ იქით ელოდნენ ნასწავლი შვილისგან (მათი აზრით, უკვე დიდი კაცისგან!) დახმარებას, მამაც, და-ძმაც და ცოლის ნათესავებიც ყველაფერზე მას აწუხებდნენ ხოლმე, ხან რას სთხოვდნენ, ხან – რას: წამლებს, წიგნებს, საშენ მასალას, ფულს, საშუალო სკოლაში ან უმაღლეს სასწავლებელში სიტყვის შეწევას და ათას სხვა რამეს...

ბავშვობა და სკოლის წლები

მამაჩემი ღარიბი ებრაელის ოჯახში დაიბადა 1922 წელს. პირველი შვილი იყო, პირველი სიხარული... ცხოვრობდნენ გზის

პირას, მოგვიანებით მათ პირდაპირ ჩაის ფაბრიკა ააშენეს. მერე ოჯახში გაჩნდნენ მისი და-ძმები: სიმონი, ხაისარა (რაისა), გერშონი, ქეთო, ისაკო და ნაბოლარა – ნოდარი (მისი დაბადებისას მამა ომში ყოფილა).

ბაბუა – მიხეილ (მიშა) არონის ძე შამელაშვილი – პირველი მსოფლიო ომის მონაწილე, ღრმად მორწმუნე იყო და მონღო-მებით ასრულებდა ყველა რიტუალს, სინაგოგაში ლოცვას არ აცდენდა, სოფელ ბანძაში ებრაელ ბავშვებს ასწავლიდა ებრაულ წერა-კითხვას, ლოცვებს, აკითხებდა და უხსნიდა თორას (უცნაური და წარმოუდგენელიც კი იყო, რომ მამაჩემს არ უსწავლია ებრაული წერა-კითხვა და ლოცვები! ალბათ მაშინდელი ათეისტური პროპაგანდის ბრალი იყო... მერე კი ამას ნანობდა, მეცნიერული თვალსაზრისითაც რამდენ რამეში გამოადგებოდა).

ბებია (ჩვენთვის დიდედა) – ფენო აბეშას ასული სეფიაშვილი – სათნო, კეთილი, მშრომელი ქალი, მთლიანად გადაგებული იყო ქმარ-შვილზე, შემდეგ – შვილიშვილებზე... მისი ტკბილი სიტყვებით შემოგებება – „ქაფრად, დიდედა შემოგვევლოთ, ქაფრად!“ – დღესაც ყურში ჩამესმის!

ისედაც დუხჭირი ცხოვრების დროს შვიდი შვილის მოვლა და რჩენა ადვილი საქმე არ იყო. სულ ახალგაზრდა გაუთხოვებიათ და ერთხელ ამოოხვრით გამიმხილა, ისეთი ხალისიანი ვიყავი, ზოგჯერ ეზოში ცეკვა-ცეკვით გავივლიდი, როცა არავინ მიყურებდაო, ყველაფერი მიხაროდა და ზოგს შორიდან გიჟი ვეგონებოდიო... ამასაც იგონებდა, როცა რაფოზე ვიყავი ფეხმძიმედ, ხეზე ავედი ბლის მოსაკრეფად, უცებ გავიგონე დოლ-გარმონის ხმა, გავშალე ხელები და ცეკვა მომინდა, ბენჯზე გადავრჩი, რომ არ ჩამოვვარდიო.

შემდეგ იმდენი ტანჯვა მოუტანა ულმოებელმა წუთისოფელმა, რომ ვილას ახსოვდა ოდესღაც სიცოცხლით სავსე და გულამღერებული ყმანვილქალობა.

ქუჩის გადაღმა ცხოვრობდნენ მამიდა და ბიძა – მიხეილ (მიშა) ხუხაშვილი, გიგლა ხუხაშვილის მშობლები. მამას ჰყავდა ორი მამიდა: კიკუჩა (გიგლას დედა) და თამარა შამელაშვილები,

ცხრა დეიდა და ბიძა (დედის ძმები): ბაჩიბაყი (ბათ-შევა ხუნდიაშვილისა), გუგულა (მარდახიაშვილისა), სარა (სეფიაშვილისა), ლიზა (მეგრელიშვილისა), იაკობ (ყობია), მოშე, მიხაკო, გაბრიელ (გაბო) სეფიაშვილები.

იმ დროს ბანძაში ბევრი ებრაელი ცხოვრობდა (ამიტომაც ეძახდნენ მის ერთ დიდ უბანს ურიაკარს). უმრავლესობას გაჭირვებით გაჰქონდა თავი, ბაბუას ოჯახსაც ეკონომიურად ძალიან უჭირდა, რადგან ისედაც მძიმე დროს, შიმშილობასა და სიღატაკეში, შვიდი შვილის მოვლა და რჩენა ადვილი არ იყო: ხშირად ღომი და მჭადიც კი არ ჰქონდათ, რომ შვილები დაეპურებინათ. მამაჩემი მიყვებოდა, რომ უმეტესად სკოლაში მშვიერი მიდიოდა, დაბრუნდებოდა და არც მაშინ იყო რამე საჭმელი, ახლახან შევდგი ღომი ცეცხლზეო, ეტყოდა დედა. პირზე ნერწყვმომდგარი უყურებდნენ მისი და-ძმებიც, როდის გამზადდებოდა ღომი, ყველი კი ნამდვილი ფუფუნება იყო, ათასში ერთხელ თუ ჰქონდათ... საჭმლის ფული არსად იყო და წიგნებისთვის საიდანღა ექნებოდათ? მამაჩემს რამდენჯერ საკვებისთვის მიცემული ხურდებით წიგნები უყიდია და თვითონ მშვიერს დაუძინია...

ყოველთვის დიდი სითბოთი იხსენებდა მამა ბანძაში გატარებულ წლებს, გულგახსნილ და სიკეთით აღსავსე მეზობლებს, მათს ტკბილ სიმღერებს და მისთვის მშობლიურ მეგროულს; სიყვარულით მიყვებოდა, რომ ოჯახის თითქმის ყველა წევრს მეტსახელი ჰქონდა, როგორც საერთოდ ბანძელებს (ბაბუას „მიშა-პახვალას“ ეძახდნენ თურმე, სიმონ ბიძიას – „სიმონ-ჩიტას“, უმცროს ბიძას – „კვარკვალიტას“...).

მამამ ბანძის საშუალო სკოლა წარჩინებით დაამთავრა უმძიმეს დროს, 1939 წელს.

აქვე უნდა ვთქვა, რომ ამ სოფლის სკოლამ უამრავი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე აღზარდა, ყველა ერთმანეთზე უკეთ სწავლობდა, თითქოს ერთგვარი შეჯიბრი ჰქონდათ გამართული. მამა სიცოცხლის ბოლომდე ტკბილად და სიამაყით

იხსენებდა თავის თანაკლასელებს, სკოლის დირექტორს, საყვარელ მასწავლებლებს: ლეგენდარულ იოსებ ჯიქიას, ტონია ოდიშარიას, რაჟდენ ქუთელიას და სხვებს... ის 1970 წელს მოგონებებში წერდა: „ბატონმა იოსებ ჯიქიამ მასწავლა თავისუფალი აზროვნება, განმივითარა მსჯელობის უნარი, შემაყვარა ძველი და ახალი ქართული, კლასიკური და თანამედროვე ლიტერატურა. მართლაც, ბანძის საშუალო სკოლაში ჩაეყარა საფუძველი ენისადმი ჩემს უდიდეს სიყვარულს, სადაც ჩვენი მასწავლებელი იოსებ ჯიქია განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა ე. წ. თავისუფალ თემებს ისეთ ციტატებზე, როგორიცაა: „მაგრამ მარტო წერთნა რას უზამს, თუ ბუნებამც არ უშველა“, „სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკვდილი სახელოვანი“, „ცა – ფირუზ, ხმელეთ – ზურმუხტო, ჩემო სამშობლო მხარეო“, „სჯობს მონობაში გადიდკაცებულს თავისუფლების ძებნაში მკვდარი“ და სხვ. ჩემი მასწავლებლებისგან მე ახლაც ვსწავლობ არა მხოლოდ ქართულ ენას, ლიტერატურას, ბოტანიკასა და ისტორიას, არამედ ყველაფერს“. უკვე ასაკში შესულიც დიდი მოწინებით იხსენებდა თავის პედაგოგებს და ამბობდა, სამეგრელოს ერთ პატარა სოფელში ამ სკოლამ რამდენი გამოჩენილი ადამიანი აღზარდაო. სიცოცხლის ბოლომდე ახლო ურთიერთობა ჰქონდა თანასოფელელ მეცნიერებთან: თავის მამიდაშვილთან, დრამატურგ გიგლა ხუხაშვილთან, ენათმეცნიეროთარ ქაჯაიასთან, ფილოსოფოს ბონდო კარტოზიასთან და სხვებთან.

ჯარში განვევა და მეორე მსოფლიო ომში მონაწილეობა

მამაჩემს ცხოვრებამ ბევრი დარტყმა მიაყენა. ერთ-ერთი პირველი იყო, რომ სკოლის დამთავრების შემდეგ უმაღლეს სასწავლებელში საბუთები არ მიიღეს, რადგან თურმე საბჭოთა არ-

მიის რიგებში უნდა გაენვიათ... ვინ აცალა ცოდნას მოწყურებულ ახალგაზრდას სწავლა? ჯარში პირველად მსახურობდა ვოლინსკის ოლქის ქ. ლიუბომლში, გერმანიის საზღვართან ახლოს. ომ-მაც იქვე მოუსწრო და პირველი წუთებიდანვე მებრძოლთა წინა რიგებში ჩადგა. ჩემი ბავშვობისას მამა ხშირად მოამბობდა ომის საშინელ წლებზე, მეც თვალეზაფართოებული ვუსმენდი. ახლა ვნანობ, ნეტა ჩამეწერა და სამახსოვროდ შემენახა, ნამდვილად ძალიან საინტერესო წიგნი გამოვიდოდა...

მამა ტანმორჩილი იყო, მაგრამ საოცრად მოძრავი, ცქვი-ტი, კარგა ხანს იყო კავალერისტთა ნაწილში და ჰყავდა საყვარელი ცხენი – „სოკოლი“, რომელმაც თურმე რამდენჯერმე იხსნა აშკარა სიკვდილისაგან... ბევრჯერ უთქვამს, ომში გადამარჩინა მდინარე აბაშისწყალზე ნასწავლმა ცურვამო. ერთ-ერთი მდინარის გადალახვის დროს თურმე ტყვიების წვიმაში მოუხდათ გადაცურვა, უამრავი ჯარისკაცი დაიღუპა, მამამ კი იმით იხსნა თავი, რომ ჩაყვინთა და ისე გაცურა...

მამაჩემს შესანიშნავი მუსიკალური სმენა ჰქონდა, კარგად მღეროდა და ჯარშიც თურმე ყოველთვის მას ავალებდნენ საბრძოლო სიმღერების წამოწყებას: – Рафаил Михайлович, а ну-ка запевай! – და ისიც მღეროდა „სულიკოს“, „ციცინათელას“... ომისდროინდელ „კატიუმას“, „მოლდოვანკას“, შურჟენკოს სიმღერებს და მრავალ სხვას. ალბათ ამიტომაც მხვდება გულზე ყველა ეს სიმღერა, დღემდე ყურში ჩამესმის, რა ტკბილად მღეროდნენ ჩემი მშობლები (დედასაც მშვენიერი სმენა და ხმა ჰქონდა). მახსოვს, მამა როცა კარგ ხასიათზე იყო, ქართულ და მეგრულ სიმღერებს წამოიწყებდა ხოლმე, დედაც აჰყვებოდა... რამდენჯერ ამჩუყებია გული მის ნამღერ ტკბილ და სევდიან „დიდავოი ნანაზე“. სულ პატარა ვიყავი, როცა ფირსაკრავზე ფირფიტებს დადებდა და მასმენინებდა ქართულ ხალხურ სიმღერებს, რუსულ რომანსებს, ფალიაშვილის „დაისს“, ცრემლები ერეოდა მალხაზის არიაზე („გმორდები, ტურფაე!“).

...ოროდღე სიტყვა მეორე მსოფლიო ომზე: ყოველი 9 მაისი ჩემს ოჯახში დიდ მოგონებებს უკავშირდებოდა. ჩემი მშობლებისთვის, როგორც ომის ვეტერანებისთვის, ეს იყო უდიდესი დღე! მამა გამარჯვების პარადის მონაწილე იყო, დედა 1945 წლის 9 მაისს რუმინეთის ქალაქ კონსტანცაში შეხვდა...

არ შეიძლება ამ დღის დავინწყება და გაუფასურება...

რამდენი ქართული ოჯახისთვის იყო ეს ომი უმძიმესი დანაკარგი და ტრაგედია, მარჩენალის დაღუპვა, რჩეული ახალგაზრდების ქცევა უსახელო გმირებად, სადღაც გადაკარგულ დაუტირებელ საძმო სამარეებად, დაბრუნების სიხარულად კი – მხოლოდ ბედნიერთათვის!

კიდევ კარგი, არ ესმით ომში დაღუპულებსა და ჩემს მშობლებს, რომ ახლა ამდენი კამათი, დაცივნა და ქედმაღლური ქილიკიც კი დაიწყეს მეორე მსოფლიო ომსა და მათს მონაწილეობაზე... მით უმეტეს, როცა უამრავი ქართველი დაიღუპა, ტყვეობა გამოსცადა, დასახიჩრდა... როგორ უხაროდათ, ვინც ამ დღეს მოესწრო! იხსენებდნენ იმ ამაღელვებელ წუთებს, როცა ომი დასრულდა და ფაშიზმზე გაიმარჯვეს!

მე მგონი, არ უნდა სჭირდებოდეს დღეს ხალხს იმის შესენება, რომ ყოველგვარი ომი საშინელებაა... ფაშიზმი კი უდიდესი კოშმარი და ჭირი იყო მთელი მსოფლიოსთვის! არ უნდა ამოვსვართ ლაფში ომში დაღუპულთა ხსოვნა! პატივი მივაგოთ რამდენიმე ასეულ კანტიკუნტად შემორჩენილ ვეტერანს ან უკვე გარდაცვლილს! ეს მათი ახალგაზრდობა იყო, მათი რწმენა, მათი შეწირული მსხვერპლი!

ვიხსენებ ჩემს მშობლებს და მინდა იმქვეყნად მივულოცო მათ და ომის ყველა მონაწილეს ყოველი 9 მაისი! მე მათთან არასოდეს მიკამათია ამ თემაზე, ვერ ვაკადრებდი, რომ ის საშინელი ომი არ ნიშნავდა სამშობლოს დაცვას!

დედასთვის ეს იყო მისი ახალგაზრდობის საუკეთესო 4 წელი, შეწირული ომისთვის! მამასთვის – ჩვეულებრივი ცხოვრებიდან ამოგლეჯილი კომარული სასტიკი და დაუნდობელი 7 წელი...

და წარმოდგინეთ – მანამდეც და შემდეგაც ისედაც შიმშილითა და გაჭირვებით აღსავსე უმძიმესი ცხოვრებიდან ბევრისთვის დაუნდობლად წართმეული ახალგაზრდობის წლები: ტყვიების ზუზუნში, რეალობად ქცეულ ჯოჯოხეთში გატარებული საშინელება! ზოგი, ღვთის შეწევნით, გადარჩა, დაბრუნდა და ცხოვრება გააგრძელა... მაგრამ რამდენი ვერ ელირსა მშობლიური მიწის ნახვას! რამდენი მილიონი ადამიანი შეიწირა სულ ამ ომმა, საკონცენტრაციო ბანაკებმა... რამდენი მილიონი ადამიანი (მათ შორის – უამრავი ებრაელი!) გაჟლიტეს დაუნდობლად!

ქედი მოვიხაროთ დაღუპულთა ხსოვნის წინაშე, ჩვენი მშობლების (ზოგისთვის – ბებიების და ბაბუების) წინაშე! ეს ჩვენი ტრაგიკული ისტორიაა! მათ სწამდათ, რომ სამშობლოსთვის იბრძოდნენ... არ შევბღალოთ ეს რწმენა!

ინსტიტუტის წლები და დაოჯახება

მამა 1946 წელს დაბრუნდა დემობილიზაციით სოფელში და, როგორც სკოლის წარჩინებული კურსდამთავრებული, უგამოცდოდ მიიღეს ალ. ნულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტზე.

უცნაურია, რას გიმზადებს ცხოვრება... დედაც უგამოცდოდ უნდა მიეღოთ, როგორც ქუთაისის პედაგოგიური ტექნიკუმის წარჩინებული კურსდამთავრებული, მაგრამ საბუთების მიღებაზე უარი უთხრეს, დაგაგვიანდათ, უგამოცდოდ ჩასარიცხთა ლიმიტი ამოიწურა და გამოცდები უნდა ჩააბაროთო. სასონარკვეთილი და ხელჩაქნეული მისულა თავის ყოფილ მას-

ნავლებელთან, ქუთაისის ინტელიგენციის ბრწყინვალე წარმომადგენელთან, ელენე ნაზარიშვილთან, რომელმაც გაამხნევა და უთხრა, ასე უკეთესია, თავიდანვე გაგიცნობენ და გაიგებენ, რა ჭკვიანი ხარო... იმ დროს თურმე ცხრა გამოცდა ბარდებოდა და ყველა ბრწყინვალედ ჩააბარა. რომ არა ქალბატონი ელენეს გამხნევება და ნაქეზება, ალბათ არც ცდიდა, ამდენი წლის შემდეგ რალა მახსოვსო... არადა, პედტექნიკუმში საუკეთესო მოსწავლედ მიაჩნდათ, ქართული ენისა და ლიტერატურის ბრწყინვალე პედაგოგის, სულით ხორცამდე დახვეწილი ინტელიგენტის, ნიკო მეფისაშვილის უსაყვარლესი მოსწავლე იყო...

ასე აღმოჩნდნენ მამა და დედა ერთ კურსზე, ომგადახდილები, ცხოვრების ტანჯვა-წვალებით გამობრძმედილები. ერთ-ერთი საუკეთესო კურსი იყო, ჰყვებოდნენ, უმრავლესობა დღესა და ღამეს ასწორებდა სწავლაში. თითქმის ყველას უჭირდა, მაგრამ სხვა თანაკურსელებს ცოტ-ცოტა საჭმელს მაინც უგზავნიდნენ რაიონებიდან. ისინი კი თურმე ზოგჯერ ჩემს მშობლებსაც უწილადებდნენ სოფლიდან გამოგზავნილ ან ჩამოტანილ ნობათს. სიცოცხლის ბოლომდე ახსოვდა ჩემს დედ-მამას რაჭიდან ჩამოტანილი ლობიანების გემო და მათი ვანელი თანაკურსელის, ტიტე სულაბერიძის (შემდეგ – თსუ-ს დოცენტის), გამომცხვარი უგემრიელესი მჭადები...

ქუთაისის პედინსტიტუტში იმ დროს ხშირად ჩამოდიოდნენ და ჩემს მშობლებსაც უკითხავდნენ ლექციებს გამოჩენილი მეცნიერები: სიმონ ყაუხჩიშვილი, ანგია ბოჭორიშვილი, აკაკი შანიძე, გიორგი ახვლედიანი, გიორგი (ჯვებუ) როგავა, კორნელი კეკელიძე, ალექსანდრე ბარამიძე, შოთა ჩხარტიშვილი, ოთარ ჯინორია და სხვ.

ქართულ ენაში კი მათი ლექტორი იყო უკეთილშობილესი ადამიანი, ბრწყინვალე მეცნიერი, დოც. ქეთევან ძონენიძე, რომლის ლექციებსა და სემინარებს ჩემი მშობლები მუდამ მაღლიერებით იხსენებდნენ. თურმე ქალბატონი ქეთევანი შესვენებისას იმასაც კი ეკითხებოდა სტუდენტებს, დილით ისაუზმეს თუ არა (ომისშემდგომ პერიოდში დიდი გაჭირვება იყო და პურ-

საც ტალონებით იძლეოდნენ!). ერთ-ერთ მოგონებაში ქეთევან ძონენიძეზე მამა წერდა მისთვის ერთ-ერთი საყვარელი ლექსის სტრიქონებს:

„ო, როგორ მინდა ახლაც მისი სიტყვა-აღერსი,

რომ ოცნებაში განმეორდეს ის სტუდენტობა.

იქნება, კალამს მოეკიდოს ისეთი სიტყვა,

ჩემს მასწავლებელს რომ შევკადრო, როგორც მადლობა“.

მამა სწავლობდა დიდი მონდომებით (ცხადია, დედაც ტოლს არ უდებდა და სჯობნიდა კიდევ!), არ ახსოვდა არც ძილი და არც მოსვენება, აქტიურად მონაწილეობდა სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენციებში, არც ერთი წიგნი არ გამოორჩებოდა, საჭმლის ფულს იკლებდა და წიგნებს ყიდულობდა (ხანდახან ასეც ხუმრობდა: აბა, რა გამზრდიდა, არასდროს საჭმელი არ მქონდა, იმიტომ დავრჩი ტანდაბალიო!). ასე თითო-თითოდ შეაგროვა თავისი შესანიშნავი საოჯახო ბიბლიოთეკა.

...სტუდენტობაში სიყვარულიც მოასწრო: შეუყვარდა თანაკურსელი, ისიც ნაფრონტალი, მამით ობოლი უნიჭიერესი პირმშვენიერი გოგონა სამტრედიის რაიონის სოფელ დაფნარიდან, ერთ-ერთი საუკეთესო სტუდენტი ნათელა ივანეს ასული ნიკოლაიშვილი, რომელზეც 1949 წელს დაქორწინდა. ორივე შესანიშნავად სწავლობდა და დაუნიშნეს ნ. ბარათაშვილის სახელობის სტიპენდია, რომლითაც გაჭირვებით გაჰქონდათ თავი (დღეს წარმოუდგენელიც კი მოეჩვენება ბევრს, მაგრამ სხვა შემოსავალი მათ არაფერი ჰქონდათ, იშვიათად თუ რამე კერძო სამუშაოს იშოვიდნენ, ეს იყო და ეს).

ცრემლნარევი იუმორით ამბობდნენ, შევუღლდით ორი პროლეტარი, ბალიშის ნაცვლად თავქვეშ წიგნები გვედოო... ვერ ვიტყვი, რომ ეს ქორწინება ზარ-ზეიმით მიიღეს მამაჩემის მშობლებმა. ცხადია, ებრაელი რძალი ერჩიათ, მაგრამ სიყვარულმა თავისი გაიტანა (რა თქმა უნდა, არც დედაჩემის დედა და ნათესავები შეხვედრიან ამ ამბავს დიდი აღფრთოვანებით!): ახალ-

გაზრდები არ შეუშინდნენ დაბრკოლებებს და, ყველა სიძნელის მიუხედავად, შეინარჩუნეს სიყვარულით შექმნილი ოჯახი, თუმცა აქვე ვიტყვი, რომ დედას ძალიან უყვარდა მამაჩემის მშობლები, მისი და-ძმა, საოცრად თბილი და სიყვარულით აღსავსე დამოკიდებულება ჰქონდათ.

არ დამავიწყდება ერთი გულის ამაჩუყებელი ამბავი, რომელსაც მამა ჩვეული იუმორით ალამაზებდა: „ცოტა ხნით ჩამოვიყვანეთ ჩვენს ნაქირავებ ბინაში ნოდარი, უმცროსი ძმა, მაშინ თორმეტიოდნე წლის ბიჭი, თვალეზგაფართოებული რომ უყურებდა მისთვის უცხო და უცნაურ ქალაქს, ყველაფერი აოცებდა... ბანძაში სულ ფეხშიშველა დარბოდა, აბა, ვის ჰქონდა იმდენი ფული, რომ ფეხსაცმელები ეყიდათ და ეს მაშინ არც არავის უკვირდა... შეგვეცოდა მე და ნათელას, ასე ფეხები დაუსკდებოდა და ქალაქშიც ვერსად ივლიდა, წავიყვანეთ ბაზრობაზე, ისე უხაროდა, სულ კუნტრუშით წამოგვეყვო; ბევრი ვარჩიეთ, ფული ცოტა გვქონდა, ბოლოს ერთი წყვილი ე. წ. „რეზინტრესტები“ (ერთგვარი რეზინის სპორტული ფეხსაცმელები) შევურჩიეთ, გზაშივე ჩაიცვა, თავისი ძველი დახეული ფეხსაცმელები იქვე გადაყარა. სახლში შევნიშნეთ, რომ ოდნავ კოჭლობდა... თურმე იმის შიშით, ვაითუ არ მიყიდონო, ერთი ნომრით პატარა ფეხსაცმელზე თქვა, კარგად მაქვსო, სინამდვილეში კი ფეხის თითები მოკეცილი ჰქონდა და უჭერდაო“. მე არ ვიცი, რით დამთავრდა ეს ცრემლნარევი და დღეს ბევრისთვის დაუფერებელი ამბავი, გადაუცვალა თუ არა გამყიდველმა ფეხსაცმლის წყვილი, მაგრამ მე კი მუდამ გული მეკუმშება ამ მოგონებაზე...

ჩვენთან წლობით ცხოვრობდა (განსაკუთრებით – ზამთრობით) – ბებია ქრისტინე (დედას დედა), გვარად თარგამაძე, რომელსაც შემდეგ მართლა მზე და მთვარე ამოსდიოდა რაფოზე, თავის საამაყო სიძეზე (ჩემთვის ბედნიერება იყო, როცა ბებია დამიჯდებოდა და უამრავ ზღაპარს, თქმულებასა და ლექსს მიყვებოდა ბავშვობისას)...

ვფიქრობ, რომ ჩვენი ოჯახი იყო ქართულ-ებრაული მეგობრობის ერთგვარი სიმბოლო. მამას საოცრად უყვარდა დედას ყველა ნათესავი, ჩემი დეიდებიც მას ძმაში არ არჩევდნენ. მე კი მამაჩემის ნათესავებისთვის არასოდეს შემიმჩნევია, თუ ოდესმე ქართველი რძლის საწინააღმდეგო რამე ჰქონდათ, პირიქით, უჩვეულო სითბო, სიყვარული და ურთიერთპატივისცემა იყო მათ შორის.

მასწავლებლობა და ასპირანტობა

1950 წლიდან მამა და დედა განაწილებით წავიდნენ სამუშაოდ ახალციხის რაიონში პედაგოგებად, მუშაობდნენ სოფლებში: ანსა და ჭვინთაში, ბოლოს – დაბა ვალეში. მშობლები მიყვებოდნენ, რა მძიმე პირობებში მოუწიათ მამინ მუშაობა. იქ თავიანთი მასწავლებლები უკვე ჰყავდათ (რომელთაც უმაღლესი განათლება არ ჰქონდათ მიღებული) და ამიტომ შუბლშეკრულები შეგვხვდნენ ახალგაზრდა სპეციალისტებსო, პირველ ხანებში ცოლი და ქმარი სხვადასხვა სოფელში გაგვიშვესო. თურმე მამაჩემი იძულებული იყო, დაქირებული ცხენით ევლო თავის სამსახურში... ერთხელ მეცხვარის ძაღლებიც კი გამოჰკიდებიან და ძლივს გადაურჩენია თავი.

დედაჩემი იგონებდა: ვალეში მუშაობისას რაფიელი ყველასთან ახლოს იყო, ძალიან შეხუმრებულიც კი და ერთხელ ახალგაზრდა კოლეგას ჩუმად სათამაშო ბაყაყი დაუდო მაგიდაზე. მერე რეზინის ბურთს ხელი მოუჭირა და, როცა ბაყაყი შეხტა, ქალს კინალამ გული შეუღონდა შიშისგან, ნამდვილი ეგონაო... შემდეგ მამამ თურმე ბოდიშები უხადა, რა ვიცოდი, ასე თუ შეგეშინდებოდაო.

სოფლის მოსახლეობასაც ეხმარებოდა დედა, ყველას თავი შეაყვარა. ერთ პატარა პირველკლასელ ბიჭს, სახელად არსენას, სასკოლოდ შარვალ-პერანგიც კი შეუკერა (მამაჩემის ტან-

საცმელი გადაუკეთა), რადგან შეეცოდა, როცა გაიგო, რომ სკოლაში ვერ უშვებდნენ ამის გამო...

1952 წლიდან ჩემი მშობლები ისევ ქუთაისში დაბრუნდნენ და იქ გააგრძელეს მუშაობა: მამა ჯერ საოლქო ინსპექტორი იყო, შემდეგ ოლქი გაუქმდა და სკოლაში დაიწყო მასწავლებლობა... სიცოცხლის ბოლომდე მეგობრობდნენ იმდროინდელ კოლეგებთან, პედაგოგებთან: ნინო ასათიანთან, ეკატერინე (კატუშა) ჭეიშვილთან, ლეილა აბდუშელიშვილთან, რეზო დადუნაშვილთან... ტკბილად მახსენდება, რამხელა ბედნიერება და დღესასწაული იყო ქალბატონ ელენე ნაზარიშვილთან (ჩემთვის უსაყვარლეს ელო დეიდასთან) და ჩემი მშობლების კოლეგებთან სტუმრობა!

...მე გავჩნდი 1954 წლის ნომბერში, მამა კი 1955 წლიდან უკვე ასპირანტი იყო თბილისის ი. გოგებაშვილის სახელობის პედაგოგიკის ინსტიტუტში. ცხადია, დედასთვის ძალიან ძნელი იყო პატარა ბავშვით ქუთაისში მარტო ცხოვრება და მუშაობა, მაგრამ მეუღლეს ხელი შეუწყო, რომ სამეცნიერო ასპარეზზე მისი წინსვლა არ დაეზრკოლებინა...

მამამ აკად. ვარლამ თოფურიას ხელმძღვანელობით მოამზადა და დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია 1960 წლის 4 მარტს. საოცარი სითბოთი და მოწინებით იგონებდა მამა ბატონ ვარლამს, მის უზადო ინტელიგენტობას, პუნქტუალობას, მოზომილ სიმკაცრესა და მომთხოვნელობას. მოგონებებში ერთგან უწერია: „მე ბედნიერი ვარ, რომ ბატონი ვარლამის ხელმძღვანელობით გავიარე ასპირანტურის კურსი. ჩემი საკანდიდატო დისერტაცია პირველად მან და ქალბატონმა მარიამ თალაკვაძემ ნაიკითხეს და საგულისხმო შენიშვნებიც მომცეს“.

მამა ჰყვებოდა ბატონი ვალერიან რამიშვილის მზრუნველობაზეც, რომელმაც კარგად იცოდა მისი ოჯახის ეკონომიური შესაძლებლობა და თურმე კატეგორიულად აუკრძალა ბანკეტის მოწყობა დაცვის შემდეგ, რაც იმ დროს თითქმის გრადი-

ციად იყო ქცეული. ის ძალიან დაეხმარა მამას ასევე პირველი წიგნის გამოცემაში.

იმ პერიოდში პედაგოგიკის ინსტიტუტში ასპირანტები იყვნენ: შოთა ქურდაძე (შემდგომ – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, გორის ინსტიტუტის პროფესორი), კარლო მაჭარაშვილი (შემდგომ ასევე პროფესორი) და სხვ. მათთან ბოლომდე ინარჩუნებდა მამა თბილ და მეგობრულ დამოკიდებულებას.

მამას ასპირანტობის წლებს დაემთხვა თბილისში ავბედითი 1956 წლის მარტის ამბები, რომლის დროსაც ბევრი გულანთებული ახალგაზრდა დაიღუპა. ღვთის მადლით, მამა უბრალო შემთხვევითობამ იხსნა, რომ იმ დროს იქ არ იყო: ბატონ ვარლამთან ყოფილა დაბარებული და ვერ გააცდენდა...

ცხინვალის პედაგოგიური ინსტიტუტი

1958 წლიდან მამა მუშაობდა სამხრეთ ოსეთის (ჯერ სტალინირის, შემდეგ – ცხინვალის) პედინსტიტუტში ქართული ენისა და ლიტერატურის კათედრის უფროს მასწავლებლად, შემდეგ – დოცენტად. კათედრის გამგე იყო მისი სიყრმის მეგობარი, თანასოფელი, არაჩვეულებრივად გულისხმიერი ადამიანი და შესანიშნავი მეცნიერი ოთარ ქაჯაია. მრავალწლიანი ურთიერთობის განმავლობაში ერთხელაც კი არ მომხდარა მათ შორის უთანხმოება, მამას არ ახსოვდა იოტისოდენა წყენაც კი ოთარისგან, პირიქით, მხოლოდ თანადგომა, მეგობრული და თბილი დამოკიდებულება...

მიუხედავად იმისა, რომ ძალიან ძნელი იყო ყოველ 2 კვირაში ცხინვალში ჩასვლა-ჩამოსვლა, მაინც თბილად იგონებდა მამა იქ გატარებულ წლებს, ქართველ თუ ოს კოლეგებს, ბევრი მათგანი თბილისიდან ჩადიოდა. მაშინ გაიცნო და დაუმეგობრდა ბევრ მეცნიერს: ალექსანდრე ლლონტს, იოსებ მეგრელი-

ძეს, ანდრო მირიანაშვილს, შალვა სააკაძეს, სამსონ ენუქაშვილს, ჟუჟუნა ზეინკლიშვილს და ბევრ სხვას.

მამა ყველა სტუდენტს უყვარდა, ძალიან ახლოს იყო მათთან და მამაშვილური დამოკიდებულება ჰქონდა. ორჯერ თუ სამჯერ მე და დედაც ვიყავით ცხინვალში ორიოდ კვირით, სტუდენტთა და ლექტორთა საერთო საცხოვრებელში გამოგვიყვეს ოთახი და დიდი ყურადღებით გვეპყრობოდნენ. მახსენდება ერთ-ერთ ოჯახში მამას მეგობარ ელენა გლუშკოსა და მის ქალიშვილ სვეტასთან სტუმრობა, მათი გულითადი მასპინძლობა. ორი დღით გორშიც წამიყვანა მამას ნასტუდენტარმა ლილი ელიშაკოვმა.

როგორ ველოდებოდი ხოლმე მამას ჩამოსვლას ცხინვალიდან, ვიცოდი, აუცილებლად ჩამომიტანდა რამეს: ფერადნახატებიან წიგნებს, მოზაიკას, ლამაზად შეფუთულ, სამკუთხედებად დაჭრილ გოზინაყს მრგვალ კოლოფში, ნაირ-ნაირი ფორმის სანუწნ კამფეტებს, გემოვნებით შერჩეულ კაბას, ფერად ლაბადას, ჩეხურ ფეხსაცმელებს, ქუსლიან ფერად ბოტებს (მაშინ რომ ძალიან მოდური იყო და ქუთაისში ვერ იშოვიდით!), ინდურ ქოშებს და სხვ. ამით მამა ჩემს ბავშვურ და გულუბრყვილო ოცნებებს მისრულებდა...

მამას უჩვეულოდ ვუყვარდი, ყველგან დამატარებდა, მიყვებოდა ფრონტის, სტუდენტობისა და მასწავლებლობის ამბებს. ხშირად დამსვამდა და მიკითხავდა. მახსოვს, „ოთარა-ანთ ქერივის“ გიორგის დალუპვის ეპიზოდის დროს გულას-მოსკვნიტ ვტიროდი...

უბინაობა და გაჭირვება

დედამ მამასთან ერთად ათასი გაჭირვება გადაიტანა, ყოველთვის მხარში ედგა მეუღლეს, იყო მისი მდივანიც, კორექტორიც, რედაქტორიც, პირველი შემფასებელიც, მრჩეველიც... თავისი სამეცნიერო კარიერა გვერდზე გადადო, პენსიაში გას-

ვლამდე სკოლის პედაგოგად დარჩა, სამაგიეროდ მამაჩემის წინსვლას, მის წიგნებს, სადისერტაციო ნაშრომებსა და ჩემს აღზრდას მოახმარა მთელი თავისი ენერგია. იყო რესპუბლიკის დამსახურებული პედაგოგი, შემდეგ – პერსონალური პენსიონერი. რამდენ რამეს გაუძლო: კარგა ხანს ქირით ვიყავით ძველი ქუთაისის კოლორიტულ უბანში, თბილისის ქუჩაზე: ჯერ გამთენაძეების სახლში, მერე მალლაფერიძეებთან, ბოლოს – ჩიკვაძეებთან. მართალია, ყველგან ძალიან უყვარდათ და აფასებდნენ ჩემს მშრომელ მშობლებს, მაგრამ ვინრო ნაქირავებ ბინაში ძნელი იყო ცხოვრება... დიდი ხნის ლოდინის შემდეგ, მხოლოდ 1960 წელს, მივიღეთ ოროთახიანი პატარა ბინა ქუთაისში, სოხუმის ქუჩაზე (ახლანდელი ჭავჭავაძის გამზირი), 1972 წელს კი სამოთახიან ბინაში გადავედით გორის ქუჩაზე (ახლანდელი აღმაშენებლის გამზირი)...

ძმის დაღუპვა

მამას ცხოვრებაში ჰქონდა წინსვლა, გამარჯვებებიც, ბრძოლებიც, მაგრამ უმძიმესი იყო მისთვის უსაყვარლესი ძმის, 27 წლის ისაკის, დაღუპვა ავიაკატასტროფაში 1962 წელს. ისაკო და-ძმებში ყველასაგან გამოირჩეოდა განსაკუთრებული კეთილშობილებით, საოცარი ადამიანურობით, ღრმა შინაგანი კულტურით, დახვეწილობითა და არაჩვეულებრივი გარეგნობითაც. ყველას, ახლობელსა თუ ერთი დღის გაცნობილს, მხარში ედგა გაჭირვებისას, უზომოდ და უშურველად გასცემდა უდიდეს სიბოძს, სიყვარულს. ბიძაჩემი ქუთაისის პედინსტიტუტში სწავლის პერიოდში ჩვენთან ცხოვრობდა (ჯერ ერთ-ერთ ნაქირავებ ბინაში, შემდეგ – გორის ქუჩის ოროთახიან ბინაში), დედაჩემის ამაგსა და ზრუნვას ძალიან აფასებდა... მერე დაქორ-

ნინდა, პატარა სოსოც³ გაუჩნდა... მაგრამ ერთი თვის შვილი
ობლად დარჩა, მისი დაფიცებაც ვერ მოასწრო (მანამდე მე
ყავდი საფიცრად და იმდენად ვუყვარდი, რომ შვილის გაჩენის
შემდეგაც მე მიფიცებდა). არ გვეგონა, თუ მამაჩემი ამას გაუძ-
ლებდა... ამას წინათ შემთხვევით წავაწყდი ბიძაჩემის საგულ-
დაგულოდ შენახულ ლექსებს (არასოდეს გამოუქვეყნებია და
თავს პოეტად არც მიიჩნევდა). უბრალო რვეულის გაცრეცილ,
გაყვითლებულ ფურცლებზე ეწერა:

„ფერნასულ დღიურს დავტოვებ მისთვის,
რომ მომიგონონ, როს არ ვიქნები“.

თითქოს გრძნობდა, რომ ამ სტრიქონების დაწერიდან
ცოტა ხანში ჩაიფერფლებოდა მისი ლამაზი ცხოვრება:

„თუგინდ ჩამაჭრან მკერდში ძარღვები,
ვიცი: ეს გული ჭირსაც გადიტანს,
მაგრამ ხანმოკლე სიცოცხლე ჩემი,
მინდა, რომ ჰგავდეს გრიგალს, ქარიშხალს!“

მართლაც, გრიგალივით ჩაიქროლა ბიძაჩემის ცხოვრებამ
და მოუშუშებელი ჭრილობა დაუტოვა მშობლებს, და-ძმებს,
ახალგაზრდა მეუღლეს, ერთადერთ ვაჟს, ძმისშვილებსა და
დისშვილებს...

ამ ამბის შემდეგ ძლივს მოახერხა მამამ, რომ ცხოვრების
ჩვეულ რიტმს დაჰბრუნებოდა... ერთი პერიოდი ღვინოსაც კი
მიეძალა, კიდევ გატანჯული დედამისი შეეცოდა, რომელმაც
რამდენჯერმე თავი კინალამ მოიკლა, მანქანებს უდგებოდა წინ,
ეგებ დამეჯახონ და ამოვისუნთქავო, ისაკოს გარეშე რად მინდა
თავი ცოცხალიო...

მე მაშინ მეორე კლასში გადავდიოდი და ჩემთვის იმდენად
თავზარდამცემი იყო ბიძაჩემის მოულოდნელი დაღუპვა, რომ
კარგა ხანს ვერ ვიჯერებდი და ჩუმად კუთხეში ვზლუქუნებდი...

³ დღეს მედიცინის დოქტორი, ნეიროქირურგი რუსეთში.

რალაც განსაკუთრებული სიყვარულით მიყვარდა, მხოლოდ ბავშვმა იცის ასეთი ალალი და ერთგული სიყვარული. ხშირად ვფიქრობ, რომ ბიძაჩემი დღემდე მაკლია, რადგან საოცარი ადამიანი იყო. ყველგან დაყავდი, განაკუთრებით თავის თანაკურსელებთან, როგორ მევლებოდნენ თავს, მანებივრებდნენ... ისინი ისაკს საკუთარ ძმად მიიჩნევდნენ. ისეთი გულისა იყო, რომ ყველას გამორჩეულად უყვარდა, სრულიად უცხო ადამიანებსაც კი ხშირად უანგაროდ ეხმარებოდა...

სადოქტორო დისერტაცია და ქუთაისის პედინსტიტუტი

მამა დიდხანს მუშაობდა სადოქტორო დისერტაციაზე, სამეცნიერო მივლინებებით მოიარა რუსეთის ბევრი ქალაქი, იქაური ბიბლიოთეკები და 1970 წლის 18 თებერვალს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია. 1972 წლიდან უკვე მუშაობა გააგრძელა ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენის კათედრის დოცენტად, 1973 წლიდან გარდაცვალებამდე, 1994 წლამდე, ამავე კათედრის პროფესორად. მას ბევრი დაბრკოლების გადალახვა დასჭირდა ამ რთულ გზაზე, სხვებისთვის უბრალოდ მისაღწევი რამ მამასთვის ათასგვარი ბარიერით იყო სავსე, მაგრამ მიზანსწრაფვა, შრომისმოყვარეობა, დასახული მიზნისთვის ბრძოლის უნარი აიძულებდა არ დაეყარა ფარ-ხმალი და გაეგრძელებინა წინსვლა... იოლად არ ეგუებოდა მარცხს და მუდამ იბრძოდა... ცხინვალიდანაც გულნაკლული წამოვიდა (კათედრის გამგის არჩევნების გამო), სამწუხაროდ, არც ქუთაისში უფენდნენ ფიანდაზებს, აქაც ბევრჯერ ატკინეს გული, რადგან მლიქვნელობა არ ეხერხებოდა, ვერც ქრთამით წარმოედგინა წარმატებისკენ გზის გაკვალვა (რაც ბევრისთვის ჩვეულებრივი რამ იყო ავადსახსენებელ საბჭოთა ხანაში!)... ძალიან ემოციური იყო, ადვილად ეწყინებოდა რამე, აჰყვებოდა ნერვებს, დედაჩემი თუ

ოდნავ დაამშვიდებდა... მეც ხშირად დამინწყნარებია, გამიიოლებია რაღაც სიძნელე, ყოველნაირად ვცდილობდი, ვინმესთან არ გართულებოდა ურთიერთობა... ჰყავდა მტრები, მაგრამ გაცილებით მეტი – ერთგული და სანდო მეგობარი როგორც ცხინვალში, ისე ქუთაისსა და თბილისში. მათთან მუდმივად ჰქონდა კონტაქტი: ხან ტელეფონით, ხან წერილებით და ალბათ ეს აძლებინებდა კიდევც... მისი გულითადი მეგობრები იყვნენ: ალექსანდრე ლლონტი, ოთარ ქაჯაია, ბონდო კარტოზია, შალვა კეკელია, იოსებ მეგრელიძე, ლეო კვაჭაძე, გოგი კაჭარავა, მიხეილ ჩინჩალაძე, ვალერიან რამიშვილი, დავით გენაძე, ანტონ კიზირია, შოთა ქურდაძე, ზურაბ ჭუმბურიძე, შოთა შათირიშვილი, სერგო თურნავა, ნაპოლეონ ლემონჯავა, ტიტე სულაბერიძე, ოთარ დეისაძე, ბორის ნადირაძე, დავით ნოზაძე, პავლე ხმალაძე, მიხეილ (მიშა) ნიკოლეიშვილი, გივი მეფისაშვილი, ვალერიან ქელბაქიანი, შოთა ნიჟარაძე, ალექსანდრე გვენცაძე, რუთა ბეროძე, სიმონ არველაძე, მიხეილ ბინიაშვილი, გივი ნანავა, ანიკო კურცხალია, ნინო პაპუაშვილი და ბევრი სხვა.

მამა ძალიან ბევრს მუშაობდა, იკვლევდა ქართული ენის ლექსიკას, ლექსიკოლოგიას, მწერლის ენას, ქართული ენის სწავლების მეთოდიკას, დიალექტოლოგიის, ტერმინოლოგიისა და ონომასტიკის საკითხებს, ქართულ-ებრაულ ლიტერატურულ და ენობრივ ურთიერთობებს და სხვ., აქვეყნებდა სტატიებს უამრავ ჟურნალში, იყო საქართველოს თითქმის ყველა იმდროინდელი გაზეთის აქტიური კორესპონდენტი...

მამას უყვარდა ხალხის ყურადღება და ამაცობდა თავისი ჯილდოებით. მაგალითად, უხაროდა, რომ 1982 წელს დააჯილდოვეს მედლით „შრომის ვეტერანი“, იყო უმაღლესი სკოლის წარჩინებული მუშაკი, საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე და სხვ.

პირველი ალია

ახლა რაც შეეხება მის დიდ ოჯახს – და-ძმებს: მამას ელოდა ძლიერი სულიერი ტკივილი და დარტყმა: 1973-1974 წლები, პირველი ალია – ისრაელში ებრაელთა მასობრივი წასვლა. როგორ არ ცდილობდა, როგორ ემუდარებოდა, ეხვეწებოდა თავის ძმებს, დას, ძმისშვილებსა და დისშვილებს, არ წახვიდეთ, არ დამტოვოთო (თვითონ ერთი წუთითაც არ უფიქრია საქართველოს დატოვება!). ერთ ნათესავს მეორე მიჰყვებოდა, მეორეს – მესამე და ასე, ჯაჭვური რეაქციის მსგავსად, მიდიოდა აღთქმულ მიწაზე ებრაელობა. ოჯახები იხლიჩებოდა, დაოჯახებული შვილი რომ წავიდოდა, მშობელს რაღა გააჩერებდა, იმას და ჰყავდა, ძმა და ასე თანდათან გაიკრიფა ბევრი. მერე მამამ გამოაქვეყნა პატარა წიგნი: „არ გავცვლი სალსა კლდეებსა“, რომელშიც საქართველოსადმი მთელი თავისი სიტბო და სიყვარული გამოხატა. ეს იყო ბოლომდე გულწრფელი და ალალი სიტყვები! ამ წიგნს უცრემლოდ ვერ წაიკითხავთ (მართალია, კრებულში ლინგვისტური ხასიათის რამდენიმე წერილიც შევიდა, მაგრამ მთავარი მაინც იყო მამას სურვილი, კიდევ ერთხელ გამოეხატა სამშობლოს სიყვარული და მისი ერთგულება...). ეგონა, მისი და-ძმებიც დაუფერებდნენ... ამიტომაც უყვარდა ძალიან გურამ ბათიაშვილის სპექტაკლი „ვალი“ და ხშირად უტირია თეატრის დარბაზში. იყო გაცილების მწარე ცრემლები, გულის წასვლა, მოთქმა-ტირილი, დაბნეული და გამტკნარებული სახეები, გაურკვევლობა... ასე გავაცილეთ ბიძები, ბიცოლები, ბიძაშვილები, მამიდა, მამიდაშვილები... მახსოვს, ბიძაჩემი ნოდარი და ბიცოლა ნათელა რომ მატარებელში ჩასხდნენ, საკმაოდ შორ მანძილამდე მანქანებით მიჰყვებოდნენ აცრემლებული ბანძელები, ხელს უქნევდნენ... მაშინ არ იცოდა მამამ, მაგრამ გუმანით ხვდებოდა, რომ თურმე ბიძაჩემებს მოსკოვში გაცილებისას (მაშინ ამ გზით მიდიოდნენ ისრაელში) და მამიდა ქე-

თოს (წლების შემდეგ) თბილისის აეროპორტში – უკანასკნელად ხედავდა...

მამა მთელი ცხოვრება ქართულ საქმეს ემსახურებოდა, სულითა და გულით ქართველობდა და კარგად ვიცი, ახალ ქვეყანაში მისთვის მართლა მძიმე იქნებოდა ცხოვრება... თურმე შემდეგ მის ძმებსაც ხშირად უნანიათ და ცრემლი მორევიათ ისრაელში, ჩვენი საამაყო ძმა მივატოვეთ და აქ რა გვინდოდაო... მძიმე დრო იყო, წერილიც კი იშვიათად ჩამოდიოდა ისრაელიდან. მათ ახალი ცხოვრება უნდა დაეწყოთ, დღედაღამ მუშაობდნენ, რომ თავი გაეტანათ, დავიდარაბამ და ორომტრიალმა თანდათან ისე ჩაითრია ყველა, რომ აღარც ეცალათ, ვერც ახერხებდნენ, წერილებსაც იშვიათად გზავნიდნენ, ტელეფონზე დარეკვაც სანატრელი გახდა. იმ დროს ესეც არ იყო იოლი: ყველა წერილი წინასწარ იხსნებოდა და იკითხებოდა, ძალიან დაგვიანებით ჩამოდიოდა (ანდა საერთოდ იკარგებოდა), სატელეფონო საუბრებს უსმენდნენ და დაკავშირებაც ძალიან ჭირდა...

მამა ისე წავიდა იმქვეყნად, აღარც ერთი აღარ უნახავს... ამდენი დედმამიშვილის პატრონი მხოლოდ ცოლის ნათესავებმა და კოლეგებმა დაიტირეს და დაკრძალეს.

გარდაცვალება

...შემთხვევით მის ქალაქებში აღმოვაჩინე წერილი, დათარიღებული **1994 წლის 23 მაისით**, რომელშიც დაუსწრებელი განყოფილების გამგეს, ბატონ სოსოს, სთხოვდა, ენათმეცნიერების შესავლისა და ლექსიკოლოგიის ლექციები ივნისში პირველი სართულის რომელიმე აუდიტორიაში დამინიშნეთ, ასვლა მიჭირს, დიაბეტის გამო ფეხები მტკივაო... ვერ მოასწრო ამ ლექციების ბოლომდე წაკითხვა!

1994 წლის 9 ივნისს კი დაუწერია: „ბატონ პავლე გიორგობიანს! მიშველეთ, ტელეფონი კვლავ არ მუშაობს. 6-52-62“. ესაა მისი ბოლო ნაწერი. არადა, ტელეფონის გარეშე ერთი წუთით ვერ გაძლებდა: ხან ათას საქმეზე რეკავდა, ხან ჩვენ გვიკავშირდებოდა, ხან სასწრაფო სჭირდებოდა...

მამამ სიცოცხლის ბოლო წუთებამდე უერთგულა მშობლიურ უნივერსიტეტს და სწორედ **9 ივნისს**, გამოცდის ჩატარებისას, თავი ცუდად იგრძნო... სახლამდე მოაცილეს და კიბეებზეც ამოიყვანეს ჩემმა მეგობრებმა და კოლეგებმა, პროფესორებმა მიხეილ ქურდიანმა და ომარ გვეტაძემ. ეს აღმოჩნდა მამას ბოლო გამოცდა: ის იმავე დღეს გარდაიცვალა, 72 წლის ასაკში. მე ცოცხალს ველარ ჩავუსწარი...

ახლაც სული მეკვრის, როცა მახსენდება, რომ მისი უკანასკნელი სიტყვები ყოფილა: „მშვიდობით, ჩემო მრავალტანჯულო ნათელა!“ ამგვარ მაღალფარდოვნებაზე ადრე გვეცინებოდა კიდევ, რადგან ხანდახან უყვარდა პათეტიკა ყოფით სიტუაციებშიც კი, მაშინაც ეს ჩვეული თეატრალური ჟესტი და სიტყვები ეგონათ, მაგრამ თურმე გულიდან ამოხეთქილი უკანასკნელი სიტყვები და გამოთხოვება იყო დაუვინყარ მეუღლესთან, რომელმაც ბოლომდე ერთგულად ზიდა ცოლქმრობის მძიმე ჭაპანი...

ერთი უცნაური და თითქოს მისტიკური დეტალი: მამას სულ ეკეთა მაჯის საათი, რომელიც ზუსტად მისი გარდაცვალების დროზე გაჩერდა (და შემდეგ აღარ ამუშავდა): 1994 წლის 9 ივნისი, 15 საათი და 40 წთ.

მე როცა ქუთაისში ჩავედი, ბოლო წუთებამდე იმედი მქონდა, რომ ცოცხალი დამხვდებოდა (დამიმალეს, რომ წინა დღით გარდაიცვალა). იქ უკვე ტრიალებდნენ ჩვენი უერთგულესი მეგობრები და მეზობლები: მზია ხაბურძანია, გოგი გაბაძე, მათი ქალიშვილები (თეონა და ნინო), უსაყვარლესი ნასტუდენტარი ჯულიეტა ჯანჯღავა და დედამისი – არაჩვეულებრივი ქალბა-

ტონი თინა კვესელავა, ნასტუდენტარ ნიკა გაბუნიას დედა – უსათნოესი ბანძელი ქალი – ვალენტინა (ვალია) გაგუა (ვილგემ გაბუნიას მეუღლე), გულითადი მეზობელი ნელი დეიდა (გვარად ბაზლაძე, ნიკოლოზ ენუქიძის მეუღლე) და სხვები. ისინი მანამდეც ბევრს ზრუნავდნენ ქუთაისში უჩვენოდ დარჩენილ ჩემს მშობლებზე, ეს მძიმე დღეებიც მათ გადაგვატანინეს...

მაგრამ მაინც უნდა ვთქვა: მაშინ ვიგრძენი განსაკუთრებით მწარედ, რა ძნელი ყოფილა დედისერთობა! საშინელებაა, როცა მარტო ხარ, როცა შენს ჭირს ძმა ან და ვერ იზიარებს!

თუმცა გასვენებისას თან გადაგვყვნენ დედაჩემის დისშვილები და ძმისშვილები, მათი მეუღლეები, რძლები: ბადრი ამალლობელი, ლევან ამალლობლები და მზია სანოძე, როზა და ჰამლეტ ნიკოლაიშვილები, ნანი კვირკველია და შოთა ლოლობერიძე, დოდო ჩხარტიშვილი, გივი ახოზაძე... მათ საოცრად უყვარდათ მამაჩემი და დიდ პატივს სცემდნენ, ყველას ახსოვდა მამას ამაგი და უნდოდათ ამით კიდევ ერთხელ გამოეხატათ მადლობა...

ცხადია, 1994 წელს ისრაელშიც გაიგეს მამას გარდაცვალება (მაშინ არ იყო მობილური ტელეფონები, არც დარეკვა ხერხდებოდა, მხოლოდ წერილებს თუ გავაგზავნიდით, ისიც იშვიათად...). იქ ცალკე პანაშვიდები გაიმართა თურმე, მოთქმა და ტირილი იყო, საუკეთესო ძმა და ბიძა დავკარგეთო... უმცროსმა ძმამ, ნოდარმა, როგორღაც მაინც შეძლო დაკრძალვაზე ჩამოსვლა. როგორ ენატრებოდა მამას მისი ნახვა, მაგრამ ცოცხალთან შეხვედრას ვერ ეღირსა... წუთისოფელმა ასე დააშორა ოჯახები, და-ძმა, ნათესავები...

მამას წინაპრები, მშობლები, ტყიბულში მცხოვრები და (ხაისარა) და სიძე ილუშა საქართველოში, სოფ. ბანძის სასაფლაოზე, განისვენებენ, ავიაკატასტროფაში უდროოდ დაღუპული ძმის, ისაკის, ფერფლი ქუთაისშია დაკრძალული, საფიჩხიის

სასაფლაოზე, მამას საფლავიც იქვეა, ახლოს... გერშონის, სიმონის, ქეთოსა და ნოდარის საფლავები ისრაელის მიწაზეა...

როგორც აღვნიშნე, მამა დაკრძალულია ქუთაისში, საფიჩხიის ებრაელთა სასაფლაოზე, ვეტერანთა სასაფლაოს პირდაპირ. სამგლოვიარო მიტინგზე მამას 1994 წლის 16 ივნისს დიდი გულისტკივილით გამოემშვიდობნენ: პედინსტიტუტის პროფესორ-მასწავლებლები, ყოფილი სტუდენტები და თბილისელი მეგობრები (რომელთა ჩამოსვლაც დიდ სირთულეებთან იყო დაკავშირებული საოცარი სიძვირისა და ტრანსპორტის შეფერხებით მუშაობის გამო. მათი ჩამოყვანა მამას ყოფილმა სტუდენტმა ჯუღიეტა ჯანჯღავამ მოახერხა): ალექსანდრე ლლონტი, ოთარ ქაჯაია, ავთანდილ ნიკოლეიშვილი, ლუკა დვალიშვილი, ზაქარია ფურცხვანიძე, ბეჟან ნამიჭეიშვილი, ინჟინერმა შოთა სეფიაშვილმა მამასადმი მიძღვნილი ლექსი წაიკითხა...

ბოლოქმა

მე გავაგრძელე ჩემი მშობლების გზა, ქართულ ენას ვემსახურები, 1981 წელს დავიცავი საკანდიდატო დისერტაცია, 2006 წელს – სადოქტორო, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ენის ინსტიტუტის პროფესორი ვარ... როგორ ოცნებობდა მამა, რომ ჩემი სადოქტორო დისერტაციის დაცვას მოსწრებოდა, სულ მიმეორებდა, აბა, შენ იცი, მომასწარი დაცვასო. ვერ მოესწრო, მაგრამ მჯერა, რომ მისმა სულმა იგრძნო ეს და გაიხარა.

სიძე – როინ ზექალაშვილი – ტექნიკურ მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი, მუშაობდა სსიპ ფერდინანდ თავაძის მეტალურგიის სამეცნიერო-საკვლევო ინსტიტუტში მეცნიერთანამშრომლად.

მამას ბავშვივით უხაროდა, როცა პირველი შვილიშვილი შეეძინა – **ბექა ზექალაშვილი**. ამაყად მწერდა, სტუდენტები ლექციაზე ფეხზე წამოდგნენ და ბაბუოზა მომილოცესო. ბექა ფეხბურთს თამაშობდა, ტექნიკური უნივერსიტეტის ეკონომიკური ინფორმატიკის ფაკულტეტი დაამთავრა, ხუთიოდე წელი ისრაელშიც იცხოვრა, მაგრამ მერე გულმა მაინც საქართველოსკენ გამოუწია და უკვე კარგა ხანია, აქ მუშაობს; მეორე შვილიშვილმა, **გიორგიმ** – სამედიცინო უნივერსიტეტის სამკურნალო ფაკულტეტი დაამთავრა, მაგრამ ექიმობას IT-სპეციალისტობა ამჯობინა და დღეს წარმატებული პროგრამისტი.

მამაჩემს უკვე ჰყავს ორი შვილთაშვილი – ალექსანდრა და მარიამი (მაშო), რომელთა დანახვა საოცრად გააბედნიერებდა.

ბაბუა მიმასა და დიდედა ფენოს 16 შვილიშვილი ჰყავდათ, მათგან რამდენიმე უკვე, სამწუხაროდ, გარდაცვლილია: რომან შამელაშვილი, როლანდ და გულნაზ მამისთვალოვები; დანარჩენები – ალექო და მალხაზ სეფიაშვილები, გური, სულიკო, გაბრი, მარინა, ისაკო, ზაზა, ლიანა, ციალა (ლალა), ლამარა, იოსებ (სოსო) შამელაშვილები – და მათი შთამომავლები ცხოვრობენ ისრაელის სხვადასხვა ქალაქში: აშკელონში, ბათ-იამში, თელ-ავივში, ხაიფაში, ნაზარეთში, ლოდში, აშდოდში, ნათანიაში, იერუსალიმში, ქვარ-თაბორში, ზოგიერთი ნათესავი რუსეთშია, ზოგი – რუმინეთში, უნგრეთსა თუ ამერიკაში (მაგალითად, მამიდაშვილის, ცნობილი დრამატურგის, გიგლა ხუხაშვილის, შვილი და შვილიშვილები).

...გადის დრო, ყველაფერი იცვლება, შეიძლება ოდესმე ისრაელში მომავალმა თაობებმა ველარც კი გაიხსენონ, რომ მათი ძირები საქართველოს უკავშირდებოდა. შვილსა და ძეზე დამთავრებული გვარებიც, სამწუხაროდ, თანდათან შეიცვალა: შამელაშვილის მაგივრად ბევრი უკვე სხვა გვარითაა ცნობილი: შალევი, შივი ან შამელი, სეფიაშვილი გახდა სეფირი, საპირი ან

სეფი, ზონენაშვილი – ზივი, მეგრელიშვილი – მეგრი, მირი-
ლაშვილი – მირი, მარდახიაშვილი – მარდი, გურიელაშვილი –
გური, მიხელაშვილი – მიხელი, დავითაშვილი – დავიდი და ა.შ.
უძველესი ებრაული სახელებიც ახალ თაობაში შედარებით გა-
იშვიათდა. ადრე ბიბლიური სუნთქვა გვესმოდა სახელებში:
გაბრიელი, რახელი, რებეკა, რუთი, ესთერი, სარა, ხანა, სიმა,
ელია, არიელი, ისააკი, ისრაელი, მოშე, სიმეონი, აბრაამი, ლევი,
ნათანი, შლომი და სხვ. ახლა უფრო მომრავლდა გათანამედრო-
ვებული სახელები: ალენი, ბენცი, დენისი, დვორა, დინა, ედენი,
ოფერი, მონიკა, მორანი და მრავალი სხვა...

მაგრამ ჯერ კიდევ ისმის ქართული სიმღერები ქორწი-
ლებში, მიჰყავთ შვილები ქართული ხალხური ცეკვის ანსამ-
ბლებში და ცეკვავენ ქართულ ცეკვებს, მუშაობს ქართული თე-
ატრი, ენატრებათ ქართული ლექსი და ქართულად (ან მეგრუ-
ლად) იხსენებენ ახალგაზრდობის ღამაზ ნლებს. ბევრს დღესაც
სალოცავად ებრაული აქვს, ხოლო სალაპარაკოდ – ქართული.
მამას ძალიან უყვარდა ქართველი პოეტის, ამირან კალაძის,
ლექსი „ორი სამშობლო“:

„ისრაელი ჩემი დედა სამშობლოა,
საქართველო – სულზე ტკბილი დედობილი!
მე ივერთა ჭირ-ვარამი ჩემად მიჩანს,
ჩვენი ძმობა ფიცვერცხლშია მოჭიქული...
სიონის და სინაგოგის მრევლთა შორის
მშვიდობა და შალომია მოციქული.
ორი ენა მომცა მამაზეციერმა,
ორთავ ღვთიურ საიდუმლოდ შერაცხული:
სასიმღეროდ უტკბილესი ქართული მაქვს,
სალოცავად – სათაყვანო ებრაული“.

მამაჩემისთვის კი სასიმღეროდ და სალოცავიც მხოლოდ
ქართული იყო, რადგან ქართულ მიწაზე დაიბადა, გაიზარდა,
მეც ქართული სულით აღმზარდა, მეუღლეც და სიძეც ქართვე-

ლები ჰყავდა და თვითონაც სიცოცხლის ბოლომდე ქართული ენის ერთგულ მსახურად დარჩა, არც ქუთაისს უღალატა და არც მშობლიურ უნივერსიტეტს.

* * *

...აი, დავნერე მოგონებები მამაზე და არ ვიცი, რა დავარქვა. ალბათ, ეს არის ჩემი ლამაზი ქუთაისის, ბავშვობის წლების, ჩემი ნატანჯი მშობლების მონატრებაც, ქედის მოხრა მათი ნათელი ხსოვნის წინაშე, იმ სიტბოს წინაშე, რომელიც ჩადეს ძვირფასმა ადამიანებმა და მშობლიური ქალაქის ქუჩებმა ჩვენს სულებში.

ქუთაისი არის ქალაქი, სადაც დიდი სიყვარულის გამო ებრაელ ილო ფოტოგრაფს ძეგლი დაუდგეს და წიგნი უძღვნეს. ესაა ქალაქი, რომელმაც საოცარი მოფერება, უჩვეულო გულში ჩაკვრა და ჩახუტება იცის, რომელსაც განუმეორებელი იუმორი აქვს... ამიტომაცაა, რომ ვერ ვივინყებთ თეთრ ხიდს, მწვანე ყვავილას, ბაგრატს, საფინჩიას, სალორიას, ჯაჭვის ხიდს, ძვირფას ბალის კიდეც, სტუდენტობის განუმეორებელ წლებს...

და თითქოს დავეძებთ ჩვენს ნახევრად წაშლილ ნაკვალევს მშობლიურ ქალაქში თბილისში მცხოვრებნიც, ისრაელსა თუ ამერიკაში წასულებიც და მარადიულ სასუფეველში მყოფნიც. ვიცი, ყველა ქართველი ებრაელი გულით დაატარებს იმ სიტბოსა და სიყვარულს, რომელიც საქართველოდან წაიღო და სხვა ქვეყანაში უფრო გაუმძაფრდა. მე მაინც მჯერა, რომ არ წაშლილა არც მათი და არც ჩვენი ნაფეხურები ქალაქის ქუჩებში, არც ნაიშლება, სანამ ერთი ადამიანი მაინც გაგვისხენებს და ჩვენც ვიტყვით, რომ ქუთაისი და მთელი საქართველო გვიყვარს!

...მინდა ბოლოს ერთი პატარა ეპიზოდით დავამთავრო: ეს იყო ათიოდე წლის წინ, რუსთაველის თეატრის სცენაზე თბილისობისადმი მიძღვნილი კონცერტი გაიმართა. ქართველი მსახიობების შემდეგ სცენაზე გამოვიდნენ ყარაჩოღელების ფორმასა და ქართულ კაბებში გამოწყობილი მოცეკვავეები ისრაე-

ლის პატარა ქალაქ აშკელონიდან. არაჩვეულებრივად იცეკვეს, მერე ულამაზესმა გოგონამ იმღერა და მაყურებლებს ქართულად მიესალმა (ოდნავ უცხო აქცენტი კი დაჰკრავდა და ზოგჯერ ლაპარაკისას ქართულ სიტყვებს ეძებდა). მე დარბაზში ვიჯექი და უნებურად ვტიროდი... მოცეკვავეები იყვნენ მამას ძმის შვილიშვილები: მამუკა ზონენაშვილი და მონიკა მეგრელიშვილი, აშკელონის ქართული ცეკვის ანსამბლის წევრები. პირველად ჩამოვიდნენ საქართველოში, პირველად იდგნენ ქართულ სცენაზე და ისრაელში მშობლებისაგან ნასწავლი ქართულით საჯაროდ პირველად მეტყველებდნენ... საოცრად ლელავდნენ, უნდოდათ ენახათ ქვეყანა, რომლის სიყვარულიც მათმა მშობლებმა 40-45 წლის შემდეგაც ვერ დაივიწყეს, რომლის ცეკვები და სიმღერები ასე უჩქროლებდათ გულს. დარბაზში ბევრს ალბათ არც კი უფიქრია, რომ ამ ბავშვებს საქართველოდან წაყოლილმა სიყვარულმა ასწავლა ქართული ენა, ქართული ცეკვა და სიმღერა. ნეტა მამაჩემს შესძლებოდა მათი დანახვა, როგორ გაიხარებდა და სიამაყით აღივსებოდა!

დიახ, არის საოცარი ფენომენი: ქართულ-ებრაული ურთიერთობა, უზარმაზარი სიყვარული და სიტბო, უჩვეულო ნოსტალგია და დიდი მონატრება! მინდა გვახსოვდეს, რომ წმინდა მიწაზე, ისრაელში, არსებობს პატარა საქართველო, რომელსაც მოვლა და გაფრთხილება სჭირდება. ნუ დავივიწყებთ, რომ ებრაელობამ შეძლო ერთგულების დაფასება, დაცვა, შენახვა, აქედან წასულებს ჯერაც უყვართ ქართულად მოლხენა და ჩვენებურ სადღეგრძელოებს ამბობენ, იმეორებენ „შენი ჭირიმესა“ და „შენ გენაცვალეს“!

ზოგჯერ ასე მგონია, აქაურებს უფრო გვჭირდება ისრაელში წასულებზე სათუთად ზრუნვა, ყურადღების გამოვლენა, ეგებ არ დავკარგოთ ეს ერთადერთი ქართული კუნძული ამხელა დედამიწაზე!

ჩქენი თბილი და ცქბილი ბაბუა

ბექა ზექალაშვილი: 5-6 წლის ასაკამდე ქუთაისში ვიზრდებოდით მე და გიგა, დედასთან, ბებიასა და ბაბუასთან, ჩვენზე ზრუნვის მთავარი ტვირთი მათ აწევდა. მამა კი ყოველ თვეში ჩამოდიოდა ჩვენს სანახავად, ზოგჯერ ორჯერაც. 1988 წლის ბოლოს თბილისში გადმოვედით და ქუთაისში მხოლოდ წელიწადში ორჯერ ვახერხებდით ჩასვლას, როცა დედას სამსახურიდან თავისუფალი დრო ჰქონდა: იანვარში და ივლის-აგვისტოში, მაგრამ მთელ ზაფხულს მაინც არ ვიყავით იქ – ხშირად მამას მშობლიურ სოფელ ბრეთში ჩავდიოდით, ანდა მამიდასთან – სოფელ სალოლაშენში, ზოგჯერ აგარაკზეც (სანირეში, ბაკურიანში, ცემში და მუაშში), სანამ ისე არ გართულდა ცხოვრება, რომ ჩვენი მშობლები აგარაკის უფლებას ველარ აძლევდნენ თავს (დღემდე გული გვტკივა, რომ ბავშვობისას ზღვაზე არ დაგვისვენია...).

ვიცი, რომ საოცრად ვენატრებოდით ბაბუას და ბებიას, მაშინ ტელეფონითაც კი ჭირდა დარეკვა, საათობით ვიდექით რიგში რუსთაველის გამზირზე, ცენტრალური ფოსტა-ტელეგრაფის შენობაში, ქუთაისში დასარეკად... ცხადია, ჩვენ თამაში გვერჩია, მაგრამ ბაბუას და ბებიას ჩვენი ხმის გაგონებაზე სული მისდიოდათ... მძიმე წლები იყო, უშუქობა (დღეში ათჯერ რომ ქრებოდა ან საერთოდ არ მოდიოდა სინათლე რამდენიმე დღის განმავლობაში), უგაზობა, უპურობა, საჭმელი ტალღებით, კუპონები, ფულის გაუფასურება... მახსოვს, პირველ ექსპერიმენტულ სკოლაში მეორე ცვლაში ვიყავით მე და გიგა, მამა პურის რიგში დილას ჩადგებოდა, საღამოს 6 საათზე ჩვენ გამოგვიყვანდა სკოლიდან და რიგი ამის შემდეგ ძლივს მოუწევდა ხოლმე... ზოგჯერ დავალებებოდაც კი მანქანის ფარების შუქზე ვწერდით... მოკლედ, ნავთქურაზე და ლამფებზე გაზრდილი თაობა ვართ...

სამწუხაროდ, ბაბუა ჩვენს მოგონებებში თითქოს უკვე გაფერმკრთალდა... 11 წლის ვიყავი, როცა გარდაიცვალა, მაგრამ თბილისში ხომ 6 წლიდან გადმოვედით, პატარები კი სულ მასთან ვიყავით... რა სააღერსო სიტყვებით არ გვეფერებოდა, გვასეირნებდა... სანამ სიარულს დავიწყებდი, თურმე საბავშვო ეტლით მთელ ქალაქს მომატარებდა, უხაროდა, ეამაყებოდა და თვალები უციმციმებდა შვილიშვილების გვერდით ყოფნისას. თბილისში ჩვენს ამბებს დიდი ინტერესით გამოჰკითხავდა დედას – როგორ ვსწავლობდით, ფეხბურთზე რა წარმატებები მქონდა, როგორ ვხატავდით ან ვძერწავდით, ქართულს როგორ ვსწავლობდით, ქუთაისში ჩამოსვლისას ხათუნა მასწავლებელთან ნასწავლ ლექსებს მაყოლებდა და ხარობდა...

დედა გვიყვებოდა, სულ პატარებს რამე ნამალი რომ დაგჭირდებოდათ, შუალამზე გაიქცეოდა აფთიაქში და მოჰქონდაო. ბაზარში ყოველთვის თვითონ დადიოდა და აუცილებლად მოჰქონდა ჩვენთვის რამე სასუსნავი: ჩურჩხელა, სანუწნი კამფეტები, საღეჭი რეზინები, თხილი, ნამცხვარი, ხილი... ამბობდა ხოლმე, ბექას ყურება მიყვარს, როგორ მადიანად ჭამსო!

მახსენდება ერთი ამბავი: ერთხელ მე და ჩემი ძმა სახლში დავიმალეთ, კარადაში, გავიტრუნეთ, რომ ხმაურით არ გაგვეცა თავი და არ გაეგოთ, სად ვიყავით... ატყდა სახლში ერთი ვაი-უშველებელი, ყველგან გვეძებდნენ, ბაბუა კინალამ გადაირია, ყველაზე მეტად ნერვიულობდა, გარეთაც გავარდა, მთელი ეზო და მეზობლები მოიარა, უკვე მილიციაში აპირებდა დარეკვას, რომ ველარ მოვითმინეთ, თან, ალბათ უჰაერობამაც შეგვანუხა და ფხუკუნი აგვიტყდა... დედაჩემმა გვიპოვა, ბაბუას და ბებიას იმ საღამოს წნევამ აუწია, ძალიან ინერვიულეს და ტიროდნენ... ჩვენ კი გვიკვირდა, ვერ ვიგებდით, ნეტა რა ატირებდათ... გვეგონა, რომ რაღაც საგმირო საქმე ჩავიდინეთ და გვეცინებოდა...

ჩაგვიკრეს გულში და გვეფერებოდნენ, არადა, გვეშინოდა, რომ დაგესჯიდნენ...

ჩვენ მაშინ არ გვესმოდა, ვინ იყო ჩვენი ბაბუა – არ ვიცოდით, რას ნიშნავდა პროფესორი, უამრავი სტუდენტის ლექტორი, ომის ვეტერანი (ან რატომ არ იმეტებდა ჩვენთვის სათამაშოდ ორდენებსა და მედლებს!), მხოლოდ ეს გვიკვირდა, უამრავ წიგნს რომ ვხედავდით მის ბიბლიოთეკაში... ზოგჯერ გადმოიღებდა დასურათებულ საბავშვო წიგნს და გვიკითხავდა ან გვიყვებოდა ზღაპრებს... მაგრამ მაინც სულ ეშინოდა, რამე არ გაგვეფუჭებინა, წიგნები ან ნაწერები არ დაგვეხია. არადა, ჩვენ სახატავი ფურცლები გვინდოდა, დახევაჯ ძალიან სასიამოვნო საქმიანობად გვეჩვენებოდა... თან ვერ ვიგებდით, რატომ ბრაზობდა ამ დროს ბაბუა...

ყველაზე იდუმალი კი ჩვენთვის მისი საწერი მაგიდა იყო, რომელსაც გულდაგულ კეტავდა. ჩვენი მთავარი სამიზნე იყო უჯრებში შენახული ავტოკალმები, ფოტოები, სათლელი, კოლოფში იდო მელნით გაჟღენთილი ღრუბელი და შტამპი, რომლითაც ვითხოუბნებოდით... ერთი ავტოკალმის დათრევა კი ოცნებად დაგვრჩა: ამ ავტოკალამს თუ გადააბრუნებდი, გოგონების სურათები ადი-ჩამოდიოდა და ყველაზე კარგ გასართობად ეს გვეჩვენებოდა...

მახსოვს 1994 წლის ზაფხული, როცა ბაბუას დაკრძალვაზე ჩავგიყვანეს, ყველაზე მეტად იმან გაგვაოცა, რომ საწერ მაგიდასთან არავინ აღარ გვიკრძალავდა მიახლოებას და უჯრებიც აღარ იყო ჩაკეტილი...

თანდათან უფრო ვხვდები, რომ საოცრად კარგი ბებია და ბაბუა გვყავდა: კეთილშობილები, თბილები, მზრუნველები, მოსიყვარულები... თვითონ იკლებდნენ ათას რამეს და ჩვენ გვინახავდნენ ან გვიგზავნიდნენ. მათი გარდაცვალებით ბევრი რამ დაგვაკლდა...

გიორგი (გიგა) ზექალაშვილი: პატარა ვიყავი, მაგრამ მაინც მახსენდება ზოგიერთი რამ: ბაბუას ზოგჯერ ბალიდან მოვყავდით. ჩვენი დაჟინებით შეგვიყვანდა სახაჭაპურეში, ბალთან ახლოს, ცხელ ფენოვან ხაჭაპურებსა და წვენს გვიყიდდა. უჰ, რა მადიანად ვილუკმებოდით, რა გემრიელი გვეჩვენებოდა!

მე ისიც კარგად მახსოვს, როგორ უხაროდა ბაბუას, როცა პირველად მოვახერხე ორთვლიანი ველოსიპედის გატარება, როგორ ამაცობდა, მაქეზებდა, მაქებდა... ერთხელ უკვე ხანში შესული ბაბუა დაჯდა მეზობლის დიდ ველოსიპედზე და მშვენივრად გაატარა: მიკვირდა, ბაბუა და ველოსიპედი-მეთქი? მეგონა, მხოლოდ პატარებს უნდა გვესეირნა ველოსიპედით. ჩვენი ფეხბურთის თამაშიც ახალისებდა, მარადონა ხარო, მაქებდა...

ხშირად იჯდა მეზობლებში და რამეს რომ მოჰყვებოდა, სულ სიცილ-ხარხარი ისმოდა. მე ვერ ვხვდებოდა, რა აცინებდათ, მერე მითხრეს, სახალისო ამბებსა და ანეკდოტებს ჰყვებოდაო. 10-ჯერ მოყოლილსაც კი ისე უსმენდა ყველა, თითქოს პირველად ესმითო, რადგან ყოველთვის ახლებურად აფორმებდა. ამბობენ, ძალიან კარგი იუმორის გრძნობა ჰქონდაო, მაგრამ ჩვენთვის ის იყო ბაბუა, მოსიყვარულე, ჩვენზე გადაყოლილი, ჩვენი ახირებების შემსრულებელი...

როგორც ყველა ბავშვს, ნაყინის ხშირად ჭამა გვეკრძალებოდა, ბაბუა კი დედასგან ჩუმად გვაძლევდა ნაყინის ფულს, მე და ბექა მაშინვე თავ-პირის მტვრევით გავიქცეოდით მაღაზიაში და სახლში მოსვლამდე უკვე ხელში არაფერი გვეჭირა... ხან საოცნებო სათამაშოს გვიყიდდა, დედას საყვედურების მიუხედავად, ნუ აფუჭებ ბავშვებსო...

როგორც ბექამ გაიხსენა, ყველაზე მეტად ბაბუას კაბინეტში შესვლა და ყოფნა გვიყვარდა... ცხადია, ეს წიგნების სიყვარულით არ მოგვდიოდა: მოგვწონდა ათასი წვრილმანით სავსე სანერი მაგიდა, თქვენ წარმოიდგინეთ, განსაკუთრებით – თაროები! მიზეზი კი ის იყო, რომ ეს ჩვენთვის სავარჯიშო კე-

დელი უფრო იყო, რადგან მშვენივრად ვახერხებდით ელვის სისწრაფით ავსულიყავით ჭერამდე, ზედა თაროებამდე... ბაბუ-
აც, ბებიაც და დედაც შეშფოთებულები წაგვასწრებდნენ ამ ყო-
ფაში და იყო ერთი განამანია, ხვენწა-მუდარა: არ ჩამოცვივ-
დეთ, ჩამოდით, არაფერი მოიწიოთო...

როგორ დარდობდა ბაბუ, როცა ბავშვობისას სიცხე აგვი-
წევდა და ავად გავხდებოდით, მაშინვე ურეკავდა ჩვენს უსაყ-
ვარლეს ზეინაბ ექიმს (ქავთარაძეს), გვიშველეო... ისიც აუცი-
ლებლად მოვიდოდა, გაგვსინჯავდა, მოგვიალერსებდა, დაარი-
გებდა დედას, წამლებს გამოგვინერდა და ბაბუას დაამშვიდე-
და, არაფერი საგანგაშო არაა, ძია რაფიელ, არ ილეღვოთო...
ერთხელ ოთხიოდე წლისა ცუდად გავხდი, თავი მტკიოდა სა-
შინლად, სიცხე მქონდა, სასწრაფო დახმარების ბრიგადას გამო-
უძახეს, თურმე „ჩუტყვავილა“ ბატონები მენყებოდა... ბაბუა
ძალიან ემოციური იყო, მეორე ოთახში გასულა თურმე და
ცრემლებს იწმენდა...

საოცრად ტკბილად მახსენდება, რომ დაგვსვამდა ბაბუა
და გვიკითხავდა ლექსებს, გამოცანებს, შარადებს, ზღაპრებს...
როგორ უხაროდა, როცა გამოვიცნობდით... ჩვენც სიხარულით
დავხტოდით, თითქოს გმირები ვიყავით და გვეგონა, რომ გასა-
ოცარ წარმატებას მივაღწიეთ!

აი, ასე სიზმარივით გაქრა ჩვენი ტკბილი ბავშვობა ბაბუას-
თან და ბებიასთან ერთად! ახლა, როცა მეც და ბექას საკუთარი
შვილები გვყავს, უფრო კარგად ვხვდებით, რამდენ საფიქრალსა
და სანერვიულოს ვუმატებდით მათ, უკვე გვენატრება ის მძიმე
წლები, თუმცა ჩვენთვის მაინც უდარდელი და ხალისიანი!

თბილისი,
2022 წელი

ზაფიულ შაქელაშვილისადმი
მიძღვნილი წერილები

გივი სიხარულიძე

იგი იტაკდა საქშობლოს

[ფრონტული ცხოვრების ეპიზოდები, დიდი სამამულო ომის
მონაწილე არტილერისტი რ. შამელაშვილი]

1941-1945 წლების სამამულო ომი. ბევრი ქართველი ახალგაზრდა წავიდა ბრძოლის ველზე. მათ დევიზად ჰქონდათ შოთას უკვდავი აფორიზმი: „სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკვდილი სახელოვანი“... მათ შორის იყო *რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილი*.

რ. შამელაშვილი საბჭოთა არმიის რიგებში გაიწვიეს 1939 წელს. მსახურობდა კადრში ვოლინსკაიას ოლქის ქალაქ ლიუბომლში (დასავლ. უკრაინა). ეს ქალაქი 20-25 კილომეტრით იყო დაშორებული გერმანიის საზღვარს, რომელიც მდინარე ბუგთან გადიოდა. სწორედ აქ მოუსწრო დიდი სამამულო ომის პირველმა გასროლამ რ. შამელაშვილს.

1941 წლის 22 ივნისი! კვირა დღის 4 საათი, კაცობრიობის ისტორიის მარად დაუფიქრარი და ამავე დროს ყველაზე საშინელი დღე, დიდი სამამულო ომის „აისი“. სწორედ ამ დღეს ჩაიწერა ჰიტლერული გერმანიის ისტორიაში კიდევ ერთი შავბნელი ფურცელი, დაიწყო ომი. ის ნაწილი, სადაც რ. შამელაშვილი მსახურობდა, მდინარე ბუგისაკენ დაიძრა. პირველ დღესვე ეკვეთნენ საზიზღარ მტერს, რომელსაც საბჭოთა ადამიანებისთვის მოჰქონდა შიმშილი, გაჭირვება, სიკვდილი, წამება, ცრემლები, დედებისთვის – ქვრივობა, შვილებისათვის – ობლობა, გლოვა... ჩვენი ჯარები უკან იხევდნენ და სწორედ უკანდახევითი ბრძოლებით, თავგანწირული შერკინებით ტოვებდნენ მშობლიურ ქალაქებსა და სოფლებს, ფაბრიკებსა და ქარხნებს.

1941 წლის შემოდგომაა. მჭიდროდ იყვნენ განლაგებული ჰიტლერელთა ურდოები ჩვენი სამშობლოს გულთან – მოსკოვ-

თან. ეს ველურები ოცნებობდნენ თავიანთი ნაბილწული ფეხებით გადაეთელათ მოსკოვის ქუჩები, სისხლიანი ხელებით შეხებოდნენ კრემლში „მეფე ზარს“... მტერი საპარადოდ მოიწვედა ამ ქალაქისაკენ. სალ კლდესავით იდგა დიდი მოსკოვი და ულმოვლად ფქვავდა შემოსეულ ურდოებს. რ. შამელაშვილი მეკავშირეთა ათეულს ხელმძღვანელობდა.

- ალლო, ალლო!.. – მაგრამ ტელეფონის ყურმილში ხმა არ ისმოდა. თითქოს ქვესკნელმა ჩაყლაპა ამხანაგები, რომლებსაც პასუხი უნდა გაეცათ განაყოფისთვის. უსათუოდ ხაზია დაზიანებული, დაასკვნა მკვირცხლმა ახალგაზრდამ. წამოდით, რევენკო, შურაევ, აღვადგინოთ ხაზი! – უბრძანა ჯარისკაცებს რ. შამელაშვილმა. სეტყვასავით მოდიოდა გერმანელთა ტყვიები, ვეშაპებივით ბლაოდნენ ზარბაზნები, ცა დასერილი იყო ფრთებზე ჯვარგამოსახული თვითმფრინავებით. ხოხვით მიცოცავდნენ რ. შამელაშვილი და მისი ორი მებრძოლი ტყვიის ქვეშ, ჭურვების, ყუმბარების ბოლში მაინც მიიკვლევდნენ გზას. სიცოცხლე ბენვზე ეკიდა. შეამჩნიეს, რომ თოვლიან ველზე ყუმბარას მავთული გაეწყვიტა, იპოვეს, გაჭიმეს, მაგრამ შუაში მავთული არ ეყო... მებრძოლებმა დიდი გაჭირვებით მოახერხეს ხაზის აღდგენა, ჩვენს არტილერიისტებს საშუალება მისცეს დაკავშირებოდნენ სამეთვალყურეო პუნქტს და დაეწყათ სროლა... მაგრამ მტერმა შეამჩნია რ. შამელაშვილი და მისი ორი თანამებრძოლი. სეტყვასავით წამოვიდა ტყვია. რ. შამელაშვილმა და სხვა ჯარისკაცებმა გააჩაღეს საპასუხო ცეცხლი. ისინი მტერს მტრულად უსწორდებოდნენ. სამმა მებრძოლმა სძლია 5 ფაშისტს. ხელებანეული ორი ჰიტლერელი ტყვედ წამოიყვანეს მებრძოლებმა.

1941 წლის 12 სექტემბერი. ეს თარიღი დაუვიწყარია რ. შამელაშვილის ცხოვრებაში. ჩვენი ჯარები უკან იხევდნენ, დატოვეს დიდი ბრძოლებით ქალაქი ჩერნიგოვი. ჯარი უკან იხევდა კიევის მიმართულებით, მაგრამ გერმანელებმა მდინარე დესნაზე

დიდი ხიდი დაბომბეს და ამით ჩვენს ჯარს საშუალება არ მისცეს კიევისკენ დაეხია. მაშინ რ. შამელაშვილი 870-ე საარტილერიო პოლკში მსახურობდა კავშირგაბმულობის ათეულის მეთაურად. მთელი პოლკი იძულებული გახდა ტყეში შესულიყო, სანგრები გაეთხარათ და გამაგრებულიყვნენ. პოლკი გარშემორტყმული აღმოჩნდა გერმანელებით. მთელი ღამე სანგარს თხრიდა ყველა – მეთაური თუ რიგითი. დილით დაამთავრეს სანგრის თხრა და დაღლილ-დაქანცულ რ. შამელაშვილს სანგარში ჩაეძინა. ამობრწყინდა მზე. რამდენიმე წუთის შემდეგ ცაზე გამოჩნდა გერმანელთა მზვერავი თვითმფრინავი, რომელსაც მებრძოლეები „რამას“ ეძახდნენ. ეს იმის ნიშანი იყო, რომ სადაცაა თვითმფრინავებიც გამოჩნდებოდნენ. მართლაც, მოგუგუნობდნენ ბომბდამშენები, დაიწყეს უმონყალოდ ბომბვა, მთელი ათი კილომეტრი ბოლში გაეხვია. ისმოდა დაჭრილთა კენესა ყველა ენაზე... აქ რ. შამელაშვილიც დაიჭრა მუცლის არეში. დიდი გაჭირვებით რუს თანამებრძოლ ბარკოვსკისთან ერთად გადავიდა ფრონტის ხაზზე და საბჭოთა ჯარის ნაწილში დაბრუნდა... შემდეგ ჰოსპიტალი, გამოჯანმრთელება და ისევ ფრონტი, წინა ხაზი.

მოქმედ არმიაში რ. შამელაშვილი გამოირჩეოდა გულადობით. მას უშიშარი მებრძოლის სახელი ჰქონდა მოპოვებული. მისი რუსი და უკრაინელი თანამებრძოლები ხშირად სთხოვდნენ ეამბნა მათთვის საქართველოს შესახებ, „ვეფხისტყაოსანზე“, ემღერა „სულიკო“... მართლაც, სანგარში ომის ქარცეცხლის დროს თავისებურად გაისმოდა აკაკის უკვდავი სტრიქონები.

რ. შამელაშვილი მონაწილეობას იღებდა სტალინგრადის ბრძოლებში. 1942-1943 წლებში იგი მსახურობდა გვარდიის მე-6 კავალერიის დივიზიაში. აქაც კავშირგაბმულობის ათეულს ხელმძღვანელობდა. სტალინგრადთან არის პატარა ქალაქის ტიპის დასახლებული ადგილი **კლეცკი**. აქ რ. შამელაშვილი იარაღით ხელში იბრძვის წინა ხაზზე, რადგან საჭირო გახდა სამეთვალყურეო პუნქტის გადარჩენა გერმანელთა თავდასხმისაგან. მარ-

თლაც, მან რამდენიმე ათეული გერმანელი გამოასალმა წუთისოფელს და ხელყუმბარით გაანადგურა მტრის სამი ტყვიამფრქვევი. გულადმა სერჟანტმა რ. შამელაშვილმა ღირსეულად დაიმსახურა საბრძოლო მედალი „მამაცობისთვის“, მედალი „სტალინგრადის დაცვისთვის“ და უმაღლესი მთავარსარდლის მადლობა.

1944 წლის 24 მაისს ჩვენმა ჯარებმა გადალახეს მტრის საზღვარი და აიღეს ქალაქი ალენშტაინი. ბრძოლის დროს რ. შამელაშვილის ათეულმა კავშირი დაკარგა. თვითონ გულადი სერჟანტი წაუძღვა გმირ მებრძოლეს ხაზის აღსადგენად. ხაზიც აღადგინა და 4 გერმანელი ჯარისკაციც წამოიყვანა ტყვედ პოლკში... ამ ოპერაციის მოხერხებულად ჩატარებისთვის რ. შამელაშვილმა მიიღო მთავრობის ჯილდო, მედალი „საბრძოლო დამსახურებისათვის“.

1945 წლის 19 თებერვალს მტერმა მწყობრიდან გამოიყვანა საარტილერიო ბატარეის მეთაური, საბჭოთა კავშირის გმირი ჩუენკო, რომელიც რ. შამელაშვილთან და სხვა მებრძოლესთან ერთად იყო პატარა ქალაქში, კენიგსბერგიდან 200 კილომეტრის დაშორებით და იქიდან, უფრო სწორად, გერმანელთა ერთი სახლიდან, სადაც საბჭოთა მეომრების სამეთვალყურეო პუნქტი იყო, ათვალიერებდნენ გერმანელთა ჯარის განლაგებას და ტელეფონით აცნობებდნენ არტილერიას. ეს უკანასკნელი მითითებული კოორდინატების საფუძველზე ურტყამდა მტერს. სწორედ ამ სახლში შეამჩნიეს ჩვენი მებრძოლენი გერმანელებმა და ტანკიდან გაუხსნეს ცეცხლი. მოკლეს საბჭოთა კავშირის გმირი კაპიტანი ჩუენკო. ასე რომ, სამეთვალყურეო პუნქტში არც ერთი ოფიცერი არ დარჩა. რ. შამელაშვილმა თვითონ აიღო ინიციატივა და ბატარეის უფროსობა იკისრა.

– მტრის რიგებს ცეცხლი! – ისმოდა ახალგაზრდა სერჟანტის ძახილი და ჩვენი არტილერისტები მტერს შეუბრალებლად ჟღერდნენ, მათ მტრის ათი ტანკი გაანადგურეს, დაწვეს 25 ტყვიამფრქვევი და რამდენიმე ასეული ჰიტლერელი გამოა-

საღმეს წუთისოფელს. თვითინიციატივის გამოჩენისათვის და საბრძოლო ოპერაციის შესანიშნავად ხელმძღვანელობისათვის რ. შამელაშვილმა მთავრობისაგან მიიღო კიდევ ახალი ჯილდო – „დიდების“ მესამე ხარისხის ორდენი.

რ. შამელაშვილი დიდი სამამულო ომის ბრძოლებში იყო ჩართული დასაწყისიდან დამთავრებამდე. იგი მონაწილეობას იღებდა გერმანიის ერთ-ერთი უდიდესი ქალაქის, კენიგსბერგის, აღებაში. 1945 წლის 7 მაისს ის პოლკი, რომელშიც რ. შამელაშვილი მსახურობდა, მდინარე ელბასთან შეხვდა მოკავშირეთა ჯარებს – ინგლისელებს. ერთმანეთს ულოცავდნენ გამარჯვებას.

ორი დღის შემდეგ, 9 მაისს, მთელმა მსოფლიომ გაიგო საბჭოთა ჯარების, საბჭოთა ხალხის უმაგალითო გამარჯვების ამბავი. განადგურდნენ ოკუპანტები, მართლაც, „ბოროტსა სძლია კეთილმან“. ამ უმაგალითო ბრძოლაში თავისი მოქალაქეობრივი ვალი ბრწყინვალედ მოიხადა რ. შამელაშვილმა.

რ. შამელაშვილი ჯერ კიდევ სტალინგრადის ბრძოლების დროს მიიღეს სკკპ რიგებში. ზემოთ ჩამოთვლილი ჯილდოების გარდა, მას მიღებული აქვს მედლები: „მოსკოვის დაცვისათვის“, „კენიგსბერგის აღებისათვის“, „დიდ სამამულო ომში გერმანიაზე გამარჯვებისათვის“.

1946 წელს რ. შამელაშვილი დემობილიზაციით დაბრუნდა საბჭოთა არმიის რიგებიდან. იმავე წლის შემოდგომაზე შევიდა ალ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის პედაგოგიკური უნივერსიტეტის ქართული ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტზე, რომელიც პირველი ხარისხის დიპლომით დაამთავრა 1950 წელს. წლების განმავლობაში მასწავლებლად მუშაობდა ჩვენს ქალაქში. 1955 წელს შედის ასპირანტურაში, ბოლოს წარმატებით აბარებს საკანდიდატო მინიმუმის გამოცდებს და იცავს დისერტაციას ქართული ენის სწავლების მეთოდის სპეციალობაში. იგი ამჟამად სამეცნიერო-პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწევა.

გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 8 მაისი

სერგო მალლაფერიძე

ზ. პ. შამელაშვილი - ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი

ჩვენი ქალაქის მკვიდრმა, პედაგოგიკის მეცნიერებათა კანდიდატმა რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილმა 1968 წლის 7 მაისს თბილისის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარადგინა სადისერტაციო ნაშრომი თემაზე „ვ. ი. ლენინი და ენათმეცნიერების საკითხები“. დისერტაცია დამატებითი რეცენზირებისთვის გადაეცა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ფილოსოფიის ინსტიტუტს, საიდანაც შრომამ დადებითი რეცენზიები მიიღო. დაცვა შედგა სახელმწიფო უნივერსიტეტის ენათმეცნიერების სამეცნიერო საბჭოს ღია სხდომაზე 1970 წლის 18 თებერვალს. ოფიციალური ოპონენტები იყვნენ მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **ალექსანდრე ლლონტი**, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **გიორგი შალამბერიძე**, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **ზურაბ ჭუმბურიძე** და ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი **ვენერი ქვაჩახია**.

საჯარო პაექრობაზე ოფიციალურმა ოპონენტებმა მაღალი შეფასება მისცეს რ. შამელაშვილის სადოქტორო დისერტაციას.

აღსანიშნავია, რომ დისერტაციას დადებითი შეფასება მისცა გამოჩენილმა საბჭოთა მკვლევარმა, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილმა წევრმა, მეცნიერების დამსახურებულმა მოღვაწემ, პროფესორმა **გიორგი ახვლედიანმა**. მან აღნიშნა: „დღევანდელი დისერტაციის დაცვა მიმდინარეობდა ძალიან საინტერესოდ. ეს, რა თქმა უნდა, აიხსნება თემის აქტუალობითაც. „ვ. ი. ლენინი და ენათმეცნიერების სა-

კითხები“ – ეს ისეთი თემაა, რომელიც არ გამხდარა მონოგრაფიული შესწავლის საგანი არც ჩვენთან და არც საზღვარგარეთ. ამიტომაც დოცენტმა რაფიელ შამელაშვილმა დიდი საქმე გააკეთა ამ საკითხის დამუშავებით.

სადისერტაციო ნაშრომი განიხილა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ზოგადი ენათმეცნიერების კათედრამ და მისცა რეკომენდაცია შემდგომი მსვლელობისათვის. ამ შემთხვევაში, როგორც საჯარო პაექრობამ გვიჩვენა, კათედრა არ შემცდარა. დღეს ჩვენი უნივერსიტეტის სხდომათა დარბაზში გაიმართა ძალიან საინტერესო პაექრობა როგორც შინაარსით, ისე ფორმითაც. მე ვფიქრობ, საჯარო დაცვა ჩატარდა ძალიან მაღალ დონეზე, რაც შეესაბამება ვ. ი. ლენინის დიად სახელსა და მოღვაწეობას. დისერტანტმა დაამტკიცა, რომ ეს საკითხი დისერტატელურია. მან კარგად გაართვა თავი ამ რთულ თემას და გამოამჟღავნა როგორც ენათმეცნიერების, ისე ფილოსოფიის ცოდნა“.

რ. შამელაშვილმა სადისერტაციო ნაშრომში მიზნად დაისახა, ერთი მხრივ, გაეთვალისწინებინა და სისტემაში მოეყვანა ის, რაც უკვე ამ მიმართულებით შექმნილა და დაგროვილა ლინგვისტიკაში და, მეორე მხრივ, ვ. ი. ლენინის ენათმეცნიერული შეხედულებანი განეხილა, რაც შეიძლება ღრმად, სრულად, მაშასადამე, რ. შამელაშვილის გამოკვლევის მიზანი იყო, შეეჯამებინა ის, რაც სპეციალურ ლიტერატურაში ამ მიმართულებით გაკეთებულა და სისტემატური სახით წარმოედგინა ვ. ი. ლენინის ენათმეცნიერული შეხედულებანი.

ამ პრობლემების დამუშავებას დიდი მეცნიერულ-შემეცნებითი და პოლიტიკურ-აღმზრდელობითი მნიშვნელობა აქვს.

რ. შამელაშვილის ნაშრომი „ვ. ი. ლენინი და ენათმეცნიერების საკითხები“ წარმოადგენს მოცემული თემის მონოგრაფიულ ასპექტში გადაწყვეტის პირველ ცდას. აღნიშნული თემის დასამუშავებლად დისერტანტმა ძირითადად გამოიყენა ვ. ი. ლენინის თხზულებათა მე-5 გამოცემა, სპეციალური კრებულე-

ბი, მარქსისა და ენგელსის შრომები, პარტიულ-სახელმწიფოებრივი დოკუმენტები და აგრეთვე ისტორიული, ფილოსოფიური, ფსიქოლოგიური ლიტერატურა, მდიდარი მოგონებები და მემუარები, მრავალრიცხოვანი ხელნაწერი ფონდი, საარქივო მასალები, საენათმეცნიერო და სხვა ხასიათის ლიტერატურა როგორც ქართულ და რუსულ, ისე უცხოურ ენებზე.

რ. შამელაშვილმა აგრეთვე გამოიყენა ისტორიული და სამხარეთმცოდნეო, ვ. ი. ლენინის მუზეუმებისა და სახლ-მუზეუმების მასალები. ამ მიზნით მან იმოგზაურა ლენინურ ადგილებში: მოსკოვში, ლენინგრადში, ულიანოვსკში, თათართა ასსრ-ში, კუიბიშევში, სოფელ შუშენსკოეში, უფაში...

ულიანოვსკში რ. შამელაშვილის მუშაობის შესახებ სპეციალური წერილიც კი გამოქვეყნდა გაზეთ „ულიანოვსკაია პრავდაში“.

რ. შამელაშვილს კონსულტაციითა და მასალების მიწოდებით დიდი დახმარება გაუწიეს სკკპ უზუცესმა წევრებმა ვ. ი. ლენინის პირადმა მდივანმა – ლ. ა. ფოტიევამ და ვლადიმერ ილიჩის პირადმა ბიბლიოთეკარმა შ. ნ. მანუჩარიანცმა.

სადოქტორო დისერტაციის გეგმა ორჯერ განიხილა სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ზოგადი ენათმეცნიერების სექტორის სხდომამ, სადაც მოიწონეს სადისერტაციო ნაშრომის გაშლილი გეგმა-პროექტი და რეკომენდაცია მისცეს ავტორს, გაეგრძელებინა კვლევა-ძიება ამ გეგმის მიხედვით.

რ. შამელაშვილის ნაშრომის – „ვ. ი. ლენინი და ენათმეცნიერების საკითხები“ – მრავალმხრივმა მეცნიერულმა ღირებულებამ განაპირობა ის, რომ საჯარო პაქრობის დღეს საქართველოს ყველა პედაგოგიური ინსტიტუტიდან მოვიდა დადებითი გამოხმაურება. ასევე ნაშრომს კარგი შეფასება მისცა ველიკოტირნოვსკის პედაგოგიური ინსტიტუტის (ბულგარეთი) ბულგარული ენათმეცნიერების კათედრამ.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საენათმეცნიერო საბჭომ რ. შამელაშვილს მიანიჭა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი.

სსრ კავშირის უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების სამინისტროსთან არსებულმა უმაღლესმა საატესტაციო კომისიამ დაამტკიცა რ. შამელაშვილისათვის ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მინიჭება.

გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 18 მარტი.

ალექსანდრე ლლონტი, ლეო კვაჭაძე, გოგი კაჭარავა
(ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები)

ქართული ენის სამსახურში

1992 წელი – 70 წლის იუბილესთან დაკავშირებით

70 წელი შეუსრულდა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრის პროფესორს, ომისა და შრომის ვეტერანს, უმაღლესი სკოლის წარჩინებულ მუშაკს რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილს.

ბატონი რაფიელი უაღრესად ნაყოფიერი მეცნიერია. იგი ძირითადად იკვლევს ქართული ენის ლექსიკოლოგიას, აგრეთვე, მწერლის ენის პრობლემებს; გამოქვეყნებული აქვს 19 ცალკე წიგნი, 500-მდე საჟურნალო და საგაზეთო სტატია (მეცნიერული შრომები, სამეცნიერო-პოპულარული გამოკვლევები, თანასახელმძღვანელოები და რეცენზიები), რომლებსაც მოკრძალებული წვლილი შეაქვთ ქართული ენათმეცნიერების წინსვლისა და პოპულარიზაციის საქმეში. მის ერთ ნაშრომს, საზო-

გადოება „ცოდნის“ საკავშირო გამგეობის პრეზიდუმის დადგენილებით, მიეკუთვნა საკავშირო პრემია, ავტორს გადაეცა დიპლომი.

1975 წ. გამოქვეყნდა რ. შამელაშვილის „ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი“. მასში შევიდა 2000-ზე მეტი ტერმინი ლინგვისტიკის ყველა დარგიდან.

ამ შრომის მეცნიერული ღირებულება კიდევ უფრო გაიზარდება, თუ მოვიგონებთ იმას, რომ რ. შამელაშვილის „ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონის“ პუბლიკაციამდე ქართულად არ მოიპოვებოდა ისეთი ნაშრომი, რომელიც დააკმაყოფილებდა მკითხველთა მოთხოვნებს.

რ. შამელაშვილის მიერ შედგენილ ლექსიკონს მაღალი შეფასება მისცეს სპეციალისტებმა როგორც ჩვენში, ისე საზღვარგარეთ. მაგალითად, ნორვეგიელმა ქართველოლოგმა და კავკასიოლოგმა, ოსლოს უნივერსიტეტის პროფესორმა, თბილისის უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორმა **ჰანს ფოგტმა** დადებითად შეაფასა ამ ლექსიკონის გამოქვეყნების ფაქტი, ხოლო შემდეგ ამ ნაშრომზე მშვენიერი რეცენზია გამოაქვეყნა პარიზის ჟურნალში „რევიუ დე ქართველოლოჟი“. პროფესორი **ბერნარ უტიე** კი წერდა ამავე ჟურნალის ფურცლებზე: რ. შამელაშვილის ლექსიკონი შედგენილია ზედმინეწიითი კეთილსინდისიერებით და სარგებლობას მოუტანს დაინტერესებულ მკითხველებს“ (იხ. „ლიტერატურნაი გრუზია“, 1977, №10, გვ. 87).

რ. შამელაშვილი ძირითადად მაინც ლექსიკოლოგიაში მუშაობს. მან გამოაქვეყნა „თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკის“ ოთხი ნაკვეთი (I – 1972, II – 1974, III – 1978, IV – 1988). მათში გაანალიზებულია ნეოლოგიზმები, კაპიტალური ლექსიკოლოგიური შრომები, გამოჩენილ ქართველ მწერალთა (მ. ჯავახიშვილი, ი. გრიშაშვილი, გ. ტაბიძე, ლეო ქიაჩელი, კ. გამსახურდია, გ. ლეონიძე) როლი ქართული ლექსიკის განვითარების

საქმეში, ანტონიმთა სტრუქტურის საკითხები, წარმოების თავისებურებანი და დანიშნულება მხატვრულ ნაწარმოებში.

რ. შამელაშვილმა მოღვაწეობა ომის შემდგომ პერიოდში მასწავლებლობით დაიწყო. მისი პირველი მონოგრაფია „განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები ქართულში და მათი სწავლების მეთოდიკა“ ლინგვომეთოდის ხასიათისაა და დღესაც პედაგოგთა საყვარელი თანასახელმძღვანელოა. განკერძოებული სიტყვა-გამოთქმების ფილოლოგიური კვლევით რ. შამელაშვილის ნაშრომის გამოქვეყნების შემდეგ (1958) კიდევ უფრო დაინტერესდნენ.

პროფ. რ. შამელაშვილი სულ მოკლე ხანში ორ სექლტანიან ნაშრომს მიაწოდებს თავის სტუდენტებს: „ენათმეცნიერების შესავალს“ და „ქართული ენის სწავლების მეთოდიკის საკითხებს“.

აქვე იმასაც აღვნიშნავთ, რომ რ. შამელაშვილმა შეადგინა და გამოსცა „ტექსტის ლინგვისტური ანალიზის“ (1975) და „ლინგვისტური მოძღვრების ისტორიის“ (1981) პროგრამები პედაგოგებისთვის.

პროფესორი რ. შამელაშვილი ამჟამადაც ახალგაზრდული შემართებით განაგრძობს სასწავლო-სამეცნიერო მუშაობას ქუთაისის უნივერსიტეტში. ვუსურვოთ მას ჯანმრთელობა, დღეგრძელობა და შემდგომი წარმატება ამ კეთილშობილურ საქმეში.

გაზ. „ქუთაისი“, 1992, 26 დეკემბერი (№116), გვ. 3

რაფიელ შამელაშვილის გარდაცვალება (1994 წლის 9 ივნისი)

გაზეთი „ალია საქართველოდან“, ისრაელი
(13.06.94, №1536)

ძმები: სიმონი, გერშონი, ნოდარი, და ქეთო. დისშვილები: როლანდი, გულნაზი, ალექო, მალხაზი. ძმისშვილები: ლიანა, ციალა, ლამარა, რომანი, გური, სულიკო, გაბრი, მარინა, ისაკი, ზაზა, დეიდაშვილი გურამ მეგრელიშვილი, მამიდაშვილი შოთა სეფიაშვილი ოჯახებით იუნყებიან, რომ ქუთაისში გარდაიცვალა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილი

და სამძიმარს უცხადებენ განსვენებულის ოჯახს.

დაკრძალვა ა. წ. 16 ივნისს ქუთაისში.

გორის ქ. №103/10

მისამართი სამძიმრებისთვის: აშკელონი.

შაპირას ქუჩა 741/6

ნ ე კ რ ო ლ ო გ ე ბ ი

კაცი, რომელიც დააკლდა ქალაქს – რაფიელ შამელაშვილი

გარდაიცვალა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, ქუთაისის აკ. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრის პროფესორი, ომისა და შრომის ვეტერანი, უმაღლესი სკოლის წარჩინებული მუშაკი **რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილი**.

პროფ. რ. შამელაშვილმა მეტად რთული და დაბრკოლებებით აღსავსე გზა განვლო: დაიბადა 1922 წელს სოფელ ბანძაში. 1939 წელს წარჩინებით დაამთავრა საშუალო სკოლა და იმავე წელსვე ჩადგა სამშობლოს დამცველთა რიგებში, ფრონტზე სამჯერ დაიჭრა. დაჯილდოებული იყო დიდებისა და სამამულო ომის პირველი ხარისხის ორდენებითა და მრავალი საბრძოლო მედლით.

1946 წელს ჩაირიცხა ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტზე. იყო ბარათაშვილის სახელობის სტიპენდიატი. 1950 წელს პირველი ხარისხის დიპლომით დაამთავრა ინსტიტუტი. მეუღლე ნათელა ნიკოლაიშვილთან ერთად 1950-1952 წლებში მუშაობდა ახალციხის რაიონში მასწავლებლად.

1960 წელს აკადემიკოს ვარლამ თოფურიას ხელმძღვანელობით წარმატებით დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია და გახდა პედაგოგიკის მეცნიერებათა კანდიდატი. 1958 წლიდან რაფიელ შამელაშვილი მუშაობდა სამხრეთ ოსეთის პედაგოგიკურ ინსტიტუტში ქართული ენისა და ლიტერატურის უფროს მასწავლებლად, შემდეგ – დოცენტად.

1970 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სამეცნიერო საბჭოს ღია სხდომაზე დაიცვა სადოქტორო დისერ-

ტაცია და მიენიჭა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი. იმავე წლიდან გარდაცვალებამდე მუშაობდა ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში (შემდეგ – უნივერსიტეტში) ქართული ენის კათედრის პროფესორად.

პროფესორი რ. შამელაშვილი ნაყოფიერი მეცნიერი იყო, ძირითადად იკვლევდა ქართული ენის ლექსიკოლოგიის, აგრეთვე მწერლის ენის პრობლემებს. გამოქვეყნებული აქვს 19 ცალკე წიგნი და 1000-ზე მეტი საჟურნალო და საგაზეთო სტატია, მეცნიერული ნაშრომები, სამეცნიერო-პოპულარული გამოკვლევები, სახელმძღვანელოები და რეცენზიები.

გამოუცემელი დარჩა ორი სქელტანიანი ნაშრომი: „ენათმეცნიერების შესავალი“ და „ქართული ენის მეთოდის საკითხები“. იყო ქუთაისის აკ. წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და თბილისის სულხან-საბა ორბელიანის სახელობის პედაგოგიკის სპეციალიზებული საბჭოს წევრი.

პროფ. რ. შამელაშვილისათვის ქვეყნისა და ხალხის უანგარო სამსახური იყო ცხოვრების მიზანი. მძიმე ავადმყოფიც არ ღალატობდა საყვარელ საქმეს, იმ დღესაც იგი თავის სტუდენტებთან მივიდა, მაგრამ გულმა უღალატა.

ქალაქმა, უნივერსიტეტმა და ოჯახმა დაკარგა კარგი მოქალაქე, ქართული ენის ქომაგი, მზრუნველი მეუღლე, მამა და ბაბუა.

პროფესორ რაფიელ შამელაშვილის ხსოვნა მუდამ დარჩება მისი აღზრდილებისა და კოლეგების გულში.

ქალაქ ქუთაისის მერია,
ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
ქუთაისის მორწმუნე ებრაელთა საზოგადოება;
ომის, შრომისა და შეიარაღებული ძალების ვეტერანთა საქალაქო საბჭო

გაზ. „ქუთაისი“, 1994, 16 ივნისი, №65 (17750)

გაზ. „ახალი ქუთაისი“, 1994, 15 ივნისი, გვ. 3. №33 (81)

გამოსათხოვარი წერილები

ალექსანდრე ლლონტი (ფილოლ. მეცნ. დოქტორი, პროფესორი)

პეტნიეზი და პედაგოგი

ნაადრევად წავიდა ჩვენგან რაფიელ შამელაშვილი – შესანიშნავი მეცნიერი ქართველოლოგი, ახალი თაობის კეთილი მოძღვარი, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, უმაღლესი სკოლის დამსახურებული მოღვაწე. დაიბადა მშვენიერ ქართულ სოფელში – ბანძაში, სადაც ფეხი აიდგა, გაატარა სიყმაწვილის წლები. წარმატებით დაამთავრა ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი, აკად. ვ. თოფურიას ხელმძღვანელობით მიიღო საასპირანტო მომზადება თბილისის ი. გოგებაშვილის სახელობის პედაგოგიკის ინსტიტუტში, მოიპოვა მეცნიერებათა კანდიდატისა და დოქტორის სამეცნიერო ხარისხები, იყო ავტორი 1000-ზე მეტი დასახელების შრომისა და პუბლიკაციისა; მათ შორის 19 ცალკე წიგნად რომაა გამოცემული. მისი მონოგრაფიები, გამოკვლევები და სტატიები ეძღვნება ქართული ენისა და ენათმეცნიერების სადღეისო აქტუალურ პრობლემებს, აქვს დადებითი გამოხმაურებანი როგორც ჩვენში, ისე საზღვარგარეთ. ასეთია, თვალის ერთი გადავლებით, რაფიელ შამელაშვილის მოღვაწეობის გზა.

პირად ცხოვრებაში გახლდათ უაღრესად მოკრძალებული, თავმდაბალი, სიკეთით სავსე, მართლმეტყველი და მართლმოქმედი. ეს სახიერი ადამიანური თვისებები ბეჭედივით ატყვია მის მრავალრიცხოვან შრომას. საინტერესო მონოგრაფიები და გამოკვლევები უძღვნა მან ენათმეცნიერების ახალი

დარგის, მწერლის ენის თეორიისა და პრაქტიკის საკითხებს, გამდიდრა ის მონოგრაფიებითა და გამოკვლევებით, შექმნა მიმართულების მომცემი განმაზოგადებელი ნარკვევები. დიდი ენერგია მოახმარა ქართული ენის ლექსიკის განვითარების კვლევას და თავისი ძიების შედეგები განაზოგადა „თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა“ ოთხ ნაკვეთად გამოცემულ ფუნდამენტურ მონოგრაფიაში. პირველად გაამახვილა ყურადღება მრავალ ახალ საკითხზე. სიღრმისეულად აღწერა ქართული ლექსიკის დარგები, წარმოაჩინა ათობით იშვიათი სიტყვის წარმომავლობა და ქართველ ლექსიკოლოგთა შორის დაიმკვიდრა საპატიო ადგილი. უმდიდრესი ლექსიკური ინფორმაციით მონოგრაფია სამაგიდო შრომად იქცა არა მარტო სპეციალისტთათვის, არამედ ფართო მკითხველი საზოგადოებისთვისაც.

ვის არ წაუკითხავს რაფიელ შამელაშვილის „ვეფხისტყაოსნის“, აკაკი წერეთლისა და სხვა დიდი მწერლების ენის სპეციფიკისადმი მიძღვნილი გზამკვლევის ტოლფარდი ნაშრომები, რომლებიც დიდი ხანია ქართული ენისა და ლიტერატურის მოყვარულთა განუყრელი თანამგზავრები გახდნენ. ნამდვილად საეტაპო მნიშვნელობა ჰქონდა ავტორის ორიგინალურ მონოგრაფიას განკერძოებულ სიტყვებსა და გამოთქმებზე ქართულში. აქ შეჯერებულ საკითხთა კომპლექსი ასე სრულყოფილად მხოლოდ ამ ნაშრომშია განხილული, წიგნი დღესაც ინარჩუნებს აქტუალობას. მან ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ავტორს ქართული ენის გრამატიკული სტრუქტურის თვალსაჩინო მკვლევრის სახელი მოუპოვა.

აქ, რა თქმა უნდა, ძნელია რაფიელ შამელაშვილის შრომების უბრალოდ ჩამოთვლა და ანოტირებაც კი, მაგრამ რამდენიმე სიტყვა მაინც უნდა ითქვას კიდევ მის ორ შრომაზე. ერთია „მეთოდური მითითებანი ქართულ ენაში“, მეორე – „ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი“.

პირველ წიგნს მოკრძალებული სათაური აქვს, თუმცა აქ უაღრესად საინტერესო და ძვირფასი ლინგვისტური მასალაა მოხმობილ-გაანალიზებული. შეჯერებულია ქართული ენის ფონოლოგიური სტრუქტურის, ლექსიკის, გრამატიკის მეცნიერული კურსის ძირითადი საკითხები. ამისთანა „მეთოდური მითითებანი“ პირველად შეიქმნა. ეს უბრალო მეთოდური მითითებები როდია, პრობლემური მიმოხილვაა ქართული ენის თვითმყოფი თავისებურებებისა და ამაზე შექმნილი სამეცნიერო ლიტერატურისა ქართულსა და უცხოურ ენებზე. მიწოდებული სამეცნიერო ინფორმაცია სტუდენტთა და ფართო მკითხველისათვის ხელმისაწვდომადაა დალაგებული. გლობალურად, ღრმა ცოდნითაა გაშუქებული ზოგადი ენათმეცნიერების ისეთი საკვანძო საკითხები, როგორიცაა ენის რაობა და საზოგადოებრივი ხასიათი, მისი ფუნქციები და განვითარების კანონზომიერებანი, ენათა გენეალოგიური და მორფოლოგიური კლასიფიკაცია, ქართველურ ენათა საერთო წარმომავლობა, ქართული ენა, როგორც ქართველი ერის ერთიანი, ეროვნული სახელმწიფო ენა, მისი ადგილი მონათესავე ენათა შორის. ცნობილია, რომ ამ ურთულეს საკითხებზე შექმნილია მდიდარი სამეცნიერო ლიტერატურა როგორც ქართულ, ისე უცხოურ (რუსულ, გერმანულ, ფრანგულ, ინგლისურ, სომხურ, უკრაინულ) ენებზე. წიგნში ეს სპეციალური ლიტერატურა დოკუმენტური სიზუსტითაა მიმოხილული. ნაშრომის მთავარ დანიშნულებად ავტორს მიაჩნია, რომ „დავეხმაროთ განსაკუთრებით დაუსწრებელი განყოფილების სტუდენტებს მეთოდოლოგიური ხასიათის რეკომენდაციებითა და სპეციალური ლიტერატურით, რათა საფუძვლიანად აითვისონ მათ პროგრამით გათვალისწინებული მასალა, სწორად წარმართონ ცოდნის მიღების გზები, დაზოგონ ენერგია და დრო მეცნიერების შეთვისების მეტად ძნელსა და საპატიო გზაზე“. წიგნი სავსებით ამართლებს ამ საფუძვლიან მოთხოვნებს.

ასევე მარჯვედ და ყველა ასპექტითაა შესწავლილი ქართული ენის დიალექტთა ურთიერთობის თეორიული და პრაქტიკული საკითხები. ავტორი სამართლიანად თვლის, რომ დიალექტი ერთ ენაზე მოლაპარაკე ერის (ტომის) ადგილობრივი მეტყველებაა და ლექსიკისა და სტრუქტურის სინქრონიულად შეჯერებასა და ლიტერატურულ ენასთან მიმართების გათვალისწინებას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საერთო ენის ისტორიული მოდელის წარმოსახავად. ნაირფეროვანი მასალაა მოხმობილი დიალექტთა განშტოებების (კილოკავების, თქმების, ქცევათა და იდიოლექტთა) პროფილისა და დღევანდელი ვითარების საჩვენებლად.

დოკუმენტურად და პოპულარულადაა მოთხრობილი ქართული ენის თავგადასავალი დასაბამიდან მოკიდებული დღემდის, დახასიათებულია ქართული ენის განვითარების ეტაპები, ძველი ქართული ენის განვითარების საფეხურები, ძველი ქართული ენის თარიღიანი ძეგლები, „ხანმეტი“, „ჰამეტი“, „სანნარევი“ ტექსტები. ვრცლადაა საუბარი ლიტერატურული ქართულის დამკვიდრებისათვის ბრძოლაზე XIX საუკუნის მეორე ნახევარში.

თანამედროვე ლინგვისტური მეთოდებით აღწერილია ლიტერატურული ენისა და დიალექტების ფონოლოგიური სტრუქტურა, თანხმოვანთა და ხმოვანთა სისტემები, ბგერათცვლილებების ფონეტიკური საფუძვლები, სახელისა და ზმნის ძირითადი მორფოლოგიური კატეგორიები და მათი გამოხატვის საშუალებანი. ტრადიციულად გაანალიზებულია წარმოქმნილ სტრუქტურათა მოდელები, სინტაქსური კონსტრუქციები, მეტყველების ნაწილები და წინადადების წევრები. მეცნიერული მიუდგომლობით შეჯერებულია ქართული ენის ძირითადი განმარტებითი, თარგმნითი, ორენოვანი, ტერმინოლოგიური, სიმფონიური, დიალექტოლოგიური, ორთოგრაფიული და სხვა სახის ლექსიკონები.

ნაშრომში საკმარისი ადგილი ეთმობა ქართველურ ენათა შედგენილობისა და თითოეული ენის თავისებურებათა სინქრონიულსა და დიაქრონიულს აღწერას. წარმოსახულია ქართული ენისა და მისი დიალექტების თავდაპირველი სტრუქტურა, სვანურისა და მისი დიალექტების, კოლხურისა და მისი დიალექტების თავისებურებათა საერთო გენეტიკური და განსხვავებული ნიშან-თვისებები. განსაკუთრებით ძვირფასია ის ინფორმაცია, რომელიც ლაზურს (ჭანურს) ეხება.

როგორც ამ მოკლე მიმოხილვიდან ირკვევა, „მეთოდური მითითებანი“ არის ენციკლოპედიური ხასიათის მნიშვნელოვანი საცნობარო წიგნი. იგი სტუდენტობას, ქართველური ენების ბედით დაინტერესებულ მკითხველებს აიარალებს ძვირფასი მეცნიერული ინფორმაციით ამ ენების შესახებ.

რაფიელ შამელაშვილი დიდხანს მუშაობდა ენათმეცნიერების ტერმინთა ლექსიკონის შედგენაზე. მართალია, თავის შრომას მან „ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი“ უწოდა, მაგრამ არსებითად იგი არის ისტორიული და თანამედროვე, ზოგადი და კერძო ენათმეცნიერების ძირითად მოქმედ ტერმინთა საკმარისად ტევადი სიტყვარი. ამ ტიპის ლექსიკონი ქართულ ენაზე მანამდე არ გვექონია, იყო მხოლოდ ცდები მსგავსი შრომის შედგენისა. ნაშრომის ღირსების შესახებ თავად ავტორი სამართლიანად ამბობდა: „წინამდებარე ქართული ენათმეცნიერული ტერმინოლოგია ძირითადად დაფუძნებულია სამ წყაროზე: რუსულ ლინგვისტიკურ, საერთო ევროპულსა და საკუთრივ ქართულ ნიადაგზე შექმნილ ტერმინოლოგიაზე. ამ უკანასკნელისათვის გამოყენებულია ქართული ენის ლექსიკურ-გრამატიკული საშუალებები“; ლექსიკონში შეტანილია „ის ტერმინები, რომლებიც ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში გვხვდება“, „აქ საერთო აღიარების მქონე ლინგვისტიკური ტერმინებიცაა და ისეთებიც, რომლებმაც რამდენიმე წელი იარსება და შემდეგ ისტორიის კუთვნილება გახდა. ლექსიკონში

შევიდა ზოგი ისეთი ტერმინი, რომლებიც წმინდა ენათმეცნიერული ხასიათისა არ არის. ამას ენათმეცნიერულ ტერმინთა ლექსიკონის შედგენის ტრადიციაც უჭერდა მხარს“. განსაკუთრებით ძვირფასია ქართული მასალა, პირველად რომაა აღბეჭდილი ზოგადი მნიშვნელობის საცნობარო ნაშრომში. ლექსიკონმა სპეციალისტთა მოწონება დაიმსახურა, მასზე დადებითი რეცენზიები გამოქვეყნდა ჩვენშიც და საზღვარგარეთაც.

მცირე წერილში შეუძლებელია ფართო პროფილის ფილოლოგოსის მთელ მეცნიერულ მემკვიდრეობაზე დანვრილებით საუბარი. იგი ერთნაირი სიღრმით იკვლევდა როგორც ქართული ენის ლექსიკასა და სტრუქტურას, ისევე ძველი და ახალი ქართული ლიტერატურის საკვანძო საკითხებს. მან ცოდნის ეს დარგები საყურადღებო გამოკვლევებითა და მონოგრაფიებით გაამდიდრა.

სამოციან-ოთხმოციან წლებში ჩვენში ცოდნის ზემოხსენებულ დარგებში თითქმის არ გამოცემულა რომელიმე ცნობილი ავტორის, მეცნიერის, მწერლის ხელშესახები ნაშრომი, რომლის შესახებაც რაფიელ შამელაშვილს თავისი პირუთვნელი აზრი არ გამოეთქვას რეცენზიითა თუ გამოხმაურების სახით. რესპუბლიკაში არ დარჩენილა არც ერთი ჟურნალი თუ გაზეთი, მათ შორის რაიონული და საუნწყებო ორგანოებიც, რომლებსაც არ დაებეჭდათ ამ ავტორის წერილები, რეცენზიები, ნარკვევები. მისთვის ყველა ქართული ორგანოს კარი მუდამ ღია გახლდათ! ამას წინათ ერთმა კრიტიკოსმა გონებამახვილურად შენიშნა: კაცი ძნელად იპოვის იმისთანა მეცნიერ-ჟურნალისტს, რომელსაც იმდენი წიგნის რეცენზია-შეფასება მიეცეს, რამდენიც რაფიელ შამელაშვილმა მოგვცაო. ნამდვილად ასეა!

განსაკუთრებით აღსანიშნავია რაფიელ შამელაშვილის ღვაწლი ახალი თაობის აღზრდასა და გამოწრთობაში. თითქმის ოთხი ათეული წლის განმავლობაში ქართული ენისა და ენათმეცნიერების ძირითად კურსებს ასწავლიდა ცხინვალის პედა-

გოგიურ ინსტიტუტსა და ქუთაისის უნივერსიტეტში. აღზარდა ქართული ენისა და ლიტერატურის პედაგოგთა თაობები. მისი მოწაფეები ამჟამად მოღვაწეობენ სკოლებში, სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებში, წარმოება-დანესებულებებში და ღრმა პატივისცემით იგონებენ საყვარელი მოძღვრის სახელს.

წუხილით უნდა აღვნიშნო, რომ იგი ვერ მოესწრო ერთ-ერთი ბოლოდროინდელი ნაშრომის – „ენათმეცნიერების შესავლის“ თანასახელმძღვანელოს – გამოცემას. საჭირო წიგნის დაბეჭდვა შეაფერხა ქალაქის მძიმე კრიზისმა, რაც ახლა მძვინვარებს რესპუბლიკაში. ამ წიგნისა და საერთოდ რაფიელ შამელაშვილის მეცნიერული მემკვიდრეობის მოვლა-პატრონობა მისი ნიჭიერი ქალიშვილის, ფილოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატის, თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოცენტის⁴, რუსუდან შამელაშვილ-ზექალაშვილის ვალია. რუსუდანი სახელოვნად განაგრძობს საყვარელი მამის საქმეს. თავი გამოიჩინა როგორც თანამედროვე ქართული ენის სტრუქტურისა და ქართულ-გერმანული ენობრივი ურთიერთობის ჩინებულმა მკვლევარმა.

რაფიელ შამელაშვილი ვალმოხდილი წავიდა ამ ქვეყნიდან, დაგვიტოვა ნათელი სახელი, ძვირფასი მეცნიერული მემკვიდრეობა. შთამომავლობა პატივისცემით შეინახავს მართლმეტყველი და მართლმოქმედი მოღვაწის ხსოვნას.

გაზ. „სიტყვა ქართული“, 1994, №8 (19), გვ. 10

⁴ 2006 წლიდან – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ პროფესორი.

ალექსანდრე ღლონტი, აკაკი თოფურია,
ოთარ ქაჯაია, ტიტე სულაბერიძე

ნათელი სსოენა

რაფიელ შამელაშვილი საუკუნეობით თანშეზრდილი ებრაელი ერის ის ღირსეული წარმომადგენელი იყო, რომელიც სისხლით, ხორციითა და სულით იყო ჩვენი მიწის წილნაყარი. ამიტომაც მისი მშობლიური ენა ქართული იყო. სრულიად პირტიტველა ჭაბუკი ჩაება ფაშიზმის წინააღმდეგ გააფთრებულ ბრძოლაში და პირნათლად მოიხადა თავისი ვალი ქვეყნისა და ხალხის წინაშე.

ომის დამთავრების შემდეგ სიცოცხლის უკანასკნელ წუთამდე რ. შამელაშვილის კვლევის, მეცნიერული ძიების მთავარი საგანი იყო ქართული ენის აქტუალური პრობლემები. ამ საქმეს შეაღია თავისი ძალა და ენერგია. მისი საენათმეცნიერო ნაშრომებიდან ყურადღებას იპყრობს „თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა“, რომელიც რამდენიმე ნაკვეთად გამოიცა 70-იან წლებში. მათში განხილულია ქართული ენის ლექსიკის მეტად მნიშვნელოვანი საკითხები, გაანალიზებულია ძირითადი ლექსიკოლოგიური შრომები, ნაჩვენებია ქართველი მწერლების როლი ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმებით ლექსიკის გამდიდრებისა და განვითარების საქმეში. იგი ავტორია ათობით მონოგრაფიისა, ასობით სტატიისა და გამოკვლევისა, რომლებშიც გაშუქებულია ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების მტკივნეული, პრობლემური საკითხები.

პედაგოგიური მოღვაწეობის დიდი გამოცდილების მქონე, მახვილგონიერებითა და იუმორით აღსავსე ალალი კაცი, ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორი, ა. წერეთლის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი რ. შამელაშ-

ვილი პირადსა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ყველგან და ყოველთვის ავლენდა მაღალადამიანურ თვისებებს, მუდამ იძლეოდა კეთილშობილების საუკეთესო მაგალითს, მთელი მონდობითა და სიყვარულით ემსახურებოდა ქართულ კულტურას.

ამავე სიყვარულით გაუხსნა გული და მიიზარა ქართულმა მიწამ მისთვის ამაგდარი და განუყრელი მკვიდრი, ღვანღმოსილი ადამიანის ნათელი ხსოვნა დაუვინყარ მოგონებად დიდხანს დარჩება მის ახლო მეგობართა წრეში.

გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, 1994წ., ივლისი

ბეჟან ნამიჭიშვილი (ლიტერატურის კრიტიკოსი)

წიგნთან ჭიდილში ჩაფეკტდი

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ რაფიელ შამელაშვილის მრავალ ათეულწლიანი მოღვაწეობა ქართულ ენათმეცნიერებაში კიდევ ერთი ნათელი დადასტურებაა ქართველი და ებრაელი ხალხების მრავალსაუკუნოვანი და მარადიული მეგობრობისა და სიყვარულისა. ვიტყოდი, ამ ორი ხალხის უკვდავებისა, ხალხებისა, რომლებიც ესოდენ აჩნია მსოფლიოს ისტორიას და დღევანდელ ჩვენს პლანეტას.

რაფიელ შამელაშვილმა იცხოვრა, იმოღვაწა და, რომ იტყვიან, თავისი წილი, ერთი კაცის პირობაზე, ყველაფერი გააკეთა: ომი იყო და თავი არ შეურცხვენია, ხოლო მთელი შემდგომი ცხოვრება წიგნთან ჭიდილს შეაღია, ნურავის ეწყინება და, ნაკლებად მეგულის საქართველოში სხვა, მეორე ისეთი დოქტორი და პროფესორი, რომელსაც ამდენი დრო გაეხარჯოს ახალგაზრდა მოსული სხვადასხვა წიგნის შეფასება-რეცენზირების საქმეში, რამდენიც მას, ამ თემებზე იმდენი სტატია გამოექვეყნებინოს, რამდენიც ბატონმა რაფიელმა გამოაქვეყნა, შეიძლება ითქვას, უთვალავი.

მე ბატონი რაფიელის სტუდენტი გახლდით. ჩემი კოლეგებიდან და მეგობრებიდან ბევრი სხვაც პატივს ვცემდით მას, გვიყვარდა, ვაფასებდით, ვმეგობრობდით, ვთანამშრომლობდით, წიგნებს ვჩუქნიდით ერთმანეთს და – არ ყოფილა შემთხვევა, მისი ყოფილი სტუდენტების ახალგამოსულ წიგნს ბატონი რაფიელი პრესის საშუალებით, წერილით არ გამოსხაურებოდა. განა ეს ცოტაა?

ჩვენს ამ მეგობრობას ხელს უწყობდა მისი შესანიშნავი ასული, ნიჭიერი ენათმეცნიერი, ჩვენი თანაკურსელი რუსუდანი, ასევე ბატონი რაფიელის მეუღლე, დამსახურებული პედაგოგი და ლიტერატორი ქალბატონი ნათელა ნიკოლაიშვილი, ერთი სიტყვით, მთელი მისი წიგნიერი და განათლებული ოჯახი.

დღეს ჩვენ ვეთხოვებით ბატონ რაფიელს, ვეთხოვებით კაცს, რომლის სიცოცხლეც ორი ერის ნათელი იდეალებისა და მათი სულიერების სამსახურში გაილია. ვეთხოვებით და გვენანება მისი წიგნთან ჭიდილში ჩაფერვლილი სიცოცხლე, სიცოცხლე, რომელიც მხოლოდ სიკეთეს და პატიოსნებას ემსახურებოდა.

როგორც ასეთ შემთხვევაში იტყვიან ხოლმე, მსუბუქი იყოს, ბატონო რაფიელ, თქვენთვის ქართული მიწა, ის მიწა, რომელსაც თქვენ ნამდვილად არ ამძიმებდით!

გაზ. „ქუთაისი“, 1994, 16 ივნისი, №65

მაგული ნულაია (ექიმი)

პიწის ყივილი

ჩემს ოჯახში ხშირად რეკავდა ერთი მოკრძალებული, შინაურული, საპატივცემლო პიროვნების ზარი. პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი „მანუხებდა“ – ნამალსა და შველას, დახმარებასა და სიცოცხლესაც კი მთხოვდა, არადა, გული სიამაყის თუ სიბრალულის, სითბოსა და სიყვარულის გრძნობით მევსებოდა, რადგანაც ვიცოდი, ქალაქში ცხოვრობდა კეთილშობილი პიროვნება, დიდი ენათმეცნიერი, რომელსაც ათი გზა ჰქონდა და ყველა გზას მაინც ჩემს, ერთი პატარა ექიმის კარამდე მოჰყავდა. მენდობოდა, ვახსოვდი, არ მივიწყებდა. ალბათ, იმიტომაც, რომ ჩემთან მშობლიური „მინის ყივილი“ აკავშირებდა. ებრაელი კაცი, ქრისტიანულ მიწაზე დაბადებული და გაზრდილი, ბოლო წლებში ავადმყოფობაშეჩვეული, სიკვდილის შიშით იყო შეპყრობილი და სიცოცხლისადმი დიდი სურვილით განსმქვალულს ჩემი დიდი იმედი ჰქონდა. მისთვის სიცოცხლით გათენებულ ყოველ დღეს მე „მაბრალებდა“ და ჩემგან ნაჩუქრად თვლიდა, ამ „სამსახურისთვის“ კი სიცოცხლის ტოლფას მადლობას მიხდიდა, უსაზღვროდ წრფელ მადლობას, რომლის შეფასება არანაირ ფულად არ შეიძლებოდა.

არადა, განგება იყო მისი სიკვდილ-სიცოცხლის მსაჯული.

მარტვილის რაიონში არის ერთი საკმაოდ განსხვავებული სოფელი – ბანძა, რომელსაც გამორჩეული, ლამაზი და დიდებული წარსული აქვს. ბანძა, რომელმაც არაერთი დიდი და გამოჩენილი ადამიანი აღზარდა. აქ ქართულ ენაზე პირველად დაიდგა შექსპირის „ვენეციელი ვაჭარი“, სოფელი, რომელიც სავსეა საინტერესო წარსულის ცხოვრების მოგონებებით. სოფელი, სადაც დღემდე უხვად შეხვდებით თავადური ჟესტიკულა-

ციის, ამაყი ქცევისა და ბუნების ხალხს, სხვადასხვა ასაკის სუფთა ქართული მეტყველების მეგრულ ადამიანებს.

„ერთი სოფლის ინტელიგენცია“, – წერდა ერთხელ პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი გაზეთ „ქუთაისში“. დიდი სიამოვნება მომგვარა ამ წერილმა. ჩემ თვალწინ გაიელვა ამ სოფლის გამოჩენილ ადამიანთა სახეებმა, მათმა საქმეებმა. ბანძა ხომ ჩემი მშობლიური სოფელია, იქ დავიბადე და ავიდგი ფეხი. ჩემი მშობლები – ჟენია და კაკო წულაიები, რაიონში საკმაოდ ცნობილი სტომატოლოგები, დღემდე მუხლჩაუხრელად იქ ემსახურებიან პაციენტებს. იქ გაიზარდა ჩემი ერთადერთი და მადონა წულაია სკოლაში, რომელსაც წლების მანძილზე ხელმძღვანელობდა სიმონ გაბუნია – უამრავი გამოჩენილი ადამიანის აღმზრდელი.

„ნაგიყვან, გოგო, ბანძაშიო“, – საკმაოდ სამახსოვრო ფრაზაა კინოფილმში „რაც გინახავს, ვეღარ ნახავ“. ამ სოფლის მაღლი აცხია ბევრ ცნობილ ადამიანს.

მართალია, მე ქუთაისში, დედის ოჯახში, გავიზარდე, მაგრამ ბანძა ჩემი და ჩემი შვილების სულის ჩამდგმელი სოფელია, მდინარე აბაშა ზაფხულობით ჩვენი თავშეყრის ადგილია და ეს გვაძლევს საშუალებას, ახლოს ვიცნობდეთ ერთმანეთს.

ალბათ, გაგიკვირდებათ, რა შუაშია ბანძელების მოგონება ქუთაისშიო.

ამ საამაყო სოფლის მკვიდრი, პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი გარდაიცვალა – ნიჭიერი ენათმეცნიერი, პიროვნება, რომელთანაც, მიუხედავად ასაკობრივი განსხვავებისა, ენათმეცნიერებისა თუ პროფესურობისა, სიამოვნებით შემეძლო მესაუბრა ნებისმიერ საკითხზე, ჩემი სოფლის წარსულსა თუ ლიტერატურაზე.

როგორც მის უმცროს მეგობარს, მეზობელს, ექიმსა და თანასოფელელს, გული მატკინა მისმა გარდაცვალებამ და, რადგან დღეს ქუთაისის მიწა მშობლიური სიტბოთი ჩაიკრავს გულ-

ში მის ცხედარს. როგორც ბანძელი, ვალდებული ვარ, ეს გამო-
სათხოვარი სიტყვები ბანძაში განსვენებული მისი მშობლების
საფლავიდან აღებულ მინასავით მოვაპნიო ჩემთვის ძვირფასი
ადამიანის სამუდამო განსასვენებელს.

გაზ. „ქუთაისი“, 1994, 16 ივნისი, №65

შოთა სიმონის ძე სეფიაშვილი (რესპუბლიკის დამსახურებული
ინჟინერი, გამომგონებელი, შრომის ვეტერანი)

ბატონი რაფიელ შამელაშვილის ხსოვნას

ქალაქს მოაკლდა ადამიანი:
მგზნებარე, მებრძოლი სულის მქონე,
უბრალო, სადა, თავაზიანი.,
კულტურული და თან თავმომწონე.
იგი მოაკლდა ბევრ კარგ მეგობარს,
ბევრ ქუთათურს და ჭეშმარიტ ქართველს,
ჰალალი კაცის პატივსაცემად
ბევრი დაანთებს გრძნობებით სანთელს.
ნავიდა ჩვენგან ხალხის მსახური,
მართალი კაცის ქომაგი წმინდა,
შრომით დღე-ღამის გამსწორებელი,
ვინც ქუთაისის კოლორიტს ქმნიდა.
ქართული სულით ზრდიდა თაობებს,
ქართული ენის ღირსების მცველი,
უანგარო და კაცის მოყვარე,
იყო ყოველთვის სიმართლის მთქმელი.
ქალაქი დიდხანს არ დაივიწყებს
მის ქომაგსა და სამართლიან შვილს,
პატივს მიაგებს და ძეგლს დაუდგამს
მხცოვანი კაცის დიდ ღვაწლსა და წვლილს.

დე, საუკუნო ხსოვნა ჰქონოდეს
ყველასთვის კეთილს და გულსაწიერს,
მეცნიერული შრომების ავტორს,
სპეტაკ პროფესორს, ბატონ რაფიელს.

„შოთელი“, ქუთაისი, 15. 06. 1994 წ.

დეპეშები და კრძალვის დღეს

ქუთაისი, გორის ქ. 65, ბ. 10

ნათელა ნიკოლაიშვილს და რუსუდან, როინ ზექალაშვილებს

თავზარდამცემი ცნობა მოვიდა: გარდაიცვალა ჩემი განუყრელი მეგობარი, შესანიშნავი მეცნიერი, ათობით ქართველოლოგიური შრომის სახელოვანი ავტორი, ახალი თაობის ჩინებული აღმზრდელი, უმაღლესი სკოლის თვალსაჩინო მოღვაწე, ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი.

მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება რაფიელ შამელაშვილმა უანგაროდ მოახმარა მეცნიერებისა და ხალხის სამსახურს, ქართველოლოგია გაამდიდრა ათობით მონოგრაფიით, უამრავი გამოკვლევითა და პუბლიკაციით.

სპეციალისტები მუდამ დიდად აფასებდნენ მის თავდადებას ღვაწლსა და უღრმეს პატივს სცემდნენ მის სიკეთით სავსე საქმიანობას.

რაფიელ შამელაშვილის ბრწყინვალე შრომებს ფართო გამოცხილი აქვს არა მარტო საქართველოში, არამედ საზღვარგარეთ.

ამ შრომებმა მას საყოველთაო აღიარება მოუპოვა. ის დიდი სამამულო ომის აქტიური მონაწილე, ომისა და შრომის ღირსეული ვეტერანია.

რაფიელ შამელაშვილის გარდაცვალება მძიმე დანაკლისია მეცნიერებისათვის. მის დაკარგვას განსაკუთრებით მწვავედ განვიცდი მე, რომელსაც მასთან 40-ზე მეტი წლის გულითადი მეგობრობა მაკავშირებს.

სახელი მისი უკვდავია ისევე, როგორც დიდი საქმე, რომელსაც გატაცებით ემსახურებოდა.

ძვირფასო ნათელა და რუსუდან!

გთხოვთ, შეუერთოთ ჩემი გულწრფელი სამძიმარი თქვენს დიდ მწუხარებას!

დიდად ვწუხვარ, რომ შექმნილი ვითარების გამო ვერ ვახერხებ პირადად დავესწრო დაკრძალვას.

თქვენი პროფესორი **ალექსანდრე ლლონტი**⁵

დიდად დამაღონა ჩემი ძვირფასი მასწავლებლის, ღირსეული მოქალაქის, ვალმოხდელი მეცნიერის, ქართული ენის ერთგული ჯარისკაცის, პროფესორ რაფიელ შამელაშვილის გარდაცვალებამ.

ბატონო რაფიელ, მომიტევეთ, თუკი სიცოცხლეში ვერ დაგიაშეთ ტკივილები, მაგრამ... თქვენ ხომ იცით, ღვთის განგებას ვერავინ შეცვლის...

ამიერიდან, თანახმად თქვენი სურვილისა, მშვიდად განისვენეთ თქვენი სათაყვანო საქართველოს წმიდათა წმიდა მიწაზე!

ღრმა მწუხარებით

ჯულიეტა ჯანჯღავა

1994 წელი, 13 თიბათვე, თბილისი

⁵ ბატონმა ალ. ლლონტმა მაინც მოახერხა ჩამოსვლა, ეს დეპუტა კი მანამდე ჰქონდა გამოგზავნილი.

მოგონებებში გაგზიქლებული
სიცოცხლე

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი (ფილოლოგიის მეცნ. დოქტ., პროფ.,
გელათის მეცნ. აკადემიის აკადემიკოსი)

ქართული ენის სამსახურში დამაშკრავლი

(პროფესორ რაფიელ შამელაშვილის მოსაგონებლად)

პირადად ჩემს ნაცნობ იმ ქართველ ებრაელთაგან, რომელთაც თავიანთი პრაქტიკული საქმიანობით საგულისხმო წვლილი შეიტანეს საქართველოში ქართველთა და ებრაელთა ოცდაექვსსაუკუნოვანი მეგობრობის კიდევ უფრო მეტად განმტკიცების საქმეში, განსაკუთრებული პატივისცემით მინდა გავიხსენო ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი რაფიელ შამელაშვილი. ბატონი რაფიელის ღვაწლის ამგვარ შეფასებაში გადაჭარბებული რომ არაფერია, ამაში, ვფიქრობ, უსათუოდ დამეთანხმება ყველა, ვისაც მის პედაგოგიურ, სამეცნიერო და საზოგადოებრივ საქმიანობაზე თუნდაც ზოგადადაც კი აქვს წარმოდგენა.

ბატონმა რაფიელმა, როგორც ენათმეცნიერმა, ლიტერატურათმცოდნემ, პედაგოგმა და საზოგადო მოღვაწემ, მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება ქართველი ხალხის სამსახურში გაატარა. პირადად მე მას გასული საუკუნის 70-იანი წლებიდან ვიცნობდი, ცხინვალის პედაგოგიური ინსტიტუტიდან ჩვენს ინსტიტუტში (ამჟამინდელ უნივერსიტეტში) გადმოსვლისა და ქართული ენის კათედრის პროფესორად მუშაობის დაწყების დროიდან.

ჩვენი ურთიერთობა სულ მალე პიროვნულ მეგობრობაშიც გადაიზარდა. ამ ურთიერთობის განმტკიცება ბევრმა მნიშვნელოვანმა ფაქტორმა განაპირობა არსებითად. პირველ ყოვლისა, იმან, რომ ბატონი რაფიელის მოღვაწეობის უმთავრეს

სფეროს ქართული ენისა და ლიტერატურის პრობლემათა მეცნიერული კვლევა წარმოადგენდა. ამას ემატებოდა ისიც, რომ მისი მეუღლე, ქალბატონი ნათელა, ჩემი მოგვარე გახლდათ, მათი ქალიშვილი – რუსუდანი კი, რომელიც დღეს ცნობილი ენათმეცნიერი და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორია, ჩვენი უნივერსიტეტის წარჩინებული სტუდენტი იყო, რის გამოც მასთანაც ხშირად მიხდებოდა შეხვედრა.

ბატონ რაფიელთან ჩემს მეგობრულ ურთიერთობას კიდევ უფრო მეტ სიმტკიცეს სძენდა მასთან ყოველდღიური სატელეფონო საუბრები. ამ საუბრების უმთავრეს თემას ლიტერატურულ სიახლეებზე მსჯელობა წარმოადგენდა. მიუხედავად იმისა, რომ ბატონი რაფიელის მეცნიერული მოღვაწეობის ძირითადი სფერო ქართული ენის პრობლემათა კვლევა გახლდათ, იგი ლიტერატურულ სიახლეებსაც მუდმივად თვალმიდევნებული მეცნიერიც იყო და ამ სიახლეებთან დაკავშირებით გამოთქმულ თავის მოსაზრებებს სისტემატურად აქვეყნებდა პრესაშიც და ცალკე წიგნებადაც.

როგორც ცნობილია, გასული საუკუნის 70-80-იან წლებში ქართველ ებრაელთა დიდმა ნაწილმა საცხოვრებლად თავის ისტორიულ სამშობლოს მიაშურა. მიუხედავად იმისა, რომ ისრაელში დამკვიდრებულ ამ ადამიანთა შორის ბატონი რაფიელის მახლობელ-ნათესავთა აბსოლუტური უმრავლესობაც იმყოფებოდა, ამ ნაბიჯის გადადგმა და საქართველოს დატოვება მას ერთი წუთითაც კი არ გაუვლია გულში. და ეს არა იმიტომ, რომ იგი წინაპართა ფესვებს მოწყვეტილ პიროვნებას წარმოადგენდა, არამედ იმ განსაკუთრებული სიყვარულის გამო, რითაც საქართველოსთან იყო დაკავშირებული.

სულაც არ გადავაჭარბებთ, საბოლოოდ კიდევ ერთხელ თუ ვიტყვით, რომ ბატონი რაფიელ შამელაშვილის, როგორც ადამიანური კეთილშობილებით, პიროვნული ღირსებებითა და მეცნიერული ინტერესების მრავალმხრივობით გამორჩეული

ადამიანის, ნაღვან-ნაამაგარი ერთ-ერთი ნათელი გამოვლინებაა საქართველოში ქართველთა და ებრაელთა ოცდაექვსსაუკუნოვანი მეგობრული თანაცხოვრებისა.

29.10.2014, ქუთაისი

ჟუჟუნა ფეიქრიშვილი (ფილოლოგიის დოქტორი, ქუთაისის აკაკი წერეთლის უნივერსიტეტის ემერიტუსი პროფესორი)

სიკეთე და პაღლიკება

(პროფესორ რ. შამელაშვილის ხსოვნას)

რაც დრო გადის, მით უფრო ხშირ-ხშირად შემახსენებს თავს მოგონებანი წარსულისა, რომელიც კვლავაც საოცარი სითბო-სიყვარულით მისურათხატებს განცდილსა და ნანახს, ჩემი ძვირფასი მასწავლებლების, უფროსი კოლეგების გვერდით გატარებულ დღეებსა თუ საქმიან ურთიერთობებს რომ ახლდა...

ცხადია, ჩემი უფროსი კოლეგები პიროვნული თვისებებითაც მეტ-ნაკლებად განსხვავებულნი იყვნენ, მაგრამ მათ აერთიანებდა ერთი მთავარი ღირსება – **ახალგაზრდობის სიყვარული და სხვათა ნიჭიერების, საქმიანობის არა მხოლოდ შეცნობა-დაფასების** უნარი, არამედ ამ ყოველივეს გულწრფელად აღიარების დიდი სურვილიც (რაც, სამწუხაროდ, დღეს იშვიათობად იქცა!). დიახ, ისინი ამ გზითაც გვიტარებდნენ ზნეობრივ გაკვეთილებს და ჩვენ, უმცროსებს, იმაშიც გვარწმუნებდნენ, რომ „ნატვრა შეჰხარის სხვის ღირსებას, შური კი ებრძვის...“ საბედნიეროდ, მათი მაგალითით ჩემში უფრო გაცნობიერდა ამ სიტყვების მნიშვნელობა და, ალბათ, ამიტომაცაა, რომ დღეს ჩემს ერთ-ერთ ადამიანურ ვალად (და მოვალეობადაც) ვთვლი, თანამედროვე საზოგადოებას, განსაკუთრებით – ახალგაზ-

რდობას, სანიმუშოდ გავაცნო უფროსი თაობის – ფუტკარივით მოუღლეელი ლექტორების, თავის საქმეზე ფანატიკურად შეყვარებული მასწავლებლების, სპეტაკი და გულისხმიერი აღმზრდელების – საქმიანობა, მათი ნაღვანის კეთილი ნაყოფი, რამეთუ, ერთი ბრძნული ნათქვამისა არ იყოს, მთელი კაცობრიობის უწინდელი ცხოვრება სულ უსარგებლო იქნება, თუ მათი ცხოვრებიდან ჩვენ სასარგებლოს არაფერს გამოვიტანთ...

სწორედ ასეთი შთაგონებით მივაგე მოკრძალებული პატივი ზოგი ჩემი მასწავლებლის ნათელ ხსოვნას და წიგნებისა თუ ცალკეული მოგონებების სახით გამოვხატე მათდამი უსაზღვრო მადლიერება. ახლაც მინდა, ასეთივე პატივი მივაგო უფროსი კოლეგის – მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ რაფიელ შამელაშვილის ხსოვნას ჩემდამი გამოვლენილი თანადგომის, გულისხმიერების, პროფესიული თანამშრომლობისათვის და რამდენიმე ეპიზოდის მოგონებით მკითხველს გავაცნო ჩემეული თვალთ დანახული ბ-ნი რაფიელის პიროვნება.

მე არ ვყოფილვარ რ. შამელაშვილის უშუალო მოწაფე, ჩემი სტუდენტობის წლებში იგი ლექციებს კითხულობდა ცხინვალის პედაგოგიურ ინსტიტუტში (იყო ქართული ენის კათედრის დოცენტი), თუმცა ოჯახით ქუთაისში ცხოვრობდა და ამიტომაც ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ჩვენს ინსტიტუტთან, აქაურ კოლეგებთან. მაშინ სტუდენტებმაც ვიცოდით, რომ იგი იყო ქუთაისის პედაგოგიური კურსდამთავრებული, ქეთევან ძონენიძის სტუდენტი, მის ზოგიერთ სამეცნიერო ნაშრომსაც უკვე ვიცნობდით...

...1969 წლის 4 სექტემბერს, 52 წლის ასაკში, გარდაიცვალა ქეთევან ძონენიძე – ჩემი უსაყვარლესი ლექტორი, ქართული ენის კათედრის გამგე. ქუთაისი, ქართული სამეცნიერო საზოგადოება უსაზღვრო მწუხარებით გამოეთხოვა თავის რჩეულ ქალბატონს, ნიჭიერ ენათმეცნიერს. დაინერა ოფიციალური ნეკრო-

ლოგები, გამოსათხოვარი წერილები, რომელთა შორის ერთ-ერთი გახლდათ „დისერტაციის დაცვა არ შედეგა“ (გაზ. „ქუთაისი“, 1969, 11 ოქტომბერი), მასში ავტორმა – რ. შამელაშვილმა მოკრძალებით, უსაზღვრო პატივისცემითა და სიყვარულით ზუსტად გაახმოვანა ყველა ჩვენგანის – ქ-ნი ქეთევანის ყოფილი სტუდენტების – გულისთქმა: „უდროოდ შეწყდა ნათელი სიცოცხლე, სამუდამოდ შეჩერდა ესოდენ მგრძნობიარე გულის ფეთქვა, შეწყდა აზროვნება მეტად გამჭრიახი გონებისა, სიცოცხლის შუქი ჩაქრა ჭკვიან და შორსმჭვრეტელ თვალებში, მაგრამ ამ თვალებმა იმდენი სითბო დატოვეს, მისმა ბაგეებმა იმდენი თქვეს, მისმა კალამმა იმდენი დანერა, რომ რამდენიმე ადამიანს ეყოფა უკვდავსაყოფად... ქეთევანი – ქართული ენის დიდი მოსარჩლე, ქეთევანი – უბადლო ლექტორი, მასწავლებელთა მასწავლებელი, ქეთევანი – ქალი სინდისი და პატიოსნება, ქეთევანი – ყოყორებისა და რეკლამის დაუნდობელი მტერი, ქეთევანი – უსამართლობის წინააღმდეგ აღმართული ორლესული, ქეთევანი – იასავით გულნაზი, სათუთი გრძნობების პატრონი, დიდი მამულიშვილი, ჰუმანისტი – ასეთი იყო იგი“.

კითხულობ ამ საოცრად მგრძნობიარე წერილს (რომელშიც არც ერთი ფრაზა, არც ერთი სიტყვაც კი არაა გაზვიადებული, არაგულწრფელი) და რწმუნდები, რომ კარგ მოძღვარს შეგიძლია კარგი ჰყოლია. სწორედ ამ სტატიით ახლოს გავიცანი რ. შამელაშვილი, როგორც პიროვნება, და, სხვა ბევრის მსგავსად, აშკარად გამოვხატე გულწრფელი მადლიერება მის მიმართ ქ-ნი ქეთევანის ასე ლამაზად წარმოჩენისათვის.

ბ-ნი რაფიელი გახლდათ უპრეტენზიო, თბილი და რბილი ბუნების ადამიანი, ურთიერთობაში (განსაკუთრებით სტუდენტებთან) ყოველთვის – კორექტული, გულისხმიერი, ლამაზი იუმორით შეზავებული ხუმრობაც უყვარდა... თავად „ნიგნის კაცი“ უაღრესად დიდ პატივს სცემდა ახალგაზრდების შრომას, საქმი-

სადმი პასუხისმგებლობას, დაუზარებლად აცნობდა მათ სპეციალურ ლიტერატურაში თავჩენილ სიახლეებს და ამ მხრივ ერთგვარი გზამკვლევის როლსაც ასრულებდა, რადგან ხელი მიუწვდებოდა ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად ქცეულ წიგნებზეც კი... ჩვენს უფროს კოლეგას კიდევ ერთი დადებითი თვისება ჰქონდა: ამა თუ იმ საკითხისა თუ კონკრეტული ადრესატის (პიროვნების) მიმართ თავის აზრს გულლიად, ხმამაღლა გამოთქვამდა როგორც პირად საუბრებში, ისე საჯარო გამოსვლებით.

...1973 წლის 29 მაისს თბილისში, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე, შედგა ჩემი დისერტაციის დაცვა. ბ-ნი რაფიელი ესწრებოდა ამ პროცესს, სიტყვითაც გამოვიდა, შეაფასა საკვალიფიკაციო ნაშრომი და, რაც მთავარია, მაშინ სამეცნიერო საბჭოს წევრებს, დამსწრე აუდიტორიას უფრო ახლოს გააცნო მათთვის მართლა უცნობი, გლუხის ოჯახში აღზრდილი, „უპატრონო“ (როგორც მაშინ იტყოდნენ უცნობი მამის შვილზე), მაგრამ ნიჭიერი დისერტანტი, რომელიც უკვე იყო ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენის კათედრის ერთ-ერთი გამორჩეული ლექტორი...

ვუსმენდი ამ სიტყვებს ცრემლმორეული სიხარულით, მაშინაც მაღლიერებით გახმიანდა ჩემში „შური ვერ იტანს სხვისა ღირსებას, ნატვრა კი – შეჰხარის“...

დიახ, რ. შამელაშვილმა, ჩემმა კეთილმა კოლეგამ, კარგად იცოდა ნიჭისა და შრომის ფასი; საკუთარი ცხოვრებისეული გამოცდილებით ისიც კარგად მოეხსენებოდა, გავლენიანი პატრონის გარეშე მაშინ „ჩვენნაირებისათვის“ თუ რა სიძნელეს წამოადგენდა თავის დამკვიდრება სათანადო წრეებში... ალბათ, ამიტომაც იყო, რომ, სხვათაგან განსხვავებით, საჭიროების შემთხვევაში არ ერიდებოდა თანადგომის საჯარო გამოხატვასაც, არ „ენანებოდა სიტყვის შეწევას“, არ აწვალებდა შური და ბოლმა...

1992 წელს სტუდენტთათვის სახელმძღვანელოდ ქუთაისში გამოიცა ჩემი წიგნები: „ქართული ენის მორფოლოგია“, „ქარ-

თველოლოგიის საკითხები“, „მესხური დიალექტის სალექსიკონო მასალა“ (პირველსა და მეორეს საფუძვლად დაედო წლების მანძილზე ჩემ მიერ წაკითხული სალექციო კურსები). ბ-ნი რაფიელი მაშინვე გამოეხმაურა ამ ფაქტს და სხვადასხვა დროს რესპუბლიკურ პრესაში მათზე საინტერესო რეცენზიები გამოაქვეყნა. სწორედ ამ გზით მიენოდა პირველად სპეციალისტებს, მკითხველთა ფართო წრეს ინფორმაცია ქუთაისში (ანუ არა დედაქალაქში, პროვინციაში) დაბეჭდილი ახალი წიგნების შესახებ.

...1993 წელს სამეცნიერო და პედაგოგიური საქმიანობის გათვალისწინებით ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭომ შესაძლებლად ცნო ჩემი არჩევა ქართული ენის კათედრის პროფესორად. ამასთან დაკავშირებით დაინერა ოფიციალური რეკომენდაციები, გამოსმაურებანი. აი, ერთ-ერთი მათგანი.

სამეცნიერო საბჭოს

დოცენტ ჟუჟუნა ფეიქრიშვილს ვიცნობ 30 წელია. თვალს ვადევნებდი მის სტუდენტობას, ლექტორობას. ყოველთვის გამოირჩეოდა ნიჭიერებით, არნახული სიბეჯითით, მუყაითობითა და პუნქტუალობით.

ქალბატონი ჟუჟუნა ჩვენი უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრის წამყვანი ლექტორია. იგი კითხულობს თანამედროვე ქართული ენის კურსს, ქართველოლოგიის შესავალსა და ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიას. ყველა საგანი მისთვის ერთნაირად ახლობელია და ლექციაზე თავს ლაღად გრძნობს.

დიდი მოწონება დაიმსახურა დოც. ჟუჟუნა ფეიქრიშვილის წიგნებმა, რომლებიც გასულ წელს გამოიცა – „ქართული ენის მორფოლოგია (სალექციო კურსი)“, „ქართველოლოგიის საკითხები“ და „მესხური დიალექტის სალექსიკონო მასალა“. ვისაც სურს გაიგოს, რა დონეზე კითხულობს დოც. ჟუჟუნა ფეიქრიშვილი საგანს, მან მხოლოდ ჩაიხედოს მის

„ქართული ენის მორფოლოგიის სალექციო კურსში“ და დარწმუნდება, რომ მის წინ არის პროფესიონალი მეცნიერი, დიდი შინაგანი და გარეგანი კულტურის ადამიანი, ლინგვისტიკაზე უსაზღვროდ შეყვარებული ლექტორი.

სხვაც ბევრი რამ კეთილი შეიძლება ითქვას ამ ტანმორჩილ ქალბატონზე, საოცრად ცოცხალ, საქმიან, თავდადებულ ადამიანზე, მაგრამ ესეც კმარა იმისათვის, რომ იგი დამსახურების გამო (*Honoris causa* – პატივისათვის, დამსახურებისათვის) არჩეულ იქნეს პროფესორად... დამშვიდებული სინდისით მივსცეთ მას ხმა!

რ. შამელაშვილი – ფილოლოგიის
მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
12. 04.1993წ.

პროფ. რ. შამელაშვილის პიროვნული თვისებების, პროფესიული ინტერესების წარმოსაჩენად კიდევ ბევრი საინტერესო დეტალი შემორჩა ჩემს მეხსიერებას. ბუნებრივია, ყველა მათგანის შესახებ ვერ ვისაუბრებ, მაგრამ ერთ-ერთზე, მაინც შევჩერდები.

...ცნობილია, რომ ბატონი რაფიელი ცხოვრობდა აქტიური სამეცნიერო ცხოვრებით: გარდა წმინდა ლინგვისტური ხასიათის კვლევა-ძიებისა, ყურადღებით ადევნებდა თვალს მეცნიერ-მკვლევართა საქმიანობას ჩვენში და საზღვარგარეთაც (პირადად მეგობრობდა ბევრ უცხოელ ქართველოლოგთან), მათ შესახებ აქვეყნებდა საინტერესო ინფორმაციებს პრესის საშუალებითაც... როცა ბ-ნმა რაფიელმა გაიგო, რომ მეც ვაგროვებდი საჭირო მასალებს საზღვარგარეთელი ქართველოლოგების შესახებ, არა მხოლოდ მომიწონა ჩანაფიქრი, არამედ საკუთარი ბიბლიოთეკიდან დროდადრო კიდევ მანოდებდა მაშინ ჩემთვის ნაკლებად ხელმისაწვდომ საგაზეთო პუბლიკაციებს, რომლებმაც შემდგომში მართლაც კარგი სამსახური გამინია...

ახლა, როცა წლების შემდეგ ობიექტური თვალთ ვაფასებ განვლილ დღეებს, ვითვალისწინებ თანამედროვე „გათითოკაცებულ“ ყოფას, უფრო მეტად ვრწმუნდები, რომ ადამიანური გულისხმიერება, კეთილშობილება, წინა თაობების ღვაწლისადმი მოკრძალება-პატივისცემა, შრომისმოყვარეობა და საკუთარი თავის მიმართ პასუხისმგებლობა ყოველთვის უნდა იყოს ახალგაზრდობის სულიერი საზრდო – ცხოვრების განუყრელი მეგზური.

და ეს მოგონებაც, რომელიც დაინერა პროფესორ რ. შამელაშვილის გარდაცვალების 20 წლისთავზე, გახლავთ ადამიანური სიკეთის მიმართ გულწრფელი მადლიერების კიდევ ერთი გახმიანება.

2014, თბილისი

მარინა ქაცარავა (აკაკი წერეთლის ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ენის კათედრის პროფესორი)

„ნაშრომი განძად დაჩვენებია...“

პროფესორ რაფიელ შამელაშვილს პირველად 1963 წელს შევხვდი ჩვენი ინსტიტუტის ქართული ენის კაბინეტში. იგი ჩვენს დიდებულ ლექტორს, ქეთევან ძონენიძეს, სტუმრობდა. ქნმა ქეთევანმა ღიმილით მითხრა, ეს ჩვენი რაფიელ შამელაშვილია, იგი სტალინირის (ახლანდელი ცხინვალის) პედაგოგიურ ინსტიტუტში მოღვაწეობს. იმ დღიდან დავინტერესდი მისი ნაშრომებით და გავეცანი მათ. იგი ხომ სტუდენტობიდანვე იყო ჩაბმული სამეცნიერო მუშაობაში. მისი ინტერესების სფერო მრავალმხრივი იყო. მან გულდასმით იკვლია ქართული ენის მორფოლოგიის, სინტაქსის, ლექსიკის საკითხები.

1972 წლიდან ბ-ნი რაფიელი ჩვენი უნივერსიტეტის ქარ-

თული ენის კათედრის პროფესორი იყო. იგი წარმატებით კითხულობდა ლექციებს ენათმეცნიერებაში. მას ძალიან უყვარდა ახალგაზრდები, ყოველთვის დაინტერესებული იყო მათი წარმოჩინებით.

ქართული ენის ლექსიკოლოგია ქართველოლოგიის იმ სფეროთაგანია, რომელშიც თავისი ნიჭისა და უდიდესი შრომის კვალი დატოვა პროფ. რ. შამელაშვილმა. ლექსიკოლოგია იყო მისი მეცნიერული მოღვაწეობის არეალი. ამის დამადასტურებელია მისი ნაშრომი „თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა“ (4 ნაკვეთად).

„თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა“ ნაკვეთი I ეძღვნება ქართული ენის ლექსიკის მნიშვნელოვან საკითხებს, როგორებიცაა: ქართული ლექსიკის გამდიდრების საშუალებანი, სამწერლობო ენის ლექსიკის სარეზერვო ფონდი, თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, საბჭოური ტოპონიმები ქართულ ლექსიკაში.

I ნაკვეთში ნაჩვენებია, თუ რა ცვლილებები მოხდა ქართულში, კერძოდ, როგორ განვითარდა და გამდიდრდა ქართული ენის ლექსიკა, როგორ დამკვიდრდა ახალი ყოფის გამომხატველი სიტყვები.

ამ ნაშრომის უპირველესი ღირებულება ისაა, რომ რ. შამელაშვილი საგულისხმო მოსაზრებებს გამოთქვამს ქართული ლექსიკის გამდიდრების საშუალებებზე. მეტად საინტერესოა მეცნიერის დაკვირვება აფიქსაციაზე, კომპოზიციაზე, სიტყვის მნიშვნელობის ცვლაზე. „თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა“ (I ნაკვეთი) განსაკუთრებით საყურადღებოა იმიტაც, რომ წარმოდგენილია ლექსიკოლოგიური ლიტერატურის ბიბლიოგრაფია (1927-1970 წწ.)

„თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა“ (I ნაკვეთი) ფუნდამენტურ საკითხთა დაყენების მნიშვნელობით, კვლევის პო-

ზიტიური შედეგებით თანამედროვე ქართული ფილოლოგიის მნიშვნელოვანი შენაძენია.

„თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკის“ II ნაკვეთში განხილულია თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკის აქტუალური საკითხები, გაანალიზებულია კაპიტალური ლექსიკოლოგიური შრომები: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ინვერსიული ლექსიკონი, ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი.

გამოჩენილი ქართველი მწერლების – მ. ჯავახიშვილის, ი. გრიშაშვილის, გ. ტაბიძის, ლეო ქიაჩელის, კ. გამსახურდიას, გ. ლეონიძის – როლი ქართული ლექსიკის განვითარების საქმეში.

რაფიელ შამელაშვილი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ განმარტებით ლექსიკონში უკუფენილია ქართული ენის სიმდიდრე და მისი მეშვეობით ნაჩვენები მეცნიერებისა და კულტურის განვითარების დონე. იგი მართებულად მიუთითებს, რომ ამ ლექსიკონის შედგენის პრინციპები და მნიშვნელობა სცილდება ქართული ენის ფარგლებს და გარკვეულ ადგილს იჭერს ზოგადი ფილოლოგიის საგანძურში. ამასთან, გამოთქმული აქვს სასარგებლო შენიშვნებიც.

საინტერესოა ამავე ნაკვეთში რ. შამელაშვილის მიერ გამოთქმული მოსაზრებები „ქართული ენის ინვერსიული ლექსიკონის“ და „ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონის“ შესახებ.

დიდად საგულისხმოა ამ ნაკვეთში წარმოდგენილი რ. შამელაშვილის რეცენზია ალ. ლლონტის წიგნზე „ქართული ლექსიკოლოგია“, რომელსაც ავტორმა უწოდა „განმაზოგადებელი მონოგრაფია ლექსიკოლოგიაში“. რ. შამელაშვილი დანვრილებით იხილავს ალ. ლლონტის სოლიდური ნაშრომის თითოეულ თავში წარმოდგენილ საკითხებს: ლექსიკის რაობას, სიტყვის რაობას, ტერმინს, ადამიანთა გვარებსა და ადგილის სახელწოდებებს. რ. შამელაშვილი განსაკუთრებით ამახვილებს ყურად-

ლებას ნაშრომის მესამე თავზე, რომელშიც წარმოდგენილ საკითხებს მასალის ყოველმხრივი ანალიზითა და დასმული პრობლემის მეცნიერული გადანწყვეტით უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ერის, ხალხის, ქვეყნის ისტორიის შესწავლისათვის.

ამ მნიშვნელოვანი ნაშრომის III ნაკვეთი ეძღვნება ქართული ლექსიკის განუყოფელ ნაწილს – ანტონიმებს. ანტონიმების კვლევას პროფ. რ. შამელაშვილმა დიდი დრო დაუთმო, შეისწავლა ამ საკითხზე არსებული სპეციალური საენათმეცნიერო და ფილოსოფიური ლიტერატურა როგორც ქართულ და რუსულ, ისე უცხოურ ენებზე; ქართული სალიტერატურო ენის ძეგლებიდან და სხვა ხასიათის ნაწარმოებებიდან ამოიწერა სათანადო საილუსტრაციო მასალა. ნაშრომში გარკვეულია ანტონიმთა რაობა, მსჯელობაა მისი როლის შესახებ ენის ლექსიკურ სისტემაში, ლაპარაკია ისეთ საკითხებზე, როგორებიცაა: ანტონიმებისა და ანტითეზის ურთიერთმიმართება.

დიდად საგულისხმოა რ. შამელაშვილის დასკვნები ანტონიმების შესახებ ძველ ქართულში. ავტორი ასკვნის, რომ ანტონიმები ძველი ქართული ენის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს, არ არის ისეთი ძეგლი ძველ ქართულ ენაში, ანტონიმთა მაგალითები რომ არ იყოს.

რ. შამელაშვილი, როგორც დაკვირვებული მეცნიერი, მიიჩნევს, რომ ყოველი ანტითეზა როდი წარმოადგენს ანტონიმს, ანტითეზისათვის ნომინატიური მნიშვნელობით ორი სიტყვის დაპირისპირება თითქმის არაა აუცილებელი. დაპირისპირება აქ ძალიან ხშირად ენობრივი კი არაა, არამედ უაღრესად ინდივიდუალური, რაც დამოკიდებულია მთქმელსა თუ მწერალზე, რომელიც ცდილობს ყველაზე ნათლად და გასაგებად გამოხატოს მთავარი – ანტონიმების ანტითეზასთან ურთიერთობის შესახებ. ავტორს დაწვრილებით აქვს განხილული ანტონიმებისა და ანტითეზის ურთიერთმიმართების საკითხი როგორც ქართულ, ასევე უცხოურ სამეცნიერო ლიტერატურაში, მას მიაჩნდა, რომ

ენაში ანტონიმები, არსებითი როლის მიუხედავად, ჯერ კიდევ კარგად არ არის შესწავლილი.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ პროფ. რ. შამელაშვილი ამ ნაშრომით შეეცადა ეს ნაკლი გამოესწორებინა. მან გამოწვლილვით განიხილა ანტონიმების სტრუქტურული კლასიფიკაცია, წარმოების ზოგი თავისებურება, მისი დანიშნულება მხატვრულ ნაწარმოებში, კერძოდ, მან გულდასმით შეისწავლა ანტონიმები შ. რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“. ქართული ლიტერატურის გვირგვინი „ვეფხისტყაოსანი“ მუდამ ექცეოდა ფილოლოგიური მეცნიერების ყურადღების ცენტრში. რ. შამელაშვილმა მნიშვნელოვანი საქმე გააკეთა, როცა რუსთველოლოგიურ ნაშრომებს შემატა ეს კვლევა, რომლითაც წარმოაჩინა, რომ ანტონიმები „ვეფხისტყაოსანში“ ძლიერი სტილისტიკური საშუალებაა, გამოიყენება კონტრასტების გადმოსაცემად და მეტი სინათლე შეაქვს მხატვრული ნაწარმოების ენობრივ ქსოვილში.

„თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკის“ IV ნაკვეთი უაღრესად საინტერესოა, ეს ნაწილი ვრცელი და მეცნიერული ღირებულების შემცველია. აქ მოცემულია სინონიმთა რაობა, მათი წარმოშობა-წარმოქმნის ისტორია, მნიშვნელობა ზეპირი და წერიტი მეტყველებისათვის, დახასიათებელია სინონიმთა შინაარსობრივი ჯგუფები, აბსოლუტური და რელატიური სინონიმები. მსჯელობა იმის შესახებაც, თუ როგორაა წარმოდგენილი ლექსიკის ეს ფენა ძველ ქართულში. აქ გათვალისწინებულია სპეციალური ლიტერატურის მონაცემებიც და ავტორის პირადი დაკვირვებებიც. ნაშრომს დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს.

რაფიელ შამელაშვილი იყო ცნობილი მეცნიერი. იგი მრავალ საინტერესო საკითხს შეეხო ენათმეცნიერებაში. იგი გამოირჩეოდა სტუდენტებისადმი კეთილგანწყობით. ბატონ რაფიელთან ურთიერთობის დროს მახსენდება, როგორ ცდილობდა

ჩემთვის მოენოდებინა საჭირო ლიტერატურა მომავალი სადოქტორო დისერტაციის თემასთან დაკავშირებით.

რაფიელ შამელაშვილის გზას ღირსეულად აგრძელებს მისი ქალიშვილი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი რუსუდან ზექალაშვილი, რომლის წარმატებები სიამაყის გრძნობით გვაგვსებს მის ქუთაისელ კოლეგებს.

2014, ქუთაისი

დალი ბახტაძე (ფილოლოგიის მეცნ. დოქტ., პროფ., ილია ჭავჭავაძის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ემერიტუსი პროფესორი, აკადემია „ფაზისის“ აკადემიკოსი)

დ ი ბ ი ლ ი ა ნ ი დ ა კ ე თ ი ლ ს ა ლ მ ი ა ნ ი

ბატონ რაფიელთან ურთიერთობა მომინია მას შემდეგ, რაც გავხდი უცხო ენების ფაკულტეტის გერმანული ენის კათედრის პედაგოგი და თსუ-ს ასპირანტი. მიუხედავად იმისა, რომ ქართული ენის კათედრასთან ნაკლები შეხება მქონდა, ბატონი რაფიელი ძალზე დიდი ყურადღებით ეკიდებოდა ენათმეცნიერების შესწავლით დაინტერესებულ ადამიანს: გულისყურით უსმენდა, რჩევებით ეხმარებოდა, საჭირო ლიტერატურას აწოდებდა. ამას ისე აკეთებდა ეს პროფესორი კაცი, როგორც ტოლი ტოლთან, სწორი სწორთან. საინსტიტუტო შეკრებებზე ან სამეცნიერო კონფერენციებზე გამოსვლას შეგიფასებდა, სტიმულს მოგცემდა, ღიმილიანი სახით შეგაქებდა. ომის ქარ-ცეცხლისა და ცხოვრების ავკარგამოვლილი ადამიანი თავის პრობლემებს არასოდეს გაგრძნობინებდა.

მეცნიერულ სიახლეებს ფეხდაფეხ მიჰყვებოდა. ხშირად თანამშრომლობდა გაზეთ „ქუთაისისა“ და სხვა ჟურნალების რედაქციებთან. ახალდაცულ დისერტაციებს თუ გამოცემულ ნიგნებს მიმოიხილავდა, ენათმეცნიერულ სიახლეებზე ინფორ-

მაციებს ბეჭდავდა. მახსოვს, ერთხელ პირველი კორპუსის დერეფანში ვსაუბრობდით. საბჭოთა ენათმეცნიერებაში ის-ის იყო სტრუქტურალისტური ლინგვისტიკა იკიდებდა ფეხს. მე დავინუნუნე, არსებული ლინგვისტური ლექსიკონები ვერ ასახავს ამდენ ტერმინოლოგიურ სიახლეს-მეთქი. მან მეორე დღეს მომიტანა თავისი გამოცემული ლინგვისტურ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი და მითხრა, ამჯერად ქართულ ენაზე ამის შეკრება მოვახერხე და იქნებ გამოგადგესო, მესიამოვნა.

სულ სხვა იყო ბატონი რაფიელი, როცა სამაისო საპარადო შეკრებებზე გამოჩნდებოდა. სამხედრო მუნდირში გამოწყობილს, მკერდი სავსე ჰქონდა მედლებითა და ორდენებით. ერთ-ერთ ასეთ შეკრებაზე მაისის მზიანი დღე იყო. ინსტიტუტის ეზოში გამოჩენილ ბატონ რაფიელს მზე ანათებდა, სამხედრო ჯილდოები მზის სხივებს ირეკლავდა და ბატონი რაფიელის სახესა და ქერა ტალღოვან თმებს ანათებდა, თითქოს მზეც კი უცინოდაო. ამ დროს მის მიმართ თითოეული ადამიანი მოწინეზას გრძნობდა. ყველამ იცოდა, რომ მისი ყოველი ჯილდოს უკან თავგანწირვა და თავდადება იდგა. ეს მან და მისმა მსგავსმა მეომრებმა გვაჩუქეს დღევანდელი ცხოვრება და მომავალი. ის ყველა ჩვენგანზე მთელი თავით მაღლა იდგა, თვითონ კი ამას არასოდეს გაგრძნობინებდა.

წავიდა ჩვენგან ვალმოხდილი. მსუბუქი იყოს მისთვის მშობლიური საქართველოს მიწა! ღმერთმა ნათელში ამყოფოს მისი სული!

2022, თბილისი

სიმონ არველაძე (პროფესორი, ფილოსოფოსი, კრიტიკოსი, ლიტერატურათმცოდნე)

ცნობილი ენათმეცნიერი და პედაგოგი (რაფიელ შამელაშვილი)

ქართველ ებრაელთა შორის რაფიელ შამელაშვილი ისეთი ღირსეული პიროვნება იყო, რომელიც სისხლხორცეულად და სულით წილნაყარი იყო ქართული მიწის წიაღთან, ქართული კულტურის ერთგული მსახური, პატრიოტი და მამულიშვილი... მისთვის მშობლიური ენა ქართული იყო, მთელი ოჯახით ფესვგადგმული იყო ქართულ მატერიალურ და სულიერ ყოფიერებაში...

ეს განსაკუთრებული სიყვარული და ერთგულება საქართველოსა და მისი კულტურისადმი დასტურდება თუნდაც იმით, როცა მისიანები – დედამამიშვილები წავიდნენ ისტორიულ სამშობლოში, თვითონ კი ოჯახით აქ დარჩა და მათაც ეხვეწებოდა დარჩენილიყვნენ...

მარტვილის რაიონში არის ერთი სოფელი – ბანძა, რომელსაც საკმაოდ კარგი წარსული აქვს, იქ არაერთი ცნობილი და გამოჩენილი პიროვნება აღიზარდა, დაფრთიანდა და გავიდა დიდ სამოღვაწეო ასპარეზზე. აქ თურმე პირველად დაუდგამთ თეატრში ქართულ ენაზე შექსპირის „ვენეციელი ვაჭარი“. თავად რაფიელ შამელაშვილი, რომელიც ბანძაში დაიბადა და აღიზარდა, წერდა ერთ თავის პუბლიკაციაში „ერთი სოფლის ინტელიგენცია“ მშობლიური სოფლის გამოჩენილ ადამიანებზე და ამაცობდა, რომ ამ სოფლის მკვიდრი იყო...

მე და რაფიელს, ასაკით თანატოლებს, ერთნაირი ხვედრი გვხვდა წილად: საშუალო სკოლის წარჩინებით დამთავრების-თანავე, 1939 წელს, გაგვნივეს საარმიო სამსახურში (მე – უკრაინის საზღვრისპირა ქალაქ ლუცკში, რაფიელი – სასაზღვრო ქალაქ ნოვოგრაფ-ვოლინსკში), სადაც ორივეს მოგვინია თავ-

დამსხმელ ფაშისტურ არმიასთან შეტაკება და ბრძოლა პირველივე წუთებიდან.

ორივე 1946 წელს დავბრუნდით სამშობლოში დემობილიზაციით და, როგორც საშუალო სკოლის წარჩინებული კურსდამთავრებულნი და ომის მონაწილენი, უგამოცდოდ ჩავირიცხეთ უმაღლეს სასწავლებელში... ორივემ წითელ დიპლომზე დავამთავრეთ უმაღლესი სასწავლებელი და დავიწყეთ სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობა. ჩვენი ახლო ურთიერთობაც და მეგობრობაც იწყება 1952 წლიდან...

1958-1970 წლებში რაფიელის ცხინვალში მოღვაწეობდა. ჩვენს ხელთაა ცხინვალის მკვიდრის, ცნობილი ჟურნალისტისა და გაზეთის რედაქტორის, **ვასილ საბანაძის**, წიგნი („ნარკვევები, მოგონებები, მემუარები“, 1996 წ.), რომლის ერთ-ერთ თავში – „ჩემი მშობლიური ცხინვალის ინსტიტუტი“ – დაბეჭდილია გამომხატურება რაფიელ შამელაშვილის შესახებ. მოგვყავს შემოკლებით:

„ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფ. რაფიელ შამელაშვილი დაიბადა სოფ. ბანძაში. ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის დამთავრების შემდეგ სწავლას განაგრძობს თბილისის ი. გოგებაშვილის სახელობის პედაგოგიკის ინსტიტუტის ასპირანტურაში (ხელმძღვ. ვ. თოფურია), აქვე იცავს დისერტაციას: ჯერ პედაგოგიკის მეცნიერებათა კანდიდატის, მოგვიანებით თსუ-ში – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად...

პროფ. რ. შამელაშვილის გამოკვლევები ძირითადად თანამედროვე ენათმეცნიერების სხვადასხვა აქტუალურ პრობლემატიკას მოიცავს. მისმა მონოგრაფიებმა სათანადო შეფასება დაიმსახურეს როგორც სამამულო, ასევე საზღვარგარეთის ბევრი ქვეყნის სამეცნიერო წრეებში.

სხვა ჟურნალ-გაზეთების გვერდით აქტიურად თანამშრომლობდა ცხინვალის ქართულ გაზეთში „საბჭოთა ოსეთი“.

ეს კი ნაწყვეტია მეცნიერ-კოლეგათა სამძიმრიდან – „**მუდამ გვეხსოვება**“ – მისი გარდაცვალების გამო:

„გარდაიცვალა ცხინვალის პედაგოგიური ინსტიტუტის პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი. მან ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლობით დაიწყო ცხოვრება და მოღვაწეობა თავის იმერელ მეუღლესთან, ნათელა ნიკოლაიშვილთან ერთად. ამავე სპეციალობით აღზარდა და დაახელოვნა ერთადერთი ქალიშვილი რუსუდანიც, რომელიც ამჟამად თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ახალი ქართული ენის კათედრის წევრია.

რაფიელ შამელაშვილი სიცოცხლის ბოლო წუთამდე მეცნიერულად იკვლევდა ქართული ენისა და მისი სწავლების აქტუალურ პრობლემებს. ამ საქმეს შეაღია თავისი ძალა და ენერგია. უშურველად, ერთგულებით ემსახურებოდა მეცნიერებას და ხანგრძლივად ეწეოდა პედაგოგიურ საქმიანობას...

პირადსა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში რ. შამელაშვილი ყველგან და ყოველთვის ავლენდა მაღალადამიანურ თვისებებს. იგი მუდამ იძლეოდა კეთილშობილების, მეგობრებისადმი ერთგულებისა და საქმისადმი თავდადების საუკეთესო მაგალითებს. მისი ხსოვნა დაუვინყარი იქნება მეგობართა გულებში“.

ივლისი, 1994 წ.

რაფიელ შამელაშვილის ნაშრომები ნათლად მეტყველებს იმაზე, თუ რა ფართო დიპაზონით მიმდინარეობდა მისი საკვლევადიებო საქმიანობა...

სიტყვასთან, წიგნთან ჭიდილში ჩაიფერფლა იგი, როგორც მოაზროვნე და დაუცხრომელი, მაძიებელი მეცნიერი. რაფიელ შამელაშვილი ერთ-ერთი პირველთაგანი იყო, ვინც სწრაფად, ობიექტურად და პირუთვნელად რეაგირებდა და ეხმაურებოდა ყოველ ახალ ლიტერატურულ მოვლენას, წიგნს თუ გამოკვლევას, იშვიათად თუ დარჩებოდა ახლად გამოსული წიგნი შეფასება-რეცენზირების გარეშე... პერიოდულად ეხმაურებოდა თანამედროვე ქართველი მწერლების ახალ წიგნებს, ამ ასპექტითაც განიხილავდა იგი მათ პოეტურ ლექსიკას და აქვეყნებდა მწერალთა კავშირის ქუთაისის განყოფილების ბეჭდვით ორგანოში, იმჟამად აღმანახად წოდებულ „რიონში“.

ერთხელ სარედაქციო კოლეგიის სხდომისას გვენჯია რაფიელი და იკითხა თავისი ერთი საენათმეცნიერო სტატიის ამბავი. განყოფილების ხელმძღვანელმა, მწერალმა დავით კვიცა-რიძემ, დამაჯერებლად განუმარტა, რომ სტატია ფრიად საინტერესოა, მაგრამ დაბეჭდვა შეუძლებელია, რადგან მეტად ვრცელია, მან კი თვითონ არ შეამცირა მასალა ავტორის თანხმობის გარეშე. ჩემი თხოვნით რაფიელს შესამოკლებლად გადასცეს სტატია. მან წაიღო ეს ნაშრომი და, როგორც მას სჩვეოდა, პუნქტუალურად, მეორე დღესვე, დაგვიბრუნა განახლებული ვარიანტი, რომელიც აღმანახის მორიგ ნომერშივე დაიბეჭდა.

ინსტიტუტის სხვა პროფესორ-მასწავლებლებთან ერთად პროფ. რაფიელ შამელაშვილიც აქტიურად მონაწილეობდა ლონისძიებებში (იქნებოდა ეს ახალი წიგნების საჯარო განხილვა, შეხვედრა, დისპუტი ლიტერატურისა და ხელოვნების საკითხებზე), რომლებიც დაგეგმილი მქონდა კრიტიკისა და ლიტერატურათმცოდნეობის სექციის სამუშაო პროგრამის შესაბამისად. ჩვენი ენათმეცნიერი მეგობარი მჭიდროდ იყო ლიტერატურულ-შემოქმედებითად დაკავშირებული ქუთაისის სამწერლო ორგანიზაციასთან, მონაწილეობდა ქალაქის კულტურულ-იდეოლოგიურ ცხოვრებაში. სხვაგვარად წარმოუდგენელიც იყო, სიტყვასთან, ქართულ მხატვრულ აზროვნებასთან შეჭიდებული კაცი გულგრილი ვერ დარჩებოდა ამ ცოცხალი შემოქმედებითი პროცესების მიმართ.

პირადად მე და რაფიელ შამელაშვილი მეგობრები ვიყავით, გვექონდა ბევრი საერთო ინტერესი. ამას წინათ გამოცემულ ჩემს წიგნში („ლირიკა და ესეისტიკა“) ჩემი ლიტერატურული არქივიდან ამოვიღე და დავბეჭდე მისი სტატია (ლიტერატორ პავლე ხმალაძესთან თანაავტორობით) ჩემი შემოქმედების შესახებ (საიუბილეო თარიღი – დაბადების 50 წელი)...

ენათმეცნიერი და აქტიური მოღვაწე რაფიელ შამელაშვილი დიდი ავტორიტეტით და პატივისცემით სარგებლობდა როგორც ქართველ კოლეგა-მეცნიერთა, ასევე მწერალთა შორი-

საც. ისიც უნდა დავსძინო, ჩვენ ერთობლივადაც მიგვიღია მონაწილეობა ისეთ დიდ საქალაქო-ლიტერატურულ ღონისძიებაში, როგორიც იყო, მაგალითად, თავის დროზე შეხვედრები დიდ ქართველ მწერლებთან სკოლებსა და სახელმწიფო თეატრში, დისპუტში კ. გამსახურდიას რომანზე „მთვარის მოტაცება“ საქალაქო კულტურის სახლში...

რაფიელ შამელაშვილის ნაღვანი დავიწყებას არ მიეცემა, მისი სიცოცხლე გრძელდება რუსუდანისა და მისი ოჯახის ხსოვნასა და შთამომავალთა სამომავლო მოღვაწეობაში. სწორედ ასეთ ამაგდარ და სახელოვან ადამიანზეა ნათქვამი ხატოვანად და ბრძნულ ქართულად: „აქაც კარგი კაცი იყო, იქ ნათელი დაადგესა“.

ნაწყვეტები წიგნიდან: **სიმონ არველაძე**,
ღირსეულ ქუთათურთა სილუეტები, წიგნი
II, ქუთაისი, 2014, გვ. 286-300.

ოთარ ჭუმბურიძე (ისტორიის დოქტორი)

ქართული ენის პექოტბე

არიან ადამიანები, რომელნიც ამაღლებული რწმენით ცხოვრობენ და თავიანთი რწმენისთვის არასოდეს უღალატიათ. სწორედ სიყვარულის ამ რწმენით ცხოვრობდა იგი. ეს იყო სიყვარული ქართული ენისადმი. მან მთელი თავისი შეგნებული ცხოვრება, პირველ ყოვლისა, სწორედ ქართული ენის დაცვას, მის გაძლიერებასა და მისადმი სამსახურს შეაღია. „როცა ჩემს საფლავთან შეჩერდებით, ძალიან გთხოვთ, ცუდად ნუ მომიგონებთო“, – წერდა იგი თავისი ცხოვრების მიმწუხრის ჟამს.

თავმდაბალ და კეთილ ადამიანს რატომ მოიგონებენ ცუდად, როცა სულით და ხორციტ ებრაელი, ისე ელოლიაგებოდა და ეფერებოდა ქართულ ენას, როგორც მშობლიურს, ებრაულს. მან მთელი თავისი მეცნიერული მოღვაწეობა ქართული ენის სინმინდეს მიუძღვნა. იგი იყო მეცნიერი, ჟურნალისტი, მწერალი, პედაგოგი; ქართულისადმი სიყვარული მან იმითაც გამოხატა, რომ მეუღლედ შეირთო ქართველი ქალი, ხოლო მის ერთადერთ ქალიშვილს მემკვიდრეობით გადასცა ქართული ენის სიყვარული და დაცვა.

ამით ბატონმა რაფიელ შამელაშვილმა მთელი თავისი არსებით ბოლომდე უერთგულა ებრაელი და ქართველი ხალხების მეგობრობის 26-საუკუნოვან ტრადიციას. მას სისხლიც კი არ დაუზოგავს ამ ისტორიის დაცვა-განმტკიცებისთვის: იყო მეორე მსოფლიო ომის მონაწილე, ჰქონდა მიღებული ორდენები და მედლები. იგი – პროფესიით პედაგოგი – მუდამ პედაგოგიური პრინციპით ცხოვრობდა და სხვებსაც მოუწოდებდა ებრაელი და ქართველი ხალხების მეგობრობისაკენ. მას ძალიან უყვარდა ქართული მიწა და მშობლიურად თვლიდა მას. ამიტომაც უყვარდა რაფიელ ერისთავის სიტყვები:

„არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს უკვდავებისა ხეზედა.

არ გავცვლი მე ჩემს სამშობლოს სხვა ქვეყნის სამოთხეზედა“.

დღეს იგი მშვიდად განისვენებს ქართულ მიწაში და მის საფლავთან მისული ადამიანი ყოველთვის იტყვის: აქ განისვენებს ქართველი ებრაელი მეცნიერი, ქართული ენის დიდი ქომადგი, პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი.

ჟურნ. „ნოსტალგია“, 2008, №4, გვ. 18.

მანანა მაისურაძე (ფილოლოგი, ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი, „ვის უნდა ოცი ათასის“ ერთადერთი გამარჯვებული)

ლექტორი და პეტიზაჰი

ქალაქ ცხინვალის პედაგოგიურ ინსტიტუტში არაერთი შესანიშნავი ლექტორი მოღვაწეობდა. მათ შორის იყი ბატონი რაფიელ შამელაშვილი, რომელიც სინტაქსს გვასწავლიდა. გარდა იმისა, რომ არაჩვეულებრივი ლექტორი იყო, განსაკუთრებული ადამიანური თვისებებითაც გამოირჩეოდა. მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა სტუდენტებთან. მახსოვს, როგორ წაგვიყვანა 2-დღიან ექსკურსიაზე ახალციხეში, დაგვათვალთვალებინა ვარძია, იმ კუთხის სხვადასხვა ღირსშესანიშნაობა.

ბატონი რაფიელის ხელმძღვანელობით დავამუშავე საკურსო, რომელმაც განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენციაზე. შენახული მქონდა ლექციების ჩანაწერები, რომლებიც ძალიან გამომადგა სკოლაში მუშაობისას.

ახლაც მახსოვს, ერთხელ მასწავლებელთა დახელოვნების კურსებზე კითხვა დავვისვეს პრედიკატული განსაზღვრების შესახებ და ბატონი რაფიელის ლექციებიდან კარგად მახსოვდა ეს საკითხი. სამწუხაროდ, ქართულ-ოსური კონფლიქტის დროს ჩემს სახლთან ერთად დაინვა ის რვეული, თორემ ახლაც მექნებოდა შენახული.

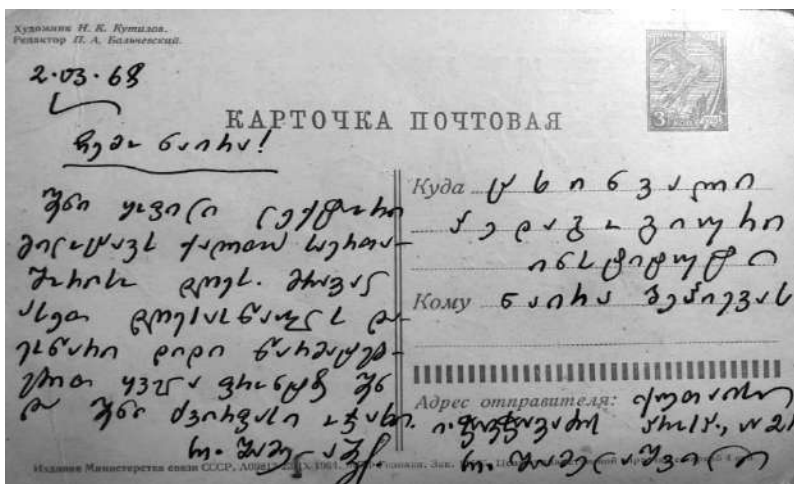
როცა ბატონი რაფიელი ჩვენი ინსტიტუტიდან გადადიოდა, ძალიან დაგვწყდა გული და სამახსოვრო ფოტო გადავიღეთ. მაშინ არ იყო ასე გავრცელებული ფოტოაპარატები. ამიტომ აუდიტორიაში სპეციალურად მოვიწვიეთ ცხინვალის ცნობილი ფოტოგრაფი უბოჟენკო და იმას გადავალბინეთ. ყველას მოწყენილი გამომეტყველება გვქონდა, გული გვწყდებოდა, რომ ჩვენი საყვარელი ლექტორი ინსტიტუტიდან მიდიოდა.

მახსოვს, როგორ მოდიოდა ხოლმე ღირსებით აღსავსე, ლექტორისათვის განუყრელი ჩანთით. შემოდიოდა აუდიტორიაში და გვაზიარებდა იმ ცოდნას, რომელიც შემდგომ ასე გამოგვადგა.

04.09.2014, თბილისი

ნაირა ბეპიევი (თსუ ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა სამეცნიერო კვლევითი ცენტრის დირექტორი)

საყვარელო ლექტორი

ესაა 1968 წელს ყოფილი სტუდენტისთვის, ნაირა ბეპიევისთვის, ქ. ცხინვალში გაგზავნილი ღია ბარათი. ამჟამად ქალბატონი ნაირა გახლავთ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართულ-ოსურ ურთიერთობათა სამეცნიერო კვლევითი ცენტრის დირექტორი, ფილოლოგიის დოქტორი, თსუ-ს პროფესორი. ის უდიდესი სიბოთით და სიყვარულით იხსენებს თავის პროფესორს და დღემდე სათუთად ინახავს ამ ღია ბარათს.

ქალბატონი ნაირა ასე იგონებს ყოფილ ლექტორს: „ბატონი რაფიელ შამელაშვილი ენათმეცნიერების კურსს გვიკითხავდა ფილოლოგებს ცხინვალის პედაგოგიურ ინსტიტუტში (ახლანდელი უნივერსიტეტი). მას ძალიან დიდ პატივს სცემდნენ იქ როგორც მეცნიერ-მასწავლებლები, ისე სტუდენტები და საზოგადოების სხვა წარმომადგენლები. იგი მეგობრობდა იქაურ ქართველ და ოს კოლეგებთან. ბევრი კარგი მოგონება და ერთად გადაღებული ფოტო გვაქვს ბატონ რაფიელთან მის ყოფილ სტუდენტებს. მართლაც, იგი იყო ჩვენი ერთ-ერთი საუკეთესო ლექტორი. მარტო თანამშრომლებთან კი არა, ჩვენთანაც მეგობრობდა და ყველას ძალიან გვიყვარდა. მე ცხადად მახსოვს ჩემი ლექტორი და მასწავლებელი – ბატონი რაფიელი, რომელიც სამაგალითო პედაგოგი და ადამიანი იყო. ის პატივს სცემდა ნიჭსა და შრომისმოყვარეობას და, თუ ვინმეში ამას დაინახავდა, უაღრესად აფასებდა მას, მიუხედავად იმისა, ის მისი სტუდენტი იყო თუ თანატოლი. იმ დროს ჩვენ ლექტორების შეუდარებელი პლეადა გვასწავლიდა: ოთარ ქაჯაია, რაფიელ შამელაშვილი, ტიტე სულაბერიძე, სერგო მოდებაძე და სხვ. ასეთი ღირსეული ადამიანები იყვნენ ჩემი მასწავლებლები და მე ვამაყობ მათით“.

ნორა ნიკოლაძე (ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი)

ქართული ენისა და ქართული სულიერების ქომაგი

1972 წელი იდგა. გუშინდელივით მახსოვს, ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის ნომერ მე-10 აუდიტორიის კარი სანდომიანმა, საშუალო ტანის, სახემღიმარმა კაცმა შემოაღო, სტუდენტებს მოგვესალმა და გაგვეცნო: – რაფიელ შამელაშვილი, შეგასწავლით ქართული ენის სპეციალურ კურსს და ლექ-

სიკოლოგიას. ჩვენი ახალი ლექტორი იყო ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, სპეციალიზებული საბჭოს წევრი, დამსახურებებისათვის დაჯილდოებული მრავალი მედლითა და ორდენით. ეს ყოველივე მოგვიანებით გავიგეთ ჩვენი დეკანისაგან, პროფესორ დავით ბრეგაძისაგან, რომელიც ძალიან აფასებდა ბატონ რაფიელის ხალას ნიჭსა და განსწავლულობას.

შემდეგ პატივცემული ლექტორი ჩვენი გაცნობის მიზნით სიის ამოკითხვას შეუდგა. ჩვენდა გასაოცრად, გვარების მიხედვით თითქმის ყველა გამოიცნო, ვინ რომელი კუთხიდან და რაიონიდან ვიყავით. როცა ჯერი ჩემზე მიდგა და გვარი ნიკოლაძე ამოიკითხა, სახე გაუნათდა, ამათვალისწინებდა და მითხრა: გარეგნობით ამართლებ, აბა, შენ იცი, კარგი სწავლითა და ყოფაქცევით თუ გაამართლებ შენს დიდებულ გვარს. კარგი სპეციალისტი და ღირსეული მამულიშვილი უნდა გამოხვიდეო!

ამ ბოლო ფრაზით სხვებიც დამოძღვრა. იმ დღიდან მოყოლებული უმრავლესობა მართლაც კარგად ვსწავლობდით, რაშიც დიდი წვლილი მიუძღოდა ბატონ რაფიელის ორატორული ნიჭით გაჯერებულ, მაღალმეცნიერულ და ღრმამინაარსიან ლექციებს, მომხიბლავი წერის მანერითა და დიდი პროფესიონალიზმით შესრულებულ მის მეცნიერულ ნაშრომებს ქართულ ენაში. მან ხომ, როგორც მეცნიერმა, ლექსიკოლოგიასა და მწერლის ენის პრობლემების შესწავლას და გამომზეურებას შეაღია მთელი შეგნებული სიცოცხლე, აზროვნების უნარი და მკვლევრის სიბეჯითე. მისი დაუმცხრალი ინტერესი, საფუძვლიანი ცოდნა და მდიდარი გამოცდილება, ძირითადად, მშობლიური ენის სფეროში იყო თავმოყრილი და ფოკუსირებული. თავდავიწყებით უყვარდა სიტყვატკბილი ქართული ენა, თითოეულ სიტყვას იკვლევდა და ელოლიავებოდა. მისი სახით ქართულ ენას ჰყავდა ქომაგი, მოუღლეელი მსახური, დარგის მესაძირკვლეთა საუკეთესო ტრადიციების დამცველი და გამგრძე-

ლებელი. ამასთან ერთად, ბატონ რაფიელს უსაზღვროდ უყვარდა ჩვენი მწერლები: შოთა რუსთაველი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ილია, აკაკი, ვაჟა, ყაზბეგი, გიორგი ლეონიძე, ლადო ასათიანი, კონსტანტინე გამსახურდია და სხვები. ლექციის მსვლელობის დროს ხშირად მოუხმობდა მათი უკვდავი შემოქმედებიდან სიტყვებსა თუ ფრაზებს, ზოგჯერ მთლიან ლექსსაც გვიკითხავდა. მისი მრავალწლოვანი მოღვაწეობა ქართულ ენათმეცნიერებაში კიდევ ერთი ნათელი დადასტურებაა ქართველი და ებრაელი ხალხების მრავალსაუკუნოვანი და მარადიული მეგობრობისა და სიყვარულისა. გარდა იმისა, რომ ბატონი რაფიელი ჩინებული ენათმეცნიერი იყო, იგი იყო აგრეთვე ბრწყინვალე ადამიანი, თხემით ტერფამდე ინტელიგენტი, კაცური კაცი. მან თავისი დღენი სიკეთის სამსახურში გალია. ის უხმაუროდ, ლამაზად, უშურველად, დაუმაღლებლად გასცემდა სიკეთესა და სიყვარულს. იყო გულისხმიერი, თბილი, კოლეგიალური ადამიანი, მშვიდი, განონასწორებული, შესანიშნავი მოსაუბრე, მუდამ მომღიმარი...

ბატონი რაფიელის შორსმჭვრეტელ თვალებს ისიც კი არ გამოეპარებოდა, თუ ვის რა ფერის კაბა უხდებოდა, ვინ ვის მოსწონდა, ვინ ვის ეპრანჭებოდა. გამორჩეული ალლოც ჰქონდა, თითქოს ყველას გულში იხედებოდა. მახსოვს, კურსზე ერთი ნიჭიერი, მაგრამ ზარმაცი გოგონა გვყავდა, შეყვარებული იყო და ხშირად აცდენდა ლექციებს. პრაქტიკულ მეცადინეობაზე ბატონმა რაფიელმა გამოიძახა საპასუხოდ. გოგონამ „შესიებულ“ ლოყაზე დაიდო ხელი და მუნჯურად ანიშნა, კბილი მტკივაო. ბატონმა რაფიელმაც მშვიდად უთხრა, დაჯექიო. რამდენიმე თვის შემდეგ ჩათვლა გვექონდა ამ საგანში. როცა გოგონა პირისპირ დაჯდა ლექტორთან საპასუხოდ, ბატონმა რაფიელმა ხითხითით უთხრა:

- როგორ ხარ, გოგონი?
- კარგად, – უპასუხა სტუდენტმა.

– მე კი, მთელი ღამე არ მეძინა იმისი დარდით, ტყემალმა კბილები ხომ არ მოჰკვეთა-მეთქი.

შემდეგ მხოლოდ ორიოდ ადვილი შეკითხვა დაუსვა და ნიგნაკში ჩათვლა ჩაუწერა. როდესაც ჩათვლის მიცემა დამთავრდა, გაკვირვებულმა თანაკურსელმა გვითხრა: ნეტავ, როგორ მიხვდა, პრაქტიკული რომ არ ვიცოდი და კბილის ტკივილი მოვიგონე, თანაც ალუჩა ტყემლით გამოვბერე ლოყაო. ბევრი ვიცინეთ.

ჩვენს საყვარელ ლექტორს ყოველგვარ სიკეთესთან ერთად დახვეწილი იუმორიც ჰქონდა.

ბატონი რაფიელი მეტად გულთბილ და სათუთ დამოკიდებულებას იჩენდა სტუდენტების, ასპირანტებისა და მაძიებლების მიმართ. სიხარულსა და აღტაცებას ვერ მალავდა ნიჭიერი ახალგაზრდების გაცნობისას, მრავალგზის შეაქებდა, მოუწონებდა, რჩევა-დარიგებას არ იზარებდა. ვინ იცის, რამდენს გაუკვალა მეცნიერებისაკენ გზა, რამდენი დააფრთიანა, რამდენს შეუმსუბუქა ტვირთი. საოცარი, უანგარო მხარში დგომა იცოდა, თუ ვინმეს რამე უჭირდა. სამეცნიერო ხარისხის ბევრი მაძიებლისათვის შეუწევია ავტორიტეტული, სასარგებლო, სამომავლოდ გასათვალისწინებელი სიტყვა. განსაკუთრებულ ყურადღებას იჩენდა კოლეგების მიმართ. არც დროს ზოგავდა და არც ენერგიას, ოღონდაც რაიმეში წასდგომოდა მათ.

მახსოვს, როდესაც ინსტიტუტში (ახლანდელ უნივერსიტეტში) დავრჩი და ქართულ ფილოლოგიაში სამეცნიერო მუშაობას შევუდექი, აღფრთოვანებას ვერ მალავდა. მეცნიერებაში პირველი ნაბიჯის გადადგმა გულწრფელად, მამაშვილურად დამიკვალიანა და დამილოცა, თანაც სათანადო დახმარებაც აღმითქვა. შემდეგშიც მასთან ურთიერთობა განუსაზღვრელი მადლით სავსე და ნათელმოსილ დროდ დარჩა ჩემს ცხოვრებაში.

ბატონ რაფიელს განსაკუთრებით უხაროდა და ამაყობდა კიდევ, რომ მისი ერთადერთი კეთილშობილი და ნიჭიერი

ქალიშვილი – რუსუდანი მამის კვალს გაჰყვა, რომელმაც შემდეგ სერიოზულ წარმატებებს მიაღწია ენათმეცნიერებაში.

რაფიელ შამელაშვილი იყო მგზნებარე პატრიოტი, გულმხურვალე პიროვნება. იგი იყო აღზრდილი ქართული სულით, გმირული თავდადებით, რაინდული შემართებით. როცა სამშობლოს დასჭირდა ერთგულება, მსახურება და წრფელი გული, ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა, საშუალო სკოლის დამთავრებისთანავე ჩადგა ქვეყნის დამცველთა რიგებში, მიუხედავად იმისა, რომ ფრონტზე სამჯერ მძიმედ დაიჭრა, ფარ-ხმალი არ დაყარა და ბოლომდე იბრძოლა. იგი მუდამ სამშობლოს სიყვარულით იყო სნეული. არაფერი ისე არ ახარებდა, როგორც მამულის აღმასვლა და არაფერი ისე არ აწუხებდა, როგორც მამულის სატკივარი.

ახლაც თვალწინ მიდგას ეროვნული მოძრაობის აღმავლობის პერიოდში, გასული საუკუნის 80-იან წლებში, პატარა ბავშვივით აღფრთოვანებული, იმედით აღსავსე როგორ ელოდა საქართველოს ნანატრი დამოუკიდებლობის აღდგენას. 1989 წლის 9 აპრილს კი, როდესაც რუსეთის იმპერიის ჯალათებმა ალესილი ნიჩბებითა და მომწამლავი გაზით დახოცეს ჩვენი სასიქადულო თავისუფლებისმოყვარე მამულიშვილები, ბატონ რაფიელს ხმა გაეზარა, ყოველთვის მომღიმარე სახე მოელუშა, უსაზღვრო სევდასა და ტკივილს ველარ ფარავდა. უმაღვე მან და მისმა ცხოვრების მეგზურმა, ლამაზმა, სათნომ, ერთგულმა და თანამოაზრე მეუღლემ, დამსახურებულმა პედაგოგმა, ლიტერატორმა ნათელა ნიკოლაიშვილმა განგამის ზარი შემოჰკრეს. მათ პროტესტის ნიშნად მეტად მრისხანე, გაბედული და თანაც გულისშემძვრელი წერილი გამოაქვეყნეს გაზეთ „ქუთაისში“, 1989 წლის 13 აპრილს, სათაურით „უბედური ცხრა“.

სამშობლოსა და ქართული ცნობიერების გადარჩენა იყო მისი ზრუნვის საგანი მარადღუამს. რომ ვერ შველოდა და ვერ კურნავდა, საშინლად განიცდიდა და გული სტკიოდა. ისედაც,

ვინ იცის, დაუმსახურებლად რამდენჯერ ატკინეს სიკეთით სავსე გული. რასაკვირველია, მასაც არ აკლდა მოშურნე და მტერი. „არ ვარგა კაცი უმტეროო“, – იტყოდა და დიდსულოვნად მიუტევებდა მავანთ. იგი ყოველთვის პირადულზე მაღლა იდგა.

ბატონი რაფიელის ცხოვრების მიზანი ქვეყნისა და ხალხის უანგარო სამსახური იყო. ამიტომაც ავადმყოფიც არ ღალატობდა საყვარელ საქმეს. იმ ავადსახსენებელ და საბედისწერო დღესაც საყვარელ სტუდენტებთან, სამშობლოს მომავალ ჭირისუფლებთან, მივიდა გამოცდის ჩასატარებლად, მაგრამ გულმა უღალატა. მას ცხოვრების შუა გზაზე შემოაღამდა. რომ დასცლოდა, ალბათ კიდევ ბევრს გააკეთებდა ქვეყნის საკეთილდღეოდ.

ჩვენს საყვარელ მოძღვარს სიკვდილიც უცნაური ხვდა წილად. ბატონი რაფიელი ფეხზე მდგომი, სახელიმილიანი შეეგება სიკვდილს. ამის შესახებ უნებურად ერთი ასეთი ლექსი მაგონდება:

„სიკვდილო, ჩემზე ვერ იზეიმე,
ვერ წამახურე შენი ნაბადი,
ვერ წამასწარი შიშით ფერმიხდილს,
მე, შენ კი არა, უფალს ჩავბარდი!“

დიახ, ბატონი რაფიელ შამელაშვილის აღზრდილებს, კოლეგებს, მეგობრებსა და ახლობლებს ღრმად გვჯერა, რომ სწორედ საუფლოში განისვენებს მისი ნათელი, კეთილშობილი სული და მისი, როგორც ჩინებული მეცნიერისა და დიდი ადამიანის სიყვარულსა და ხსოვნას დრო ვერ გააფერმკრთალებს.

2014, ქუთაისი

ნანული ცხვედიანი (ჟურნალისტი)

პე და ჩეპი პზოფესოზი

მისი სახელი და გვარი პირველად გაზეთ „ქუთაისის“ ფურცლებიდან გავიცანი.

მართალია, მოსწავლე ვიყავი, მაგრამ გაზეთის აქტიური მკითხველი გახლდით და ისეთი ავტორი, როგორიც პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი იყო, მხედველობიდან როგორ გამომრჩებოდა.

განსაკუთრებით დამამახსოვრდა მისი სტატია, რომელშიც აბიტურიენტთა წერიტი ნამუშევრები იყო მიმოხილული. პროფესორი წარმოაჩენდა მაშინდელ საგანმანათლებლო სივრცეში არსებულ ისეთ პრობლემას, როგორიც იყო „შპარგალკომანია“ და კონკრეტული მაგალითები მოჰყავდა საგამოცდო თემებიდან. დღემდე დამამახსოვრდა ერთ-ერთი ასეთი „აბიტურიენტული მარგალიტი“: „ილია პეტერბურგიდან მოდიოდა და შეშა მოჰქონდა“ (არადა, შპარგალკაში უთუოდ ეწერებოდა: „შიში ჰქონდა“).

ამ სტატიის წაკითხვიდან სულ მალე კი თავად დამეწყო ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიურ ინსტიტუტში მისაღები გამოცდები და იმ ტრიუმფის შემსწრეც გავხდი, ერთ-ერთმა აბიტურიენტმა რომ მოაწყო: ქართული ლიტერატურის წერით გამოცდაზე თავისუფალი თემა დაწერა და ერთადერთი „ფრიადი“ დაიმსახურა ასეულობით აბიტურიენტს შორის. იმ დღეებში ყველა იმას ლაპარაკობდა, თუ რა გონივრულად, მაღალ დონეზე იყო შესრულებული ეს თხზულება. „კი, რაფიელ შამელაშვილის ქალიშვილია, მაგრამ პროფესორი მამა არაფერ შუაშია, თავად რუსუდანია ძალიან კარგი გოგო; სამუსიკო სასწავლებელიც წითელ დიპლომზე აქვს დამთავრებული,“ – ამბობდნენ ვილაც-ვილაცები ინსტიტუტის ეზოში. არც არავის გაუპროტესტებია ეს

„ფრიადი“, რადგან მაშინ ამ თხზულების საინტერესო შინაარსიც გამოსცდა კომისიის თვალსაწიერს და გარეთ გამოვიდა.

იმ დროს სულ არ ვიცოდი, რომ ჩემს მომავალ უახლოეს მეგობარზე საუბრობდნენ. თუმცა ის დღეც დადგა, როცა ლეგენდარული ერთადერთი „ფრიადის“ მფლობელი გავიცანი და იგი საოცრად თავმდაბალი, თბილი, ჭკვიანი და საინტერესო გოგონა აღმოჩნდა.

...სექტემბრის იმ დღეს კი აუდიტორიაში პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი შემოვიდა.

აი, თურმე, როგორი ყოფილა გაზეთ „ქუთაისის“ ცნობილი ავტორი! არცთუ მაღალი, საშუალოც თითქმის არ ეთქმოდა, გრძელი, ტალღოვანი, ხორბლისფერი თმები ჰქონდა, ულვაშებში კეთილად მომღიმარეს მოკლე და ფართოსახელოებიანი, გატკიცინებული პერანგი ეცვა და ენერგიულად მოიქნევედა ტყავის გაბერილ პორტფელს. შიგ, ალბათ, უამრავი წიგნი და დაკეცილი გაზეთი ენყო...

ჩვენ მაშინ პირველად გავიგეთ, რომ ბატონი რაფიელი ქართველი ებრაელია, ცოლად კი ფრონტზე ნაბრძოლი ულამაზესი ქართველი ქალბატონი ჰყავს – ნათელა ნიკოლაიშვილი.

სტუდენტობამ ბევრ ღირსეულ ადამიანს შეგვახვედრა, მაგრამ, შეიძლება ითქვას, რომ რაფიელ შამელაშვილი გამორჩეული აღმოჩნდა როგორც კოლორიტული გარეგნობით, ასევე თავისი განუზომელი კეთილშობილებითა და პატიოსნებით. მას არასოდეს მიჰყვებოდა „მექრთამის“, საქმის ჩამწყობის, სტუდენტის გამამწარებლის იარლიყი. საოცრად თბილი, გულჩვილი, სიკეთით სავსე კაცი იყო. არც ნიშნების დაწერაში ძუნწობდა და არც სტუდენტის შექებაში. იუმორიც თავისებური ჰქონდა – უბოროტო, კეთილი. ჩვენს ახალგაზრდულ კურიოზებზეც გულიანად ხითხითებდა. და ჩვენ ყოველთვის ვგრძნობდით, რომ ამ კაცს მართლაც მამაშვილურად, მთელი არსებით ვუყვარდით.

ერთი შემთხვევაც არ მახსენდება, რომ მას ოდესმე ახალგაზრდა დაესაჯოს ან რომელიმე კოლეგის შესახებ ცუდად რაიმე ეთქვას სტუდენტურ აუდიტორიაში. სხვისი სიხარულის გულწრფელად გაზიარება შეეძლო და თავისი საქმეც იცოდა.

მე მრავალი წელი ვადევნებდი თვალს მის მოღვაწეობას. ბატონი რაფიელი გახლდათ ძალზე შრომისმოყვარე და პროდუქტიული ადამიანი. პირდაპირ საკვირველი ენერგიით ქმნიდა საენათმეცნიერო შრომებს, წერდა ჟურნალ-გაზეთებისათვის განკუთვნილ სტატიებს და ამავე დროს უმაღლესი სასწავლებლის ღვანლმოსილი პედაგოგიც იყო. პიროვნულად ის ქართველ ებრაელთა ყველა საუკეთესო თვისებას ატარებდა; უსაზღვროდ უყვარდა ქართველი ხალხი, მშობლიური ქვეყანა და მოღვაწეობის ყველა ასპექტიდან თავს მოიაზრებდა, როგორც ამ ქვეყნის ერთგული შვილი.

მასთან, მის ოჯახთან დიდი და თბილი ურთიერთობა მაკავშირებდა. ბუნებრივია, გასახსენებელიც ბევრი მაქვს, მაგრამ განსაკუთრებით მაგონდება რუსუდანის დაბადების დღე 1978 წლის 29 ნოემბერს გორის ქუჩაზე. ძალიან ახალგაზრდები და ლაღები ვიყავით. რუსიკოს დედის, რესპუბლიკის დამსახურებული მასწავლებლის, ქალბატონი ნათელა ნიკოლაიშვილის მიერ საგულდაგულოდ მომზადებული ლამაზი სუფრა და სურაში მოცმციმე საუკეთესო ღვინო დაგვხვდა. რუსუდანის უახლოესი მეგობრების გვერდით ბატონი რაფიელიც ხალისიანად ჩამოჯდა. ჯერი თამადის არჩევაზე მიდგა. ეჭვიც არ მეპარებოდა, რომ ჩვენი ინტელექტუალური, ენაბჭევრი, მრავალგზის გამოცდილი თამადებიდან რომელიმე – მერაბ გვაზაგა ან ომარ გვეტაძე – წარუძღვებოდა სუფრას. ბატონმა რაფიელმა კი უცებ სასმისი აიღო ხელში და მასპინძლის შეუვალი გადაწყვეტილება გამოაცხადა: „ახლა შუშანიკის წელია და თამადად აუცილებლად ქალი უნდა ავიჩიოთ. ჩემი სურვილია, ნაწული ცხვედიანმა უხელმძღვანელოს სუფრას!“ სადღა გამივიდა უარი ან „ოდეს

ყოფილ არს აქამომდე...“ ესოდენ შთამბეჭდავად მოშველიებული, იუბილარი ცურტაველი უმაღლესი დამიმარცხეს უფრო გასათვალისწინებელი რუსთველური სიბრძნით: „ლეკვი ლომისა სწორია“ (მერაბს და ომარს მე მოვუგებდი ენის სისხარტეში?!). ბიჭებმა იქვე დამამშვიდეს: შენ მხოლოდ სადღეგრძელოები ბრძანე, ქალბატონო თამადავ, დალევით კი ჩვენ დავლევთო. მამაკაცთა ასეთი ერთსულოვანი ნებით ავედი „ტახტზე“, თანდათან გავთამამდი კიდევ, უფრო და უფრო შევამცირე დროის ინტერვალები სადღეგრძელოებს შორის, ვაცხვე და ვაცხვე სადღეგრძელოები, ღვინოც კარგი აღმოჩნდა და... ბოლოს და ბოლოს საღამო ისე განვითარდა, რომ კაცები უსაშველოდ დათვრნენ, თავად რომ ერთი წვეთიც არ დამილევია, სანახევროდ დაცლილი ერთადერთი ჭიქითა და სადღეგრძელოებით „აქაფული“ ენით დავასრულე ჩემი დებიუტი. ასე დავათვრე ჩვენი ბიჭები. მეყო ნამუსი და სათამადო ხონჩა აღარ მომიტხოვია შამელაშვილებისაგან...

იმ დღეს ჩვენს საყვარელ ლექტორს რომ მე არ დავესახელებინე თამადავ და რომელიმე ბიჭი ყოფილიყო, რაც არ უნდა მგზნებარე არტისტიზმით გასძლოლოდნენ სუფრას და რაც არ უნდა ორიგინალური სადღეგრძელოები წარმოეთქვათ, სადღა გამახსენდებოდა წლების შემდეგ, მაგრამ რა დამავინყებს იმ ფაქტს, რომ იყო 1978 წელი, შუშანიკის წელი, და ამის პატივსაცემად პროფესორმა რაფიელ შამელაშვილმა თავისი ერთადერთი ქალიშვილის საიუბილეო სუფრის წინამძღოლად მე დამნიშნა, მე! და არა – ისინი!..

სტუდენტობის შემდეგაც გაგრძელდა პროფესორთან მეგობრობა. ის ყოველთვის ინტერესით მეკითხებოდა პირად ამბებს, დაინტერესებული იყო ჩემი პროფესიული გზით. მახსოვს, ინსტიტუტი ახალი დამთავრებული მქონდა, შემთხვევით გავიარე ჩემი „ალმა მატერის“ ეზოში, უცებ საიდანლაც გამოვარდა აქოშინებული ბატონი რაფიელი: დაგინახე და შენკენ გამოვიქეცი, რომ როგორმე მომესწროო. მერე მკითხა: „გოგო, შენ მარ-

თლა ასე უთხარი ლეილა კვანტალიანს? მან ასპირანტურაში სწავლის გაგრძელება შემოგთავაზა, თბილისში საკუთარ ბინაში მიჰყავხარ, ყოველნაირად გეხმარება და შენ მართლა ასე უთხარი?“ – და სიტყვა-სიტყვით გამიმეორა ჩემი უსაყვარლესი პედაგოგისთვის, დოცენტ ლეილა კვანტალიანისათვის, იმ დღეებში ნათქვამი უარის ტექსტი: „დღეს, როცა ენათმეცნიერების მთელი მაგისტრალი ცოცხალ კორიფეებს – არნოლდ ჩიქოვას და აკაკი შანიძეს – უპყრიათ, მე კი საკუთარი პატარა ბილიკის განაღდვის შანსიც არა მაქვს, რა მინდა ენათმეცნიერებაში! უბრალოდ, სირცხვილია, რომ ასეთი ამბიცია გამიჩნდეს-მეთქი“.

– გოგო, გაგიჟდი? – მამაშვილურად მტუქსავდა ბატონი რაფიელი, – ეს რა ქენი, ნანული! შენ ხომ იცი, ლეილა კვანტალიანი რა მკაცრი და მომთხოვნია! მან ამდენ ახალგაზრდაში გამოგარჩია და უარი როგორ ჰკადრე!

მერე ბატონმა რაფიელმა თავზე ხელი გადამისვა და დამიყვავა:

– თუმცა, ალბათ, მართალი ხარ, ასე სჯობს! ყოჩაღ შენ!

და მე მივხვდი, რომ ჩემს ორ პედაგოგს ჩემზე უსაუბრია, ორ კეთილშობილ, არაჩვეულებრივ ადამიანს!

გული როგორ არ უნდა ამჩუყებოდა: რა ბედნიერებაა, როცა ზურგს უკან ასეთ ძლიერ მხარდაჭერას გრძნობ!

სულ მალე სამუდამოდ წამოვიკიდე ზურგზე ჟურნალისტობის ტვირთი და გაზეთ „ქუთაისის“ რედაქციაში შევეუდექი საქმიანობას.

ჩემს პროფესორს წლების განმავლობაში რედაქციაშიც ვხვდებოდი. კულტურის განყოფილების საქალაქო დეპარტამენტში ხშირად ჩნდებოდა გარკვეული ლიტერატურული თუ სამეცნიერო თარიღებისადმი მიძღვნილი მისი წერილები, რომლებიც დროგამოშვებით იბეჭდებოდა. რედაქციას რომ ესტუმრებოდა, თით-

ქოს სტუდენტობის დროინდელი კეთილი მოგონებების კორიანტელი მოჰქონდა ჩემთან.

ქუთაისის ქუჩებშიც ხშირად შემხვედრია – ხან თავისი განუყრელი პორტფელით, ხან – პატარა შვილიშვილებთან ერთად მოსეირნე, ბედნიერი ბაბუის ამპლუაში.

...მერე მეც გახლდით იმ მრავალრიცხოვანი საზოგადოების გვერდით, რომელმაც უკანასკნელ გზაზე გააცილა ბატონი რაფიელი.

...მერე მეც გამიჩნდა ცრემლი და სინანული იმის გამო, რომ უბოროტო, კარგი ადამიანი წავიდა.

ყოველთვის, როცა ქუთაისის საფიჩხიის სასაფლაოზე მოვხვდები, აუცილებლად მივდივარ ქართველ ებრაელთა ძვალთშესალაგის იმ ჭიშკართანაც, რომლის ახლოს ჩვენს კეთილ პროფესორს სძინავს; მივდივარ და ჩუმად ვესალმები:

– გამარჯობა, რაფიელ მასწავლებლო!

22. 10. 2014, ქუთაისი

შალვა გუმბერიძე (ისტორიკოსი)

მაპობრივი შინაგანკლავით აღსაქმე⁶

მე ვიცნობდი და დიდ პატივს ვცემდი და ახლაც ვცემ ბატონ რაფიელს. არ ვიცი, ჩემში რა მოენონა. ალბათ ის, რომ

⁶ ეს წერილი შალვა გუმბერიძემ, ამ არაჩვეულებრივმა პიროვნებამ, სოციალურ ქსელში მომწერა. მას მხოლოდ შორიდან ვიცნობდი, ჩემზე ადრე სწავლობდა ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, არც შემხვედრია შემდეგ სადმე. ვთხოვე, მომავალი წიგნისთვის ეგებ მამაჩემზე მოგონება დაენერა. დამპირდა და ძალიან მიხაროდა. სამწუხაროდ, რამდენიმე თვეში სალ-სალამათი კაცი კოვიდმა გამოასალმა სიცოცხლეს... ნათელი მის ხსოვნას! მისი გულწრფელი სიტყვები ჩემთვის საოცარი და დაუფინყარია!

არასოდეს მითამაშია, ყოველთვის ვიყავი ის, ვინც ვარ. ეს მან მაიძულა, რომ სახელმწიფო გამოცდებზე გავსულიყავ. თორემ მე მანამდე მსურდა გავცლოდი იმ გულისამრევ რეალობას, რომელიც მაშინ სუფევდა იმ ლოკალურ სივრცეში, სადაც მე მიწევდა ყოფნა. დამიყოლია ერთია, როგორი მამობრივი მზრუნველობით მექცეოდა. ყველგან ცდილობდა დაეცვა ჩემი ინტერესები. არ ვიცო, დღესაც მიკვირს, თუ რატომ იხარჯებოდა ჩემთვის. მაგრამ, რომ დაუუკვირდი, ის ყველასადმი მამობრივი მზრუნველობით გამოირჩეოდა, თუ ის ახალგაზრდა მცონარა და ყალბი არ იყო. მე გამოცდების დამთავრების მერე ერთ კვირაში წავედი საქართველოდან, მაგრამ ბატონ რაფიელს დავპირდი, რომ არასოდეს დავივიწყებდი მას და დავპირდი, რომ ვიცხოვრებდი მხოლოდ ისე, როგორც თვითონ ცხოვრობდა. ესე იგი მეც იმავეს გავაკეთებდი მოყვასისთვის. ასეც იყო...

ერთხელ რამდენიმე დღით ვიყავი ჩამოსული. რა გული მომითმენდა, მერაბ გვაზავა, დათო ბერძენიშვილი და ომარ გვეტაძე არ მენახა. ისინი ჯერ კიდევ სტუდენტები იყვნენ. სამწუხაროდ, ვერ მოვახერხე ბატონი რაფიელის ნახვა... სულ ნახევარი საათიც არ ვყოფილვარ მაშინ მანდ. ბატონი რაფიელის ნახვად შემოვიარე და იქ არ იყო, გარეთ ჩემი ძმა მიცდიდა მანქანით. კოპიტნარში თვითმფრინავზე მაგვიანდებოდა. მოგვიანებით, საქართველოში რომ მოვხვდი, ბატონი რაფიელი ცოცხალი აღარ იყო. სამარადისო დიდება მის სულს! ეგ კაცი კი არა, ღმერთი იყო, მინად მოვლენილი, მაგრამ ბევრი ტვინდაბნელებული, სამწუხაროდ, ამას ვერ ხვდებოდა. ვისაც ჰქონდა მასთან კონტაქტი, ისინიც კი. იმიტომ, რომ უკვირდათ ადამიანისაგან სიკეთე, რადგან იგი უკვე ანაქრონიზმად იყო ქცეული.

მინდა მის ქალიშვილს პირადად გადავცე დიდი მადლობა იმ სიტუოსათვის, რაც მე ვიგრძენი ბატონი რაფიელისაგან...

ნათელი ბატონი რაფიელის სულს! რამდენი დრო გასულა. არ იფიქროთ, რომ მხოლოდ თქვენთან ვამბობ ბატონ რაფიელზე ასე. გეფიცებით კაცობას, თითქმის ერთადერთი კაცი, რომელიც მე განსაკუთრებით შემეყვარდა მაგ ინსტიტუტში პროფესორ-მასწავლებლებიდან, იყო ბატონი რაფიელი, შემეყვარდა ამ სიტყვის სრული გაგებით... ბატონი რაფიელი მარტო მასწავლებელი არ იყო ჩემთვის, არამედ მოძღვარი და სულიერი მამა! დიდება მის სახელს!

2021, 13 ივნისი, ქუთაისი

ინგა ქარქაშაძე (ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის ბიბლიოთეკარი)

სულითაც დიდი ადამიანი...

80-იანი წლები იყო. მე, პროვინციელმა გოგონამ, არცთუ შორეულ ქალაქს მოვაშურე სწავლის გასაგრძელებლად. ოცდაათამდე სტუდენტი შევიკრიბეთ აუდიტორიაში იმერეთის ყველა რეგიონიდან, ზოგს რომ წულუკიძე ერქვა და ზოგს კიდეც – ცხაკაია თუ ორჯონიკიძე... ჩვენი ინსტიტუტიც მგზნებარე რევოლუციონერის სახელს ატარებდა. დაიწყო ის საოცარი და დაუვინყარი ცხოვრება, რომელსაც სტუდენტობა ერქვა და რომელიც მთლიანად უკავშირდება ქუთაისს – საქართველოს უძველეს ქალაქს, განუმეორებელს თავისი ტრადიციებითა და კოლორიტით, ქართული სულიერებით. მაშინ პირველად გავიგონე ფრაზა, რომ ქუთაისის ასეთ განსაკუთრებულობას აქ ქართველ ებრაელთა დასახლება, მათი კეთილმეზობლობა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში თანამონაწილეობაც განაპირობებსო.

პირველი ქართველი ებრაელი კი პირველსავე ლექციაზე გავიცანი: აუდიტორიის კარი ოქროსფერულვაშიანმა, ასაკო-

ვანმა, კეთილად მომღიმარმა კაცმა შემოაღო. ის წარმოგვიდგა, როგორც პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი, რომელიც თურმე ენათმეცნიერების შესავალს წაგვიკითხავდა. ოცდაათი წყვილი თვალი ინტერესით შეაჩერდა ადამიანს, რომელიც სიას კითხულობდა და თითოეული ჩვენგანისაგან ისმენდა, თუ ვინ საიდან ვიყავით, ვინ იყვნენ ჩვენი მშობლები, რატომ ავირჩიეთ ეს პროფესია. და თვითონ ვინ ბრძანდებოდა? რით იყო საინტერესო ეს ადამიანი? ამაზე პასუხს მთელი ხუთი წელი ვეძიებდით და ცხოვრების გზაზე გამოსულებსაც ბევრჯერ მიგვიღია: „რაფიელ შამელაშვილი ბრძანდებოდა საოცრად ნათელი, კეთილი პიროვნება, რომელსაც უყვარდა თავისი სტუდენტები; ის იყო მრავალი წიგნის ავტორი და თითოეულ წიგნში ჩადო საკუთარი სიყვარული და პატივისცემა გამზრდელი საქართველოსადმი; ის იყო პატიოსანი, წესიერი მოქალაქე, ერთი იმათგანი, ვინც ამშვენებდა დ განსაკუთრებულს ხდიდა ქუთაისის საზოგადოებას. და ახლა, მრავალი წლის შემდეგაც, ჩემში კვლავ ცოცხლდება ხატება ლურჯპიჯაკიანი, თმადატალღული, კეთილად მომღიმარე კაფანდარა კაცისა, რომელიც თავისი სულით იყო მართლაც დიდი და შესანიშნავი.

15.01.2015, ქუთაისი

ელენე (ნელი) აფანასიადი (ათენის ქართული კულტურის ცენტრის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი)

სამაჩთღიანი და კეთილი

ბატონ რაფიელს ბავშვობიდან ვიცნობდი, მამაჩემთან მეგობრობდა, მართალია, სხვადასხვა ერის წარმომადგენლები იყვნენ, მაგრამ საქართველოში თავს კარგად გრძნობდნენ. სკოლაში რომ შევედი, იქ გავიცანი რუსუდანი, რომელიც ერთი

ნლით ჩემზე წინ სწავლობდა, მაგრამ მის შესახებ ამბობდნენ, უნიჭიერესი მოსწავლეაო.

გავიდა ხანი და მოვხვდი ახლანდელ აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, ფილოლოგიის ფაკულტეტზე. ბატონი რაფიელიც იქ გავიცანი, ჩვენთან ლექციაზე შემოვიდა თუ არა, ამოიკითხა ჩემი გვარი და მკითხა, შენ ანესტი აფანასიადის შვილი ხარო? პასუხის შემდეგ ჩემს მეგობრებს უთხრა, ელენეს საუკეთესო მამა ჰყავს, ჩვენ დიდი ხნის მეგობრობა გვაკავშირებსო. ძალიან გამიხარდა, ისე გავბრუვდი სიხარულისგან, რომ დანარჩენი ვერც კი დავიმახსოვრე, რა ილაპარაკა მამაზე...

გამოცდაზე არც ერთი სტუდენტი არ იყო ისეთი, ბატონ რაფიელზე რომ ეთქვა, უსამართლოდ მომექცაო. ძალიან გვიყვარდა მისი ლექციები, ყოველთვის იყო საინტერესო, მრავლის მომცველი. ზოგჯერ, ძალიან რომ არ დავღლილიყავით, რაღაცას ისეთს გვეტყოდა, მაშინვე გაგვამხიარულებდა. როცა გაიგო მამას ავადმყოფობის ამბავი, სადაც დამინახავდა, მეკითხებოდა, როგორ არის ანესტიო.

ბატონი რაფიელი ჩემს გონებაში დარჩა, როგორც თავისი საგნის კარგი სპეციალისტი, სამართლიანი და გულისხმიერი ადამიანი.

მჯერა, რომ ჩემი საყვარელი რუსუდანიც ასეთია, თავისი მამის გზის ღირსეული გამგრძელებელი.

შეიძლება, დრომ ბევრი მოგონება გაახუნოს, მაგრამ ისეთი ადამიანი, როგორიც ბატონი რაფიელი იყო, ჩვენს გულსა და გონებაში რჩება დიდხანს, რომ თავისი ადამიანურობით გაათბოს ჩვენი გულები ამ ცივ სამყაროში.

10.09.2014, ათენი (საბერძნეთი)

ფაუსტ ნადარია (გაზეთ „მარტვილის“ რედაქტორი)

პეცნიეზი, პედაგოგი, პაპულაშვილი⁷

თავიდანვე ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე ვიტყვი: ბევრი რაიონი ვერ დაიკვეხნის ისეთი სახელოვანი შვილებით, როგორც მარტვილი. გვყვანან გამოჩენილი მეცნიერები, მწერლები, მხატვრები, არტისტები, სპორტსმენები, რომელთა ღვაწლი მნიშვნელოვანია ერისთვის.

სწორედ მათ რიცხვს მიეკუთვნება ცნობილი მეცნიერი, პედაგოგი და მკვლევარი, პროფესორი რაფიელ მისხილის ძე შამელაშვილი.

შარშან ჩემ მიერ შედგენილ და გამოცემულ კრებულში „ლექსები მარტვილზე“, მეორე განყოფილებაში – „მარტვილის სახელოვანი შვილები“ – შესულია პროფესორ რაფიელ შამელაშვილის მოკლე ბიოგრაფიული ცნობები და ფოტო აკაკი შანიძესთან ერთად.

წიგნის მოცულობითი განსაზღვრულობის გამო იქ, რა თქმა უნდა, არ იყო მეტის თქმის საშუალება.

ბევრის თქმას არც ახლა ვაპირებ, მაგრამ ამ საგაზეთო წერილით მინდა კიდევ ერთხელ მოვიგონო ჩემი კეთილი მასწავლებელი, პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი, რომელიც, სამწუხაროდ, 25 წელზე მეტია ჩვენ შორის აღარ არის.

შესანიშნავი მეცნიერი ქართველოლოგი, ახალი თაობის კეთილი მოძღვარი, ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, უმაღლესი სკოლის დამსახურებული მოღვაწე, ბატონი რაფიელ შამელაშვილი დაიბადა მარტვილის რაიონის სოფელ ბანძაში, სადაც გაატარა ბავ-

⁷ იბეჭდება მცირე შემოკლებით.

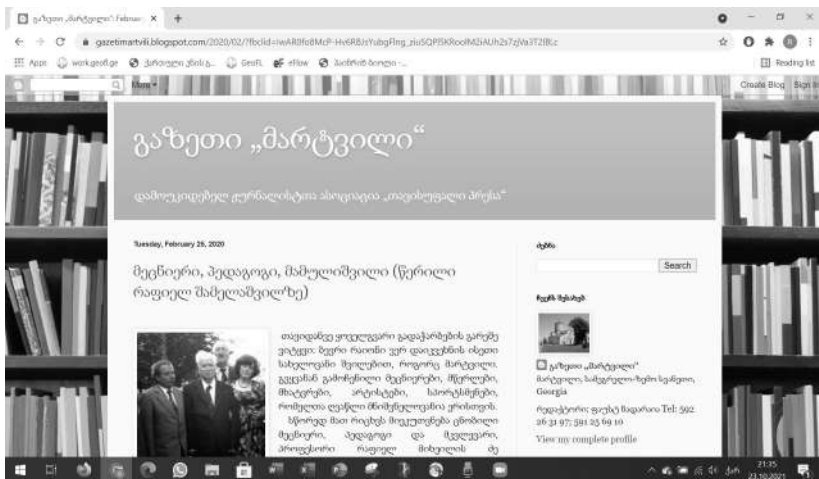
შვობისა და სიყმაწვილის წლები. იქვე დაამთავრა საშუალო სკოლა. აქედან გაიწვიეს სამხედრო სამსახურში, სადაც მოუსწრო კაცობრიობის ისტორიაში ყველაზე სასტიკმა და სისხლისმღვრელმა ომმა. თითქმის 5 წელი აქტიურად იბრძოდა ფაშიზმის წინააღმდეგ.

სამხედრო სამსახურიდან დემობილიზაციით დაბრუნების შემდეგ დაამთავრა ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტი, ასპირანტურა ქართული ენის მეთოდის განხრით (მეცნიერ-ხელმძღვანელი – ვ. თოფურია). სხვადასხვა წლებში მოიპოვა მეცნიერებათა კანდიდატის, დოქტორის სამეცნიერო ხარისხები, მიიღო პროფესორის წოდება.

იყო მეტად ნაყოფიერი და პროდუქტიული მკვლევარი. გახლდათ 1000-ზე მეტი დასახელების შრომისა და პუბლიკაციის ავტორი. მათ შორის 19-ზე მეტი ცალკე წიგნადაა გამოცემული.

შეადგინა „ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი“, რომელიც მუდამ საჭირო წიგნად დარჩება.

იყო არა მარტო კარგი მეცნიერი, არამედ კარგი ადამიანიც.

მე მას მანამდე ვიცნობდი, სანამ მისი სტუდენტი გავხდებოდი. მის სახლშიც დავდიოდი ქუთაისში, გორის ქუჩაზე. არაერთხელ მისარგებლია მისი მდიდარი ბიბლიოთეკით...

მართალია, ის უკვე ცნობილი პროფესორი იყო, მე კი – ერთი უბრალო რაიგაზეთის რიგითი კორესპონდენტი, მაგრამ მაინც მეგობრობდა ჩემთან და ისე მეპყრობოდა, როგორც უმცროს მეგობარს. ერთხელ წიგნზეც კი წამინერა: „მიგულე ძმად და მეგობრად“.

და მართლაც, როცა დამჭირდა, ყოველთვის გვერდით ამომიდგა.

მე არასოდეს დამავინწყდება მისი ამაგი.

როგორც ენათმეცნიერი და ბანძელი კაცი, კარგად ფლობდა მეგრულ ენას. მახსოვს, როგორი აღფრთოვანებით ლაპარაკობდა აპოლონ ცანავასა და კორნელი დანელიას მიერ გამოცემულ „მეგრულ ტექსტებზე“, რომელიც უძვირფასეს შრომად მიაჩნდა. „ვეფხისტყაოსნის“ მეგრულ თარგმანებსაც შევხებივართ., ზეპირად ახსოვდა ეს სტროფი ავთანდილის ანდერძიდან⁸:

მუს მოგილანს ინგარდე დო
ჩილამურიშ ღვართ მიშე
ვამოხვადას ვეცუაფუ
გეჭარილი საქმეჲ ჟიშე,
წესი ორე ქომოლიში
გაჭირებას ვედეშიშე,
განგებაში გინორთელი
ვეშილეზე მუთუნიშე.

⁸ ნაწყვეტი „ვეფხისტყაოსნის“ სტროფის („არას გარგებს სიმძიმელი...“) ჰამლეტ ნადარაიასეული თარგმანიდან.

იცოდა, რომ ეს თარგმანი მამაჩემს ეკუთვნოდა, ამიტომ იტყოდა ხოლმე თავისებური ღიმილით: დიდებული თარგმანია, დედანს არ ჩამოუვარდებო.

საინტერესო მოსაუბრე იყო.

მიყვარდა მისი მოსმენა.

ვინ იცის, რამდენჯერ გვისაუბრია მის სამუშაო ოთახში არა მხოლოდ მეგრულ ფოლკლორზე, საერთოდ ლიტერატურაზე, ქართულ მწერლობასა და კულტურაზე...

ვნუხვარ, რომ ის საუბრები მაშინ არ ჩავინერე.

არ შემიძლია აქვე არ გავიხსენო ბატონი რაფიელის მეუღლე, ქალბატონი ნათელა ნიკოლაიშვილი – რესპუბლიკის დამსახურებული მასწავლებელი, საოცრად კეთილი და გულთბილი ადამიანი, რომლის სახელი მარადის მოიხსენიება თავისი სათაყვანებელი მეუღლის გვერდით.

აქ ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი იყო საქართველოზე უზომოდ შეყვარებული ბანძელი ქართველი ებრაელი, რომელსაც ეკუთვნის მთელი გულით ნათქვამი ეს სიტყვები: „ჩვენ აქ დავიბადეთ, აქ აგვეხილა თვალი, აქ ამოვიდგით ენა, ვისწავლეთ მტრისა და მოყვრის გარჩევა, ქართველი ებრაელები და ქართველები ოდითგანვე ერთი ჰაერით სუნთქავდნენ, ერთი პურით იკვებებოდნენ, ერთი წყაროს წყლით იკლავდნენ წყურვილს... აქ, სოფელ ბანძაში, განისვენებენ ჩემი დედ-მამა, ბებია და ბაბუა, მათი წინაპრები და წინაპართა წინაპრები, მათ ძვლებს ქართული მიწა ინახავს, საქართველო ჩვენი დედაა“.

ახლა, როცა ამ წერილს ვწერ, ჩემს საწერ მაგიდაზე დევს რაფიელ შამელაშვილის წიგნები: „თანამედროვე ქართული

ენის ლექსიკის“ ოთხი ნაკვეთი, „მეტყველების კულტურის ზოგიერთი საკითხი“ და ლიტერატურული წერილების კრებული „არ გავცვლი სალსა კლდეებსა“. პროფესორ რაფიელ შამელაშვილს, რა თქმა უნდა, აქვს სხვა წიგნებიც, ასევე უამრავი საჟურნალო და საგაზეთო სტატია, ხოლო, რაც შეეხება მის „ენათმეცნიერულ ტერმინთა ლექსიკონს“, მას თავის დროზე მაღალი შეფასება მისცეს ქართველმა და უცხოელმა სპეციალისტებმა.

სამართლიანად შენიშნავს ალექსანდრე ლლონტი, რომ სამოციან-ოთხმოციან წლებში საქართველოში თითქმის არ გამოცემულა რომელიმე ავტორის, მეცნიერის, მწერლის ხელშესახები ნაშრომი, რომლის შესახებაც რაფიელ შამელაშვილს თავისი პირუთვნელი აზრი არ გამოეთქვას რეცენზიათა თუ გამოსმაურებათა სახით. თითქმის ყველა ჟურნალ-გაზეთში იბეჭდებოდა მისი წერილები, რეცენზიები, ნარკვევები...

აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია, ჰყავდა ნაცნობ-მეგობართა დიდი წრე. ყველა პატივს სცემდა, ყველას უყვარდა.

თუმცა იყვნენ ისეთი კრიტიკოსებიც, რომლებიც მას იმიტომ კი არ აკრიტიკებდნენ, რომ ჭეშმარიტების დადგენა სურდათ, არამედ იმიტომ, რომ მისთვის ტკივილის მიყენებას ცდილობდნენ...

მაგრამ რაფიელ შამელაშვილმა თავისი ნაშრომებითა და ბიოგრაფიით სამუდამოდ დაიმკვიდრა ადგილი ქართულ სამეცნიერო საზოგადოებაში. მას არასოდეს დაივინწყებენ მისი კოლეგები და მეგობრები. მის სახელს მუდამ პატივისცემით მოიგონებენ მისი მოწაფეები, რომლებიც დღესაც ნაყოფიერად მოღვაწეობენ განათლების სისტემაში თუ სხვადასხვა სფეროებში.

მარტვილიც მუდამ სათუთად შეინახავს თავისი ღირსეული შვილის, პროფესორ რაფიელ შამელაშვილის, ნათელ ხსოვნას!

P.S.

მართალია, პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი დღეს ჩვენ შორის აღარ არის, მაგრამ მის საყვარელ საქმეს ღირსეულად აგრძელებს მისი ქალიშვილი – რუსუდან შამელაშვილი, რომელმაც დიდი ხანია თავი გამოიჩინა როგორც თანამედროვე ქართული ენის სტრუქტურის და ქართულ-გერმანული ენობრივი ურთიერთობების ჩინებულმა მკვლევარმა.

ქალბატონი რუსუდანი მამამისივით პროდუქტიული მეცნიერია. არის წარმატებული ლინგვისტი და მთარგმნელი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი. გამოქვეყნებული აქვს წიგნები, მათ შორის ლექსიკონები და სახელმძღვანელოები.

ჩვენი თაყვანისცემა სახელოვანი მამის სახელოვან შვილს, პროფესორ რუსუდან შამელაშვილ-ზექალაშვილს.

2020 წლის 25 თებერვალი

იგორ კეკელია (ისტორიის დოქტორი)

ბეჭდის თვალყვით...⁹

(რაფიელ შამელაშვილის დაბადებიდან
100 წლისთავის გამო)

ახალი ქართული პოეზიის ერთ-ერთი ფუძემდებლის – გიორგი ლეონიძის – შესახებ პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი თავის ერთ-ერთ გამოკვლევაში წერდა, რომ პოეტს მთელი თავისი სიცოცხლე სიტყვის სამსახურში ჰქონდა ჩაყენებული: ქართული ხალხური მეტყველება, ძველი მწერლობა, გამოჩენილ მწერალთა ნაწერები – ის წყაროები იყო, საიდანაც ძალუმად იღებდა სიტყვიერ საუნჯეს, ამუშავებდა, კლიბავდა, აშალაშინებდა და ბეჭდის თვალყვით ათავსებდა გამიზნულ ადგილას... ალბათ, არ შეეცდები, თუ ვიტყვი, რომ ეს სიტყვები, ყოველგვარი გადაჭარბების გარეშე, ზედმინევნით ზუსტად მიესადაგება მისი ავტორის ნაყოფიერ მეცნიერულ მოღვაწეობას.

მიმდინარე წელს სრულდება 100 წლისთავი გამოჩენილი ქართველი ებრაელი ენათმეცნიერისა და პედაგოგის, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწის, პროფესორ რაფიელ შამელაშვილის დაბადებიდან. მან წარუშლელი და ღრმა კვალი გააწვლო ქართული ენათმეცნიერების ხეულში და არაერთი მაღალხარისხოვანი გამოკვლევით დაამშვენა წიგნების თარო. ბევრიც რომ ვიფიქროთ, იშვიათად თუ ვინმე მოგვაგონდება რაფიელ შამელაშვილივით ხელხვაიანი მკვლევარი...

ერთი საოცარი თვისება გამოარჩევდა მას: არასდროს გამოეპარებოდა საყურადღებო და ანგარიშგასაწევი მწერლისა თუ მეცნიერის რომელიმე წიგნის გამოცემა. დიდი სითბოთი და

⁹ იბეჭდება შემოკლებით.

სიყვარულით დაწერილ მის მრავალრიცხოვან რეცენზიასა და გამოხმაურებას გულშემატკივრისა და პირუთენელი შემფასებლის დიდი ატყვია.

1922 წელს დაიბადა მარტვილის რაიონის სოფელ ბანძაში.

1939 წელს რ. შამელაშვილმა წარჩინებით დაამთავრა სოფ. ბანძის საშუალო სკოლა და გაიწვიეს საბჭოთა არმიის რიგებში, მონაწილეობდა სამამულო ომში, მიიღო მრავალი ორდენი და მედალი.

1946 წელს რ. შამელაშვილი გახდა აღ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის სტუდენტი, 1950 წელს წარჩინებით დაამთავრა ინსტიტუტი, იყო ნიკოლოზ ბარათაშვილის სახელობის სტიპენდიატი. მუშაობდა მასწავლებლად განაწილებით ჯერ ახალციხის რაიონში, შემდეგ – ქუთაისის სხვადასხვა სკოლაში.

1955 წელს წარმატებით ჩააბარა გამოცდები საქართველოს განათლების სამინისტროს პედაგოგიკის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში, ქართული ენის სწავლების მეთოდის სპეციალობით, აკად. ვარლამ თოფურიას ხელმძღვანელობით. საკანდიდატო დისერტაცია წარმატებით დაიცვა 1960 წლის 4 მარტს. სადისერტაციო ნაშრომი „განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები ქართულში და მათი სწავლების მეთოდის“ ორი წლით ადრე ცალკე წიგნად გამოცა მკვლევარმა. შესავალში რ. შამელაშვილი აღნიშნავს, რომ განკერძოებული სიტყვებისა და გამოთქმების შესწავლა საინტერესოა თეორიული და პრაქტიკული თვალსაზრისითაც, ვინაიდან აღნიშნული საკითხის გრამატიკული ბუნების სწორად გაგება და წინადადებაში მათი როლისა და ფუნქციის დადგენა მეტად მნიშვნელოვანია ქართული ენის სინტაქსის სასკოლო კურსის დამუშავებისათვის. თემის შესწავლისათვის მკვლევარს გამოყენებული აქვს ინდექცია-დედუქციის, თხრობისა და საუბრის, გრამატიკული გარჩევის, შედარება-შეპირისპირების, შენაცვლების, წიგნზე მუშაო-

ბის გზები, მეთოდები და ხერხები. ნაშრომში „ნაჩვენებია ის სიძნელეები, რომლებიც წინ ელობება მასწავლებელს სწავლებისას, შეძლებისდაგვარად დაძებნილია გზები და საშუალებები, რომელთა მეოხებითაც მასწავლებელს შეიძლება გაუადვილდეს დაბრკოლებათა გადალახვა“. ნაშრომი სამი თავისა და ცალკეული ქვეთავებისაგან შედგება.

1958-1972 წლებში რ. შამელაშვილი მუშაობდა სამხრეთ ოსეთის პედინსტიტუტის ქართული ენისა და ლიტერატურის კათედრაზე, 1970 წელს დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში.

1972 წლიდან რ. შამელაშვილმა მუშაობა განაგრძო ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ენის კათედრის დოცენტად, ხოლო 1973 წლიდან – პროფესორად გარდაცვალებამდე (1994 წ.).

პროფ. რ. შამელაშვილი 1982 წელს დააჯილდოვეს მედლით „შრომის ვეტერანი“, იყო საკავშირო უმაღლესი სკოლის წარჩინებული მუშაკი, საქართველოს მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, თბილისის ა. ს. პუშკინის (შემდეგ – ს.-ს. ორბელიანის) სახელობის პედაგოგიური ინსტიტუტის სპეციალიზებული სამეცნიერო (სადისერტაციო) საბჭოს წევრი, საქართველოს უმაღლესი განათლების სამინისტროსთან არსებული მეთოდური საბჭოს წევრი...

პროფ. რ. შამელაშვილი დაკრძალულია ქუთაისში, საფიჩხიის ებრაელთა სასაფლაოზე. ის იყო ნაყოფიერი მოღვაწე. იკვლევდა ქართული ენის სწავლების მეთოდებს, ქართული ენის ლექსიკას, ლექსიკოლოგიას, მწერლის ენას (შოთა რუსთაველის, აკაკი წერეთლის, ილია ჭავჭავაძის, იაკობ გოგებაშვილის, ვაჟა-ფშაველას, კონსტანტინე გამსახურდიას, მიხეილ ჯავახიშვილის, გალაკტიონ ტაბიძის, ლეო ქიაჩელის, შალვა დადიანის, გიორგი ლეონიძის, სიმონ ჩიქოვანისა და სხვათა ენასა და სტილს), მეტყველების კულტურის, დიალექტოლოგიის, ტერმი-

ნოლოგიისა და ონომასტიკის საკითხებს, ქართულ-ებრაულ ლიტერატურულ და ენობრივ ურთიერთობებს და სხვ.

გამოქვეყნებული ჰქონდა 19 წიგნი, დამხმარე თანასახელმძღვანელოები, სამეცნიერო სტატიები, სამეცნიერო-პოპულარული გამოკვლევები, 1000-მდე საჟურნალო თუ საგაზეთო სტატია თუ რეცენზია. დიდი ყურადღებით ეკიდებოდა საქართველოს კულტურული ცხოვრების სიახლეებსაც.

რაფიელ შამელაშვილი თითქმის ოთხი ათეული წელი ემსახურა ქართულ ენათმეცნიერებას და ლიტერატურას და ვერც კი გაიგო, როგორ შემოაღამდა ამ ბინდისფერ წუთისოფელში. 72 წლისა გაერიდა სააქაო ცხოვრებას და უმჯობეს ქვეყანაში შეუერთდა წინაპართა სულებს. თითქმის 30 წელი გვაშორებს მისი გარდაცვალებიდან, მაგრამ დღესაც ახსოვთ ის მის ცოდნასა და გამოცდილებას ნაზიარებ სტუდენტებსა და პროფესორ-მასწავლებლებს ქუთაისში... განსაკუთრებით ახსოვთ ბანძელებს, სადაც დაიბადა, ისწავლა, სადაც მისი აღმავლობა დაიწყო... მშობლიური სოფელი არ ივინყებს სახელოვანი მეცნიერის ამაგს ერისა და ქვეყნის წინაშე. აქ, ებრაელთა უბანში, ურიაკარში, ერთ-ერთ ქუჩას მიენიჭება მისი სახელი და ეს იქნება დასტური რაფიელ შამელაშვილის პიროვნული ხიბლის, შემოქმედებითი სიცოცხლის გაგრძელებისა.

გაზეთი „მენორა“, 2022, აგვისტო, №8, გვ. 3.

ჩაფიქვლ შაქლაშვილის შრომების
ბიბლიოგრაფია

ძონოკრათეები და წიგნები ¹⁰

განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები ქართულში და მათი სწავლების მეთოდика, თბ.: ცოდნა, 1958 (საქმთავარპოლიგრაფგამომც. 1-ელი სტ.), 187გვ.

ქალდანი მ., განკერძოებული სიტყვა-გამოთქმის სწავლების შესახებ [რეცენზია ნიგნზე: რ. შამელაშვილი, განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები ქართულში და მათი სწავლების მეთოდика, თბ.: გამომც. „ცოდნა“, 1958]: ჟურნალი „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1959, №6, გვ.92-93.

Д. Нозадзе, Публичное обсуждение нового методического труда [Обсуждение труда проф. Шамелашвили Р. М., Обособленные слова и выражения в грузинском языке и методика их преподавания, Тб.: из-во учебно-педагогической литературы «Цодна», 1958]: газ. «Кутаисская правда», Кутаиси, 1959, 26 мая, стр. 2.

აკაკი წერეთლის ენის შესწავლა სკოლაში: ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა დასახმარებლად, ცხინვალი: სამხრეთ ოსეთის სახელგამი, 1962 (საქმთავარპოლიგრაფგამომც. ქ. ცხინვალის სტ.), 117გვ.

მეთოდური მითითებანი ქართული ენის სწავლების მეთოდикаში: პედაგოგიური ინსტიტუტების დაწყებითი განათლების ფაკულტეტის დაუსწრებელი სწავლების სტუდენტებისათვის. საქ. სსრ მინისტრთა საბჭოს უმაღლ. და საშ. სპეც. განათლ. სახელმწ. კომიტეტის სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტი, თბ., 1964, 48გვ.

თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, ნაკვეთი 1: საქ. სსრ უმაღლ. და საშ. სპეც. განათლ. სამინისტროს სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1972, 111გვ.

ს. კაკაბაძე, პროფესორ რ. შამელაშვილის ახალი ნაშრომი [რეცენზია: რაფიელ შამელაშვილი, თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, ნაკვეთი 1, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1972]: გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 28.XII.

¹⁰ აქვეა დასახელებული ამ ნაშრომებზე გამოქვეყნებული რეცენზიებიც.

ლ. გაგუა, თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა [რეცენზია: რაფიელ შამელაშვილი, თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, ნაკვეთი 1, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1972]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1973, 23.I.

თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, ნაკვეთი 2: საქ. სსრ უმაღლ. და საშ. სპეც. განათლ. სამინისტროს სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1974, 145გვ.

პროფესორ რ. შამელაშვილის ახალი ნაშრომი [რეცენზია: რ. შამელაშვილი, თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, ნაკვეთი 2 თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1974]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 6.IX.

ფილოლოგთა დასახმარებლად [რეცენზია: რ. შამელაშვილი, თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, ნაკვეთი 2, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1974]: გაზ. „თბილისი“, 1974, 28.IX.

შ. ჩხეიძე, თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა [რეცენზია: რაფიელ შამელაშვილი, თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, ნაკვეთი 2, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1974]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1974, №21, გვ. 4.

ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1975, 194გვ.

ნ. მჭედლიშვილი, ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი [რეცენზია: რ. შამელაშვილი, ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1975]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1977, 30.IX.

კაპიტონ კანკავა, ქსენია ხუხია [რეცენზია: რ. შამელაშვილის ნიგნე: „ენათმეცნიერულ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი“]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, 1976.

ნორვეგიელი ქართველოლოგის, ჰანს ფოგტის, შეფასება უცხოეთის პრესაში.

„ვეფხისტყაოსნის“ ენის საკითხები, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1977, 175გვ.

პროფ. რ. შამელაშვილის ახალი ნაშრომი [რეცენზია: რ. შამელაშვილი, „ვეფხისტყაოსნის“ ენის საკითხები, თბ., „განათლება“, 1977]: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 20 აპრ., გვ. 3.

პროფ. რ. შამელაშვილის ახალი ნაშრომი [რეცენზია იმავე ნიგნე]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1977, I.V, გვ. 4.

თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, ნაკვეთი 3: საქ. სსრ უმაღლ. და საშ. სპეც. განათლ. სამინისტროს სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1978, 151გვ.

პროფესორ რაფიელ შამელაშვილის ახალი ნაშრომი [რეცენზია: რ. შამელაშვილი, თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, ნაკვეთი 3, თბ., 1978]: გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 3.1, გვ. 3.

მეტყველების კულტურის ზოგიერთი საკითხი, საქ. სსრ ი. გოგებაშვილის სახ. პედ. საზოგადოება, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1980, 108გვ.

გივი მეფისაშვილი, პარიზის ქართველოლოგიური ჟურნალის ფურცლებზე [ჟურნალის „Revue des études géorgiennes et caucasiennes“-ის („რევუ დე ზეტიუდ ჟეორჟიენ ე კოკაზიენ“) 1988 წლის №4-ში გამოქვეყნებული გერმანელი ქართველოლოგის, ვინფრიდ ბოედერის, რეცენზიები პროფესორ რაფიელ შამელაშვილის ორ წიგნზე: „თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა“ და „მეტყველების კულტურის ზოგიერთი საკითხი“]: გაზ. „ქუთაისი“, 1990, 15.VI, გვ. 5.

„არ გავცვლი სალსა კლდეებსა...“ (ლიტერატურული წერილები), 1-ელი გამოც., ქუთაისი: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, ქუთაისის ფილიალი, 1983 (პოლიგრ. საწ. გაერთიანება), 134გვ.

მეთოდური მითითებანი ქართულ ენაში: სახელმწიფო გამოცდებისათვის, საქ. სსრ პედ. ინსტიტუტების ქართ. ენისა და ლიტ. ფაკულტეტებისათვის, საქ. სსრ უმაღლ. და საშ. სპეც. განათლ. სამინისტროს უმაღლ. განათლების სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1984, 110გვ.

მეტყველების განვითარების საკითხები რვანლიან სკოლაში (საქმის ქალაქის წარმოების შესწავლა, ჟურნალ-გაზეთებისა და წიგნების გაცნობა) (რედ. შ. კეკელია), თბ.: გამომც. „განათლება“, 1986 (ქუთაისის პოლიგრ. საწ. გაერთიანება), 108გვ.

მეტყველების კულტურის ზოგიერთი საკითხი [ლექტორის დასახმარებლად, საქ. სსრ საზოგადოება „ცოდნა“, 34], თბ.: გამომც. „ცოდნა“, 1988, 31 გვ. (თანაავტორი **ამალია საზანდრიშვილი**).

თანამედროვე ქართული ენის ლექსიკა, ნაკვეთი 4 (რედ. გ. კაჭარავა): საქ. სსრ უმაღლ. და საშ. სპეც. განათლ. სამინისტრო, უმაღლ. განათლ. სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1988, 111 გვ.

დისერტაციები

განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები ქართულში და მათი სწავლების მეთოდიკა: საკანდიდატო დისერტაცია (ხელნაწერი), თბ., 1958. – 187 გვ. (დაცვა ჩატარდა: 1960 წლის 4 მარტს).

ვ. ი. ლენინი და ენათმეცნიერების საკითხები: სადოქტორო დისერტაცია, თბ., 1969 (ხელნაწერი)(დაცვა ჩატარდა 1970 წლის 18 თებერვალს, თსუ-ს პირველი კორპუსის სააქტო დარბაზში).

პროგრამები

ტექსტის ლინგვისტიკური ანალიზი, პროგრამა პედაგოგიური ინსტიტუტებისათვის (შედგენილი პროფ. ნ. მ. შანსკისა და დოც. ა. ი. გორშკოვის პროგრამის მიხედვით პროფ. რ. შამელაშვილის მიერ), რედ. პროფ. ალ. ლლონტი, თბ., 1976, 22 გვ.

ლინგვისტიკური მოძღვრების ისტორია, სპეცკურსის პროგრამა პედაგოგიური ინსტიტუტების ფილოლოგიის ფაკულტეტებისათვის (შედგენილია პროფ. ნ. ა. კონდრაშოვისა და ფილ. მეცნ. დოქტ. კ. ე. გაგაკაევის პროგრამის მიხედვით), თბ., 1981, 48 გვ.

ჟურნალებსა და კრებულებში გამოქვეყნებული სტატიები

როგორ ვასწავლი VIII კლასში თემას – „ზოგადი ცნობები ენის შესახებ“: ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1955, №2, გვ. 68-78.

მშობლიური ენა და ლიტერატურა სკოლაში: ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1956, №4, გვ. 90-92 [რეცენზია: ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საკითხები სკოლაში, კრებ. №8, თსუ გამომცემლობა, 1955].

თითოეული თუ თვითეული?: ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1956, №5, გვ. 75-76.

პირდაპირი და ირიბი ნათქვამის სწავლება VII კლასში: კრებ. „ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საკითხები სკოლაში“, თბ., 1956, №9, გვ. 105-124.

ქართული ენის სახელმძღვანელოები პედსასწავლებელთათვის: ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1956, №9, გვ. 87-88.

- დადასტურებითი ნაწილაკის მართლწერისათვის:** ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1957, №3, გვ. 55-60.
- ქართული ენის პრაქტიკუმის სახელმძღვანელო** [რეცენზია: ა. კიზირია, ქართული ენა, I, ფონეტიკისა და მორფოლოგიის პრაქტიკუმი, თბ., 1957]: ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1958, №1, გვ. 80-88.
- მართლწერის სწავლების საკითხები V-VI კლასებში:** ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1958, №4, გვ. 86-87.
- კ. ლორთქიფანიძის ენა** („კოლხეთის ცისკრის“ მაგალითზე): ლიტერატურულ-მხატვრული კრებული „რიონი“ (საქ-ს მწერალთა კავშირის ქუთაისის განყოფილება), №2, ქუთ., 1959, გვ. 157-163.
- საქმის ქაღალდების შედგენის შესწავლა სკოლაში:** ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1959, №3, გვ. 71-80.
- იაკობ გოგებაშვილის საბავშვო მოთხრობების ენა:** ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1960, №10, გვ. 41-43 (ი. გოგებაშვილის დაბადებიდან 120 წლისთავის გამო).
- სტალინირის პედინსტიტუტის შრომები:** ჟურნ. „ფიდიუაგი“, 1960, №2, გვ. 88-92 (თანაავტორი ო. ქაჯაია).
- საყურადღებო მონოგრაფია ზემოაჭარული დიალექტის შესახებ** [რეცენზია: შ. ნიჟარაძე, ქართული ენის ზემოაჭარული დიალექტი, ბათუმი, 1961]: ჟურნ. „ლიტერატურული აჭარა“, 1961, №6, გვ. 86-87.
- სულხან-საბა ორბელიანის „სიბრძნე სიცრუის“ ენის შესწავლა სკოლაში:** ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1961, №9, გვ. 120-141; სტალინირის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის მეცნიერული წერილები (Ученые записки Сталинерского гос. Пед. института), ტ. 8, 1961, გვ. 120-141.
- ვაჟას ენაზე დაკვირვება დაწყებით კლასებში:** ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1961, №7, გვ. 48-50.
- მარიამ დემურია:** კრებ. „ნაკადულის დედა“, თბილისი, 1961, გვ. 36-39 (მარიამ დემურიას დაბადების 100 წლისთავის გამო).
- ტექსტოლოგიური ლიტერატურის ახალი შენაძენი** [რეცენზია: პ. კეკელიძე, აკაკი წერეთლის ისტორიული პოემები: „თორნიკე ერისთავი“, „ნათელა“ – ტექსტოლოგიური გამოკვლევა, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1961]: ჟურნ. „ლიტერატურული აჭარა“, 1961, №4, გვ. 94-95 (თანაავტორი პ. ხმალაძე).

- მონოგრაფიული ნარკვევები:** ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1961, №11, გვ. 91.
- მეტყველების განვითარების ზოგიერთი საკითხი V კლასში:** ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1962, №2, გვ. 40-44 (თანაავტორი **ო. ქაჯაია**); სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის მეცნიერული წერილები (Ученые записки. Юго-Осетинский гос. педагогический институт), ტ. 9, 1966, გვ. 258-278.
- გიორგი ლეონიძის პოეზიის ენა:** ჟურნ. „ლიტერატურული აჭარა“, 1962, №5, გვ. 57-61.
- დ. კლდიაშვილის ენის შესახებ:** ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1962, №9, გვ. 64-66 (დ. კლდიაშვილის დაბადების 100 წლისთავის გამო).
- ნიჭიერი ბიბლიოგრაფი** (ქუთაისის პედაგოგიკურ ინსტიტუტში მოღვაწე ბიბლიოგრაფის, თ. ახვლედიანის, შესახებ): ჟურნ. „საქართველოს ქალი“, 1962, №4, გვ. 19.
- ოსური ენის შესანიშნავი მკვლევარი:** ჟურნ. „ფიდიუაგი“, 1962, №3, გვ. 90-92 (თანაავტორი **ზ. ცხოვრებოვა**).
- ილია ჭავჭავაძე ოსების შესახებ:** ჟურნ. „ფიდიუაგი“, 1963, №8, გვ. 74-76.
- გრამატიკის აგების ძირითადი პრინციპებისათვის** [რეცენზია: ბ. ბათიაშვილი, ქართული ენის გრამატიკის სასკოლო სახელმძღვანელოთა (1921-1961წწ.) აგების ძირითადი პრინციპები, თბ.: გამომც. „ცოდნა“, 1963]: ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1964, №6, გვ. 92-94.
- მხატვრული სიტყვის ოსტატი:** ჟურნ. „ფიდიუაგი“, 1964, №10, გვ. 79-80.
- შოთა რუსთაველი და მისი „ვეფხისტყაოსანი“:** ლიტერატურის მოკლე სარეკომენდაციო სია, ქუთაისი, 1965, გვ. 3-4.
- გამოკვლევა შერწყმული წინადადებების შესახებ** [რეცენზია: ლ. ნულაძე, შერწყმული წინადადების სწავლება სკოლაში, თბ.: გამომც. „ცოდნა“, 1963]: ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1965, №3, გვ. 90-91.
- შ. რაფიელიძე** (ფსევდონიმი), სახელმძღვანელო მოზრდილთა დაწყებითი სწავლებისათვის ქართულ ენაში [რეცენზია: ს. დვალი, ქართული ენა. სახელმძღვანელო მოზრდილთა დაწყებითი სწავლებისათვის, თბ.: გამომც. „ცოდნა“, 1963]: ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1965, №6, გვ. 89-90.
- მოსწავლეთა დამოუკიდებელი მუშაობა მხატვრული ნაწარმოების ენაზე:** ჟურნ. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, 1966, №3, გვ. 27-31.

მეტყველების კულტურის საკითხები „ვეფხისტყაოსანში“: ჟურნ. „ლიტერატურული აჭარა“, 1966, №4, გვ. 62-67.

იურიდიული ტერმინები „ვეფხისტყაოსანში“: ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, 1966, №4, გვ. 70-74 (რუსთაველის დაბადების 800 წლის-თავის გამო).

სახელოვანი სწავლული, ოსური ენის მკვლევარი: ჟურნ. „ფიდიუაგი“, 1967, №4, გვ. 53-55.

გრიგოლ ორბელიანის ენის შესწავლის საკითხი სკოლაში: სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის მეცნიერული წერილები (Ученые записки. Юго-Осетинский гос. педагогический институт, серия гуманитарных наук), ტ. 12, ცხინვალი, გვ. 223-230.

მხატვრული სახეები იძენენ ახალ სიცოცხლეს: ჟურნ. „დროშა“, 1969 №3, გვ. 1-2; №4, გვ. 6.

საინტერესო სპექტაკლი [რ. ბეროდის დრამა „ახირებული“ ქუთაისის ლ. მესხიშვილის სახ. თეატრის სცენაზე]: ჟურნ. „საბჭოთა ხელოვნება“, 1969, №4, გვ. 76-77.

Современный русский язык [Рецензия: В.Н. Айдарова, О.К. Балиашвили, В.Н. Брегвадзе и др., Современный русский язык: Морфология (Под ред. М. В. Канкава), Тб.: из-во «Ганатлеба», 1967]: Журн. «Русский язык в национальной школе», 1969, №2.

ნაშრომი ქართული ტოპონიმიკიდან [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ტოპონიმიკური ძიებანი, 1, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1971]: ჟურნ. „საქართველოს ბუნება“, 1971, №8, გვ. 18.

ქართული ენის აჭარული დიალექტის ლექსიკა [რეცენზია: შ. ნიჟარაძე, ქართული ენის აჭარული დიალექტის ლექსიკა, ბათუმი, 1971]: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1972, №1, გვ. 83-86.

Оригинальный словарь [Рецензия: Н. П. Колесников. Словарь паронимов русского языка, Тб.: из-во Тбил. ун-та, 1971]: Журн. «Русский язык в грузинской школе», Тб., 1972, №1, с. 76-78 (Соавтор Г. Цибахашвили).

რუსული ენის სახელმძღვანელო ოსური სკოლებისათვის: ჟურნ. „ფიდიუაგი“, 1972, №3, გვ. 88-90.

ესთეტიკური აღზრდის ზოგიერთი საკითხი (საშუალო სკოლებში): ჟურნ. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, 1972, №2, გვ. 10-16.

ფრიდონ ხალვაშის პოეზია: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1972, №5, გვ. 87-96.

თანამედროვეობის აქტუალური პრობლემა სცენაზე [ვ. დელმარის დრამა „დაუთმე ადგილი ხვალინდელ დღეს“ ქუთაისის ლ. მესხიშვილის სახ. სახელმწიფო თეატრის სცენაზე, რეჟისორები: თ. მესხი და მ. ფურცხვანიძე]: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1972, №6, გვ. 12-15.

საბჭოთა მწერლობის გამოჩენილი ოსტატები ქართული ლექსიკის შესახებ: სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის მეცნიერული წერილები (Ученые записки. Юго-Осетинский гос. педагогический институт, серия гуманитарных наук), ტ. 16, 1972, გვ. 177-183.

ქართული გვარების ისტორიის საკითხისათვის: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1972, №3, გვ. 62-72.

ერთი სამედიცინო ტერმინის გამო (რა ჰქვია დიაბეტს ქართულად?!): ჟურნ. „საბჭოთა მედიცინა“, 1973, №1, გვ. 56-57.

უმალღესი სკოლის პედაგოგიკა, როგორც მეცნიერება: ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1973, №2, გვ. 94-95.

სოფლის მეურნეობის ახალი საბჭოური ტერმინოლოგია: ჟურნ. „საქართველოს სოფლის მეურნეობა“, 1973, №2, გვ. 44-45.

ლინგვისტიკურ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი (ნაწყვეტი ა და ბ ასოებზე): ჟურნ. ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში, 1973, №1, გვ. 72-75.

ანდაზების სწავლებისათვის დაწყებით კლასებში: ჟურნ. „დაწყებითი სკოლა, სკოლამდელი აღზრდა“ („სკოლა და ცხოვრების“ ყოველკვირეული დამატება), 1973, №1, გვ. 23-31.

„სსრ კავშირის გეოგრაფიულ სახელწოდებათა ლექსიკონი“ [რეცენზია: გ. ზარდალიშვილი, სსრ კავშირის გეოგრაფიულ სახელწოდებათა ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1973]: ჟურნ. „ისტორია, საზოგადოებათმცოდნეობა, გეოგრაფია სკოლაში“, 1973, №3, გვ. 76-77.

დიქტორის ხმის შესახებ: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1973, №4, გვ. 25-27.

ოსი ენათმეცნიერების შესანიშნავი გამოკვლევა [Базиев А.Т., Исаев М.И., Язык и нация, Москва: из-во «Наука», 1973]: ჟურნ. „ფიდიუაგი“, 1973, №10, გვ. 84-86.

„ზეპირი მეტყველების განვითარების საკითხები დაწყებით კლასებში“

[რეცენზია: გრ. გაბედავა, ზეპირი მეტყველების განვითარების საკითხები დაწყებით კლასებში, თბ., 1973]: ჟურნ. „დაწყებითი სკოლა, სკოლამდელი აღზრდა“ („სკოლა და ცხოვრების“ ყოველკვირეული დამატება), 1973, №4, გვ. 76-78.

საქმის ქაღალდების შესწავლა IV კლასში: ჟურნ. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, 1974, №1, გვ. 36-44.

პოეტური სიტყვის მადლი [ხუტა ბერულავას დაბადებიდან 50 წლის გამო]: ჟურნ. „ცისკარი“, 1974, №9, გვ. 121-129.

დედაენის ახალი სახელმძღვანელოები [რეცენზია: დედაენა მოსამზადებელი კლასებისათვის და პირველი კლასისათვის. შედგენილია ი. გოგებაშვილის „დედა ენის“ მიხედვით ვ. რამიშვილის მიერ, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1973]: ჟურნ. „დაწყებითი სკოლა, სკოლამდელი აღზრდა“ [„სკოლა და ცხოვრების“ ყოველკვირეული დამატება], 1974, №2, გვ. 62-68 (თანაავტორები: **პ. ხმალაძე, ნ. დვალისვილი, გ. თევდორაძე**).

Самоучитель грузинского языка [Рецензия: Г.И. Цибахашвили, Элементарный курс грузинского языка: из-во Тбил. ун-та. 1973]: Журн. «Русский язык в грузинской школе», Тб., 1973, №4, с. 69-72.

პოეტის ტრაგიკული ცხოვრების მართალი ფურცლები [რეცენზია: ე. მაღრაძე, გოდება, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1974]: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1975, №2, გვ. 89-94.

საბუნებისმეტყველო ტერმინები ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოებებში: ჟურნ. „საქართველოს ბუნება“, 1975, №4, გვ. 20-21.

კავშირის სწავლება VI კლასში: ჟურნ. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, 1975, №2, გვ. 42-46.

გამოჩენილი ქართველოლოგის ერთი უნიკალური წიგნი [წიგნის გამოცემის შესახებ: რ. მეკელაინი, გერმანული ენის სახელმძღვანელო ქრესტომათიითა და ლექსიკონით, ბერლინი, 1992]: ჟურნ. „უცხოური ენები სკოლაში“, თბ., 1975, №2, გვ. 78-80.

შალვა დადიანის ენა: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1975, №4, გვ. 47-50.

ქართული ენათმეცნიერების ძვირფასი შენაძენი [რეცენზია: ქ. ძონენიძე, ზემოიმერული კილოკავი. ენობრივი მიმოხილვა და ტექსტები, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1973]: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე: ენისა და ლიტერატურის სერია, თბ., 1975, №4, გვ. 181-184; ჟურნ. „საქართველოს ქალი“, თბ., 1973, №9, გვ.

- 19; გაზ. „ლენინის დროშით“, ორჯონიკიძე, 1973, 28.VI.
- „ზემოიმერული ლექსიკონი“** [რეცენზია: ქ. ძონენიძე, ზემოიმერული ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1974]: ჟურნ. „განათლება“, 1975, №9, გვ. 120-122.
- როცა კომკავშირელი წიგნს კითხულობს** [გამომცემლობა „ნაკადულში“ „კომკავშირული ბიბლიოთეკის“ სერიით გამოცემული წიგნების შესახებ]: ჟურნ. „საყმაწვილო ლიტერატურა“, 1975, №13, გვ. 35-44 (თანაავტორი პ. ხმაღაძე).
- სილამაზის სიყვარული ყრმობიდანვე** [ჩ. ლეზგიშვილის „მზიურას სალამური“ ქუთაისის თოჯინების თეატრის სცენაზე, რეჟისორი მ. ფურცხვანიძე]: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1976, №1, გვ. 33-34.
- ქართული ტოპონიმის ახალი შენაძენი** [რეცენზია: ალ. ლლონტი, მცხეთის ტოპონიმის, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1975]: ჟურნ. „საქართველოს ბუნება“, 1976, №4, გვ. 6.
- ივანე ჯავახიშვილი და „ვეფხისტყაოსანი“**: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1976, №2, გვ. 57-64.
- Краткий грузинско-русский словарь** [Рецензия: М. Канкава, Краткий грузинско-русский словарь, Тб.: из-во «Цодна», 1975]: журн. «Русский язык в национальной школе», 1976, №4, с. 94.
- Рецензия на книгу: Дондуа К. Д., Статьи по общему и кавказскому языкознанию**, Москва: из-во «Наука», 1975: журн. «Вопросы языкознания», 1976, №4, с. 141-144.
- Новое в современном языкознании** [Рецензия: Климов Г. А., Очерк общей теории эргативности, Москва: из-во «Наука», 1974]: Журн. «Литературная Грузия», 1976, №8, Тб., с. 95-96.
- „დედა ენის“ სახელწოდების საკითხისათვის**: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1976, №4, გვ. 75-82.
- გამოცანები ი. გოგებაშვილის „დედა ენის“ პირველ გამოცემაში**: ჟურნ. „დანეებოთი სკოლა, სკოლამდელი აღზრდა“ [„სკოლა და ცხოვრების“ ყოველკვირეული დამატება], 1976, №3, გვ. 63-69 (ი. გოგებაშვილის „დედა ენის“ გამოცემის 100 წლისთავის გამო).
- საბუნებისმეტყველო ტერმინები ი. გოგებაშვილის „დედა ენაში“**: ჟურნ. „საქართველოს ბუნება“, 1976, №10, გვ. 18.
- პატარა მოგონება დიდ პედაგოგზე** [დოც. ვარლამ ქაჯაიას შესახებ]: წიგნში „ხსოვნა ნათელი კაცისა“, თბ., 1976, გვ. 132-137; წიგნში:

- „იოსებ ჯიქიას ცხოვრება და შემოქმედებითი გზა“, თბ., 2010, გვ. 41-42.
- საყურადღებო ნაშრომი** [რეცენზია: ვარლამ ქაჯაია, წერილები]. იხ. ელვარე ნიჭის მეცნიერი (მოგონებები პედაგოგ ვარლამ ქაჯაიაზე), შემდგენელი ლევან (ლეო) ქაჯაია, თბ., 2016, გვ. 104-106.
- მცენარეულობის სახელები ქართულიდან ოსურში:** ჟურნ. „ფიდიუა-გი“, 1976, №12, გვ.62-63.
- უკანასკნელი ლექცია** [ივ. ჯავახიშვილის მიერ წაკითხული უკანასკნელი ლექციის შესახებ]: ჟურნ. „რინა“, 1976, გვ. 99-101.
- ანდაზები და ჩქარა გამოსათქმელები ი. გოგებაშვილის „დედა ენის“ პირველ გამოცემაში:** ჟურნ. „საყმაწვილო ლიტერატურა“, 1976, №15-16, გვ. 46-58.
- Новое в современном языкознании** [Рецензия: Климов Г. А., Очерк общей теории эргативности, Москва: из-во «Наука», 1973]: Журн. «Литературная Грузия», 1976, №8, Тб., с. 95-96.
- მწერლის ენის შესწავლისათვის** [რეცენზია: ნ. საბაშვილი, მწერლის ენა, ბათუმი: საბჭოთა აჭარა, 1976]: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1977, №1, გვ. 91-96.
- ემოციური, აღმზრდელობითი სპექტაკლი** [დ. ხუროძის კომედია „კოტრილა“ ქუთაისის თოჯინების სახელმწიფო თეატრის სცენაზე, რეჟისორი ა. ჩხიკვაძე]: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1977, №1, გვ. 37-38.
- დროის მძაფრი განცდა** [რეცენზია: რ. მიშველაძე, ეპოქის გზებით. ლიტერატურული წერილები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: ჟურნ. „მნათობი“, თბ., 1977, №4, გვ. 190-192.
- ქართული სალიტერატურო ენის ფორმათა უნიფიკაციისათვის** [ვაგონი თუ რონოდა, პროსპექტი თუ გამზირი, ელსმენი თუ ტელეფონი, შოფერი თუ მძღოლი, როგორ იწერება გვარი შუხართი]: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1977, №4, გვ. 67-78.
- ლიტერატურული წერილები** [რეცენზია იური ბიბილეიშვილის ნიგნზე]: ჟურნ. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, 1977, №3, გვ. 72-73.
- სკოლაში ორთოეპიაზე მუშაობის ზოგი საკითხისათვის:** ჟურნ. „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, 1977, №1, გვ. 25-30.
- Для желающих изучить язык Руставели** [Рецензия: Цибахашвили Г.

- Н., Самоучитель грузинского языка, Тб.: из-во Тбил. Гос. ун-та, 1976]: Журн. «Литературная Грузия», 1977, №9, Тб., с. 81-83.
- ფსიქოლოგისტური სოციოლოგიზმის მამამთავარი:** ჟურნ. „უცხოური ენები სკოლაში“, თბ., 1978, №1, გვ. 72-80 (ენათმეცნიერ ფერდინანდ დე სოსიურის დაბადების 120 წლისთავის გამო).
- ახალი დღეების მემატანე** [რეცენზია: კ. ლორთქიფანიძე, რა მოხდა აბაში. ნარკვევი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1977]: ჟურნ. „საქართველოს სოფლის მეურნეობა“, 1978, №3, გვ. 29.
- Ю. Д. Дешериев, «Социальная лингвистика»** [Рецензия: Дешериев Ю. Д., Социальная лингвистика, Москва: из-во «Наука», 1978]: Журн. «Русский язык в грузинской школе», Тб., 1978, №4, с. 74-75.
- Колесников Н. П., Словарь несклоняемых слов** [Рецензия: Колесников Н. П., Словарь несклоняемых слов, Ред. проф. Г.И. Цибахашвили, Тб.: Из-во Тбилисского университета, 1978]: РЖ, Общественные науки в СССР, серия 6, №1. 1979 (Языкознание), с. 170-171; **Первый словарь несклоняемых слов:** Журн. «Литературная Грузия», 1979, №1. с. 114-116.
- უცხოური ენების სწავლების მეთოდის საკითხები საზღვარგარეთ:** ჟურნ. „უცხოური ენები სკოლაში“, თბ., 1979, №3, გვ. 59-64.
- „ქართული სასცენო მეტყველება“** [რეცენზია: ბ. ნიკოლაიშვილი, ქართული სასცენო მეტყველება, თბ., 1978]: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1979, №5, გვ. 68-70.
- ენათმეცნიერების ისტორიის შენაძენი** [თ. შარაძენიძის ნაშრომის „ი. ა. ბოდუენ დე კურტენეს ლინგვისტური თეორია“ (თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის გამომცემლობა, 1978) შუქ-ჩრდილები]: ჟურნ. „განათლება“, ქუთაისი, 1980, №1, გვ. 177-181.
- წერილი რედაქციას:** ჟურნ. „ცისკარი“, 1980, №12, გვ. 153-154.
- იოსებ გრიშაშვილის ხელნაწერი ლექსები:** ჟურნ. „განათლება“, ქუთაისი, 1980, №6, გვ. 177-179.
- შოთა ძიძიგურის ახალი ნაშრომი** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ბასკურ-კავკასიური პრობლემა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1982]: ჟურნ. „დროშა“, 1982, №3, გვ. 14.
- „აბაშისა და გეგეჭკორის რაიონების ტოპონიმია“** [რეცენზია: გ. ელიავა, აბაშისა და გეგეჭკორის რაიონების ტოპონიმია, საქ.

- სსრ გეოგრაფ. საზოგადოება, თბ., 1980]: ჟურნ. „საქართველოს ბუნება“, 1982, №3, გვ. 22.
- „მუნჯები ალაპარაკდნენ“** [გ. ბააზოვის პიესა ქუთაისის თეატრის სცენაზე, რეჟისორი გ. ჯაფარიძე]: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1982, №2, გვ. 29 .
- ეპიგრაფი გ. ტაბიძის პოეზიაში:** ჟურნ. „ჭოროხი“, 1983, №1, გვ. 63-68.
- ილია ჭავჭავაძე ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში:** ჟურნ. „განთიადი“, ქუთაისი, 1983, №1, გვ. 180-190.
- სოფლის მეურნეობის ქართული ტერმინები რუსულში:** ჟურნ. „საქართველოს სოფლის მეურნეობა“, 1983, №6, გვ. 6.
- გამოჩენილი ფრანგი ორიენტალისტი და ქართველოლოგი:** ჟურნ. „უცხოური ენები სკოლაში“, თბ., 1983, №2, გვ. 81-88 (აკად. მარი ბროსეს დაბადების 180 წლისთავის გამო).
- პოეტის კრიტიკულ-პუბლიცისტური წერილები** [რეცენზია: ტ. ჭანტურია, კრიტიკულ-პუბლიცისტური წერილები, თბ., 1982]: ჟურნ. „კრიტიკა“, 1983, №3, გვ. 189-192.
- სოფლის მეურნეობის ტერმინები რუსულსა და ქართულში:** ჟურნ. „ჭოროხი“, 1983, №5, გვ. 45-48.
- ზოგიერთი ლექსიკური ერთეულის შესახებ ქართულ სალიტერატურო ენაში:** წერილების კრებული „ქართული ენა“, თბ., 1984, გვ. 77-85.
- „სპექტაკლი „რღვევა“ რუსთაველის თეატრში“** [რეცენზია: გ. მეგრელიძე, სპექტაკლი „რღვევა“ რუსთაველის თეატრში, თბ.: ხელოვნება, 1983]: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1983, №6, გვ. 97-99.
- «Общее языкознание»** [Рецензия: Шадური Т. Н., Общее языкознание, Тб.: из-во «Ганатლება», 1983]: Журн. «Литературная Грузия», 1984, №5, Тб., с. 197-201.
- ფრანგული წარმოშობის თეატრალური ტერმინები ქართულში:** ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1984, №6, გვ. 88-92.
- სოფლის მეურნეობის ფრანგული ტერმინები ქართულ ენაში:** ჟურნ. საქართველოს სოფლის მეურნეობა“, 1984, №7, გვ. 45-46.
- ლეო ქიაჩელის ენა:** ჟურნ. „განთიადი“, ქუთაისი, 1984, №6, გვ. 154-160 (ლეო ქიაჩელის დაბადებიდან 100 წლისთავის გამო).
- მოუცლელი და ყრუ პირადი დღეგრძელობისა და ბედნიერებისათვის** [საარქივო დოკუმენტი გამოჩენილ მსახიობ ვ. გუნიაზე]: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1985, №5, გვ. 38-39 .

- „ეკლესიასტე“ – ილიას „შინაური მიმოხილვის“ წყარო [ილია ჭავჭავაძის წერილი „შინაური მიმოხილვა“, „ივერია“, 1885 წლის თებერვალი]: ჟურნ. „განთიადი“, ქუთაისი, 1986, №3, გვ. 143-146.
- ილია ჭავჭავაძის ურთიერთობა ჰუგო შუხარდტსა და არტურ ლაისტთან: ჟურნ. „უცხოური ენები სკოლაში“, თბ., 1986, №2, გვ. 66-67.
- ილია ჭავჭავაძე და სასცენო მეტყველების საკითხები: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1986, №3, გვ. 65-72.
- ილია კრიტიკის რაობისა და დანიშნულების შესახებ: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1986, №5, გვ. 79-86 (ილია ჭავჭავაძის დაბადების 150 წლისთავის გამო).
- ილია ჭავჭავაძის ნაწარმოებთა სათაურები: ჟურნ. „განთიადი“, ქუთაისი, 1987, №4, გვ. 176-182.
- ბუნება ილიას ნაწარმოებებში: ჟურნ. „საქართველოს ბუნება“, 1987, №10, გვ. 2-3.
- ერის სიმდიდრე და მშვენიერება (ანდაზები და აფორიზმები ილია ჭავჭავაძის თხზულებებში): ჟურნ. „ჭოროხი“, 1987, №5, გვ. 63-68.
- ილია ჭავჭავაძე – მთარგმნელი: ჟურნ. „უცხოური ენები სკოლაში“, თბ., 1987, №3, გვ. 3-10.
- ვარლამ თოფურია, როგორც ლექსიკოგრაფი: კრებ. „დიალექტოლოგიური კრებული, 1987“. მასალები ქართული დიალექტოლოგიური ატლასისათვის, საქ. სსრ მეცნ. აკად., ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბ., 1988, გვ. 135-144.
- „სასცენო მეტყველების კომპლექსური სწავლება“ [რეცენზია: ბ. ნიკოლაიშვილი, სასცენო მეტყველების კომპლექსური სწავლება, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1988]: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1988, №4, გვ. 100-101.
- „სიტყვას ვიტყვი, ცამ ქუხილი დაიწყოს“ [ილია ჭავჭავაძის მჭევრმეტყველება]: ჟურნ. „პარტიული სიტყვის“ ბიბლიოთეკა – მგზნება-რება გულისა, 1988, №1, გვ. 27-32.
- ტექნიკური თარგმანის სახელმძღვანელო [რეცენზია: მ. მეგრელიშვილი და სხვ., ტექნიკური თარგმანი სკოლაში]: ჟურნ. „უცხოური ენები სკოლაში“, 1988, №2, გვ. 65-68.
- იქნებ ღირდეს საბოდიშოდ [კამათი სტროფისა და კუბლეტის თაობაზე]: ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1989, №1, გვ. 55.

ენათმეცნიერება ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაში: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1989, №1, გვ. 77-85.

საყურადღებო გამოკვლევა იაკობ გოგებაშვილზე [რეცენზია: ი. მეგრელიძე, იაკობ გოგებაშვილი და ახალი ქართული ენა, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1988]: ჟურნ. „სკოლა და ცხოვრება“, 1989, №8, გვ. 73-76.

ბიბლიური მითოსი აკაკის შემოქმედებაში: ჟურნ. „კრიტიკა“, 1989, №5, გვ. 96-108.

„ცმაცო და ცმაცუნა“ ქუთაისის თოჯინების თეატრში [რეჟისორი მ. ფურცხვანიძე, პიესის ავტორი ნ. კემულარია]: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1989, №4, გვ. 32-33.

უცხოელი მწერლები აკაკის ნაზრევში: ჟურნ. „უცხოური ენები სკოლაში“, თბ., 1990, №1, გვ. 3-12 (ა. წერეთლის დაბადებიდან 150 წლის გამო).

მეცნიერული კეთილსინდისიერების ნიმუში [რეცენზია: პ. ცხადაია, ონომასტიკურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1987]: ჟურნ. „საქართველოს ბუნება“, 1990, №3, გვ. 42-43.

„ყველა ძმა არის, ვინც კი მოგვცემს ხელს...“ [აკაკი წერეთელი და ქართველი ებრაელობა]: ჟურნ. „პარტიული სიტყვა“, 1990, №10, გვ. 20-21.

ნეოლოგიზმები გალაკტიონ ტაბიძის პოეზიაში: ჟურნ. „განთიადი“, ქუთაისი, 1990, №6, გვ. 168-177.

აკაკის ქართული: ჟურნ. „რინა“, 1990, №2, გვ. 145-148 (აკაკი წერეთლის დაბადებიდან 150 წლისთავის გამო).

საბუნებისმეტყველო ტერმინები იაკობ გოგებაშვილის „დედაენასა“ და „ბუნების კარში“: ჟურნ. „საქართველოს ბუნება“, 1990, №12, გვ. 8-9.

აკაკი წერეთელი – დეკლამატორი: ჟურნ. „თეატრალური მოამბე“, 1990, №5, გვ. 41-45.

იაკობ გოგებაშვილი და უცხოური ენები: ჟურნ. „უცხოური ენები სკოლაში“, 1991, №1, გვ. 3-12.

ანდაზები კ. გამსახურდიას თხზულებებში: ჟურნ. „რინა“, 1991, №1, გვ. 115-125.

აფორიზმები აკაკის ნაწერებში: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1991, №5, გვ. 30-36.

- მიმართვის ფორმები აკაკის თხზულებებში:** ჟურნ. „განთიადი“, ქუთაისი, 1991, №11-12, გვ. 205-214.
- აკაკი – მხატვრული სიტყვის ოსტატი:** ჟურნ. „ჭოროხი“, 1991, №5, გვ. 69-77.
- არქაიზმები გ. ტაბიძის თხზულებებში:** ჟურნ. „განთიადი“, ქუთაისი, 1992, №11-12, გვ. 136-139.
- სინონიმები კ. გამსახურდიას თხზულებებში:** ჟურნ. „ჭოროხი“, 1992, №6, გვ. 98-112.
- საკაცობრიო მეთოდიკური აზროვნების უკვდავი ძეგლი** [ფიქრები ი. გოგებაშვილის „დედა ენაზე“]: ჟურნ. „ჭოროხი“, 1992, №4-5, გვ. 110-114.
- კონსტანტინე გამსახურდია და ქართული ლექსიკის საკითხები:** ჟურნ. „ჭოროხი“, 1993, №5-6, გვ. 231-249.
- პატარა მოგონება დიდ პედაგოგზე:** წიგნში „იოსებ ჯიქიას ცხოვრება და შემოქმედებითი გზა“, თბ., 2010, გვ. 41-42.

სამეცნიერო კონფერენციების თეზისები და მასალები

(ამოკრებილი)

- როდის და რა თანმიმდევრობით უნდა ვასწავლოთ განკერძოებული სიტყვები და გამოთქმები:** ასპირანტთა VII სამეცნიერო კონფერენცია, 1956, გვ. 23-25.
- მიგებითი ნაწილაკების სწავლება:** ასპირანტთა VIII სამეცნიერო კონფერენცია, 1957, გვ. 23-25.
- მიხეილ ჯავახიშვილის „არსენა მარაბდელის“ ენის შესწავლა სკოლაში:** სტალინირის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის XXI სამეცნიერო სესია (XXI научная сессия Сталинерского госпединститута, план работы и тезисы докладов), თეზისები, სტალინირი, 1960, გვ. 58-61.
- იოსებ გრიშაშვილის ენა:** სტალინირის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის XXII სამეცნიერო სესია (XXII научная сессия Сталинерского госпединститута, план работы и тезисы докладов), თეზისები, სტალინირი, 1961, გვ. 65-68.
- ალ. ყაზბეგის ენის შესწავლა სკოლაში:** სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის XXIII სამეცნიერო სესია (XXIII

научная сессия Юго-Осетинского госпединститута, план работы и тезисы докладов), თეზისები, ცხინვალი, 1962, გვ. 63-65.

ალ. ჭავჭავაძის ენის შესწავლა სკოლაში: სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის XXIV სამეცნიერო სესია (XXIV научная сессия Сталининского госпединститута, план работы и тезисы докладов), თეზისები, ცხინვალი, 1963, გვ. 41-42.

გრ. ორბელიანის ენის შესწავლა სკოლაში: სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის XXV სამეცნიერო სესია (XXV научная сессия ЮОТПИ, план работы и тезисы докладов), თეზისები, ცხინვალი, 1964, გვ. 77-80.

ერთი კომპოზიციის მართლწერისათვის: საქ. სსრ პედინსტიტუტების დანყებითი განათლების ფაკულტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა III რესპუბლიკური კონფერენცია, თეზისები, თბ., 1965, გვ. 15.

ნ. ბარათაშვილის ენის შესწავლა სკოლაში: სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის XXVI სამეცნიერო სესია (XXVI научная сессия ЮОТПИ, план работы и тезисы докладов), თეზისები, ცხინვალი, 1965, გვ. 66-70.

ორცნობიანი ქვემდებარისა და შემასმენლის რიცხვში შეთანხმების საკითხი: საქ. სსრ უმაღლესი სასწავლებლების ქართული ენის კათედრათა VI რესპუბლიკური სამეცნიერო-მეთოდური კონფერენცია, თეზისები, თბ., 1965, გვ. 15-16.

დანიელ ჭონქაძის „სურამის ციხის“ ენის შესწავლა IX კლასში: სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის XXVII სამეცნიერო სესია (XXVII научная сессия Юго-Осетинского госпединститута, план работы и тезисы докладов), თეზისები, ცხინვალი, 1966, გვ. 59-61.

ნ. ბარათაშვილის „მერანის“ ენობრივი სტრუქტურის საკითხისათვის: სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის სამეცნიერო სესია, მიძღვნილი ნ. ბარათაშვილის დაბადების 150 წლისთავისადმი (научная сессия Юго-Осетинского госпединститута, план работы и тезисы докладов), თეზისები, ცხინვალი, 1968, გვ. 14-15.

ვაჟა-ფშაველას ენის შესწავლა სკოლაში: სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის XXVIII სამეცნიერო სესია (Юго-

- Осетинский госпединститут), план работы и тезисы докладов, XXVIII научной сессии института, Цхинвали, 1969, გვ. 48-52.
- გ. ლეონიძე და ქართული ლექსიკის საკითხები:** ქუთაისის ალ. წულუკიძის სახელობის პედაგოგიკის ინსტიტუტის XXXVI სამეცნიერო სესია, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, ქუთაისი, 1972, გვ. 95-96.
- სიმონ ჩიქოვანის ენა:** სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის XXXI სამეცნიერო სესია, თეზისები, ცხინვალი, 1972, გვ. 38-40 (XXXI научная сессия института, План работы и тезисы докладов ЮОПИ, Цхинвали, 1972, с. 38-40).
- კ. გამსახურდია და ქართული ლექსიკის ზოგიერთი საკითხი:** თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ფილოლოგია, I, სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბ.: თსუ-ის გამომცემლობა, 1975, გვ. 42-43.
- განკერძოებული სიტყვა-გამოთქმების ახალი სახეები:** პროფესორ-მასწავლებელთა სამეცნიერო სესია, XXXII (მასალები), თბ., 1976, გვ. 61-63.
- ნერთი ნაშრომის შეფასებისათვის:** I რესპუბლიკური სამეცნიერო-მეთოდური კონფერენცია, მასალები, თბ., 1977, გვ. 37-38.
- ვარლამ თოფური და დიალექტოლოგიური ლექსიკონების შედგენის პრინციპები:** II რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სესია, თეზისები, თბ., 1980, გვ. 25.
- ილია ჭავჭავაძე და სასცენო მეტყველების საკითხები:** საქართველოს ენის კათედრათა კონფერენცია, თეზისები, თბ., 1980, გვ. 57-58.
- ზოგიერთი ლექსიკური ერთეულის შესახებ ქართულ სალიტერატურო ენაში:** საქართველოს სსრ უმაღლესი სასწავლებლების ქართული ენის კათედრათა IX რესპუბლიკური სამეცნიერო-მეთოდური კონფერენცია, თეზისები, თბ., 1981, გვ. 17-18.
- ქართულ-რუსული ენობრივი ურთიერთობიდან:** პროფესორ-მასწავლებელთა საინსტიტუტთაშორისო სამეცნიერო სესია (მასალები), XLIX, თბ., 1983, გვ. 72.
- ილია ჭავჭავაძე და სასცენო მეტყველების საკითხები:** თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტის საქ. სსრ უმაღლესი სასწავლებლების ქართული ენის კათედრათა რესპუბლიკური სამეცნიერო კონფერენცია: ენათმეცნიერება, I, ეძღვნება ა. შანიძის დაბადების 100 წლისთავს, თბ., 1986, გვ. 57-58.
- სინონიმური სიტყვები დიმიტრი ყიფიანის ლექსიკონში:** პროფესორ-

მასწავლებელთა და ახალგაზრდა მეცნიერთა საინსტიტუტთაშორისო სამეცნიერო სესია, ქუთაისი, 1988, გვ. 87.

ერთი სიტყვის პუნქტუაციისათვის: პროფესორ-მასწავლებელთა და ახალგაზრდა მეცნიერთა საინსტიტუტთაშორისო სამეცნიერო სესია, თბ., 1989, გვ. 116-117.

ქართული დიალექტიზმები ჭ. ლომთათიძის მოთხრობაში „გზაში“: პროფესორ-მასწავლებელთა საინსტიტუტთაშორისო სამეცნიერო სესია (მასალები), LV, თბ., 1989, გვ. 91-92.

სინონიმები გ. ტაბიძის პოეზიაში: ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა I სამეცნიერო კონფერენცია, ქუთაისი, 1991, გვ. 48-50.

გაზეთებში გამოქვეყნებული წერილები, რეცენზიები

დემიან ბედნი: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1953, 14.IV (დემიან ბედნის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

საინტერესო კრებული სახალხო განათლების მოღვაწეებზე [რეცენზია: სახალხო განათლების ქართველი მოღვაწეები და სახალხო მასწავლებლები, თბ.: პედაგოგ. მეცნ. ინსტიტუტის გამომცემლობა, 1953]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1954, 30.I (თანაავტორი პ. ხმაღაძე).

ახალგაზრდა ამომრჩეველი ქართულ საბჭოთა პოეზიაში: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1954, 3.III.

საინტერესო მონოგრაფია [რეცენზია: ლ. მენაბდე, სულხან-საბა ორბელიანი, თბ.: საბლიტგამი, 1953]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1954, 3.IV.

Роман о великой дружбе [Рецензия: Н. Рыбак, Переяславская Рада. Роман, в 2-х т., Авториз. пер. с укр. Б. Турганова, т. 1-2, Москва: «Воениздат», 1954], газ. «Кутаисская правда», 1954, 18 апреля; **რომანი დიად მეგობრობაზე:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1954, 18.V.

დიმიტრი ყიფიანი: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1954, 27.IV (დ. ყიფიანის დაბადების 140 წლისთავის გამო).

Эгнате Ниношвили (Наш календарь) [К 60-летию со дня смерти Э. Ниношвили]: газ. «Кутаисская правда», 1954, 11.V.

საყურადღებო გამოკვლევა დიდ ქართველ მწერალზე [რეცენზია: ა.

- თავაძე, ილია ქავჭავაძის ფილოსოფიური და ესთეტიკური შეხედულებანი, თბ., 1954]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1954, 22.V.
- Стихи и поэмы Ладო Асатиани** [Рецензия: Ладო Асатиани, Стихи и поэмы, Пер. с груз. Тб.: Госиздат Грузии, 1953]: газ. «Кутаисская правда», 1954, 6.VI.
- „ახალი ადამიანის სახე საბჭოთა ლიტერატურაში“** [რეცენზია: შ. ქურიძე. ახალი ადამიანის სახე საბჭოთა ლიტერატურაში. ბათუმი: აჭარის სახელგამი, 1953]: გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1954, 16.VI.
- უკრაინელი და ქართველი ხალხების კულტურული ურთიერთობა:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1954, 6.VI (რუსეთთან უკრაინის შეერთების 300 წლისთავის გამო).
- Выдающийся мастер грузинской поэзии** [Рецензия: Г. Табидзе. Избранное, Тбилиси: Заря Востока, 1953]: газ. «Кутаисская правда», 1954, 11.VII.
- დიდი რუსი მწერალი – რევოლუციონერი:** გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1954, 21.IX (ა. ნ. რადიშჩევის დაბადების 205 წლისთავის გამო).
- «Жизненный путь Марины»** [Рецензия: А. Малинина, Жизненный путь Марины: Книга о Герое Советского Союза Марине Расковой, Москва-Ленинград: Детгиз, 1954]: газ. «Кутаисская правда», 1954, 21.IX.
- ნიკოლოზ ალექსის ძე ოსტროვსკი:** გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1954, 29.IX (ნ. ოსტროვსკის დაბადების 50 წლისთავის გამო).
- დიდი რუსი რევოლუციონერი მწერალი:** გაზ. „სიმართლე“, ქუთაისი, 1954, 30.IX (ნ. ოსტროვსკის დაბადების 50 წლისთავის გამო).
- მსოფლიოს პოეტების ხმა** [რეცენზია: მშვიდობისათვის, კრებული, თბ.: საბლიტგამი, 1954]: „სტალინელი“, ქუთაისი, 1954, 5.X.
- რომანი ჭიათურელ მაღაროელებზე** [რეცენზია: პ. ლორია, მაღაროელები, ბათუმი: აჭარის სახელგამი, 1954]: გაზ. „ახალი წყალტუბო“, თბ., 1954, 22.X.
- სასარგებლო წიგნი მასწავლებელთათვის** [რეცენზია: გ. ნიორაძე, საბჭოთა ლიტერატურის სწავლების საკითხები სკოლაში, თბ.: სამეცნ-საკვლ. ინსტიტუტის გამომცემლობა, 1954]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1954, 5.XI.
- ახალი მეთოდური კრებული** [რეცენზია: ქართული ენისა და ლიტერა-

ტურის სწავლების საკითხები სკოლაში, კრებ. XI-XII, თბ.: ინსტიტუტის გამომცემლობა, 1954]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1954, 24.XI (თანაავტორი **პ. ხმაღაძე**).

გ. სამხარაძის საბავშვო ლექსები [რეცენზია: გ. სამხარაძე, სიხარულის ბარათები, თბ.: საბლიტგამი, 1954]: გაზ. „ახალი წყალტუბო“, წყალტუბო, 1954, 3.XII.

მასწავლებელთა გამოცდილებიდან [რეცენზია: ქართული ენა და ლიტერატურა, თბ., 1954]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1954, 29.XII.

გიორგი წერეთლის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობა [რეცენზია: ს. ავალიანი, გიორგი წერეთლის ფილოსოფიური მსოფლმხედველობა, თბ., საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამგეობა, 1954]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 18.I.

დიდი რუსი რევოლუციონერ-დემოკრატი: გაზ. „ახალი წყალტუბო“, წყალტუბო, 1955, 23.I (ა. ი. გერცენის გარდაცვალებიდან 85 წლისთავის გამო).

ანტონ პავლეს ძე ჩეხოვი: გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1955, 28.I (ა. პ. ჩეხოვის დაბადებიდან 95 წლისთავის გამო).

დიდი ქართველი სახალხო მგოსანი: „ახალი წყალტუბო“, წყალტუბო, 1955, 9.II (ა. წერეთლის გარდაცვალებიდან 40 წლისთავის გამო).

ქართული პოეზიის იალბუზი: გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1955, 9.II (ა. წერეთლის გარდაცვალებიდან 40 წლისთავის გამო).

საყურადღებო ნაშრომი ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების სწავლების შესახებ [რეცენზია: ვლ. მახარაძე, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების სწავლება VIII და XI კლასებში, თბ.: ინსტიტუტის გამომცემლობა, 1955]: გაზ. „სიმართლე“, ქუთაისი, 1956, 15.II.

გამოჩენილი საბჭოთა მწერალი: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 22.II (ა. ნ. ტოლსტოის გარდაცვალების 10 წლისთავის გამო).

დიდი ფრანგი განმანათლებელი: გაზ. „ახალი წყალტუბო“, წყალტუბო, 1955, 23.II (მონტესკიეს გარდაცვალებიდან 200 წლისთავის გამო).

სერვანტესის უკვდავი რომანი: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 22.III.

გამოჩენილი ფრანგი რომანისტი: გაზ. „ახალი წყალტუბო“, წყალტუბო, 1955, 23.III (ჟიულ ვერნის გარდაცვალების 50 წლისთავის გამო).

- ემილ ზოლა:** გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1955, 6.IV (ემილ ზოლას დაბადებიდან 115 წლისთავის გამო).
- ჰანს-ქრისტიან ანდერსენი:** გაზ. „ახალი წყალტუბო“, წყალტუბო, 1955, 8.IV (ანდერსენის დაბადებიდან 150 წლისთავის გამო).
- პოეტი-პატრიოტი:** გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1955, 15.IV (ვ. მაიაკოვსკის გარდაცვალების 25-ე წლისთავის გამო).
- რ. ბანძელაძე** (ფსევდონიმი), **მშვიდობის თემა ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 17.IV.
- ქართული დიალექტოლოგიის მნიშვნელოვანი შენაძენი** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ძიებანი ქართული დიალექტოლოგიიდან, თბ., 1954]: გაზ. „სახალხო განათლება“, 1955, 11.V.
- ვიქტორ ჰიუგო:** გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1955, 22.V (ვ. ჰიუგოს გარდაცვალების 70 წლისთავის გამო).
- რ. ბანძელაძე** (ფსევდონიმი), **ნიჭიერი საბჭოთა პოეტი:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 25.V (დემიან ბედნის გარდაცვალების 10 წლისთავის გამო).
- რ. ბანძელაძე** (ფსევდონიმი), **უფერული ლექსები საავტომობილო ქარხანაზე** (მეოთხეულები წიგნების შესახებ) [რეცენზია: ი. ხოშტარია, ლექსები. პოემა, თბ.: სახელგამი, 1955]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 11.VI.
- შ. რუსთაველის პოემის სათაურის მართლწერისთვის:** გაზ. „სახალხო განათლება“, 1955, 20.VI, №29 (1921), გვ. 3.
- საყურადღებო ნაშრომი ქართველ პედაგოგებზე** [რეცენზია: ვარლამ ქაჯაია, ქართველი პედაგოგები, თბ.: პედ. მეცნ. სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის გამომცემლობა, 1955]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 2.VII.
- წიგნი ი. გრიშაშვილის პოეზიის შესახებ** [რეცენზია: ა. ხინთიბიძე, ი. გრიშაშვილის პოეზია, თბ.: სახელგამი, 1958]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 13.VII.
- Важа-Пшавела:** газ. «Кутаисская правда», 1955, 9.VIII (К 40-летию со дня смерти поэта).
- რ. ბანძელაძე** (ფსევდონიმი), **დიდი ფრანგი ჰუმანისტი მწერალი:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 19.VIII (ო. ბალზაკის გარდაცვალებიდან 105 წლისთავის გამო).
- ნიჭიერი ფრანგი მწერალი-რევოლუციონერი:** გაზ. „სტალინელი“, ქუ-

თაისი, 1955, 30.VIII (ანრი ბარბიუსის გარდაცვალების 20 წლის-
თავის გამო).

რ. ბანძელაძე (ფსევდონიმი), **დავით გურამიშვილი უკრაინაში:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 9.X.

გენიალური ქართველი პოეტი: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 21.X (ნიკოლოზ ბარათაშვილის გარდაცვალების 110 წლისთავის გამო).

რ. ბანძელაძე (ფსევდონიმი), **სერგეი მესხი:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 23.X (სერგეი მესხის დაბადების 110 წლისთავის გამო).

მონოგრაფია ლეო ქიაჩელის შემოქმედების შესახებ [რეცენზია: ტ. კვანჭილაშვილი, ლეო ქიაჩელი, თბ.: სახელგამი, 1955]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 28.X.

ვაჟა-ფშაველა ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში [რეცენზია: ი. ბოცვაძე, ვაჟა-ფშაველა ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში, ქრესტომათია, I. 1886-1915, თბ.: სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამომცემლობა, 1955]: გაზ. „ლიტერატურული ქუთაისი“, საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ქუთაისის განყოფილების ერთდროული გაზეთი, ქუთაისი, 1955, 6.XI.

ქართული ენის სწავლების მეთოდика [რეცენზია: ვ. რამიშვილი, ქართული ენის სწავლების მეთოდика, თბ.: საქ. სსრ სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამომცემლობა, 1955]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1955, 16.XI.

ხალხის საყვარელი აშული [რეცენზია: იეთიმ გურჯი, ლექსები, თბ.: საბჭოთა მწერალი, 1955]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1955, 27.XII.

„კაცია-ადამიანის?!“ სათაურის გენეზისისათვის: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1956, 11.II.

საყურადღებო ნაშრომი ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების სწავლების შესახებ [რეცენზია: ვლ. მახარაძე, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების სწავლება VIII და XI კლასებში, თბ.: უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1955]: გაზ. „სიმართლე“, ქუთაისი, 1956, 15.II.

საყურადღებო ნარკვევები [რეცენზია: ალ. ღლონტი, ხალხური ზეპირსიტყვაობის, ლიტერატურისა და ენათმეცნიერების ზოგიერთი საკითხი, სტალინური: სამხრეთ ოსეთის სახელგამი, 1955]: გაზ. „სიმართლე“, ქუთაისი, 1956, 4.III.

საყურადღებო ნაშრომი მასწავლებელთათვის [რეცენზია: მ. ჩინჩალაძე, ქართული ზმნიზედის სწავლება სკოლაში, თბ.: პედ. მეცნ. ინსტიტუტის გამომცემლობა, 1955]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1956, 26.VI.

„იაკობ გოგებაშვილი და ქართული ენა“ [რეცენზია: ივ. ქავთარაძე, იაკობ გოგებაშვილი და ქართული ენა]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1956, 5.VII.

ქართული ხალხური ნოველები [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ქართული ხალხური ნოველები, სტალინური: სამხრეთ ოსეთის სახელგამი, 1956]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1956, 13.XI.

ახალი პროგრამული საკითხები სინტაქსში: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1956, 21.XI.

„ქართული ენის სინტაქსი“ [რეცენზია: ლ. კვაჭაძე, ქართული ენის სინტაქსი (პუნქტუაციის საკითხებითურთ), თბ.: სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამომცემლობა, 1956]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1956, 23.XI.

ვეფხისტყაოსნის სიმფონია [რეცენზია: ა. შანიძე, ვეფხისტყაოსნის სიმფონია, თბ.: სტალინის სახ. თბილ. სახელმწ. უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1956]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1956, 8.XII, გვ. 3

ქართული ენის გაკვეთილებზე (წულუკიძის 1-ლ საშუალო სკოლაში): გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1956, 19.XII.

რუსულ-ქართული იდიომატიკა [რეცენზია: ნ. გამრეკელი, ე. მგალობლიშვილი, რუსულ-ქართული იდიომატიკა. თბ.: სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამომცემლობა, 1956]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1957, 29.I.

„ქართული მართლწერის ძირითადი საკითხები“ [რეცენზია: ნ. ბასილაია, ქართული მართლწერის ძირითადი საკითხები, სოხუმი, 1956]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1957, 12.III.

„ქართული სალიტერატურო ენისა და სტილის საკითხები“ [რეცენზია: ზ. ჭუმბურიძე, ქართული სალიტერატურო ენისა და სტილის საკითხები, თბ.: სახელგამი, 1956]: გაზ. „ლიტერატურული გაზეთი“, თბ., 1957, 5.IV.

ფონეტიკის დამხმარე სახელმძღვანელო [რეცენზია: ს. ჟღენტი, ქართული ენის ფონეტიკა, თბ.: სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომ-

- (ცემლობა, 1956]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1957, 8.V.
- ნაშრომი მოსე ჯანაშვილზე** [რეცენზია: მოსე ჯანაშვილი (ცხოვრება და მოღვაწეობა), თბ.: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1956]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1957, 12.VI.
- რ. მიხეილიძე (ფსევდონიმი), ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა გამოცდილებიდან** [რეცენზია ნიგნზე: პედაგოგიური კითხვის სანიმუშო თემატიკა, თბ.: უნივერსიტეტის გამ-ბა, 1956], გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1957, 17.VII.
- ოსური ზღაპრები და ლეგენდები** [რეცენზია: ოსური ზღაპრები და ლეგენდები, შეკრებილი დუდარ ბეგიზოვის მიერ, სტალინირი: სამხრეთ ოსეთის სახელგამი, 1957]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1957, 11.VIII.
- სულხან-საბა ორბელიანისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული** [რეცენზია: სულხან-საბა ორბელიანი, 1658-1959. საიუბილეო კრებული, თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამომცემლობა, 1959]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინირი, 1959, 7.X.
- „რჩეული ქართული ანდაზები და სიტყვის მასალები“** [რეცენზია: ალ. ღლონტი, რჩეული ქართული ანდაზები და სიტყვის მასალები, თბ.: სამეცნიერო-მეთოდური კაბინეტის გამომცემლობა, 1957]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1957, 12.X.
- ილია ჭავჭავაძის ენის შესწავლისათვის სკოლაში** [რეცენზია: გ. შალამბერიძე, ილია ჭავჭავაძის ენის შესწავლა სკოლაში, თბ.: ინტის გამ-ბა, 1957]: გაზ. „სახალხო განათლება“, 1957, 16.X, №42 (1466), გვ. 4; *Изучения языка И. Чавчавадзе в школе*: газ. «Молодой сталинец», Тб., 1957, 22.X.
- ქართული ორთოგრაფიის სათავესთან:** გაზ. „ილია“, საქ. საბჭოთა მწერლების კავშირის ქუთაისის განყოფილების ერთდროული ლიტერატურული გაზეთი, ქუთაისი, 1957, 24.X.
- ფიგურალური სიტყვა-თქმების კრებული** [რეცენზია: თ. შავიშვილი, ფიგურალური სიტყვა-თქმების კრებული, თბ.: საბჭოთა მწერალი, 1957]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1957, 16.XI.
- „მწერლის ენა“** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, მწერლის ენა, თბ.: საბჭოთა მწერალი, 1957]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1957, 16.XI.
- იაკობ გოგებაშვილის თხზულებათა V ტომი** (ნიგნის შესახებ: ი. გოგებაშვილის თხზულებათა V ტომი, კრებული, თბ.: პედაგოგ. ინ-

- სტიტუტის გამომცემლობა 1957]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1957, 3.XII.
- სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონის რედაქციები:** გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1958, 15.V, №58, გვ. 3.
- განმარტებითი ლექსიკონის V ტომი:** გაზ. „თბილისი“, თბ., 1958, 6.IX.
- ქართული ენის პროგრამის შესახებ:** გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1958, 17.XII, №51, გვ. 2.
- მასწავლებლის პირველი მეთოდოკური ნაშრომი** [რეცენზია: პ. ლორთქიფანიძე, დამატების სწავლება სკოლაში, 1958]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 11.II.
- ერთი საყურადღებო ცნობის გამო:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 22.III (1904 წელს ქუთაისის მოსწავლეთა რევოლუციური მოძრაობის შესახებ).
- ზოგი რამ ეგნატე ნინოშვილის დედისა და ფსევდონიმის შესახებ:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 10.V (ეგნატე ნინოშვილის დაბადების 100 წლისთავის გამო).
- მასალები სევერიან ისიანის შესახებ:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 2.VI.
- ილია ჭავჭავაძის და ი. გოგებაშვილის მოღვაწეობის ერთი ახალი ფურცელი:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 28.VI (წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების დაარსების 80 წლისთავის გამო).
- ინსტიტუტის დაარსების ცდები რევოლუციამდელ ქუთაისში:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 5.VIII.
- წიგნის ბეჭდვის ისტორიიდან რევოლუციამდელ ქუთაისში:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 13.IX.
- სულხან-საბა ორბელიანისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული** [რეცენზია წიგნზე: სულხან-საბა ორბელიანი, 1658-1958, საიუბილეო კრებული, თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამ-ბა, 1959]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინირი, 1959, 7.X (სულხან-საბა ორბელიანის დაბადების 300 წლისთავის გამო).
- ქართველი მწერლები უმღერიან პოლონეთს:** გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 21.X.
- დიდი მწერალი – ანბანის სახელმძღვანელოს ავტორი:** გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1959, 21.X (სულხან-საბა ორბელიანის დაბადების 300 წლისთავის გამო).

სილოვან ხუნდაძე (ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ): გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 30.X; **სილოვან ხუნდაძე**: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1960, 18.V (ს. ხუნდაძის დაბადების 100 წლისთავის გამო).

სერგო ყურაშვილის ლექსები [რეცენზია: ს. ყურაშვილი, ლექსები, სტალინური: სამხრეთ ოსეთის სახელგამი, 1959]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 11.XI.

პოლიექტო კვიცარიძე [ფურცლები ლიტერატურული წარსულიდან]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 18.XI.

ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინური, 1959, 12.XII (თანაავტორი **ო. ქაჯაია**).

ბულგარული ლიტერატურის სიამაყე [ნიკოლა იონკოვ-ვაპცაროვის დაბადების 50 წლისთავის გამო]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 27.XII.

გიორგი ლეონიძის პოეზიის ენის თავისებურებანი: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1959, 29.XII.

რუსული საბჭოთა პოეზიის სიამაყე: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1960, 20.I (ვ. მაიაკოვსკის შესახებ).

ვლ. გელაშვილის „ფიქრის გზები“ [რეცენზია: ვლ. გელაშვილი, ფიქრის გზები. ლექსები, სტალინური: სამხრეთ ოსეთის სახელგამი, 1959]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1960, 16.II.

ქართული მეთოდური აზროვნების ძვირფასი დოკუმენტი [საქ. სსრ ქუთაისის ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში აღმოჩენილი ქუთაისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის პროგრამები, ილია ჭავჭავაძის მონაწილეობა ამ პროგრამების შედგენაში]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1960, №14, 3.III, გვ.4.

მარიამ დემურია [საბავშვო მწერალი, სცენისმოყვარე მსახიობი და ჟურნალისტი]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინური, 1960, 8.IV (დაბადებიდან 100 წლისთავის გამო).

მეცნიერულ-ათეისტური აღზრდის ზოგიერთი საკითხი: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1960, 26.IV.

ებრაელთა რელიგიის ზოგიერთი საკითხისათვის: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1960, 5.VI (თანაავტორი **ი. თოფჩიაშვილი**).

Силован Хундадзе [педагог и историк литературы]: газ. «Кутаисская правда», 1960, 5.VII (Из жизни замечательных людей нашего города).

იოანე მოსხის „ლიმონარი“ [რეცენზია: იოანე მოსხი, ლიმონარი, თბ.: საქ. სსრ მეცნ. აკად. გამომცემლობა, 1960]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1960, 9.VII.

„ოსური ხალხური ზღაპრები“ [რეცენზია: ოსური ხალხური ზღაპრები, სტალინირი: სამხრეთ ოსეთის სახელგამი, 1959]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1960, 10.VII.

Полиэвкт Квицаридзе [педагог и общественный деятель. 1849-1904]: Из жизни замечательных людей нашего города: газ. «Кутаисская правда», 1960, 23.VII.

Иосиф Оцхели [Выдающийся грузинский педагог]: газ. «Кутаисская правда», 1960, 6 августа.

აკაკის მოღვაწეობის 50 წლის იუბილე ქუთაისში (1908): გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1960, 27.VIII (აკაკი წერეთლის დაბადების 120 წლისთავის გამო).

სხივმოსილი ღვანწი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინირი, 1960, 12.X (აკაკი წერეთლის დაბადების 120 წლისთავის გამო).

ქართული საბავშვო ლიტერატურის თეორეტიკოსი: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1960, 25.X (ი. გოგებაშვილის დაბადების 120 წლისთავის გამო).

მხატვრული სიტყვის თვალსაჩინო ოსტატი: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 27.I (ილია ერენბურგის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

ვაჟა-ფშაველა და ქუთაისის საზოგადოებრიობა: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 5.II.

წერიტი მეტყველების მაღალი კულტურისათვის სკოლებში: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1961, 8.II.

ბავშვთა გულის მესაიდუმლე: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 15.II (შიო მღვიმელის დაბადებიდან 95 წლისთავის გამო).

დანყებიტი კლასების მასწავლებელთა დასახმარებლად [რეცენზია: მ. ჯინჯიხაძე, წერიტი მეტყველების განვითარება, სოხუმი: აფხაზეთის სახელგამი, 1960]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1961, 22.II.

პუნქტუაციის ერთი მტკივნეული საკითხი [რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში რომ ან თუ კავშირის ჩავარდნის შემთხვევები]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1961, 29.III.

იმ დიად დღეს უმღეროან ქართველი პოეტები: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 8.IV.

ვინ და რა ჯგუფის სახელებთან კითხვების სწორად დასმის შესახებ: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1961, 12.IV, №15 (1647), გვ. 2.

ეს სიამოვნება ან პატივისცემა? – არა?: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინირი, 1961, 6.V (ლოთობის მავნე შედეგების მხილება ქართველ მწერალთა შემოქმედებაში).

ქართული სიტყვის ჯადოქარი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინირი, 1961, 28.V (არტურ ლაისტი ვაჟა-ფშაველას შესახებ).

საყურადღებო საარქივო დოკუმენტი, ნაპოვნი ქუთაისში: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 13.VI (ქართველი ინტელიგენციის მონაწილეობის შესახებ ქ. ჩემბარში ბელინსკის სახ. სახალხო სახლის დაარსებაში 1910 წელს ი. ოცხელის მეთაურობით) (ბ. ბელინსკის დაბადების 150 წლისთავის გამო).

უბრალოდ, გულში ჩამწვდომად [რეცენზია: გ. მეფისაშვილი, წერილები, თბ.: საქ. კპ ცკ-ს გამბა, 1961]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინირი, 1961, 18.VI.

მონოგრაფია თუშური დიალექტის შესახებ [რეცენზია: თ. უთურგაიძე, თუშური კილო, ა. შანიძის რედ., თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1960]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1961, 12.VII.

Важа в воспоминаниях Акакия Церетели [К 100-летию со дня рождения Важа-Пшавела]: газ. «Кутаисская правда», 1961, 15.VII.

Важа-Пшавела и Рафаил Эристави [К 100-летию со дня рождения Важа-Пшавела]: газ. «Кутаисская правда», 1961, 15.VII.

რ. ბანძელაძე (ფსევდონიმი), **ვაჟას პირველი მთარგმნელი უნგრულ ენაზე** (პროფ. ბ. ვიკარი): ვაჟა (საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ქუთაისის განყოფილების ერთდროული გაზეთი), ქუთაისი, 1961, 26.VII (ვაჟა-ფშაველას დაბადების 100 წლისთავის გამო).

ვაჟას ფსევდონიმის საკითხისათვის: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 12.VII.

ლიტერატურული წერილების საყურადღებო კრებული [რეცენზია: ა. თოფურია, წერილები ლიტერატურის საკითხებზე, თბ.: საბჭოთა მწერალი, 1961]: გაზ. „ახალი წყალტუბო“, წყალტუბო, 1961, 12.VII.

Воспоминание о поэте: газ. «Кутаисская правда», 1961, 22.VII, с. 3.

სატრფიალო ლირიკის დიდოსტატი: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 26.VII (ვაჟა-ფშაველას დაბადების 100 წლისთავის გამო).

ვაჟა-ფშაველა ენის შესახებ: გაზ. „ვაჟა“, საქართველოს მწერალთა კავშირის ქუთაისის განყოფილების ერთდროული ორგანო, 1961, 26.VII.

ბავშვი, რომელიც სკოლაში პირველად მიდის: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინირი, 1961, 13.VIII.

მშობლიური ენის სიყვარულით დაწერილი მონოგრაფია [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიისათვის: კავშირები და საკავშირებელი სიტყვები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1959]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინირი, 1961, 22.VIII (თანაავტორი **ო. ქაჯაია**).

შოთა ძიძიგურის „საენათმეცნიერო საუბრები“ [რეცენზია: შ. ძიძიგური, საენათმეცნიერო საუბრები, თბ., 1960]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 29.VIII, №169 (7989), გვ. 3.

ნაშრომი ქართულ წინადადებაზე [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ქართული წინადადება, თბ., 1960]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1961, 6.IX.

ახალი მასალები ია ეკალაძის ბიოგრაფიისათვის: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 17.IX.

მნიშვნელოვანი მეცნიერული ნაშრომი [რეცენზია: პ. კეკელიძე, აკაკი წერეთლის ისტორიული პოემები „თორნიკე ერისთავი“, „ნათელა“ – ტექსტოლოგიური გამოკვლევა, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1961]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 19.IX (თანაავტორი **პ. ხმაღაძე**).

საყურადღებო გამოკვლევა ქართული ფრაზეოლოგიის შესახებ [რეცენზია: ა. თაყაიშვილი, ქართული ფრაზეოლოგიის საკითხები, თბ., 1961]: გაზ. „სახალხო განათლება კომუნისტი“, 1961, 21.IX.

რ. ბანძელი (ფსევდონიმი), სავარჯიშოთა კრებული სინტაქსში [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ქართული წინადადება, თბ.: ცოდნა, 1961]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინირი, 1961, 10.X.

მერჩული თუ მერჩულე? (მწერლის ზედწოდების სწორად ხმარებისათვის საშუალო სკოლების ქართული ლიტერატურის პროგრამაში): გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1961, 25.X, №43 (1675), გვ. 4.

ქართველი მწერლები უმღერიან მასწავლებელს [რეცენზია: ჩემი მასწავლებელი, ლექსები და მოთხრობები, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1961]: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 28.X.

მომავალი თაობის ინტერესებისათვის: გაზ. „სტალინელი“, ქუთაისი, 1961, 14.XI (სწავლებისა და საზოგადოებრივი სასარგებლო შრომის შეერთებისათვის ქუთაისის სკოლებში).

Интересный архивный документ (хранившийся в Кутаисском центральном архиве): газ. «Кутаисская правда», 1961, 18.XI (250 лет со дня рождения М.В. Ломоносова) (соавтор **Д. Назаров**).

შეუფასებლობის შედეგი (დავიცვათ ქართული ენის სინმინდე): გაზ. „ქუთაისი“, 1961, 4.XII.

სტრიქონებში გადატანილი გულისთქმა [რეცენზია: რ. ბეროძე, პირველი ფრენა. ლექსები, თბ.: საბჭოთა მწერალი, 1961]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, სტალინირი, 1961, 8.XII.

ბიბლიოგრაფია ასე უნდა დგებოდეს: გაზ. „ქუთაისი“, 1961, 13.XII [რეცენზია ნაშრომზე: თ. ახვლედიანი, ალ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის მეცნიერ მუშაკთა მიერ დაცული დისერტაციების ბიბლიოგრაფია: ქუთაისის პედ. ინსტიტუტის შრომები, ტ. 23, 1961, გვ. 454-498).

მეტყველების კულტურის შესახებ: გაზ. „ქუთაისი“, 1961, 22.XII.

ქართული ლექსიკოგრაფიის ახალი შენაძენი [რეცენზია ნაშრომზე: ნ. ჩუბინაშვილი, ქართული ლექსიკონი რუსული თარგმანითურთ, ალ. ლლონტის რედ. და გამოკვლევით, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1961]: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 10.I.

ძველი, მაგრამ უკვდავი [პეტრე იბერიელი, შრომები, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1961]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1962, 24.I.

საყურადღებო საენათმეცნიერო გამოკვლევები [რეცენზია ალ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომების 23-ე ტომზე, 1961]: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 31.I.

საყურადღებო გამოკვლევა ქართული მართლწერის შესახებ [რეცენზია: გ. შალამბერიძე, ქართული მართლწერა საშუალო სკოლის მოსწავლეთათვის, თბ.: ცოდნა, 1961]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1962, 7.II.

პუშკინი ქართულ ენაზე: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1962, 10.II (ალ. პუშკინის გარდაცვალებიდან 125 წლისთავის გამო).

რუსული სალიტერატურო ენის ფუძემდებელი: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 10.II (ალ. პუშკინის გარდაცვალებიდან 125 წლისთავის გამო).

გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი [აკაკი შანიძე]: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 27.II.

დაუცხრომელი ენერგიით [ა. წულუკიძის სახ. ქუთაისის სახელმწ. პედ. ინსტიტუტის ბიბლიოგრაფ თამარ ახვლედიანის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 14.III.

ეს აშკარა დაუდევრობის შედეგია [წიგნის ტექნიკურად ცუდად გამოცემის შესახებ: ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. 1, თბ.: ცოდნა, 1961]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1962, 4.IV.

ქართული ლიტერატურათმცოდნეობის კარგი შენაძენი [რეცენზია: გ. ნატროშვილი, წინაპარნი და თანამედროვენი, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1961]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1962, 8.IV.

Талантливые очерки журналиста [рецензия: ლ. გელაშვილი, უღელტეხილის გაზაფხული. ნარკვევები, ცხინვალი: სამხრეთ ოსეთის სახელგამი, 1962]: გაზ. «Кутаисская правда», 1962, 30.VI.

რ. ბანძელი (ფსევდონიმი), **გამოჩენილი მკვლევარი**: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 7.VIII (ალექსანდრე ხახანაშვილის გარდაცვალების 50 წლისთავის გამო).

საყურადღებო ნაშრომი დამსახურებული მასწავლებლის შესახებ [რეცენზია: გ. ალავერდაშვილი, მასწავლებელი, აღმზრდელი, ადამიანი. მასწავლებელ ნინო ალავაშვილის გამოცდილებიდან], თბ.: ცოდნა, 1962]: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 12.IX.

ალექსანდრე სუმბატაშვილი-იუჟინი: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 16.IX (ალექსანდრე სუმბატაშვილი-იუჟინის დაბადების 105 წლისთავის გამო).

დიდი კლასიკოსის ენა: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 19.IX, გვ. 3 (დავით კლდიაშვილის დაბადების 100 წლისთავის გამო).

მეთოდიკის სახელმძღვანელო სტუდენტთათვის [რეცენზია: ვ. რამიშვილი, ქართული ენის მეთოდიკა, თბ., 1962]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1962, 24.X.

დოკუმენტები შუქს ჭფენენ (ახალი საარქივო მასალები დ. კლდიაშვილის ავტობიოგრაფიულ ნაწარმოებებში „ჩემი ცხოვრების გზაზე“ გამოყვანილ პირთა შესახებ): გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“ (ცხინვალი) 1962, 25.IX.

დავით კლდიაშვილი და ქუთაისის საზოგადოებრიობა: გაზ. „ქუთაი-

სი“, 1962, 26.IX (დავით კლდიაშვილის დაბადების 100 წლისთავის გამო).

ილია და თანამედროვეობა: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 10.X.

წერილები ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაზე [რეცენზია: შ. ქურიძე, წერილები ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაზე, ბათუმი: აჭარა სახელგამი, 1962]: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 19.X.

მეთოდიკის სახელმძღვანელო სტუდენტთათვის [რეცენზია: გ. რამიშვილი, ქართული ენის სწავლების მეთოდიკა, სახელმძღვანელო პედ. ინ-ტის დანყ. განათლების პედაგოგიკისა და მეთოდიკათა ფაკულტეტის სტუდენტთათვის, თბ.: ცოდნა, 1962]: გაზ. „თბილისი“, 1962, 23.X.

პოეტის ენა: გაზ. „ქუთაისი“, ქუთაისი, 1962, 17.XI (გალაკტიონ ტაბიძის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

ილიას ნაწარმოებთა სათაურები: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 4.XII (ი. ჭავჭავაძის დაბადების 125 წლისთავის გამო).

რ. ბანძელი (ფსევდონიმი), ძარღვიანი თხრობის დიდოსტატი: გაზ. „ქუთაისი“, 1962, 4.XII (ი. ჭავჭავაძის დაბადების 125 წლისთავის გამო).

საყურადღებო ნაშრომი მარი ბროსეს შესახებ [რეცენზია: რ. დოდაშვილი, მარი ბროსე – ქართული მწერლობის მკვლევარი, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1962]: გაზ. „კომუნისტი“, თბ., 1962, 7.XII.

გრ. ორბელიანი და ნ. ბარათაშვილი ოსების შესახებ: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1962, 29.XII.

როგორ მოვამზადოთ ბავშვი პირველი კლასისათვის: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 6.I.

გამოჩენილი პოეტი: გაზ. „სოვეტონ ირისტონ“ („საბჭოთა ოსეთი“) ცხინვალი, 1963, 8.I, ოსურ ენაზე (ს. ჩიქოვანის დაბადების 60 წლისთავის გამო).

Симон Чиковани: газ. «Кутаисская правда», 1963, 12.I (К 60-летию со дня рождения поэта).

აკაკი წერეთლის ეტიმოლოგიური ძიებანი: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 22.I.

საუბარი მეტყველების კულტურის შესახებ: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 9, 12.II.

„აზრთა კონა“ [რეცენზია: ა. გვეტაძე, აზრთა კონა. ცოდნა. სწავლა. განათლება, თბ.: ცოდნა, 1962]: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 16.III.

- საყურადღებო ნაშრომი** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, აკაკი შანიძე, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1963]: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 31.III.
- დედაენას უმლერიან** [ქართველი მწერლები ქართული ენის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 26.V.
- სიმონ ჩიქოვანი ქუთაისში** [ახლადმიკვლეული საარქივო მასალების მიხედვით]: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 28.V (სიმონ ჩიქოვანის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- პოეტის მხატვრული ენა**: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 29.V (გიორგი ლეონიძის საიუბილეო საღამო ქუთაისში).
- პოეტის ბიოგრაფიის უცნობი საარქივო ფურცლები** [ს. ჩიქოვანის შესახებ დაცული მასალები ქუთაისის სახელმწ. ცენტრ. არქივში]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1963, 2.VI (ს. ჩიქოვანის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- მაიაკოვსკი და ენის საკითხები**: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 21.VII (ვლ. მაიაკოვსკის დაბადების 70 წლისთავის გამო).
- „ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიური მუშაობა ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილებზე“** [რეცენზია: შ. ქურდაძე, ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიური მუშაობა ლიტერატურული კითხვის გაკვეთილებზე, თბ.: ცოდნა, 1963]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1963, 7.VIII.
- იოსებ გრიშაშვილის წერილები გიორგი მსხილაძისადმი**: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 9.VIII.
- ახალი საარქივო მასალები მაიაკოვსკის ოჯახის შესახებ** [ქუთაისის სახელმწიფო ცენტრალურ არქივში]: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 4.IX.
- წრფელი გულის ამოძახილი** [რეცენზია: ე. ბართაია, მზე და სიხარული. ლექსები, თბ.: ლიტერატურა და ხელოვნება, 1963]: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 17.IX.
- ჩაგრულთა ქომაგი**: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 22.IX (ირ. ევდოშვილის დაბადების 90 წლისთავის გამო).
- „კლასკომპლექტის მასწავლებელთა დასახმარებლად“** [რეცენზია: ს. ჯინჯიხაძე, კლასკომპლექტის მასწავლებელთა დასახმარებლად, თბ.: ცოდნა, 1963]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1963, 16.X.
- Задушевные строки** [Рецензия: ფ. ხალვაში, გენაცვალე. ბათუმი, სახელგამი, 1962]: გაზ. «Кутаисская правда», 1963, 12.X.
- მხატვრული სიტყვის ოსტატი**: გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 19.X (სერგო კლდიაშვილის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

- სერგო კლდიაშვილი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“ (ცხინვალი) 1963, 19.X (სერგო კლდიაშვილის დაბადების 70 წლისთავის გამო).
- საიათნოვას პოეტური ენისათვის:** გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 27.X (საიათნოვას დაბადების 250 წლისთავის გამო).
- ხალხთა ძმობის მომღერალი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1963, 27.X (საიათნოვას დაბადების 250 წლისთავის გამო).
- მონოგრაფიული ნარკვევი იუსუფ კობალაძის შესახებ** [რეცენზია: ჯ. ჩხეიძე, იუსუფ კობალაძე, თბ.: ხელოვნება, 1962]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა ბათუმი, 1963, 24.XI (თანაავტორი ნ. პაპუაშვილი).
- ქუთაისის ეტიმოლოგიისათვის:** გაზ. „ქუთაისი“, 1963, 8.XII.
- კომკავშირი ალიო მირცხულავას პოეზიაში:** გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1964, 14.I (ალიო მირცხულავას დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- ამაგდარი მამულიშვილი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1964, 15.I (გ. ერისთავის დაბადების 150 წლისთავის გამო).
- საყურადღებო გამოკვლევა** [რეცენზია: ლ. წულაძე, შერწყმული წინადადების სწავლება სკოლაში, თბ.: ცოდნა, 1963]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1964, 19.I.
- აკაკი წერეთლის მასწავლებლები ქუთაისის გიმნაზიაში** (ახალმიკვლეული საარქივო მასალების მიხედვით): გაზ. „ქუთაისი“, 1964, 26.I.
- „ქართული პოეტური ენის საკითხები“** [რეცენზია: ივ. იმნაიშვილი, ქართული პოეტური ენის საკითხები, თბ., 1966]: გაზ. „ქუთაისი“, ქუთაისი, 1964, 26.I.
- საყურადღებო ნაშრომი ოსური ენის გამოჩენილი მკვლევარის შესახებ** [რეცენზია: ს. ჟღენტი, გიორგი ახვლედიანი, თბ., 1963]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1964, 3.III, გვ. 3-4.
- მოგონების ერთი ფურცელი** [ელენე ნაზარიშვილის ნაამბობი ა. სუმბათაშვილ-იუჟინზე]: გაზ. „ქუთაისი“, 1964, 22.III.
- მონოგრაფიული გამოკვლევა მარტივი წინადადების შესახებ** [რეცენზია: ა. კიზირია, მარტივი წინადადების შემადგენლობა ძველ ქართულში, თბ.: საქ. მეცნ. აკად. გამომცემლობა, 1963]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1964, 15.IV (თანაავტორი ო. ქაჯაია).
- ირაკლი აბაშიძის მხატვრული ენის თავისებურების საკითხისათვის:** გაზ. „ქუთაისი“, 1964, 16.V.
- მხატვრული სიტყვის გამოჩენილი ოსტატი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“,

- ცხინვალი, 1964, 10.VI (პაოლო იაშვილის დაბადების 70 წლისთავის გამო).
- სერგეი მესხის ნაწერები** [რეცენზია: ს. მესხი, თხზულებანი 3 ტომად, ტ. 2, წერილები, შედგენილი ი. ბოცვაძის მიერ, მისივე შენიშვნებით და კომენტარებით, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1963]: გაზ. „ქუთაისი“, 1964, 4.VII.
- „როგორ გაჩნდა სიტყვა“** [რეცენზია: ზ. ჭუმბურიძე, როგორ გაჩნდა სიტყვა, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1963]: გაზ. „ქუთაისი“, 1964, 12.IX.
- ქართული საენათმეცნიერო ლიტერატურის ძვირფასი შენაძენი** [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ქართული ლექსიკოლოგია, დამხმარე სახელმძღვ. პედ. ინსტიტუტებისათვის, თბ., 1964]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1964, 22.IX.
- საყურადღებო მეთოდური ნაშრომი** [რეცენზია: პ. ლორთქიფანიძე, დამატების სწავლება სკოლაში, თბ.: ცოდნა, 1964]: გაზ. „ქუთაისი“, 1964, 30.IX.
- ქართული ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოები** [რეცენზია: ა. შანიძე და სხვ., ქართული ენის გრამატიკა, საშ. სკოლის სახელმძღვანელო, ნაწ. I, თბ.: ცოდნა, 1964; ა. შანიძე, ლ. კვაჭაძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, საშ. სკოლის სახელმძღვანელო, თბ.: ცოდნა, 1964]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1964, 21.X, №43 (1826), გვ. 4.
- ოქტომბრის რევოლუცია და ქართული ლექსიკა:** გაზ. „ქუთაისი“, 1964, 4.XI.
- ქართული სიტყვის გამოჩენილი ოსტატი:** გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1964, 17.XI (გერცელ ბააზოვის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- Краткий русско-грузинский словарь** [Рецензия: Канкава М.В., Краткий русско-грузинский словарь, Тб.: из-во «Цодна», 1964]: газ. «Кутаисская правда», 1964, 17.XI.
- აგიტატორის მეტყველების კულტურა** [წერილი პირველი]: გაზ. „ქუთაისი“, 1964, 28.XI.
- აგიტატორის მეტყველების კულტურა** [წერილი მეორე]: გაზ. „ქუთაისი“, 1964, 1.XII.
- ქართული ენის გრამატიკის ახალი სახელმძღვანელოები** [რეცენზია: ა.

- შანიძე და სხვ., ქართული ენის გრამატიკა, საშ. სკოლის სახელმძღვანელო, ნაწ. I, თბ.: ცოდნა, 1964; ა. შანიძე, ლ. კვაჭაძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, საშ. სკოლის სახელმძღვანელო, თბ.: ცოდნა, 1964]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1964, 4.XII.
- „წმიდა ალაგი“** [რეცენზია: ი. რურუა, წმიდა ალაგი. მოთხრობები. მინიატურები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1963]: გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, თბ., 1964, 18.XII.
- თეთრმეტსაუკუნოვანი ქართული წიგნი. სინური მრავალთავი 1100 წლისა:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1964, 22.XII.
- ამაღლეველი სპექტაკლი** [ფ. გუდრიჩისა და ა. ჰაკეტის პიესა „ანა ფრანკის დღიური“ ქუთაისის თეატრის სცენაზე]: გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, თბ., 1964, 25.XII.
- მხატვრული სიტყვის ოსტატი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1965, 8.I (კონსტანტინე ლორთქიფანიძის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- საყურადღებო მონოგრაფია** [რეცენზია: არ. მარტიროსოვი, ნაცვალ-სახელი ქართველურ ენებში. ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი, თბ., 1964]: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 22.I.
- გამოჩენილი საბჭოთა ენათმეცნიერი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1965, 5.II (ნიკო მარის დაბადების 100 წლისთავის გამო).
- გამოჩენილი დრამატურგი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1965, 17.II (ზურაბ ანტონოვის დაბადების 145 წლისთავის გამო).
- კეთილხმოვანი პოეტი – ა. მირცხულავა:** გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 3.III.
- ქართული ენის ქებათა ქება** [ირ. აბაშიძის ლექსის „ხმა კატამონთან“ შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 2.IV.
- თაღლითები ღვთისმსახურთა როლში** [ებრაელთა სალოცავებში მოკალათებულთა საქმეები]: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 7.IV (თანაავტორი მ. კაკიტელაშვილი).
- მეტყველების კულტურის საკითხები „ვეფხისტყაოსანში“:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1965, 30.IV; გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, სოხუმი, 1966, 3.VIII (შოთა რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავის გამო).
- Правдивая песня сердца** [Рецензия: ო. ჭელიძე, უსასრულობა. ლექსები და ბალადები. თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1966]: газ. «Кутаисская правда», 1966, 26.V.

- რ. ბანძელი** (ფსევდონიმი), **მამულის სადარაჯოზე** [დიდ სამამულო ომში დაღუპული კ. ხაბურძანიას შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 8.V (ფაშისტურ გერმანიაზე გამარჯვების 20 წლისთავის გამო).
- გამარჯვების დღე ქართულ პოეზიაში**: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1965, 12.V.
- პირველი ქართველი რედაქტორი**: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1965, 29.V (სოლომონ დოდაშვილის დაბადების 160 წლისთავის გამო).
- „ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრული ენის თავისებურებისათვის (1. სინონიმები)**: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 1.VI.
- Шота Руставели и его «Витязь в тигровой шкуре»**: газ. «Кутаисская правда», 1966, 7 июня (К 800-летию со дня рождения Шота Руставели).
- ქართული სიტყვის დიდი ოქროპირი**: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 3.VII (გიორგი მთანმინდელის შესახებ); გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1965, 3.VII (გიორგი მთანმინდელის შესახებ).
- „ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრული ენის თავისებურებისათვის (2. ომონიმები)**: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 20.VII (რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავის გამო).
- ვაჟა-ფშაველას ენის სწავლებისათვის** [დაწყებით, რვანლიანსა და საშუალო სკოლებში]: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 8.VIII.
- „სოფელი“ „ვეფხისტყაოსანში“**: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1965, 11.VIII.
- „ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრული ენის თავისებურებისათვის (3. ანტონიმები)**: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 25.VIII.
- გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი**: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1965, 5.IX; გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 7.IX (პროფ. იოსებ ყიფშიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).
- ძვირფასი შენაძენი** [რეცენზია: ვ. თოფურია, ქართული ენა და მართლწერის ზოგიერთი საკითხი, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1965]: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 8.X; გაზ. „ახალი კოლხიდა“, ფოთი, 1965, 20.X.
- რ. ბანძელი** (ფსევდონიმი), **ქართული ენის უკვდავი სახელმძღვანელო**: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი, ცხინვალი, 1965, 10.X (ი. გოგებაშვილის „ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნის“ გამოსვლის 100 წლისთავის გამო).

- გამოჩენილი ადამიანი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1965, 27.X (ი. გოგებაშვილის დაბადების 125 წლისთავის გამო).
- საყურადღებო ენობრივი ეტიუდები** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ენა და ლიტერატურა, თბ.: ლიტერატურა და ხელოვნება, 1965]: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 29.X.
- მგზნებარე გულის პოეტი** [რეცენზია: ო. ჭელიძე, ლექსები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1965]: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 5.XI.
- ოქროპირი მგოსანი:** გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 12.XI; გაზ. „მედიცინის მუშაკი“ (თბილისის სამედიცინო ინსტიტუტი), 1965, 30.XI (აკაკი წერეთლის დაბადების 125 წლისთავის გამო).
- აკაკი – მჭევრმეტყველი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1965, 14.XI (აკაკი წერეთლის დაბადების 125 წლისთავის გამო).
- ს. ენუქაშვილი – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი** [სამხრეთ ოსეთის სახელმწიფო პედაგოგიკური პროფესორი]: გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 17.XI.
- წერიტი მეტყველების დიდი კულტურისათვის** [ქართული ენის გრამატიკისა და წერიტი მეტყველების შესახებ სამ. და უმაღლეს სასწავლებლებში]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1965, 1.XII.
- ხატოვანი, დინამიური ენა:** გაზ. „ქუთაისი“, 1965, 24.XII (კონსტანტინე ლორთქიფანიძის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- დიდი ქართველი ენათმეცნიერი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1966, 25.I (ვ. ვოფურას დაბადების 65 წლისთავის გამო).
- ნაშრომი კავკასიური ენების შესახებ** [რეცენზია: Г. Климов, Кавказские языки, Москва: из-во «Наука», 1965]: გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 29.I.
- სოფლის მეურნეობის ტერმინოლოგია „ვეფხისტყაოსანში“:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1966, 3.II.
- Нужная и полезная книга** [Рецензия: Канкава М. В., Краткий русско-грузинский словарь, Тб.: из-во «Ганатлеба», 1965]: გაზ. «Кутаисская правда», 1966, 3.III.
- რუსთაველი ქართულ საბჭოთა პოეზიაში:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1966, 22.III (რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავის გამო).
- ყოფაქცევის ნესები „ვეფხისტყაოსანში“:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1966, 7.V.

- Полезное издание** [Рецензия: Колесников Н., Цибахишвили Г., Краткий русско-грузинский и грузинско-русский словарь антонимов, Тб.: Тбил. гос. ун-т, 1978]: газ. «Кутаисская правда», 1966, 26.V.
- „ქალთან“ დაკავშირებული ტერმინები:** გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 25.VI (შოთა რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავისათვის).
- ძი ნაწილაკი „ვეფხისტყაოსანში“:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1966, 9.VII.
- სოფლის მეურნეობის ტერმინოლოგია „ვეფხისტყაოსანში“:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1966, 3.II; გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1966, 14, 16, 19, 21, 16.VII.
- ლიტერატურული ტერმინოლოგია „ვეფხისტყაოსანში“:** გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 17.VII; გაზ. „ახალი კოლხიდა“, ფოთი, 1966, 31.VII.
- შოთა რუსთაველი ოსურ ფოლკლორში:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1966, 12.VIII; გაზ. „საკოლმეურნეო ცხოვრება“ (ზნაური), 1966, 18.VIII.
- „ვეფხისტყაოსნის“ ენის საკითხები:** გაზ. „ქუთაისი“, ქუთაისი, 1966, 16.VIII.
- შთამაგონებელი სახელი** [ქართველი პოეტები შ. რუსთაველის შესახებ]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1966, 21.VIII; **(რუსთაველის სახე ქართულ პოეზიაში):** გაზ. „ახალი კოლხიდა“, ფოთი, 1966, 2.IX.
- სხვათა სიტყვის გადმოცემის საშუალებანი „ვეფხისტყაოსანში“:** გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 31.VIII (შოთა რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავის გამო).
- ტმესის შემთხვევები „ვეფხისტყაოსანში“:** გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 13.IX (შოთა რუსთაველის დაბადების 800 წლისთავის გამო).
- რუსთველოლოგიური ლიტერატურის ძვირფასი შენაძენი** [რეცენზია: ა. შანიძე, ვეფხისტყაოსნის საკითხები, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1966]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1966, 24.IX.
- შოთას აფორიზმები** [გამოცემული ქუთაისში 1881 წ. და 1903 წ.]: გაზ. „რუსთაველი“, ქუთაისი, 1966, 25.IX.
- „ლეკვი ლომისა სწორია“:** გაზ. „თბილისი“, 1966, 29.IX.
- ლინგვისტური ლიტერატურის საყურადღებო შენაძენი** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, რუსთაველის ენის საკითხები, თბ.: გამომც. „ლიტერატურა და ხელოვნება“, 1966]: გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 15.XI.
- ქართული დიალექტოლოგიის საყურადღებო შენაძენი** [რეცენზია: გრ.

- იმნაიშვილი, ქართული ენის ინგილოური დიალექტის თავისებურებანი, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1966]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1966, 30.XI (თანაავტორი **ო. ქაჯაია**).
- „რა გქვია შენ?“** [რეცენზია: ზ. ჭუმბურიძე, რა გქვია შენ? თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1966]: გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 29.XI; გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1966, 1.XII.
- ქუთაისის ეტიმოლოგიისათვის:** გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 8.XII.
- დამხმარე სახელმძღვანელო სტუდენტთათვის** [რეცენზია: ალ. ლლონტი. ქართული წინდადება, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1966]: გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 10.XII.
- ფუნდამენტური მონოგრაფია** [რეცენზია: გ. შალამბერიძე, ილია ჭავჭავაძის ენა, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1966]: გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 16.XII.
- ფუნდამენტური მონოგრაფია ილია ჭავჭავაძეზე** [რეცენზია: გ. ჯიბლაძე, ილია ჭავჭავაძე, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1966]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1966, 20.XII.
- ილიას უებრო ქართული** [რეცენზია: გ. შალამბერიძე, ილია ჭავჭავაძის ენა, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1966]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1966, 21.XII.
- ერისთავის ტექსტების ახალი გამოცემის გამო** [წიგნის გამოცემის გამო: გ. ერისთავი, თხზულებანი, თბ.: ლიტერატურა და ხელოვნება, 1966]: გაზ. „ქუთაისი“, 1966, 28.XII.
- „პედაგოგიური შრომის ოსტატები“** [რეცენზია: გ. ალავერდაშვილი. პედაგოგიური შრომის ოსტატები, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1966]: გაზ. „თბილისი“, 1967, 5.I (თანაავტორი **შ. ჯიქია**); გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1967, 11.II.
- ქართული პოეტური ენის საკითხები** [რეცენზია: ივ. იმნაიშვილი, ქართული პოეტური ენის საკითხები, თბ.: ლიტერატურა და ხელოვნება, 1966]: გაზ. „ქუთაისი“, 1967, 26.I.
- ქართული ენათმეცნიერების პატრიარქი:** გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1967, 26.II; გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1967, 26.II, გვ. 4 (ა. შანიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).
- საყურადღებო ნაშრომი** [რეცენზია: ნ. ბასილაია, სასვენი ნიშნების ხმარების წესები ქართულში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1966]: გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, სოხუმი, 1967, 8.III.

შალვა ამისულაშვილის ბალადები [რეცენზია: შ. ამისულაშვილი, ბალადები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1966]: გაზ. „ქუთაისი“, 1967, 15.III.

მოსწავლეთა ლექსიკის გამდიდრების საკითხებზე [რეცენზია: ტ. სულაბერიძე, მოსწავლეთა ლექსიკაზე მუშაობა დანყებით კლასებში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1967]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1967, 4.IV.

Ценный вклад в лингвистическую литературу [Рецензия: Ю. Дешериев, Закономерности развития и взаимодействия языков в советском обществе, Москва: из-во «Наука», 1966]: газ. «Кутаисская правда», 1967, 11.IV.

მონოგრაფია სახელოვან მეცნიერზე [რეცენზია: შ. ძიძიგური, აკაკი შანიძე: თბილ. უნივერსიტეტი, 1967]: გაზ. „ქუთაისი“, 1967, 20.V.

ფუნდამენტური მონოგრაფია რუსთაველის ესთეტიკაზე [რეცენზია: გ. ჯიბლაძე, რუსთაველის ესთეტიკური სამყარო, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1966]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1967, 20.V.

ქართველურ საკუთარ სახელთა პირველი ლექსიკონი [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ქართველური საკუთარი სახელები. ანთროპონიმთა ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1967]: გაზ. „ქუთაისი“, 1967, 24.V.

უკვდავი აზრის სვეტიცხოველი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1967, 27.V, №104 (9065), გვ. 3 (აკაკი შანიძის ღვაწლის შესახებ, ოსეთის, ცხინვალის ეტიმოლოგია).

მართლმეტყველების საკითხები გ. ახვლედიანის შრომებში: გაზ. „ქუთაისი“, 1967, 9.VI, გვ. 3.

ლიტერატურული კრიტიკის კარგი შენაძენი [რეცენზია: ს. ცაიშვილი, ლიტერატურული წერილები. რუსთაველისა და სხვა ძველი ქართველი პოეტების შესახებ, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1966]: გაზ. „ქუთაისი“, 1967, 23.VI.

„ორიონი“ [რეცენზია პროფ. აკაკი შანიძისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებულზე, თბ.: თბილ. სახელმწ. უნივერსიტეტი, 1967]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1967, 8.VII.

გამოჩენილი ჟურნალისტი და პუბლიცისტი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1967, 25.VII (შ. ქურიძის დაბადების 50 წლისთავის გამო).

შენიშვნები რადიოს ენის შესახებ: გაზ. „ქუთაისი“, 1967, 26.VII.

საყურადღებო ნაშრომი [რეცენზია: შ. ძიძიგური, გიორგი ახვლედიანი: თბილისის უნივერსიტეტი, 1967]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1967, 14.IX.

Строчки, идущие от сердца [Рецензия: ტ. ჭანტურია. ქვა და ომი. ლექსები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1967]: газ. «Кутаисская правда», 1967, 30.IX.

ქართული და ქართველური ენების უბადლო მკვლევარი: გაზ. „კომუნიზმის განთიადი“, ჩოხატაური, 1967, 12.X, გვ. 3 (აკ. შანიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).

ოქტომბრის რევოლუცია და ქართული ლექსიკა: გაზ. „ქუთაისი“, 1967, 4.XI.

პროპაგანდისტის აზროვნებისა და მეტყველების კულტურა [რეცენზია: Л. Джахая, Культура мышления и речи пропагандиста, Сухуми: из-во «Алашара», 1967]: გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, სოხუმი, 1967, 14.XI.

„ქართული იდიომები“ [რეცენზია: აღ. ონიანი, ქართული იდიომები, თბ., 1966]: გაზ. „ქუთაისი“, 1967, 17.XI.

ეტიმოლოგიის მშვენიერი ნიმუშები [რეცენზია ა. შანიძის 80 წლისთავისადმი მიძღვნილ საიუბილეო კრებულზე „ორიონი“, თბ., 1967]: გაზ. „ქუთაისი“, 1967, 29.XI.

ფუნდამენტური გამოკვლევა გრიგოლ ორბელიანის შესახებ [რეცენზია: ე. მალრაძე, გრიგოლ ორბელიანი, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1967]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1967, 20.XII.

Лирические стихи Отара Челидзе: газ. «Кутаисская правда», 1968, 4.I.

პატარა გამოკვლევა დიდ მეცნიერზე [რეცენზია: ა. ურუშაძე, ს. ყაუხჩიშვილი, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1967]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1968, 17.I.

ზმნისნინი ძველ ქართულ ენაში [რეცენზია: ირ. ვეშაპიძე, ზმნისნინი ძველ ქართულ ენაში, თბ., 1967]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 20.I.

ჩვენი დღეების მომღერალი [რეცენზია: აღ. შანიძე, რაც მინატრია. ლექსები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1967]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 6.II.

Интересная монография о фонемах и морфемах [Рецензия: Г. Климов, Фонема и морфема. К проблеме лингвистических единиц, Москва: из-во «Наука», 1967]: газ. «Кутаисская правда», 1968, 6.II.

თანამედროვე ქართული ენის მეცნიერული სინტაქსი [რეცენზია: ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, სახელმძღვ. პედ. ინ-ტების სტუდენტთათვის, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1966]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1968, 14.II (თანაავტორი **ო. ქაჯაია**).

ოქტომბერი და ბეჭდვითი სიტყვა [რეცენზია: გრ. იარალოვი, ოქტომბერი და ბეჭდვითი სიტყვა, თბ.: კპ ცკ-ის გამომცემლობა, 1967]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 21.II.

რ. ბანძელაძე (ფსევდონიმი), სახალხო თეატრის სცენაზე – „გვადი ბიგვა“ [რეცენზია: სპექტაკლი ქუთაისის მოზარდ მაყურებელთა სახალხო თეატრში]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 22.II.

საკითხავი წიგნი ძველ ქართულ ენაში [რეცენზია: ივ. იმნაიშვილი, საკითხავი წიგნი ძველ ქართულ ენაში, გამოსცა გ. იმედაშვილმა, რედ. ა. შანიძე, თბ.: თბილ. უნივერსიტეტი, 1963]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1968, 28.II.

ქართველოლოგიის მნიშვნელოვანი შენაძენი [რეცენზია: კ. დონდუა, რჩეული ნაშრომები, ტ.1, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1967]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 1.III.

თანამედროვე სცენაზე (რ. ბეროდის ლირიკული დრამა „ახირებული“ ლ. მესხიშვილის თეატრის სცენაზე): გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 5.III.

კრიტიკული ლიტერატურის საყურადღებო შენაძენი [რეცენზია: კ. მეძველია, ლიტერატურული ნარკვევები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1967]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1968, 6.III.

Учебник современного русского языка [Рецензия: Айдарова В.Н., Балиашвили О.К., Брегвадзе В.Н. и др. Современный русский язык. Морфология, Тб.: из-во «Ганатლება», 1967]: газ. «Кутаисская правда», 1968, 16.III.

მწერალი ჟურნალ-გაზეთების ენის შესახებ: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1968, 23.III (მაქსიმ გორკის დაბადების 100 წლისთავის გამო).

ქუთაისში გამოცემული ნ. ბარათაშვილის ნაწარმოებები: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 23.III (ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების 150 წლისთავის გამო).

გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე:

- გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1968, 26.III (არნ. ჩიქობავას დაბადების 70 წლისთავის გამო).
- მაქსიმ გორკი და ენის საკითხები:** გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 28.III (გორკის დაბადების 100 წლისთავის გამო).
- საყურადღებო ნაშრომი ვარლამ თოფურიას შესახებ** [რეცენზია: მ. თალაკვაძე, ვ. თოფურია, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1968]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 16.V.
- პირველი სადოქტორო დისერტაცია უნივერსიტეტში** [რეცენზია: ა. შანიძე, სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა ქართულ ზმნებში, თბ., 1920]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 17.V.
- ილია ჭავჭავაძე და ნიკოლოზ ბარათაშვილი** (ცნობილი ქართველი მოღვაწე ნ. ბარათაშვილის შესახებ): გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 12.VI (ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების 150 წლისთავის გამო).
- არნოლდ ჩიქობავა და ქართული ენის მეთოდის საკითხები:** გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 14.VI (არნ. ჩიქობავას დაბადების 70 წლისთავის გამო).
- ვისი გრამატიკით სწავლობდა ნ. ბარათაშვილი გიმნაზიაში:** გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 12.VII (ნ. ბარათაშვილის ურთიერთობა ს. დოდაშვილთან).
- ენათმეცნიერების შესავლის პირველი სახელმძღვანელო** (გ. ახვლედიანის „ენათმეცნიერების შესავლის“ ხელახალი გამოცემის აუცილებლობის შესახებ): გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1968, 16.VII.
- ივანე მაჩაბლის ცხოვრების ქრონიკა** [რეცენზია: ვ. ჭელიძე, ივანე მაჩაბელი, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1968]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 18.VII.
- Труд о выдающемся ученом** [Рецензия: Т. Шарадзенидзе, Арнольд Чикобава. Тб.: из-во «Мецниереба», 1968]: газ. «Кутаисская правда», 1968, 25.VII.
- სოფლის სამდურავი პოეტის ლირიკაში:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1968, 15.VIII; გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 6.IX (ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების 150 წლისთავის გამო).
- ლინგვისტური ლიტერატურის ძვირფასი შენაძენი** [რეცენზია: არნ. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში, თბ.: განთიადი, 1968]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 28.VIII.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი და ახალგაზრდობა: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1968, 29.VIII.

აკაკი შანიძის „ქართული ენის“ განაკვეთები: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1968, 5.IX (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების 50 წლისთავის გამო).

ბარათაშვილოლოგიის საყურადღებო შენაძენი [რეცენზია: ნ. ალანია, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, ბიბლიოგრაფია, 1952-1967, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1968]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1968, 10.IX.

ალზრდის მონინავე იდეების მქადაგებელი: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1968, 15.IX (ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების 150 წლისთავის გამო).

ნ. ბარათაშვილის „მერანის“ ენობრივი სტრუქტურის საკითხისათვის: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 17.IX.

არნოლდ ჩიქობავა და სალიტერატურო ქართულის ნორმები: გაზ. „კოლხეთი“, ცხაკაია, 1968, 24.IX.

განა ეს მეცნიერული გამოკვლევაა?! [რეცენზია: ა. ცოტნიაშვილი, ქართულ-ოსური ლიტერატურული ურთიერთობის ისტორიიდან (მე-19 ს. შუა წლებიდან დღემდე), ცხინვალი: სამხრეთ ოსეთის გამომცემლობის წიგნის სექტორი, 1968]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 10.X.

ბარათაშვილოლოგიის ძვირფასი შენაძენი [რეცენზია: გ. ჯიბლაძე, ბარათაშვილის პოეტური გენია, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1968]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1968, 16.X.

მეტყველების კულტურის პრაქტიკული საკითხები [რეცენზია: გ. შალამბერიძე, უტკბესი და უმწარესი, თბ., 1968]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 21.XI.

ზომიერება დავიცვათ [საშ. სკოლების ქართული ენისა და ლიტერატურის პროგრამის პროექტის შესახებ]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1968, 8.XII.

მეტყველების კულტურის პრაქტიკული საკითხები [რეცენზია: გ. შალამბერიძე, უტკბესი და უმწარესი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1968]: გაზ. „კოლხეთი“, ცხაკაია, 1968, 17.XII.

გრამატიკოსი, მწერალი, საზოგადო მოღვაწე: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1969, 18.I (პ. კვიცარიძის დაბადების 120 და გარდაცვალების 65 წლისთავის გამო).

- ზმნისწინი ძველ ქართულ ენაში** [რეცენზია: ირ. ვეშაპიძე, ზმნისწინი ძველ ქართულ ენაში, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1967]: გაზ. „ქუთაისი“, 1968, 20.I.
- პირველი მონოგრაფია ვაჟა-ფშაველას ენის შესახებ** [რეცენზია: ივ. იმნაიშვილი, ვაჟა-ფშაველა და ძველი ქართული ენა, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1968]: გაზ. „ქუთაისი“, 1969, 29.I.
- ქართული ენის პირველი ვრცელი ორთოგრაფიული ლექსიკონი** [რეცენზია: ვ. თოფურია, ივ. გიგინეიშვილი, ქართული ენის ორთოგრაფიული ლექსიკონი, თბ., 1968]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1969, 7.III.
- „პროფესია – ლიტერატორი“**: გაზ. „ლიტერატურული საქართველო“, თბ., 1969, 18. (თანაავტორი **შ. სააკაძე**).
- ნარკვევი დიდ ენათმეცნიერზე** [რეცენზია: ა. კიზირია, მ. ქალდანი, ვარლამ თოფურია. ცხოვრება და სამეცნიერო-პედაგოგიური მოღვაწეობა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1968]: გაზ. „ქუთაისი“, 1969, 16.V.
- Ученый педагог**: газ. «Кутаисская правда», 1969, 1.VII (К 60-летию со дня рождения проф. Т. Саришвили).
- ქსნის ხეობის მეტყველების თავისებურებისათვის** [რეცენზია: ვ. სომხიშვილი, ქსნის ხეობის მეტყველება, ცხინვალი: ირისტონი, 1968]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1969, 1.VII.
- ენის ფორმათა უნიფიკაციისათვის** [რეცენზია: თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, თბ., 1969]: გაზ. „ქუთაისი“, 1970, 24.VII.
- თედო რაზიკაშვილისა და ბაჩანას თხზულებათა ლექსიკა** [რეცენზია: ივ. ქეშიკაშვილი, თედო რაზიკაშვილისა და ბაჩანას თხზულებათა ლექსიკა, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1969]: გაზ. „ქუთაისი“, 1969, 8.VIII.
- ვაჟას წიგნები** [რეგოლუციამდელ საქართველოში]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., საქ. ბეჭდვ. სიტყვის სახ-ფო კომიტეტი, თბ., 1969, 27.VIII.
- გამოჩენილი მეცნიერისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული** [რეცენზია: თბილისის უნივერსიტეტი – გიორგი ახვლედიანს, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1969]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1969, 12.IX.
- საყურადღებო მონოგრაფია** [რეცენზია: ალ. ჩავლეიშვილი, აკაკი წე-

რეთლის მხატვრული ოსტატობის საკითხები, ბათუმი: საბჭოთა აჭარა, 1969]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1969, 30.IX.

ლინგვისტური ლიტერატურის საყურადღებო შენაძენი [რეცენზია: ა. კიზირია, რთული წინადადების შედგენილობა ძველ ქართულში, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1969]: გაზ. „ქუთაისი“, 1969, 1.X.

მოსწავლეთა მეტყველების განვითარებისათვის [რეცენზია: ლ. ჭეიშვილი, მოსწავლეთა მეტყველების განვითარება ქართული ენის გაკვეთილებზე V კლასში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1969]: გაზ. „ქუთაისი“, 1969, 20.XI.

მამულიშვილთა დიდი ამაგი [რეცენზია: რ. სურმანიძე, დაუვინყარი სახეები, ბათუმი: საბჭოთა აჭარა, 1969]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1970, 11.II.

გამოკვლევა ფრანგი ქართველოლოგის შესახებ [რეცენზია: ს. თურნავა, რენე ლაფონი და საქართველო, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1969]: გაზ. „ქუთაისი“, 1970, 17.II.

მოსწავლეთა მეტყველების განვითარების შესახებ [რეცენზია: ლ. ჭეიშვილი, მოსწავლეთა მეტყველების განვითარება ქართული ენის გაკვეთილებზე V კლასში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1969]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1970, 26.II.

სისხლის წიმეების დროს... [იგონებს სტალინგრადის ეპოპეის მონაწილეს]: გაზ. „ქუთაისი“, 1970, 13.V, გვ. 2 (ფაშისტურ გერმანიაზე გამარჯვების 25 წლისთავის გამო).

ლინგვისტიკური ლიტერატურის ძვირფასი შენაძენი [წიგნის გამოცემის გამო: გ. კლიმოვი, ფონემა და მორფემა, მოსკოვი]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1970, 20.V.

სიტყვის შესანიშნავი ოსტატი: გაზ. „ქუთაისი“, 1970, 30.V (გ. ლეონიძის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

წიგნი რიხარდ მეკელაინზე [რეცენზია: ს. ჭიჭინაძე, უცხოელი მეგობარი რ. მეკელაინი, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1970]: გაზ. „სამშობლო“, თბ., 1970, 26.VI.

საყურადღებო ნარკვევების კრებული [რეცენზია: ვლ. თორდუა, მთავარი გმირი, ნარკვევები, თბ.: საქ. კპ ცკ-ტის გამომცემლობა]: გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 8.VII.

Монография о развитии языков [Рецензия: Демериев Ю. Д., Протченко И. Ф., Развитие языков народов СССР в советскую

эпоху, Москва: из-во «Просвещение», 1970]: газ. «Кутаисская правда», 1970, 14.VII.

„ქართული ენის თავგადასავალი“ [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ქართული ენის თავგადასავალი, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1969]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1970, 22.VII.

ნაიკითხეთ – საინტერესოა [რეცენზია: ს. ჭიჭინაძე, უცხოელი მეგობარი რ. მეკელაინი, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1970]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., საქართველოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო კომიტეტი, 1970, 22.VII.

ენის ფორმათა უნიფიკაციისათვის [რეცენზია: თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენის ნორმები, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1970]: გაზ. „ქუთაისი“, 1970, 24.VII.

Книга, читаемая с волнением [Рецензия: ა. მამისთვალაოვი, ხლართები. რომანი. ცხინვალი: გამომც. „ირისტონი“, 1970]: газ. «Кутаисская правда», 1970, 1.VIII.

საყურადღებო გამოკვლევა [რეცენზია: ი. მეგრელიძე, რუსთველოლოგები (ქართველები და უცხოელები), თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1970]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1970, 20.VIII.

ოსი ენათმეცნიერის საყურადღებო ნაშრომი [წიგნის გამოცემის გამო: Исаев М. И., 130 равноправных (О языках народов СССР), Москва: из-во «Наука», 1970]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1970, 21.VIII; გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1970, 23.IX.

ქართული ენის სახელმძღვანელო [რეცენზია: ლ. კვაჭაძე, ქართული ენა, თბ., 1969]: გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, სოხუმი, 1970, 11.IX.

შოფერი თუ მძღოლი? [ქართული სალიტერატურო ენის უნიფიკაციისათვის]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1970, 30.IX.

ქართული გრამატიკის სახელმძღვანელო [წიგნის გამოცემის გამო: გაიოზ რექტორი, ქართული ღრამმატიკა, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო ელენე ნიკოლაიშვილმა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1970]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1970, 24.X; **გრამატიკის სახელმძღვანელო**: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., საქართველოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო კომიტეტი, 1970, 11.XI.

რომანი ქართველ ებრაელებზე [რეცენზია: ა. მამისთვალავი, ხლართები, ცხინვალი: ირისტონი, 1970]: გაზ. „ქუთაისი“, 1970, 5.XI.

ასე უმღერა პოზნანში მცხოვრებ ქართველ ქალიშვილს [ზურაბ კუხიანძის ერთი ლექსი – „მანანას“]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1970, 25.XI.

ქართული გვარების ისტორიის საკითხისათვის: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1970, 3.XII.

საინტერესო კრებული [რეცენზია: ვაჟას კრებული, შრომები, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1970]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, საქართველოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო კომიტეტი, თბ., 1970, 9.XII.

ქართული ენის ტრფიალი: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1970, 10.XII (მოგონება ენათმეცნიერ ქეთევან ძონენიძეზე).

ეზოპი და არა ეზოპე: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1970, 19.XII (ქართული ენის სინმინდისათვის).

კრიტიკული ლიტერატურის მშვენიერი შენაძენი [რეცენზია: გ. ბაიადე, მწერალი და თანამედროვეობა, თბ.: საბჭოთა მწერალი, 1970]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 5.I.

დიდი ქართველი ენათმეცნიერი: ვარლამ თოფურიას დაბადების 70 წლისთავის გამო: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 8.I.

ქართული ნიგნის ამაგდარი [ალ. წულუკიძის სახ. ქუთაისის სახელმწ. პედ. ინსტიტუტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის ბიბლიოგრაფ თამარ ახვლედიანის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 19.I; **ახალგაზრდული გატაცებით:** გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ.: საქ. ბეჭდვ. სიტყვის სახ-ფო კომიტეტი, 1971, 27.I.

მრავალი ასეთი წელი... [რეცენზია: კ. ლორთქიფანიძე, ერთი კარგი წელიწადი, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1969]: გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 23.I.

ქუთაისში გამოცემული ერთი უნიკალური ნიგნი [პ. ჭარაია, „დედაენის“ ზოგიერთ სიტყვათა განმარტება, დაცული ქუთაისის საჯარო ბიბლიოთეკაში, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1970]: გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 13.II.

საბჭოური ტოპონიმები ქართულ ლექსიკაში: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 26.II.

ახალგაზრდა მკვლევრის ნიგნი [რეცენზია: რ. მიშველაძე, კრიტიკა, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1970]: გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 11.III.

გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი: გაზ. „კომუნიზმის სხივი“, ცაგერი, 1971, 14.IV (გ. ახვლედიანის დაბადების 90 წლისთავის გამო).

გალაკტიონი და ქართული ლექსიკის საკითხები: გაზ. „ლიტერატურული ქუთაისი“, ქუთაისი, 1971, 14.V.

სოფელთა მეტყველების ზოგიერთი საკითხი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 20.V.

ქუთაისში გამოცემული კიდევ ერთი წიგნი [რეცენზია: გ. წერეთელი, ქართული სამეცნიერო და საფილოსოფოსო ტერმინოლოგია იოანე პეტრიწის თარგმანის მიხედვით, თბ., 1970]: გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 26.V.

ნაშრომი ეთნოგრაფიისა და კულტურის საკითხებზე [რეცენზია: ჯ. ნოღაიდელი, ნარკვევები და ჩანაწერები, ბათუმი: გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, 1970]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1971, 27.V.

დამხმარე სახელმძღვანელო სტუდენტისათვის [რეცენზია: ივ. იმნაიშვილი, ქართული ენის ისტორიული ქრესტომათია, ტ. 1, ნაწ. 1, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1970]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 13.VI.

მშობლიური სოფლის სიყვარულით: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1971, 22.VI (საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისა და საქართველოს კპ შექმნის 50 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესია სოფელ ბანდაში, გეგეჭკორის რაიონი).

Словарь паронимов [Рецензия: Колесников Н., Словарь паронимов русского языка, Тб.: из-во Тбил. ун-та, 1971]: газ. «Кутаисская правда», 1971, 22.VI; **Словарь Тбилисского лингвиста:** газ. «Вечерний Тбилиси», 1971, 16.VI.

თანამედროვე ბურჟუაზიული იდეოლოგიის კრიტიკისათვის [რეცენზია: ს. არველაძე, იდეალი და შემოქმედების თავისუფლება, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1971]: გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 23.VI.

„ქართველ კლასიკოსთა ენობრივი მემკვიდრეობა“ [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ქართველ კლასიკოსთა ენობრივი მემკვიდრეობა, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1971]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 7.VII; გაზ. „თბილისი“, 1971, 30.VIII.

ნარკვევი ოსეთის ტოპონიმიკიდან [რეცენზია: ვ. ითონიშვილი, ხევის ტოპონიმიკა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1971]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 5.VIII.

საშვილიშვილო საქმე [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ტოპონიმიკური ძიებანი, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1971: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1971, 17.VIII.

დავით გენაძე – ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი [განხილულია დ გენაძის სადოქტორო ნაშრომი „სულხან-საბა ორბელიანის ენა“]: გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 3.VIII; газ. «Кутаисская правда», 1971, 2.IX.

გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 22.IX (შ. ძიძიგურის დაბადების 60 წლისთავის გამო).

ქართული ენის მკვლევარი: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1971, 23.IX (შ. ძიძიგურის დაბადების 60 წლისთავის გამო).

თითო ლექსის ქებათა ქება: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 12.X (თანამედროვე ოსური საბჭოთა პოეზიის შესახებ).

შენ იქნები მაშინ ჩემი მთანმინდა [რეცენზია: დ. ახოზაძე, გადასასვლელი, ლექსები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1971]: გაზ. „ლიტერატურული ქუთაისი“, ქუთაისი, 1971, 12.X.

მასწავლებელთათვის საჭირო წიგნი [რეცენზია: ვ. რამიშვილი, მეტყველების კულტურის საკითხები საშუალო სკოლაში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1971]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1971, 22.X.

საყურადღებო მონოგრაფიული გამოკვლევა [რეცენზია: რ. გაბეჩაია, ქართული სიტყვანარმოება და მისი სწავლება სკოლაში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1971]: გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 3.XI.

ენათმეცნიერული ცოდნა – ახალგაზრდობას [რეცენზია: ზ. ჭუმბურიძე, რა გქვია შენ? თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1971]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 11.XI.

ახალი ყოფა, ახალი მეტყველება: გაზ. „სოფლის მეურნეობა“, თბ., 1971, 1.XII (სოფლის მეურნეობის ტერმინოლოგიის დახვეწის შესახებ).

სიმართლის ნერგი იხარებს [რეცენზია: ა. შანიძე, ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში და მისი ტოპონიმიკა, თბ., 1960]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1971, 15.XII, გვ. 4.

მართალი ნოველები [რეცენზია: ვლ. თორდუა, აღსარება, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1971]: გაზ. „ქუთაისი“, 1971, 28.XII;

Интересная книга: газ. «Кутаисская правда», 1972, 1 июля.

- ნართოლოგიის მნიშვნელოვანი შენაძენი** [რეცენზია: Дзидзигური Ш.В., Грузинские варианты нартского эпоса. Исследование, Тб.: из-во «Мерани», 1971]: გაზ. „თბილისი“, 1972, 7.I.
- წიგნის სამყაროში** [რეცენზია: ა. შანიძე, ქართველთა მონასტერი ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი. ტიპიკონის ქართული რედაქცია, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1971]: გაზ. „კომუნისტი“, თბ., 1972, 9.I.
- „ვეფხისტყაოსნის“ პირველი ნაბეჭდი გამოცემის 260 წლისთავისათვის:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1972, 26.I.
- ახალგაზრდა ენათმეცნიერის საყურადღებო გამოკვლევა** [რეცენზია: ე. ბაბუნაშვილი, ანტონ პირველი და ქართული გრამატიკის საკითხები, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1970]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1972, 2.II.
- მეგობრობის ნაყოფი:** გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1972, 5.II (თბილისის B I (138) უნივერსიტეტის შრომები, სერია – ჰუმანიტარული მეცნიერებანი, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1971).
- გამოჩენილი ქართველოლოგი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1972, 16.II; გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1972, 16.III (ავსტრიელი ენათმეცნიერის, ჰ. შუხარდტის, დაბადების 130 წლისთავის გამო).
- სინტაქსის ახალი სახელმძღვანელო** [რეცენზია: ა. დავითიანი, ქართული ენის სინტაქსი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1973]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1974, №6, გვ. 5.
- ერთობლივი სამეცნიერო კრებული** [რეცენზია: თბილისის უნივერსიტეტის შრომები, სერია – ჰუმანიტარული მეცნიერებანი, (2) 140 თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1971]: გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 3.III.
- ერთი სიტყვის კვალდაკვალ** [სიტყვა „ხალტურის“ შესახებ]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბილისი, 1972, 7.III.
- Вклад в советскую этнографию** [Рецензия: Чибиров Л., Осетинское народное жилище, Цхинвали: из-во «Ирыстон», 1971]: газ. «Кутаисская правда», 1972, 10.III.
- ქართული ლექსიკოგრაფიის უძვირფასესი შენაძენი** [რეცენზია: ნ. ჩუბინაშვილი, რუსულ-ქართული ლექსიკონი, გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, თბ., 1972]; გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1972, 14.III; 1973]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 11.I.

ვაგონი თუ რონოდა? [ქართული სალიტერატურო ენის ფორმათა უნიფიკაციისათვის]: გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 11.IV.

ლიტერატურული კრიტიკის ერთგული მუშაკი: გაზ. „განთიადი“, ვანი, 1972, 6.V (ს. არველაძის დაბადებიდან 50 წლისთავის გამო) (თანაავტორი **პ. ხმაღაძე**).

ქართულ კილო-თქმათა ლექსიკონი [რეცენზია: ალ. ღლონტი, ქართულ კილო-თქმათა ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1974]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1974, №10, გვ. 5.

პროსპექტი თუ გამზირი? [ქართული სალიტერატურო ენის ფორმათა უნიფიკაციისათვის]: გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 13.V.

ნიგნი რაჭაზე [რეცენზია: რ. და შ. ჭელიძეები, რაჭა, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1971]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1972, 16.V.

როგორ ვასწავლოთ სიტყვები: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1972, 30.V [რეცენზია: მ. ჩინჩალაძე, მონაფეთა ლექსიკური მარაგის გამდიდრება ახსნითი კითხვის გაკვეთილებზე, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1971].

გამოკვლევა მამულუკის ავტორზე [რეცენზია: ბ. თათარიშვილი, მამულუკის ისტორია, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1972]: გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 15.VI.

„დედაენის“ სახელმძღვანელო ლინგვისტიკურ მიკროსკოპში: გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 30.VI (სახელმძღვანელოში დაშვებული შეცდომების გამო).

ფარაჯიანი ქალი: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1972, 6.VII (დიდი სამამულო ომის მონაწილე შ. ლორიას შესახებ).

დიაბეტის ქართული სახელწოდების შესახებ [ერთი სამედიცინო ტერმინი]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1972, 29.VII.

მხატვრული ნაწარმოების მონოგრაფიული შესწავლის პირველი ცდა [რეცენზია: ვაჟა-ფშაველას „ბახტრიონი“, ტექსტები და კომენტარები შეადგინეს ა. ხინთიბიძემ, ს. ხუციშვილმა, ივ. გიგინეიშვილმა და სხვ., თბ.: გამომც. „განათლება“, 1972]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1972, 8.VIII.

შენიშვნები „საყმანვილო კალენდრის“ გამო [რეცენზია: მ. მაჭავარიანი, მთიები: საქ. კპ ცკ-ის გამომცემლობა, 1971]: გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 8.VIII.

- დასავლური დიალექტების შესწავლის ისტორიისათვის** [რეცენზია: არ. მარტიროსოვი, ქართული დიალექტოლოგიის ისტორიისათვის, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1972]: გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 24.VIII.
- საბჭოური ტოპონიმები ქართულში:** გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1972, 5.IX.
- მეცნიერის სახელობისა** [ბანძის საშ. სკოლისათვის ს. დანელიას სახელობის მიკუთვნების შესახებ]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1972, 9.IX (თანაავტორი **ბ. კარტოზია**).
- ქართულ-ოსური ენობრივი ურთიერთობის საკითხისათვის:** გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 14.IX.
- პირველი მონოგრაფია** [რეცენზია: დ. ჩხუბიანიშვილი, ინფინიტივის საკითხისათვის ძველ ქართულში, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1972]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1972, 19.IX.
- ენის საკითხი პოეტის შემოქმედებაში:** გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 12.X (გ. ტაბიძის პოეზიის ენის შესახებ).
- „საქართველო ხალხურ პოეზიაში“** [გ. სამხარაძე, საქართველო ხალხურ პოეზიაში, თბ.: საქ. სსრ საზ-ება „ცოდნა“, 1972]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1972, 2.XI.
- თანამედროვეობის აქტუალური პრობლემა** [ვ. დელმარის დრამა „დაუთმე ადგილი ხვალისდელ დღეს“ ქუთაისის სახელმწიფო თეატრის სცენაზე]: გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 2.XI.
- რ. ბანძელი** (ფსევდონიმი), **შეხვედრა აკადემიკოს ა. ბარამიძესთან** [ალ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში]: გაზ. „ქუთაისი“, 1972, 29.XI; **რ. ბანძელაძე** (ფსევდონიმი): გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1972, 27.XII.
- შპარგალკა – ცოდნის მტერი** [აბიტურიენტების ჩანაწერების ანალიზის მიხედვით]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1972, 8.XII.
- Посвящается актуальным вопросам методики преподавания русского языка** [Рецензия: Мачарашвили К., Основы методики преподавания русского языка в грузинской восьмилетней школе, Тб.: из-во «Ганатлеба», 1972]: газ. «Кутаисская правда», 1974, 17.XII.
- ენათმეცნიერების შესავლის საკითხები** [რეცენზია: ენათმეცნიერების შესავლის საკითხები, აკად. გ. ახვლედიანის რედ., თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1972]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1972, 19.XII.
- საცნობარო ნაშრომი ძველ ქართულ ენაში** [რეცენზია: ზ. სარჯველა-

ძე, ხანმეტ და ჰაემეტ ტექსტებში დადასტურებული ზმნის პირი-
ან ფორმათა საძიებელი, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1971]: გაზ.
„ნიგნის სამყარო“, თბ., 1972, №5, გვ. 4.

ვაჟკაცური ხმის პოეტი [რეცენზია: ხ. ბერულავა, რჩეული. ლექსები
და პოემები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1971]: გაზ. „ნიგნის სამყა-
რო“, თბ., 1972, №11, გვ. 3.

**თანასახელმძღვანელო სტუდენტთათვის აკადემიკოს გ. ახვლედიანის რე-
დაქციით** [რეცენზია: ენათმეცნიერების შესავლის საკითხები, აკად.
გ. ახვლედიანის რედაქციით, თბ., 1972]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 3.I.

უმღეროდა ჩვენს სოფელს: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1973, 5.I
(გ. ტაბიძის ლექსები სოფ. ჭყვიშს).

ერთი მეთოდოლოგიური ნაშრომის გამო [რეცენზია: მ. რეხვიაშვილი, ზედ-
სართავი სახელის სწავლების საკითხები. მასწავლებელთა დასახ-
მარებლად, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1972]: გაზ. „სახალხო გა-
ნათლება“, თბ., 1973, 17.I.

სიონიზმი და საბჭოთა სინამდვილე [რეცენზია: ა. ციციშვილი, სიო-
ნიზმი და საბჭოთა სინამდვილე, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქარ-
თველო“, 1972]: გაზ. „კომუნისტი“, თბ., 1973, 30.I (თანაავტორი
ვლ. გულუა).

ლიტერატურისმცოდნეობის ნარკვევების ახალი კრებული [რეცენ-
ზია: ალ. ჩავლეიშვილი, ლიტერატურისმცოდნეობის ნარკვევები,
ბათუმი: საბჭოთა აჭარა, 1972]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 31.I.

სწორ აღზრდაში დაეხმარება [რეცენზია: გ. ალავერდაშვილი, ექ-
ვსწლიანები სკოლაში. შთაბეჭდილებები მოსამზადებელი კლასის
გაკვეთილებიდან, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1972]: გაზ. „სოფ-
ლის ცხოვრება“, თბ., 1973, 13.II; „ექვსწლიანები სკოლაში“: გაზ.
„ნინსვლა“, სამტრედია, 1973, 13.III; **ნიჭიერი ჟურნალისტის ნაშ-
რომი:** გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 31.III.

სსრ კავშირის გეოგრაფიულ სახელწოდებათა ლექსიკონი [რეცენზია:
სსრ კავშირის გეოგრაფიულ სახელწოდებათა ლექსიკონი, თბ.:
გამომც. „განათლება“, 1972]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი,
1973, 16.II.

ენათმეცნიერების ძვირფასი შენაძენი [რეცენზია: თ. შარაძენიძე, თა-
ნამედროვე ენათმეცნიერების თეორიული საკითხები, თბ.: გა-
მომც. „მეცნიერება“, 1972]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 2.III.

რ. ბანძელი (ფსევდონიმი), **არავინ და არაფერი არ არის დავიწყებული** [ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტის კოლექტივის შეხვედრა დიდი სამამულო ომის მონაწილეებთან]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 7.III.

შესანიშნავი გამოკვლევა ვაჟა-ფშაველას „ბახტრიონის“ შესახებ [რეცენზია: ვაჟა-ფშაველა, ბახტრიონი, ტექსტები და კომენტარები შეადგინეს ა. ხინთიბიძემ, ს. ხუციშვილმა, ივ. გიგინეიშვილმა და სხვ. თბ.: გამომც. „განათლება“, 1972]: გაზ. „კომუნიზმის გზა“, დუშეთი, 1973, 13.III.

საყურადღებო ნაშრომი [რეცენზია: მ. ციკოლია, სიტყვათა რიგი როგორც სინტაქსისა და სტილისტიკის საგანი, სოხუმი: გამომც. „ალაშარა“, 1972]: გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, სოხუმი, 1973, 20.III; **გამოგადგებათ სტუდენტებს, მოსწავლეებს**: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1973, №10, გვ.4.

რ. ბანძელი (ფსევდონიმი), **ივ. ჯავახიშვილის სახელობის საქართველოს ისტორიის კაბინეტი** (ქუთაისის პედაგოგიურ ინსტიტუტში): გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 21.III.

რ. ბანძელი (ფსევდონიმი), **საინტერესო და სასარგებლო საქმე** [ალ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის საქართველოს ისტორიის კაბინეტის მუშაობის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 2.V; გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1973, 11.V.

სიმონ ჩიქოვანი ქუთაისში: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 6.VI (სიმონ ჩიქოვანის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

ოს მკვლევართა შრომები ერთ სამეცნიერო კრებულში [განხილვა: ლ. ჩიბიროვი, ზომორფიზმის ზოგიერთი გადმონაშთის შესახებ ოსეთში; ზ. გაგლოვა, ნათესაობის სისტემის შესახებ ოსეთში: კრებ. „მასალები საქართველოს ეთნოგრაფიისათვის“, 1972, ტ. XVI-XVIII]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1973, 13.VI.

ქართული სიტყვის დიდოსტატი: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 13.VI, გვ. 3 (ა. მირცხულავას დაბადების 70 წლისთავის გამო).

Поэт Великого Октября, поэт-новатор, основоположник социалистического реализма [Статьи и материалы: Маяковский в Кутаисской гимназии; О. Борт. Солнечный родник дружбы; А. Артемьева – Тимофеева «Как живой с живыми говоря»... и. др.]: газ. «Кутаисская правда», 1973, 14.VII (К 80-летию со дня рождения В. Маяковского) (соавтор **Г. Нанава**).

- გამოჩენილი მეცნიერი:** გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1973, 21.VI (გიორგი ჯიბლაძის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- მეცნიერი, აღმზრდელი:** გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1973, 21.VI (გიორგი ჯიბლაძის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- სასიქადულო მამულიშვილი:** გაზ. „კომუნიზმის დროშა“ (ამბროლაური), 1973, 26.VI (გიორგი ჯიბლაძის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- პოეტის ენის შესახებ:** გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 4.VII (ვლ. მაიაკოვსკის დაბადების 80 წლისთავის გამო).
- წრფელი ხმის პოეტი** [რეცენზია: ტ. ჭანტურია, ორნი. ლექსები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1972]: გაზ. „ახალი კოლხეთი“, ფოთი, 1973, 5.VII.
- Выдающийся грузинский ученый:** газ. «Кутаисская правда», 1973, 12.VII (К 60-летию со дня рождения акад. АН ГССР Г. Джигладзе).
- პოეტი ქუთაისის გიმნაზიაში:** გაზ. „ნითელი დროშა“, მაიაკოვსკი, 1973, 14.VII (ვლადიმერ მაიაკოვსკის დაბადების 80 წლისთავის გამო).
- ოს ენათმეცნიერთა შესანიშნავი ნაშრომი** [რეცენზია: Исаев М. И., Базиев А. Т., Язык и нация: Москва: из-во «Наука», 1973]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1973, 20.VII.
- თანამედროვეობის უღერადობით** [ვ. მაიაკოვსკის პიესა „აბანოს“ დადგმა რუსთავის სახელმწიფო დრამატულ თეატრში]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 1.VIII.
- მამა-შვილი ფრონტის წინა ხაზზე** [დიდი სამამულო ომის მონაწილეების მ. და ა. ლომიძეების შესახებ]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1973, 7.VIII.
- ხუთგზის ორდენოსანი** [დიდი სამამულო ომის მონაწილე აკ. რუხაძე]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 10.VIII.
- სვანური ანდაზები** [რეცენზია: ა. დავითიანი, სვანური ანდაზები, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1973]: გაზ. „ახალი სვანეთი“, მესტია, 1973, 16.VIII.
- „სიტყვა თანამედროვეებზე“** [რეცენზია: ვ. ბაიძე, სიტყვა თანამედროვეებზე, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1973]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბილისი, 1973, 24.VIII.
- „უცხო სიტყვათა ლექსიკონი“** [რეცენზია: მ. ჭაბაშვილი, უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1973]: გაზ. „თბილისი“, 1973, 5.IX.

ბრესტის გმირული დაცვის მონაწილე [დიდი სამამულო ომის მონაწილის მ. მუმლაძის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 6.IX.

გალაკტიონის ენის ერთი თავისებურების შესახებ: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 19.IX (გალაკტიონ ტაბიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).

პოეტის გულწრფელი ღალადი [რეცენზია: დ. ახოზაძე, სუროსფერი ნატერფალი, ლექსების კრებული, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1973]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 4.X; **გულწრფელი სტრიქონები:** გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1974, №14, გვ. 4; **ერთი კარგი ლექსთა კრებული:** გაზ. „წინსვლა“, სამტრედიი, 1973, 2.X.

„შენ ჯვარს იწერდი იმ ღამეს, მერი!“: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 10.X (გალაკტიონ ტაბიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).

რ. ბანძელაძე (ფსევდონიმი), **რესპუბლიკური სამეცნიერო-მეთოდური კონფერენცია** [საქართველოს სსრ პედაგოგიური ფაკულტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა მე-7 რესპუბლიკური სამეცნიერო-მეთოდური კონფერენციის მუშაობის მიმოხილვა]: გაზ. ქუთაისი“, 1973, 30.X.

გალაკტიონ ტაბიძე ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში: გაზ. „განთიადი“, ვანი, 1973, 9.VIII; საქ. სსრ მწერალთა კავშირის ქუთაისის განყ-ის ერთდროული ლიტერატურული გაზეთი „გალაკტიონი“, 1973, 3.XI, გვ. 3 (გალაკტიონ ტაბიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).

წრფელი, ინტიმური ხმის პოეტი [რეცენზია: ტ. ჭანტურია, გადაწყვეტილი სერპანტინი. ლექსები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1973]: გაზ. „ახალი კოლხეთი“, ფოთი, 1973, 16.X.

გ. ჯიბლაძის ცხოვრების რამდენიმე ფურცელი: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1973, 19.X (გიორგი ჯიბლაძის დაბადების 60 წლისთავის გამო).

გალაკტიონი სკოლაში: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1973, 26.X (გალაკტიონ ტაბიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).

ქართული ენის თვითმასწავლებელი [რეცენზია: Г.И. Цибахашвили, Элементарный курс грузинского языка (Самоучитель), с предисловием Ш. В. Дзидзигური, Тб.: Из-во ТГУ, 1973]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 15.XI (თანაავტორი **გ. ნანავა**); **Долгожданный учебник:** газ. «Молодежь Грузии», Тб., 1974, 3.I (Соавтор **Г. Нанавა**).

მსჯელობის სიცხადე და გარკვეულობა [რეცენზია: თამაზ ბიბილური, ჩქარა. ნარკვევი, თბ.: საქართველოს კპ ცკ-ის გამომცემლობა, 1973]: გაზ. „თბილისი“, 1973, №297, 21.XII, გვ. 3.

მშობლიური ენის სინმინდისათვის: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 28.XII.

ქართული ენის რიცხვითი სახელი: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1973, 28.III, გვ. 6.

კიდევ ერთი ახალი [რეცენზია: ხ. ბერულავა, სასწაული, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1973]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1973, №15, გვ. 3.

ვაჟკაცური შემართების მეზრძოლი: გაზ. „კომუნიზმის გზით“ (წულუკიძე), 1973, 28.VIII (დიდ სამამულო ომის მონაწილე აკ. რუხაძის შესახებ).

გალაკტიონი უგალობს სოფელს: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 30.VIII (გალაკტიონ ტაბიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).

საჭირო ნაშრომი [რეცენზია: მ. გაბედავა, ზეპირი მეტყველების განვითარების საკითხები დაწყებით კლასებში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1973]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1973, №17, გვ. 3.

ომგადახდილი პოეტის ახალი წიგნი [რეცენზია: თ. ჯანგულაშვილი, ალუბლის ტოტის ლეგენდა. ლექსები, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1973]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1973, 4.IX.

ქართული ლინგვო-მეთოდოკური ლიტერატურის შენაძენი [რეცენზია: უ. ყორღანაშვილი, ქართული ლინგვო-მეთოდოკური ლიტერატურა: თბ.: გამომც. „განათლება“, 1973]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბილისი, 1973, 14.IX.

გალაკტიონ ტაბიძე და ახალგაზრდობა: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1973, 18.IX; გაზ. „ახალი კოლხეთი“, ფოთი, 1973, 2.X (გალაკტიონ ტაბიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).

„მშობლიური ჩემო მინავ...“: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 6.XI (გალაკტიონ ტაბიძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).

ქართული ენის ახალი სახელმძღვანელო [რეცენზია: შ. კეკელია, ა. დავითიანი, ქართული ენის სახელმძღვანელო სტუდენტებისათვის, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1973]: გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 18.XII; გაზ. „საბჭოთა პედაგოგი“, თბ. (ა. ს. პუშკინის სახ. თბილისის პედ. ინსტიტუტი), 1974, 12.IX.

- მშობლიური ენის სინმინდისათვის:** გაზ. „ქუთაისი“, 1973, 28.XII.
- მრავალმხრივი შემოქმედი:** გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1973, 30.XII (ა. გელოვანის დაბადების 50 წლისთავის გამო).
- უნიკალური ნაშრომი** (მიმოხილვა: რ. მეკელაინი, გერმანული ენის სახელმძღვანელო ქრესტომათიითა და ლექსიკონით ქართველთათვის, ბერლინი, 1922]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1973, №21, გვ. 4.
- იაკობ გოგებაშვილი და ახალი ქართული ენა** [რეცენზია: ი. მეგრელიძე, იაკობ გოგებაშვილი და ქართული ენა. სახელმძღვანელოები. გრამატიკის საკითხები, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1973: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1973, №23, გვ. 2.
- ისტორიაში მხოლოდ ზეპირი გამოცდა** [უმაღლეს სასწავლებლებში]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1974, 4.I.
- პროფესორ ვასილ აბაევის ახალი ნაშრომი ქართულ-ოსურ ენობრივ ურთიერთობაზე** [რეცენზია: ვ. აბაევი, ოსურ-ქართული ზოგიერთი სემანტიკური პარალელები, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1973]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1974, 23.I.
- ფუძეკუმშვად სახელთა სწავლებისათვის საშუალო სკოლებში:** გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1974, 15.II.
- შოთა ნიჟარაძე ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორია** [შ. ნიჟარაძის სადოქტორო დისერტაციის შესახებ: „ქართული ენის აჭარული დიალექტი“]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1974, 2.III, გვ. 4.
- დროული და მისასაღმებელი** [გამოხმაურება გაზეთ „ახალგაზრდა კომუნისტი“ მოთავსებულ წერილებზე: „როცა წიგნს არ კითხულობენ“ და „სიტყვა ეძლევათ პედაგოგებს...“]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1974, 5.III.
- სიტყვა „მშვიდობა“ ქართულში** [ეტიმოლოგიიდან]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 7.III.
- ნაომარი პოეტის მართალი სტრიქონები** [რეცენზია: თ. ჯანგულაშვილი, სიმღერა და მახვილი. ლექსები, თბ.: „საბჭოთა საქართველო“, 1972]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1973, 8.III.
- შევჩენკო და ქართული კულტურა:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1974, 8.III (ტ. შევჩენკოს დაბადების 160 წლისთავის გამო); **Шевченко и грузинская культура:** газ. «Кутаисская правда», 1974, 12.III.

- რევაზ ჯაფარიძის ახალი რომანი** [რეცენზია: რ. ჯაფარიძე, მძიმე ჯვარი. რომანი, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1973]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 20.III.
- ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა** [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1974]: გაზ. „გამარჯვება“, გორი, 1974, 23.III; გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1974, 30.IV.
- ნრველი ხმის პოეტი** [რეცენზია: ა. გურჯიძე, ფესვები, ლექსები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1973]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1974, 4.IV.
- მშვენიერი ნობათი** [რეცენზია: ხ. ბურულავა, მშობლიური სახელები, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1974]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 5.IV.
- საყურადღებო ნაშრომი სასვენი ნიშნების შესახებ** [რეცენზია: ნ. ბასილაია, პუნქტუაცია, მასწავლებელთა დამხმარე სახელმძღვანელო, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1973]: გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, სოხუმი, 1974, 6.IV.
- გულით ნათქვამი სიმღერა** [რეცენზია: ალ. ბეგაშვილი, სახსოვარი. ლექსები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1974]: გაზ. „კოლმეურნე“, სიღნაღი, 1974, 5.V.
- ქართული ენათმეცნიერების შენაძენი** [რეცენზია: ლ. გურგენიძე, აღმოსავლური წარმოშობის ელემენტები აჭარულსა და გურულში, თბ., 1973]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1974, 24.V.
- ვალერიან გუნია და ქუთაისი** [მსახიობის შემოქმედებითი ბიოგრაფიიდან]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 25.V.
- პუშკინი და რუსული ენის საკითხები**: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1974, 1.VI (აღექსანდრე პუშკინის დაბადების 175 წლისთავის გამო).
- მოგონებანი ომის დღეებზე** [რეცენზია: არ. მამისაშვილი, ტყვეები აღმოსავლეთისაკენ მიდიან, ცხინვალი: გამომც. „ირისთონი“, 1974]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 2.VII.
- წრთობის ძალა** (სამამულო ომის მონაწილის, ინჟინერ აკაკი რუხაძის, შესახებ): გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1974, 13.VII, გვ. 3.
- მეთოდური ლიტერატურის კარგი შენაძენი** [რეცენზია: ვლ. მახარაძე, ლიტერატურის თეორია საშუალო სკოლაში, თბ.: გამომც. „გა-

- ნათლება“, 1973]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 16.VII (თანაავტორი **ბ. ნადირაძე**).
- მონოგრაფია ქართლური დიალექტის შესახებ** [რეცენზია: გრ. იმნაიშვილი, ქართლური დიალექტი, ტ. 1, თბ., 1974]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1974, 26.VII; **ქართლური დიალექტი**: გაზ. „თბილისი“, 1974, 5.VIII, გვ. 3.
- ლამაზი სიცოცხლის საგალობელი** [რეცენზია: ხ. ბერულავა, თორმეტი პოემა, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1974]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 1.VIII.
- გამოჩენილი ქართველოლოგის საყურადღებო მონოგრაფია** [რეცენზია: Климов Г.А., Очерк общей теории эргативности, Москва: изво «Наука», 1973]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 28.VIII; **Ценная монография известного картвелолога**: газ. «Кутаисская правда», 1975, 4.I (соавтор **Г. Нанава**).
- შალვა დადიანი და სოფელი**: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1974, 8.IX (შალვა დადიანის დაბადების 100 წლისთავის გამო).
- უნიკალური წიგნი და მისი ავტორი** [გერმანელი ქართველოლოგის, რ. მეკელაინის, წიგნის „გერმანული ენის სახელმძღვანელო ქრესტომათიითა და ლექსიკონით ქართველებისათვის“ შესახებ]: გაზ. „ქობულეთი“, ქობულეთი, 1974, 21.IX.
- ზოგადი სტილისტიკის საფუძვლები** [რეცენზია: ალ. გვენცაძე, ზოგადი სტილისტიკის საფუძვლები, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1974]: გაზ. „ალაზნის განთიადი“, თელავი, 1974, 3.X.
- პოეტის ეპიკური ტილოები**: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 10.X (ხუტა ბერულავას თორმეტი პოემის გამოცემის გამო).
- შენიშვნები „მეთოდოლოგიური მითითებანის“ პროექტზე** [გამოხმაურება გაზ. „სახალხო განათლების“ 1974 წლის 2 აგვისტოს ნომერში მოთავსებულ პროექტზე: „მეთოდოლოგიური მითითებანი წერიტი მუშაობის სახეების, რაოდენობისა და შეფასების ნორმათა შესახებ ქართულ ენასა და ლიტერატურაში“]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1974, 16.X.
- „ვარ ავსებული ყელამდე ლექსით“** [რეცენზია: დ. ხუროძე, მთების ბაღადა. ლექსები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1974]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 1.XI.

- გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი:** გაზ. „ქუთაისი“, 1974, №224 (12276), 14.XI, გვ. 3 (ალ. ცაგარელის დაბადების 130 წლისთავის გამო).
- რაფიელ ერისთავი და ქართული ლექსიკოგრაფია:** გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 3.XII.
- პოეზიის მადლი:** გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 12.XII (ხუტა ბერულავას დაბადების 50 წლისთავის გამო).
- უშიშარი მზვერავი** (დიდი სამამულო ომის მონაწილე მ. თალავაძის შესახებ): გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 21.XII; გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1975, 6.VI.
- ცნობილი მეცნიერის ახალი ნაშრომი** [რეცენზია: გ. ჯიბლაძე, კრიტიკული ეტიუდები, ტ. V, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1974]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 26.XII.
- მხატვრული სიტყვის მეჩუქურთმე** [გ. ლეონიძის ლექსიკის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1974, 27.XII, გვ. 3.
- საყურადღებო ნაშრომი** [რეცენზია: ვ. ქაჯაია, წერილები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1974]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1974, №15, გვ. 2.
- მასალები ქართული დიალექტოლოგიისათვის** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ქართული დიალექტოლოგიის მასალები, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1974]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1974, №24, 25.XII, გვ. 7.
- პროფესორ ვასილ აბაევის ახალი ნაშრომი** [რეცენზია: ვ. აბაევი, ნათესაური დამოკიდებულება და ნათესაობის ტერმინები ოსებთან: კრებ. „ენგელსი და ენათმეცნიერება“, მოსკოვი, 1974]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1975, 4.I.
- რომელია სწორი?** [გვარ შუხარტის მართლწერისათვის]: გაზ. „თბილისი“, 1975, 7.I.
- საყურადღებო ნაშრომი** [რეცენზია: ნ. ბასილაია, უკავშირო რთული წინადადება, თბ., 1974]: გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, 1975, 11.I.
- В помощь школе** [Рецензия: მ. კანკავა, მოკლე ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1975]: газ. «Молодежь Грузии», Тб., 1976, 15.I; **ახალი ლექსიკონი:** გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1975, №24, გვ. 5.

„მე დავამთავრე სიმღერა ჩემი...“ [რეცენზია: ა. გურჯიძე, რჩეული, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1974]: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 23.I.

შალვა დადიანის ერთი გამოუქვეყნებელი წერილი: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 1.II (შალვა დადიანის დაბადების 100 წლისთავის გამო).

„ქართული ენის ლექსიკოლოგია“ [რეცენზია: ბ. ფოჩხუა, ქართული ენის ლექსიკოლოგია, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1974]: გაზ. „თბილისი“, 1975, 8.II.

უმალეს სასწავლებელში უნდა ისწავლებოდეს (ქართული უმალესი ჰუმანიტარული სასწავლებლების სასწავლო გეგმებში „ქართული ენის შესწავლის ისტორიის“ ცალკე საგნად შეტანის აუცილებლობის შესახებ): გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1975, 12.II.

მწერლები ხუთწლედის მხარდამხარ [რეცენზია: ხ. ბერულავა, ლექსები და პოემები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1974]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1975, 13.II.

ტრაგიკული ცხოვრების მართალი ფურცლები [რეცენზია: ელ. მაღრაძე. გოდება, რომანი. თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1974]: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 18.II.

უმღერის სიცოცხლესა და სილამაზეს [ტარიელ ჭანტურია, წყნარი მზის წელიწადი, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1974]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1975, 2.III.

ლევან გოთუა და საქართველო: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 12.III (ლევან გოთუას დაბადების 70 წლისთავის გამო).

კარგი მონოგრაფია სამედიცინო ლექსიკაზე [რეცენზია: ლ. გელენიძე, ადამიანის ანატომია-ფიზიოლოგიასთან დაკავშირებული ლექსიკა ძველ ქართულში, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1974]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1975, 25.III.

„ცოცხალი ვარ, შენი ტრფოზით ვინვები“ [რეცენზია: მ. კაკიტელაშვილი, ქართულ მინაზე. ლექსები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1974]: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 1.IV.

გამარჯვების დღე ქართულ პოეზიაში (1945 წლის 9 მაისის გამოქვეყნებული ლექსების მიხედვით): გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1975, 3.IV.

ბანძიდან კენიგსბერგამდე [დიდი სამამულო ომის მონაწილის მოგო-

- ნებიდან]: გაზ. „შრომის დროშა“, გეგეჭკორი, 1975, 8.IV (ფაშისტურ გერმანიაზე გამარჯვების 30 წლისთავის გამო).
- „იბრძოდე დღესა, რათა არ იტყვიო ხვალ“** [დიდ სამამულო ომში მონაწილე ქალების – თ. ტაბატაძის, შ. ლორიას, ტ. არზიანის და სხვ. შესახებ]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1975, 26.IV.
- ჯარიკაცის გზა** [დიდი სამამულო ომის მონაწილის, ა. შალამბერიძის, საბრძოლო ბიოგრაფიიდან]: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 6.V (ფაშისტურ გერმანიაზე გამარჯვების 30 წლისთავის გამო).
- აკაკი შონიას „ლიტერატურული ნარკვევები“** [რეცენზია: აკ. შონია, ლიტერატურული ნარკვევები, ბათუმი: საბჭოთა აჭარა, 1974]: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 15.V.
- რ. ბანძელი (ფსევდონიმი), ხიშტი და კალმით** [მ. შოლოხოვი – სამხედრო კორესპონდენტი]: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 24.V (მიხეილ შოლოხოვის დაბადების 70 წლისთავის გამო).
- სიტყვა რევოლუციის დიდ პოეტზე** [ვ. მაიაკოვსკის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 17.VI.
- გამოჩენილი მეცნიერის კვლევა-ძიების სფერო** [ალ. ბარამიძე, როგორც ლინგვისტი]: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 8.VII (ალ. ბარამიძის დაბადების 70 წლისთავის გამო).
- ქართული ენის პროგრამებში ზოგი ახალი საკითხის შესახებ**: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1975, 25.VII.
- ქართული სიტყვის მოკრძალებული მსახური**: გაზ. „მებრძოლი“, ზუგდიდი, 1975, 31.VII, გვ. 3-4 (სარგის ცაიშვილის დაბადების 75 წლისთავის გამო).
- პოეტის ახალი წიგნი** [რეცენზია: ს. მხარგრძელი, ჯაგანი. ლექსების კრებული, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1975]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1975, 9.VIII.
- ქართველი მწერლები ხუთწლედის მხარდამხარ** [რეცენზია: მ. ელიოზიშვილი, ძმანო კახელნო! თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1975]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1975, 21.VIII.
- გამოჩენილი ქართველოლოგი**: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 6.IX, გვ. 3 (ი. ყიფშიძის დაბადების 90 წლისთავის გამო).

მწერლის შუადღე: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 10.IX (ფრ. ხალვაშის დაბადების 50 წლისთავის გამო).

საუკეთესო ლექსთა თაიგული [რეცენზია: ხ. ბერულავა, ეპიტაფია სვეტიცხოვლის აღმშენებლისა, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1974]: გაზ. „ახალი კოლხეთი“, ფოთი, 1975, 13.IX.

აკაკი შანიძე – „ვეფხისტყაოსნის“ ვახტანგისეული გამოცემის აღმდგენელი: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 23.IX, გვ. 3 (ვ. ბაგრატიონის დაბადების 300 წლისთავის გამო); გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1975, 7.X, გვ. 4.

ახალგაზრდა მეცნიერის სოლიდური გამოკვლევა [რეცენზია: რ. მიშველაძე, თანამედროვე ქართული პოემა, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1974]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1975, 10.X.

ეს წიგნი ყველამ უნდა წაიკითხოს [რეცენზია: ნ. მგელაძე, ვის ვართმევ ხელს (პუბლიცისტური ნარკვევების კრებული კომუნისტური ზნეობის საკითხებზე), თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1975]: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 14.X.

რუსთველოლოგიის საყურადღებო შენაძენი [რეცენზია: ივ. გიგინეიშვილი, გამოკვლევები „ვეფხისტყაოსნის“ ენისა და ტექსტის კრიტიკის საკითხების შესახებ თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1975]: გაზ. „ქუთაისი“, 1975, 31.X.

ძმობისა და მეგობრობის ენა [რეცენზია: გ. წიბახაშვილი, რუსული ენის პრაქტიკული კურსი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1975]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1975, 14.XI.

„ახლოს... ვარსკვლავებისაკენ“ [რეცენზია: ნ. ჯაფელიძე, ახლოს... ვარსკვლავებისაკენ. ნარკვევები და სტატიები, თბ.: საქართველოს კპ ცკ-ის გამომცემლობა, 1975]: გაზ. „თბილისი“, 1975, 15.XI.

„ქართული ხალხური სიტყვიერება“ [რეცენზია: მეგრული ტექსტები, ტ. 1, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1975]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1975, 5.XII.

მცხეთის ტოპონიმთა [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ტოპონიმთა ძიებანი, ნაკვეთი მე-2, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1975]: გაზ. „მცხეთა“, მცხეთა, 1975, 5.XII.

ნაშრომი ენის თეორიაში [რეცენზია: თ. შარაძენიძე, ენისა და მეტყვე-

ლების ურთიერთობის პრობლემა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1974]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1975, №3, გვ. 3.

მეცნიერის ახალი ნაშრომი [რეცენზია: ეტლთა და შვდთა მნათობთათვის, წინასიტყვაობა და ენობრივი მიმოხილვა ა. შანიძისა, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1975]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1975, №11, გვ. 3.

სინათლე [რეცენზია: ხ. ბერულავა, ეპიტაფია სვეტიცხოვლის აღმშენებლისა, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1974]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1975, №13, გვ. 3.

მეცნიერის ახალი წიგნი [რეცენზია: გ. ჯიბლაძე, პედაგოგიკა და მეთოდოლოგია, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1975]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1975, №18, გვ. 5.

საყურადღებო ფილოლოგიური ეტიუდები [რეცენზია: ჯ. ლომაშვილი, წერილები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1975]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1975, №22, გვ. 3, 8.

ქართველოლოგიის საყურადღებო შენაძენი [რეცენზია: ვ. იმნაიშვილი, მამათა ცხოვრებანი (ბრიტანეთის მუზეუმში დაცული XI საუკუნის ქართული ხელნაწერი), თბ.: თბილ. უნივერსიტეტი, 1975]: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 8.I.

„ქართული ენის გრამატიკის სწავლების მეთოდოლოგია“ [რეცენზია: მარიამ თალაკვაძე, ქართული ენის გრამატიკის სწავლების მეთოდოლოგია, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1975]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1976, 9.I.

საყურადღებო ნაშრომი [რეცენზია: ო. თედევეი, მემცენარეობის ქართული ლექსიკა ოსურში, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1975]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1976, №1, გვ. 4.

დიდი ქართველი ენათმეცნიერი: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 28.I (აკად. ვ. თოფურიას დაბადების 75 წლისთავის გამო).

„მეცნიერებამ“ გამოსცა [რეცენზია: ნ. სტურუა, სიტყვა, როგორც ენობრივი ერთეული, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1975]: გაზ. „თბილისი“, 1976, 31.I.

ხალხური პროზის ენისა და სტილის საკითხები [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ხალხური პროზის ენისა და სტილის საკითხები, თბ.: თბილ. უნივერსიტეტი, 1975]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1976, 31.I.

ერთი სამედიცინო ტერმინის შესახებ [ვინ გამოიყენა პირველად „ას-თმა“?]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1976, 6.III.

„ძველი ქართული ხელნაწერების თავგადასავალი“ [რეცენზია: ზ. ჭუმბურიძე, ძველი ქართული ხელნაწერების თავგადასავალი, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1975]: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 16.III.

საუბარი ზოგადენათმეცნიერულ პრობლემატიკაზე [რეცენზია: შ. ძი-ძიგური, საენათმეცნიერო საუბრები, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1975]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1976, №6, გვ. 5.

ქართული ენის გამოჩენილი მკვლევარი: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 26.III, გვ. 4 (პროფ. ივ. იმნაიშვილის დაბადების 70 წლისთავის გამო); გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1976, 27.III, გვ. 4 (თანაავტორი პ. ჯაფანიძე).

გამოჩენილი მეცნიერი და პედაგოგი: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 14.IV (ს. გორგაძის დაბადების 100 წლისთავის გამო)

რ. ბანძელაძე (ფსევდონიმი), პოლიტიკური ლიტერატურის დიდი შენაძენი [რეცენზია: მ. ტორეზი, ხალხის შვილი, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 29.IV.

Ценная Монография об аджарском диалекте [Рецензия: Ш. Нижарадзе, Аджарский диалект, Батуми: из-во «Сабчота Аджара», 1975]: газ. «Советская Аджария», Батуми, 1976, 27.V.

მონოგრაფია აჭარულ დიალექტზე [რეცენზია: შ. ნიჟარაძე, აჭარული დიალექტი, ბათუმი: გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, 1975]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1976, №10, გვ. 8.

Новый сборник стихов и поэм [Рецензия: Х. Берулава, Снежный день. Стихи, Москва: из-во «Советский писатель», 1976]: газ. «Кутаисская правда», 1976, 5.VI; მარგალიტებით აგვივსე უბე: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 8.VII.

„სიმღერა ლალად გაფრენას ითხოვს“ [რეცენზია: ვასილ გვეტაძე, ყაყაჩოები არაგვისპირის, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 8.VI.

„ქართული ენის სინმინდისათვის“: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1976, 22.VI, გვ. 3-4.

პირველი თანასახელმძღვანელო ენის ისტორიაში [რეცენზია: ზ. სარ-ჯველაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის საკითხები,

თბ., 1975]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1976, 25.VI, №51(2815), გვ. 4.

იაკობ გოგებაშვილი: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1976, 1.VII (ი. გოგებაშვილის „დედა ენის“ 100 წლისთავის გამო).

„დედა ენის“ პატარა ლექსიკონი [ი. გოგებაშვილის მიერ „დედა ენის“ 33-ე გამოცემისათვის შედგენილი „პატარა ლექსიკონის“ შესახებ]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1976, 23.VII (ი. გოგებაშვილის „დედა ენის“ 100 წლისთავის გამო).

სასკოლო ორთოგრაფიული ლექსიკონი [რეცენზია: К. Мачарашвили, Орфографический словарь, Тб.: из-во «Ганатлеба», 1976]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1976, 23.VII.

„მე ამ მიწის ბინადარი გახლავარ“ [რეცენზია: მ. ვარშანიძე, მე ამ მიწის ბინადარი გახლავარ. ლირიკა. ლირიკული პოემები, ბათუმი: გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, 1976]: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 23.VII.

ყურნალისტის მშვენიერი ნაშრომი [რეცენზია: ნ. ჯაველიძე, ხელოვნება და ესთეტიკური აღზრდა, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: გაზ. „შრომის დროშა“, გეგეჭკორი, 1976, 29.VII.

გოგებაშვილის „დედა ენა“: გაზ. „წითელი დროშა“, მაიაკოვსკი, 1976, გვ. 3-4, 5.VIII (იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენის“ 100 წლისთავის გამო).

ქუთაისში გამოცემული უნიკალური წიგნი [რეცენზია: „დედა ენის“ ზოგიერთ სიტყვათა განმარტება“, შედგენილი საზოგადო მოღვაწე პ. ჭარაიას მიერ, ქუთაისი, 1910]: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 20.VIII; **უნიკალური გამოცემა:** გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1976, №15, გვ. 7 (იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენის“ 100 წლისთავის გამო).

„იყო და მარად იქნება“ [რეცენზია: მ. ვარშანიძე, იყო და მარად იქნება. ლექსები, ბათუმი: გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, 1976]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1976, 27.VIII.

მეგობრობით შთაგონებული [მკვლევარ და მთარგმნელ სერგო თურნავას შემოქმედებითი მოღვაწეობის შესახებ]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1976, 8.IX.

უნიკალური ნაშრომი [რეცენზია: ა. შანიძე, ძველი ქართული ენის

- გრამატიკა, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1976]: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 16.IX.
- გუთანი და გუთნისდედა** [ივ. ჯავახიშვილი სოფლის მეურნეობის ორი ტერმინის შესახებ]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1976, 16.IX (ივანე ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავის გამო).
- შენწყვეტილი ლექცია**: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1976, №190 (11448), 28.IX, გვ. 4 (ივ. ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავის გამო).
- სიყვარულით დანერგილი** [რეცენზია: ე. მალრაძე, სრბოლა ცხოვრებისა, ლ. გოთუას ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1976]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1976, №18, გვ. 6.
- რას გვასწავლის „დედა ენა“?**: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 6.X, გვ. 3.
- იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენა“ ქართული ენის განმარტებით სიკონში**: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1976, 7.X, გვ. 4.
- პირველი რეცენზია** [დანერგილი იაკობ გოგებაშვილის „დედა ენაზე“ დიმიტრი ყიფიანის მიერ]: გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, სოხუმი, 1976, 9.X, გვ. 4 („დედაენის“ 100 წლისთავისათვის).
- ივ. ჯავახიშვილი „დედა ენის“ ისტორიის შესახებ**: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1976, 14.X (ივანე ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავის გამო).
- სასაუბროები „დედა ენაში“**: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, 1976, 22.X, გვ. 2.
- „დედა ენის“ გამოუქვეყნებელი პირველი რეცენზია** [გ. იოსელიანის რეცენზია ი. გოგებაშვილის „დედა ენის“ პირველ გამოცემაზე, 1951]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1976, 12.XI.
- ნიგნის იუბილე**: გაზ. „ლენინის გზით“, გურჯაანი, 1976, 16.XI, გვ. 3 (ი. გოგებაშვილის „დედა ენის“ გამოცემის 100 წლისთავის გამო).
- ამ სიტყვას ეძებდა თორმეტ წელს** [ლაპარაკია „დედა ენის“ შედგენის პრინციპზე, სიტყვა ია-ს შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 17.XI, №224 (12794), გვ. 3.
- უკვდავი ძეგლი**: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 3.XII, გვ. 3 (ი. გოგებაშვილის „დედა ენის“ 100 წლისთავის გამო).
- „ჩვენი ნიგნი, ჩვენი დედა, ჩვენი ენა ქართული“**: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1976, 7.XII, გვ. 3 (ი. გოგებაშვილის „დედა ენის“ 100 წლისთავის გამო).

Певец родного края: газ. «Советская Аджария», 1976, 21.XII (К 60-летию со дня рождения М. Варшанидзе).

საკაცობრიო მეთოდური აზროვნების უკვდავი ძეგლი [ფიქრები ი. გოგე-ბაშვილის „დედა ენაზე“]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1976, 24.XII, გვ. 4.

„მე არ მიტაცებს გვირგვინი დაფნის“ [რეცენზია: ხ. ბერულავა, უღელტეხილი, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 7.I.

ნაშრომი სტილისტიკის დარგში [რეცენზია: ალ. გვენცაძე, „განდგე-ლის“ ენის სტილისტიკური ანალიზი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1976]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1977, №1, გვ. 3.

მოგვითხრობს ა. ფურცელაძის შემოქმედებაზე [რეცენზია: შ. ქურიძე, ანტონ ფურცელაძის ლიტერატურულ-კრიტიკული შეხედულება-ნი, ბათუმი: გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, 1976]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1977, 22.I.

შესანიშნავი სალექსიკონო მასალა [რეცენზია: პ. გაჩეჩილაძე, იმერუ-ლი დიალექტის სალექსიკონო მასალა, თბ.: გამომც. „მეცნიერე-ბა“, 1976]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1977, №2, გვ. 2.

გამოჩენილი ორიენტალისტი, ლინგვისტი, ისტორიკოსი, ქართველო-ლოგი: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 8.II (მარი ბროსეს დაბადების 175 წლისთავის გამო).

რ. ბანძელაძე (ფსევდონიმი), დროის მძაფრი განცდა [რეცენზია: რ. მიშ-ველაძე, ეპოქის გზებით. ლიტერატურული წერილები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 4.II.

ჟურნალისტი და მისი გმირები [რეცენზია: გ. თევზაძე, დიდების გვირგვინი, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1977, 12.II.

მოქალაქე, მეცნიერი, პედაგოგი [რეცენზია: კ. მაჭარაშვილი, მოქალა-ქე, მეცნიერი, პედაგოგი (მ. კანკავას შესახებ) თბ.: გამომც. „გა-ნათლება“, 1976]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1977, 25.II.

ეპოქის დიდი ენათმეცნიერი [ცხინვალის ა. შანიძისეული ეტიმოლო-გიის შესახებ: ქრცხინვალი, ქრცხილა, რცხილა]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1977, 26.II (ა. შანიძის დაბადების 90 წლისთავის გამო).

ნარკვევები მოწინავე ადამიანებზე [რეცენზია: გ. თევზაძე, დიდების გვირგვინი. ნარკვევების კრებული, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1977, 8.III.

საბჭოთა საქართველოს მომღერალი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1977, 29.III (კარლო კალაძის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

ნაშრომი ზოგად ენათმეცნიერებაზე [რეცენზია: Т.Н. Шадури, Практикум по общему языкознанию, Тб.: из-во «Ганатлеба», 1976]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1977, №6, გვ. 4.

შემოქმედისა და მოაზროვნის შუადღე: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 5.IV (მწერალ ე. მაღრაძის დაბადების 50 წლისთავის გამო).

საინტერესო, სასარგებლო სახელმძღვანელო [რეცენზია: შ. ქურდაძე, ზეპირი მეტყველების კულტურის საკითხები, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1976]: გაზ. „გამარჯვება“, გორი, 1977, 5.IV; **ზეპირი მეტყველების კულტურის საკითხები:** გაზ. „სახალხო განათლება“, 1977, 1.V.

დიდი ენათმეცნიერი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1977, 13.IV, გვ. 4 (გ. ახვლედიანის დაბადების 90 წლისთავის გამო).

ქართული ენათმეცნიერების სიამაყე: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1977, 13.IV (გ. ახვლედიანის დაბადების 90 წლისთავის გამო).

გამოჩენილი მეცნიერი და პედაგოგი: გაზ. „ქუთაისი“, 1976, 14.IV, №71 (12641), გვ. 4 (სერგი გორგაძის დაბადების 100 წლისთავის გამო).

გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი: გაზ. „კომუნიზმის სხივი“, ცაგერი, 1977, 14.IV (აკად. გ. ახვლედიანის დაბადების 90 წლისთავის გამო).

ფუნდამენტური შრომა [რეცენზია: ლ. კვაჭაძე, თანამედროვე ქართული ენის სინტაქსი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1977]: გაზ. „ნიგნის საყმარო“, 1978, №9, 10.V, გვ. 4.

ქართული ენათმეცნიერების ბერძუხა: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 21.V (აკაკი შანიძის დაბადების 90 წლისთავის გამო).

ტკბილ ქართულის მეუფე: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1977, 22.V (აკაკი შანიძის შესახებ).

გამოჩენილი მეცნიერი: გაზ. „წითელი დროშა“, მაიაკოვსკი, 1977, 24.V (აკაკი შანიძის დაბადების 90 წლისთავის გამო).

- „დიდების გვირგვინი“** [რეცენზია: გ. თევზაძე, დიდების გვირგვინი. ნარკვევები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1977, №10, გვ. 6.
- გოლიათი მეცნიერი:** „წინსვლა“, სამტრედია, 1977, 2.VI (აკაკი შანიძის დაბადების 90 წლისთავის გამო).
- მწერლის ქებათა ქება** [რეცენზია: ე. მაღრაძე, სრბოლა ცხოვრებისა (ლ. გოთუას ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ), თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1976]: გაზ. „თბილისი“, 1977, 20.VI.
- ნაშრომი მწერლის ენის შესასწავლად** [რეცენზია: ნ. ლემონჯავა, მხატვრულ ნაწარმოებთა ენის შესწავლა მე-9-10 კლასებში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1976]: გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, 1977, 21.VI.
- სამი წიგნი ა. შანიძის შესახებ** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ა. შანიძე, გამოკვლევა, თბ., 1977; III. Дзидзигური, Акакий Шанидзе, Тб., 1977; ა. შანიძე, ბიბლიოგრაფია, თბ., 1977]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1977, 25.VI.
- საჩუქარი პოეზიის მოყვარულთათვის** [რეცენზია: ლ. ასათიანი, ყმან-ვილკაცობის ფურცლები. ლექსების კრებული, ბათუმი: გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, 1977]: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 28.VI; გაზ. „კომუნიზმის სხივი“, ცაგერი, 1977, 14.VII (ლადო ასათიანის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- გიორგი ახვლედიანი და ზოგადი ენათმეცნიერების საკითხები:** გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1977, 4.VIII, გვ. 2.
- პრობლემური სწავლების ზოგიერთი საკითხები ქართული ენის გაკვეთილებზე** [ქუთაისის საშუალო სკოლებში]: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 18-19.VIII.
- ანდაზები, აფორიზმები** [რეცენზია: ალ. ჩავლეიშვილი, ანდაზები, აფორიზმები, ბათუმი: გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, 1977]: გაზ. „თბილისი“, 1977, 24.VIII; **ანდაზებისა და აფორიზმების კრებული:** გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1977, 2.IX.
- მწერალი, კრიტიკოსი, მთარგმნელი:** გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 2.IX (ვ. ჭელიძის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- ოქტომბრის რევოლუცია და ქართული ენა:** გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 20.IX.

- ქვეყნად არ არის კაცი ისეთი, მასწავლებელი რომ არ ჰყოლოდა [მასწავლებლის დღე]: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 1.X.
- „ირანული და ზოგადი ფილოლოგიის საკითხები“ [რეცენზია: ირანული და ზოგადი ფილოლოგიის საკითხები, კრებული, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1977]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1977, 14.X.
- „მე ხუთწლედის ვარ თანამგზავრი“ [რეცენზია: რ. ბეროძე, ლერწმის სალამური. ლექსები. თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1977, 27.X.
- ახალი დღეების მიუდგომელი მემატინე [რეცენზია: კ. ლორთქიფანიძე, რა მოხდა აბაშაში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1977]: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 4.XI.
- იდუმალების გამოსხივება [რეცენზია: ნ. ნარსია, იდუმალების გამოსხივება. ლექსები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1976]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1977, 19.XI.
- ახალი ქართული ტოპონიმები [ერთ-ერთი ქვეთავი რ. შამელაშვილის წიგნიდან „დიადი ოქტომბერი და ქართული სალიტერატურო ენა“]: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 23.XI.
- ნაშრომი ოსური ლიტერატურული ენის შესახებ [რეცენზია: Исаев М.И., Социальная и функциональная дифференциация литературных языков, Москва: из-во «Наука», 1977]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1977, 20.XII.
- წინა ხაზის ჯვარისკაცის მართალი ნოველები [რეცენზია: ვ. თორდუა. რჩეული, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1976]: გაზ. „ქუთაისი“, 1977, 23.XII.
- ქართულ და რუსულ ენებზე [რეცენზია: შ. ძიძიგური, აკაკი შანიძე, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1977]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1977, №11, გვ. 3.
- ახალგაზრდა კრიტიკოსის პირველი წიგნი [რეცენზია: ი. ბიბილეიშვილი, ლიტერატურული წერილები, ბათუმი: გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, 1977]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1977, №16, გვ. 4.
- ქართული ლექსიკოლოგიის შენაძენი [რეცენზია: კ. ჯორჯანელი, ევფემიზმები და სიტყვის ტაბუ, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1977]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1977, №22, გვ. 2.

ქართული ტოპონიმის შესწავლისათვის [რეცენზია: ტოპონიმისკა, კრებ., ტ. I, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1976]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1977, №24, გვ. 4.

მართლაც ბედნიერი წელი... [რაფიელ შამელაშვილი 1977 წლის განვლილი მუშაობისა და 1978 წლის შემოქმედებითი გეგმების შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1978, 1.I.

ძველი ქართული ენის უძვირფასესი ძეგლი [რეცენზია: ჭილ-ეტრატის იადგარი, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1977]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1978, 17.I.

Песнь о Сакартвело [Рецензия: Хута Бериулава, Тбилисские серенады, Стихи, Тб.: из-во «Мерани», 1977]: Газ. «Молодежь Грузии», Тб., 1978, 24.I, с. 4.

საყურადღებო მონოგრაფია ოსური ენის გრამატიკულ წყობაზე [რეცენზია: Габараев Н. Я., Морфологическая структура слова и словообразование в современном Осетинском языке, Тб.: из-во «Мецниереба», 1977]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1978, 1.II.

Весомый вклад в языкознание [К выходу в свет библиографического словаря М. Г. Булахова «Востонословянские языковеды», II т., Минск: из-во БГУ им. В.И. Ленина, 1977]: газ. «Кутаисская правда», 1978, 2.II.

აკაკი შანიძე – მთის მკვლევარი [რეცენზია: ალ. ჭინჭარაული, აკაკი შანიძე – მთის მკვლევარი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1977]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1978, №3, გვ. 5.

მხოლოდ „წმინდა გამარჯვება“ [სიტყვების „წმინდა“ და „სუფთა“ ეტიმოლოგიიდან]: გაზ. „ლელო“, 1978, 25.III.

გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1978, 25.III (არნ. ჩიქობავას დაბადების 80 წლისთავის გამო).

დიდი ენათმეცნიერი: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1978, №7, გვ. 4 (არნ. ჩიქობავას დაბადების 80 წლისთავის გამო).

მართალი ნოველები [რეცენზია: რ. მიშველაძე, კაცნი, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1977]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1978, 15.IV.

Первый двуязычный словарь антонимов [Рецензия: Колесников Н., Цибахашвили Г., Краткий русско-грузинский и грузинско-

- русский словарь антонимов, Тб.: из-во Тбил. Университета, 1977]:
газ. «Кутаисская правда», 1978, 22.IV; **ანტონიმთა პირველი ორე-**
ნოვანი ლექსიკონი: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1978, 28.VII.
- გამარჯვების დღე ქართულ პოეზიაში** [1945 წლის 9 მაისს გამქვეყნე-
ბული მასალების მიხედვით]: გაზ. „ქუთაისი“, 1978, 11.V.
- ფუნდამენტური შრომა** [რეცენზია: ლ. კვაჭაძე თანამედროვე ქართუ-
ლი ენის სინტაქსი. თბ.: გამომც. „განათლება“, 1977]: გაზ. „ნიგ-
ნის სამყარო“, თბ., 1978, №9, გვ. 4.
- სიტყვის დიდოსტატი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1978, 19.V
(ი. ჭავჭავაძის დაბადების 140 წლისთავის გამო).
- მწერლის ენა ლინგვისტიკურ მიკროსკოპში:** გაზ. „ქუთაისი“, 1978,
30.V (ი. ჭავჭავაძის დაბადების 140 წლისთავის გამო).
- „მოგზაურობა ბასკეთში“** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, მოგზაურობა ბას-
კეთში, თბ.: თსუ უნივერსიტეტი, 1977]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“,
ცხინვალი, 1978, 26.VI; გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1978, 11.VII;
- ბასკოლოგიის საყურადღებო შენაძენი:** გაზ. „ქუთაისი“, 1978,
12.VII; გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1979, 15.II.
- საყურადღებო ნაშრომი** [რეცენზია: ალ. ჭინჭარაული, ვაჟა-ფშაველას
თხზულებათა ტექსტის დადგენისათვის, თბ.: თსუ გამომცემლობა,
1977]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1978, №12, გვ. 5;
- „მწერლის ენის შესწავლა სკოლაში“** [რეცენზია: ნ. ლემონჯავა, მწერ-
ლის ენის შესწავლა სკოლაში, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი,
1978]: გაზ. „კომუნისტური შრომა“, სოხუმი, 1978, VII.
- კარგი შენაძენი** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ილია ჭავჭავაძე და ქართუ-
ლი ენა, თბ., 1978]: გაზ. „თბილისი“, 1978, 20.VII (ი. ჭავჭავაძის
დაბადების 140 წლისთავის გამო); გაზ. „დარიალი“, ყაზბეგი,
1978, 25.VII.
- ოსი მეცნიერის ახალი წიგნი** [რეცენზია: Исаев М. И., О языках
народов СССР, Москва: «Наука», 1978]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“,
ცხინვალი, 1978, 3.VIII.
- გამოჩენილი მეცნიერი და პედაგოგი:** გაზ. „ქუთაისი“, 1978, 8.VIII
(ისიდორე გვარჯალაძის დაბადების 80 წლისთავის გამო).
- წიგნი რუსთველოლოგიის საკითხებზე** [რეცენზია: მ. კარბელაშვილი,
ვეფხისტყაოსნის ხელნაწერთა ისტორიული კლასიფიკაციისათ-

ვის, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1977]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1978, 9.VIII.

გამოჩენილი ირანისტ-ოსოლოგის ბიბლიოგრაფია [რეცენზია: გიორგი ახვლედიანი, ბიბლიოგრაფია, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1978]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1978, 25.VIII.

„ვაზის კულტურასთან დაკავშირებული ლექსიკა ქართულში“ [რეცენზია: ლ. ასათიანი, ვაზის კულტურასთან დაკავშირებული ლექსიკა ქართულში, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1978]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1978, 29.VIII.

ქართული მწერლობის დიადი პროლოგი [„შუშანიკის წამების“ დაწერის 1500 წლისთავისათვის]: გაზ. „ქუთაისი“, 1978, 5.IX; გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1978, 5.X.

„რუსეთის რევოლუციის სარკე“: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1978, 7.IX (ლევ ტოლსტოის დაბადების 150-ე წლისთავის გამო).

რ. ბანძელი (ფსევდონიმი), **დროის მძაფრი განცდით** [რეცენზია: რ. მიშველაძე, კაცნი. ნოველები. თბ.: გამომც. „მერანი“, 1977]: გაზ. „ქუთაისი“, 1978, 19.IX.

„მსგავსებითი შედარება ქართულში“ [რეცენზია: თ. კვაჭანტირაძე, მსგავსებითი შედარება ქართულში, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1978]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1978, №18, გვ. 3.

„ინგილოური ლექიკონი“ [რეცენზია: ნ. როსტიაშვილი, ინგილოური ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1978]: გაზ. „ქუთაისი“, 1978, 22.IX.

მონოგრაფია პოეტზე [რეცენზია: ნ. გიორგობიანი, ალექსანდრე აბაშელი, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1978]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1978, №20, გვ. 6.

გამოჩენილი ენათმეცნიერის ბიობიბლიოგრაფია [რეცენზია: გიორგი ახვლედიანი, 1887-1973, ბიბლიოგრაფია, შემდგენლები: მ. ბარკა-ვა, ე. დოლიძე, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1978]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1978, 21.X.

სიტყვა „კომკავშირი“ თანამედროვე ქართულში: გაზ. „ქუთაისი“, 1978, 4.XI.

„ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი“ [რეცენზია: ალ. ნეიმანი, ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1978]: გაზ.

- „დროშა“, წყალტუბო, 1978, 18.XI; გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1979, №1, გვ. 3.
- პოეტის მინაწერები, შენიშვნები, განმარტებები** [„ი. გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა-კატალოგის“ გამოცემის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1978, 24.XI.
- „ი. ჭავჭავაძე და ქართული ენა“** [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ილია ჭავჭავაძე და ქართული ენა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1978]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1978, 9.XII.
- „ხუცესი“ ლინგვისტიკურ მიკროსკოპში:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1978, 9.XII („შუშანიკის ნამების“ 1500 წლისთავის გამო).
- სასარგებლო ნაშრომი** [რეცენზია: ს. ვადაჭკორია, სასკოლო გამომეტყველებითი კითხვა, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1978]: გაზ. „ქუთაისი“, 1978, 15.XII.
- „ქართული ენის პროსოდიის საკითხები“** [რეცენზია: ი. თევდორაძე, ქართული ენის პროსოდიის საკითხები, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1978]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1978, №23, გვ. 5.
- რ. ბანძელი (ფსევდონიმი), მასწავლებელი – მეცნიერულ სარბიელზე** [ქუთაისის პედაგოგიკური ინსტიტუტის რუსული ენის კათედრის უფროსი მასწავლებელი ანა კურცხალია]: გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 1.I, გვ. 3.
- „ირანული ფილოლოგიის აქტუალური პრობლემები“** [რეცენზია: Д. Кобидзе, О. Гигинеишвили, Г. Меликишвили и др., Актуальные проблемы Иранской филологии: Труды VI всесоюзной научной конференции по актуальным проблемам Иранской филологии (28-30 мая 1970 г. Тбилиси), 1978, Тб.: из-во ТГУ]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1979, 27.I.
- „სიტყვით, საქმით და სიმღერით კომუნისტი ვარ, ქართველი“** [ფ. ხალვაშის შ. რუსთაველის სახ. პრემიაზე წარდგენის გამო]: გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 6.II.
- მართლწერის დაუფლებისათვის სკოლაში** [რეცენზია: დ. გენაძე, მართლწერის საკითხების სწავლებისათვის სკოლაში, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1978]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1979, 9.II;
- მართლწერის სწავლებისათვის სკოლაში:** გაზ. „ლენინელი“, ზესტაფონი, 1978, 26.XII.
- ხუტა ბერულავას საბავშვო პოეზია:** გაზ. „ქუთაისი“, 1979, II (ხ. ბერუ-

ლავას შოთა რუსთაველის სახ. სახელმწიფო პრემიაზე წარდგენის გამო).

ბასკოლოგიის საყურადღებო შენაძენი [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ბასკები და ქართველები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1978]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1979, 15.II.

დიდი შრომის შედეგი [რეცენზია: გ. ზარდალიშვილი, თბილისისა და მისი მიდამოების ტოპონიმია, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1978]: გაზ. „თბილისი“, 1979, 16.II.

საინტერესო ლიტერატურული ნარკვევები [რეცენზია: ს. თურნავა, ლიტერატურული ნარკვევები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1978]: გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 20.II.

„ფშაური დიალექტი“ [რეცენზია: გ. ცოცანიძე, ფშაური დიალექტი, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1978]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1979, №4, გვ. 8.

Новый труд ученого [Рецензия: Абаев В., Историко-этимологический словарь осетинского языка, III т., Ленинград: из-во «Наука», 1979]: газ. «Кутаисская правда», 1979, 24.II; **ოსური ენის საუნჯე**: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1979, 20.IV.

„როგორ გაჩნდა სიტყვა“ [რეცენზია: ზ. ჭუმბურიძე, როგორ გაჩნდა სიტყვა, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1978]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1979, 2.III.

„ალგეთის ხეობის ქართლური“ [რეცენზია: თ. სარალიძე, ალგეთის ხეობის ქართლური, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1978]: გაზ. „ლენინური გზა“, თეთრინყარო, 1979, 10.IV.

გერმანელი მეცნიერის ქართულად დაწერილი ნაშრომი [რეცენზია: ჰ. ფენრიხი, ენათა გენეტიკური ნათესაობის კრიტერიუმები და ადრინდელი საერთო-ქართველური ფუძეების ძირეულ მორფემათა სტრუქტურის ზოგიერთი საკითხი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1978]: გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 12.IV; გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, სოხუმი, 1979, 25.VII.

„შინმოუსვლელი ქალები“ [რეცენზია: მ. კიკაბიძე, შინმოუსვლელი ქალები, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1979]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1979, 26.IV; გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1980, 1.II.

პოეტი და ხელოვნება [რეცენზია: გ. ჯაოშვილი, იოსებ გრიშაშვილი

- ხელოვნებას, თბ.: ხელოვნება, 1979]: გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 28.IV.
- პალეოგრაფიული ტერმინები** [რეცენზია: მ. სურგულაძე, ძველი ქართული პალეოგრაფიული ტერმინი]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1979, №8, გვ. 8.
- „ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილები“** [რეცენზია: შ. ქურიძე, ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილები, ბათუმი: საბჭოთა აჭარა, 1979]: გაზ. „ლენინელი“, ქობულეთი, 1979, 4.V.
- იოსებ გრიშაშვილის შემოქმედებითი ლაბორატორიიდან** [რეცენზია: ს. ხუციშვილი, სიცოცხლე წიგნთან, წიგნისთვის, წიგნში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1979]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1979, 2.VI.
- თანასახელმძღვანელო მოსწავლეებისა და სტუდენტებისათვის** [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ქართული წინადადება, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1978]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბილისი, 1979, 8.VI.
- გამოჩენილი მეცნიერი:** გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1979, №11, გვ. 7 (პროფ. ი. მეგრელიძის დაბადების 70 წლისთავის გამო).
- „დანიელ ჭონქაძე როგორც ოსოლოგი“** [რეცენზია: ო. თედევეა, დანიელ ჭონქაძე როგორც ოსოლოგი, თბ.: საქ-ს სსრ მეცნიერებათა აკადემია, 1979]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1979, 19.VI.
- რ. ბანძელაძე (ფსევდონიმი), მონოგრაფია ქართული ენის საკითხებზე** [რეცენზია: ლ. აბზიანიძე, გარემოებითი დამოკიდებული წინადადებანი საერო ლიტერატურის ადრინდელ ძეგლებში (XII-XIII სს.)]: გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 21.VI.
- ვლადიმერ მაიაკოვსკი და სალიტერატურო ენის საკითხები:** გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 7.VII (ვ. მაიაკოვსკის სრულიად საკავშირო დღეები).
- საინტერესო ლიტერატურული ნარკვევი** [რეცენზია: ს. თურნავა, ლიტერატურული ნარკვევები, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1979]: გაზ. „ლენინელი“, ქობულეთი, 1979, 10.VII.
- მართლწერის დაუფლებისათვის სკოლაში** [რეცენზია: დ. გენაძე, მართლწერის საკითხების სწავლებისათვის სკოლაში, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1978]: გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 14.VII.
- სიტყვა „ბავშვის“ წარმომავლობისათვის:** გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1979, 21.VII.
- ქუთაისის ქუჩების სახელები:** გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 25.VII.

„ბალადა კომკავშირულ ბილეთზე“ [რეცენზია: რ. ასაევი, ბალადა კომკავშირულ ბილეთზე, თბ.: გამომც. „ნაკადული“, 1979]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1979, 26.VII.

გამომეტყველებითი კითხვა სკოლაში: გაზ. „ლენინელი“, ქობულეთი, 1979, 31.VII.

В словаре – история народа [Рецензия: «Историко-этимологический словарь осетинского языка», III т., Ленинград: из-во «Наука», 1979]: газ. «Заря Востока», Тб., 1979, 31.VII.

„პროპაგანდისტის მეტყველების კულტურა“ [რეცენზია: ი. მაისურაძე, პროპაგანდისტის მეტყველების კულტურა, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1979]: გაზ. „ლენინელი“, ქუთაისი, 1979, 30.VIII.

ინგილოური დიალექტი აზერბაიჯანში [რეცენზია: Джангидзе В. Т., Ингилойский диалект в Азербайджане, Тб.: из-во «Мецниереба», 1978]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1979, №19, გვ. 3.

კრიტიკული ეტიუდები [რეცენზია: შ. ქურიძე, ლიტერატურულ-კრიტიკული ნერილები, თბ., 1979]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1979, 16.X.

კ. კეკელიძე და ქართული ენის ისტორიის საკითხები: გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 23.X (კორნელი კეკელიძის დაბადების 100 წლისთავის გამო).

„ალგეთის ხეობის ქართლური“ [რეცენზია: თ. სარალიძე, ალგეთის ხეობის ქართლური, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1978]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1979, №21.

დედაენის სინმინდისათვის [რეცენზია: ა. შანიძე, სალიტერატურო ქართულის საჭირობოროტო საკითხები, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1979]: გაზ. „ქუთაისი“, 1979, 23.XI; გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1979, 24.XI.

ისტორიული მორფოლოგიური საკითხები [რეცენზია: ა. ონიანი, ქართველურ ენათა ისტორიული მორფოლოგიის საკითხები, 1978]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1979, №22, გვ. 4.

„ღამეებს ვუთევ ამ გრძნეულ სიტყვას...“ [რეცენზია: გ. სამხარაძე, რჩეული ლექსების კრებული, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, ქუთაისის ფილიალი, 1979]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1979, 1.XII; რ. მიხეილიძე (ფსევდონიმი): გაზ. „წიგნის სამყარო“,

თბ., 1980, №5, გვ. 5; გაზ. „ქუთაისი“, 1980, 1.IV; გაზ. „წითელი დროშა“, მაიაკოვსკი, 1980, 16.VIII.

Уникальная Грузинская рукопись [Рецензия: ივ. იმნაიშვილი, ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1979]: გაზ. «Кутаисская правда», 1980, 5.I (სოავტორ **А. Куцхалия**).

ენათა კონტაქტები [რეცენზია: კ. ჭრელაშვილი, წოვა-თუშური და ქართული ენის ლექსიკისა და მორფოლოგიის ზოგიერთი საკითხი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1979]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1980, №2, გვ. 3.

პირველი მონოგრაფია შორისდებულზე [რეცენზია: ო. გაჩეჩილაძე, შორისდებული ახალ სალიტერატურო ქართულში, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1979]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბილისი, 1980, 16.I.

გამოკვლევა ქართულ გვარებზე: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1980, 31.I.

თანამედროვეობის სულისკვეთებით [რეცენზია: რ. მიშველაძე, შენ ჩემთვის რა გატირებდა. კრიტიკული წერილები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1980]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1980, 20.II; **საყურადღებო ნაშრომი**: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1980, 26.II.

გამოჩენილი დრამატურგი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1980, 21.II (ზ. ანტონოვის დაბადების 160 წლისთავის გამო).

რუსთველოლოგიური კრებული [რეცენზია: რუსთველოლოგიური რჩეული ლიტერატურა, ტ. I, თ., 1980]: გაზ. „ქუთაისი“, 1980, 7.III (თანაავტორი **დ. ბრეგაძე**).

Пособие по общему языкознанию [Рецензия: Березин Ф., Головин Б., Общее языкознание, Москва: из-во «Просвещение», 1979]: გაზ. «Кутаисская правда», 1980, 8.III (სოავტორ **А. Курцхалия**).

დანიელ ჭონქაძე და ოსური ენისა და ლიტერატურის საკითხები: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1980, 18.III.

საისტორიო გეოგრაფიის შენაძენი [რეცენზია: ი. სიხარულიძე, ჭანეთი (ლაზეთი), ბათუმი: საბჭოთა აჭარა, 1979]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1980, №10, გვ. 2; გაზ. „ლენინელი“, ქობულეთი, 1980, 2.IX.

- ოსი ენათმეცნიერის ახალი ნაშრომი [რეცენზია: Исаев М. И., Языковое строительство в СССР, Москва: из-во «Наука», 19796 1980]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1980, 13.VI.
- მხატვრული სიტყვის უდიდესი ოსტატი** [ვ. მაიაკოვსკის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1980, 4.VII; გაზ. „ახალი კოლხეთი“, ფოთი, 1980, 10.VII.
- ქართულ-ოსური ენობრივი ურთიერთობა** [რეცენზია: იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების წელიწდეული, თბ., 1980]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1980, 16.VII.
- Словарь нового типа** [Рецензия: И.И. Церцвадзе, Словарь русских словосочетаний с зависимой управляемой формой и их грузинских эквивалентов, Тбилиси: Из-во Тбил. Университета, 1980]: газ. «Кутаисская правда», 1980, 29.VII.
- კიდევ ერთი ახალი კრებული** [რეცენზია: თ. ჯანგულაშვილი, ლექსები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1980]: გაზ. „ლენინის გზით“, გურჯაანი, 1980, 6.IX.
- გამორჩენილი პედაგოგი, მთარგმნელი:** გაზ. „ქუთაისი“, 1980, 16.IX; **პედაგოგი, მთარგმნელი, ლექსიკოლოგი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1980, 16.IX (ალ. ნეიმანის დაბადების 100 წლისთავის გამო).
- რ. ბანძელაძე** (ფსევდონიმი), **უშიშარი მზევრავი** [მოგონება დიდი სამამულო ომის მონაწილე გრ. მელქაძეზე]: გაზ. „ქუთაისი“, 1980, 11.IX; გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1981, 9.V, გვ. 3.
- ძველი ქართული მწერლობის კერები** [რეცენზია: ლ. მენაბდე, ძველი ქართული მწერლობის კერები, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1980]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1980, 23.IX.
- საქართველოს უგვირგვინო მეფე:** გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1980, 27.IX (აკაკი წერეთლის შესახებ).
- ბიბლიოგრაფია იოსებ გრიშაშვილის შესახებ** [რეცენზია: იოსებ გრიშაშვილი, ლიტერატურის სარეკომენდაციო საძიებელი, თბ.: კ. მარქსის სახელობის საქართველოს სსრ სახელმწიფო რესპუბლიკური ბიბლიოთეკის გამომც., 1980]: გაზ. „ქუთაისი“, 1980, 2.X.
- გურამიშვილი და სოფელი:** გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1980, 14.X.
- მცირე თეატრალური ლექსიკონი** [რეცენზია: ი. მეგრელიძე, მცირე თეატრალური ლექსიკონი, თბ.: ხელოვნება, 1980]: გაზ. „ქუთაისი“, 1980, 27.XI; გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1980, №24, გვ. 2.

Основы культуры речи [Рецензия: Б. Головин, Основы культуры речи, Москва: из-во «Высшая школа», 1980]: газ. «Кутаисская правда», 1980, 2.XII.

„რუსთველოლოგიური რჩეული ლიტერატურა“ [რეცენზია: ი. მეგრელიძე, რუსთველოლოგიური რჩეული ლიტერატურა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1979]: გაზ. „ქუთაისი“, 1981, 3.I (თანაავტორი დ. ბრეგაძე).

დიდი ქართველი ენათმეცნიერი: გაზ. „ქუთაისი“, 1981, 8.I (აკად. ვ. თოფურიას დაბადების 80 წლისთავის გამო); გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1981, 11.II.

პოეტ-აკადემიკოსის შემოქმედებითი ლაბორატორიიდან [რეცენზია: იოსებ გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა-მუზეუმის კატალოგი, ტ. I, ნაწ. მე-3, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1980]: გაზ. „ქუთაისი“, 1981, 21.I.

გამოკვლევა ქართულ გვარებზე [რეცენზია: ი. მაისურაძე, ქართული გვარ-სახელები – სემანტიკა, სტრუქტურა, ეტიმოლოგია, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1979]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1980, 31.I; გაზ. „ქუთაისი“, 1981, 4.II.

პოეტ-აკადემიკოსის შემოქმედებითი ლაბორატორიიდან [რეცენზია: „ი. გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა-მუზეუმის“ კატალოგი, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1978]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1981, №3, გვ. 4, 6.

„დავით გურამიშვილის ენა“ [რეცენზია: შ. ძიძიგური, დავით გურამიშვილის ენა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1980]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1981, 7.II.

გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1981, 11.II; **რ. ბანძელი** (ფსევდონიმი), გაზ. „ქუთაისი“, 1981, 12.II (ქეთევან ლომთათიძის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

ფაკულტატივი ქართული ენის პრაქტიკულ სტილისტიკაში [რეცენზია: ბ. ბათიაშვილი, ფაკულტატივი ქართული ენის სტილისტიკაში, თბ.: თსუ გამომც., 1980]: გაზ. „განთიადი“, კასპი, 1981, 26.II; **მდიდარი გამოცდილების განზოგადებით:** გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1981, 1.IV.

დედაკილოდან მოედინება [რეცენზია: შ. ძიძიგური, დავით გურამიშ-

ვილის ენა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1981]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბილისი, 1981, 15.V.

„მიმონერა ირანისტიკისა და ქართველოლოგიის საკითხებზე“ [რეცენზია: ი. მარი, ი. მეგრელიძე, კ. ჩაიკინი, მიმონერა ირანისტიკისა და ქართველოლოგიის საკითხებზე, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1981]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1981, 6.VI.

„ქართული სწორმეტყველების სწავლების ზოგიერთი საკითხი“ [რეცენზია: გ. შალამბერიძე, ქართული სწორმეტყველების სწავლების ზოგიერთი საკითხი, თბ.: თბილ. უნივერსიტეტი, 1980]: გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1981, 6.I; გაზ. „კოლხეთი“, ცხაკაია, 1981, 9.VII; ყველასათვის საჭირო წიგნი: გაზ. „ქუთაისი“, 1981, 3.VI.

ვ. ი. ლენინი და ფ. დოსტოევსკი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1981, 5.VIII.

ლექსად ქცეული ცრემლები [ა. ყურაშვილის ლექსთა კრებულ „ნობის“ გამოსვლის გამო]: გაზ. „კომუნიზმის სხივი“, ცაგერი, 1981, 8.VIII.

ქართული ენის დაუღალავი მკვლევარი: გაზ. „კომუნიზმის გზით“, წულუკიძე, 1981, 11, 13.VIII (შოთა ძიძიგურის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

ქართული ენის დაუღალავი მკვლევარი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1981, 18.VIII (შოთა ძიძიგურის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

მეცნიერი, მკვლევარი, მოღვაწე: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1981, 27.VIII (შოთა ძიძიგურის დაბადების 70 წლისთავის გამო).

ხუტა ბერულავას პოეზია [რეცენზია: ხ. ბერულავა, ერთგომეული, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1980]: გაზ. „ქუთაისი“, 1981, 10.IX; **ხალასი პოეზია:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1981, 19.IX.

მიხეილ ჯავახიშვილი და ქართული ლექსიკის საკითხები: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1981, 1.X (მიხეილ ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავის გამო).

ქართველოლოგიის უძვირფასესი შენაძენი [აკ. შანიძის თხზულებათა II და III ტომების გამოსვლის გამო]: გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1981, 13.X; გაზ. „ქუთაისი“, 1981, 30.X.

მეცნიერი, როგორც ლექსიკოგრაფი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1981, 11.XI (ვ. თოფურიას დაბადების 80 წლისთავის გამო).

სუნთქავს თანამედროვეობით [რეცენზია: ა. ყურაშვილი, ლექსები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1981]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1981, №21, გვ. 5.

მრავალასპექტიანი კრებული [წიგნის გამოცემის გამო: Русский язык – язык дружбы и сотрудничества народов СССР: Материалы Всесоюзной научно-теоретической конференции (22-24 мая 1979 г. Ташкент), Ред. Ф. Г. Паначин, Москва: из-во «Наука», 1981]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1982, 13.I.

ბასკოლოგიის საყურადღებო შენაძენი [რეცენზია: შ. ძიძიგური, ბასკურ-კავკასიური პრობლემა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1981]: გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1982, 16.I; **ლინგვისტური პრობლემების წიაღში:** გაზ. „ქუთაისი“, 1982, 10.II.

ქართული გვარსახელები [რეცენზია: ი. მაისურაძე, ქართული გვარსახელები. სალექსიკონო-ბიბლიოგრაფიული მასალები, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1981]: გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1982, №3, გვ. 14; **ქართული გვარსახელების კრებული:** გაზ. „სოციალისტური რუსთავი“, რუსთავი, 1982, 3.II; გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1982, 23.III.

ვეფხისტყაოსნის პირველი გამოცემა: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1982, 13.II.

დიდი მოვლენა: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1982, 16.II.

უკვდავი წიგნი: გაზ. „ქუთაისი“, 1982, 24.II (ვეფხისტყაოსნის“ ვახტანგისეული გამოცემის 270 წლისთავის გამო).

რეალისტური სპექტაკლი [გ. ბააზოვის პიესა „მუნჯები ალაპარაკდნენ“ ქუთაისის მესხიშვილის სახელობის სახელმწიფო დრამატული თეატრის სცენაზე]: გაზ. „განთიადი“, ონი, 1982, 20.III.

პირველი მონოგრაფია ლექსიკურ სინონიმთა შესახებ [რეცენზია: ჯ. სილაგაძე, ქართული სალიტერატურო ენის ლექსიკური სინონიმიკის საკითხები, თბ.: თსუ, 1981]: „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1982, 28.III.

საბჭოთა საქართველოს მომღერალი [კარლო კალაძის პოეზიის შესახებ]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1982, 28.III; **გაზაფხულის სიჩუმეში:** გაზ. „თბილისი“, 1982, 2.IV

ქართული ენათმეცნიერების ბერძენი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1982, 2.IV (აკად. ა. შანიძის დაბადების 95 წლისთავის გამო).

წვიმაში დაწერილი მოთხრობები [რეცენზია: ა. სამსონაძე, წვიმაში დაწერილი მოთხრობები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1981]: გაზ. „ლენინელი“, ქობულეთი, 1982, 8.V; გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1982, №16, გვ. 5.

გამოჩენილი გერმანელი ქართველოლოგი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, 1982, 10.VII (ა. ლაისტის დაბადების 130 წლისთავის გამო).

გამოჩენილი ქართველი ენათმეცნიერი: გაზ. „ქუთაისი“, 1982, 17.VII (ალ. ლლონტის დაბადების 70-ე წლისთავის გამო).

ვასილ აბაევის ახალი ნაშრომი [რეცენზია: ვ. აბაევი, მითი და ისტორია რუსთაველის პოემაში „ვეფხისტყაოსანი“: სამეცნიერო შრომების კრებული „აკაკი შანიძე“, თბ., 1982]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1982, 5.VIII.

ნათლად, მარტივად [რეცენზია: შ. ქურიძე, წარსულის ფურცლები. ლიტერატურული-კრიტიკული წერილები, ბათუმი: გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, 1982]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1982, 10.VIII; **ჟურნალისტის ახალი წიგნი:** გაზ. „წითელი დროშა“, მაიაკოვსკი, 1982, 18.X.

ჟურნალისტის პირველი წიგნი [რეცენზია: ს. ქობულია, მზის ნათელი, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1981]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1982, 31.VIII.

საინტერესო ნაშრომი მწერლის ენასა და სტილზე [რეცენზია: ნ. ლემონჯავა, კ. გამსახურდიას ენისა და სტილის საკითხები, თბ.: თსუ, 1981]: გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, სოხუმი, 1982, 15.IX.

ნ. ლორთქიფანიძის სტილის თავისებურებისათვის: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1982, 23.IX.

პოეტის კრიტიკულ-პუბლიცისტური წერილები [რეცენზია: ტ. ჭანტურია, ყულაბა სავსე ოცნებით, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1981]: გაზ. „ახალი კოლხეთი“, ფოთი, 1982, 28.IX.

ახალგაზრდა პროზაიკოსის პირველი წიგნი [რეცენზია: ნ. კვეიძე, ჩვენი თვალები. მოთხრობები, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, ქუთაისის ფილიალი, 1981]: გაზ. „ქუთაისი“, 1982, 12.X.

ათონის კრებული [მიმოხილვა]: გაზ. „ქუთაისი“, 1982, 20.X.

უკვდავი სახელი: გაზ. „ქუთაისი“, 1982, 27.X (პირველი ქართველი აკად. თეიმურაზ ბაგრატიონის დაბადების 200 წლისთავის გამო).

გამოჩენილი ფრანგი ორიენტალისტი და ქართველოლოგი: გაზ. „ქუთაისი“, 1982, 2.XI (აკად. მ. ბროსეს დაბადების 180 წლისთავის გამო).

გამოჩენილი საბჭოთა ენათმეცნიერი: გაზ. „ქუთაისი“, 1982, 30.XI (აკად. ნ. შანსკის დაბადების 95 წლისთავის გამო) (თანაავტორი ა. კურცხალია).

ლიტერატურულ-ენათმეცნიერული ნარკვევები [რეცენზია: შ. ნიჟარაძე, ლიტერატურულ-ენათმეცნიერული ნარკვევები, ბათუმი: გამომც. „საბჭოთა აჭარა“, 1982]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, 1982, 18.XII.

პოეტის ერთგომეული [რეცენზია: ზ. კუხიანიძე, ერთგომეული, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1982]: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1982, 21.XII.

გალაკტიონი ქართულ აკადემიურ ლექსიკონში: გაზ. „ქუთაისი“, 1982, 24.XII.

«Путешествие в слово» [Рецензия: Вартаньян Э., Путешествие в слово, Москва: из-во «Просвещение», 1982]: газ. «Кутаисская правда», 1983, 25.I.

გამოჩენილი პედაგოგი, ლექსიკოლოგი და რუსთველოლოგი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1983, 16.II (პროფ. ვ. ბერიძის დაბადების 100 წლისთავის გამო); გაზ. „ქუთაისი“, 1983, 24.II.

ზოგადი ენათმეცნიერების ახალი სახელმძღვანელო [რეცენზია: ვ. კოდუხოვი, ზოგადი ენათმეცნიერება, მთარგმ. რ. ენუქაშვილი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1983]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1983, №5, გვ. 8; გაზ. „კომუნისტური შრომა“, ხულო, 1983, 19.III; გაზ. „ქუთაისი“, 1983, 7.XII.

მწერალი, რეჟისორი, საზოგადო მოღვაწე: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1983, 7.V (საზოგადო მოღვაწისა და მწერლის, იოსებ იმედაშვილის, შესახებ).

გამოჩენილი ქართველი მეცნიერი: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1983, 12.V (გიორგი ჯიბლაძის შესახებ).

გამოჩენილი მწერალი, ჟურნალისტი, პუბლიცისტი [გ. ფანჯიკიძის

- დაბადების 50 წლისთავის გამო]: გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1983, 23.IV.
- ენა, დამწერლობა, ენობრივი კავშირები** [რეცენზია: Исаев М.И., Социалингвистические проблемы языков народов СССР, Москва: из-во «Высшая школа», 1982]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1983, 25.V.
- ვაჟკაცურად იბრძოდა** [მოგონება დიდი სამამულო ომის მონაწილე ბ. ტორაძეზე]: გაზ. „ქუთაისი“, 1983, 1.VI.
- ხალხთა მეგობრობის მომღერალი**: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1983, 16.VI (ოსი პოეტის, რ. ასაევის, დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- გამოჩენილი პოეტი და მებრძოლი**: გაზ. „ქუთაისი“, 1983, 21.VI.
- მეგობრობის მქადაგებელი**: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1983, 23.VI.
- ძმა ძმას ამდიდრებს** [სოფლის მეურნეობის ქართული ტერმინოლოგია რუსულში]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბილისი, 1983, 25.VI.
- მაიაკოვსკი და ენის საკითხები**: გაზ. „ქუთაისი“, 1983, 15.VII; 20.VII.
- ცოცხალი სიტყვის ჯადოქარი**: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1983, 20.VII.
- Учебник по общему языкознанию** [Рецензия: Шадури Т., Общее языкознание, Тб.: из-во «Ганатлеба», 1983]: გაზ. «Кутаисская правда», 1983, 12.VII; **Пособие по общему языкознанию**: გაზ. «Вечерний Тбилиси», Тб., 1983, 3.VIII.
- სოფლის მეურნეობის ტერმინები რუსულსა და ქართულში**: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1983, 16.VIII.
- ტერმინების „რუსისა“ და „რუსეთის“ ისტორიისათვის**: გაზ. „ქუთაისი“, 1983, 27.IX.
- გამოჩენილი ფოლკლორისტი** [ვ. კოტეტიშვილის დაბადების 90 წლისთავის გამო]: გაზ. „ლენინური გზით“, თეთრიწყარო, 1983, 22.X.
- ამაგდარი მეცნიერი**: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1983, 11.XI (ფილოლოგიის მეცნ. დოქტორ სერგი ჯიქიას დაბადების 85 წლისთავის გამო) (თანაავტორი შ. ნიჟარაძე).
- ქართული სალიტერატურო ენის სინმინდისათვის**: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1983, 12.XI, გვ. 3.
- ქართული ლექსიკოლოგიის მშვენიერი შენაძენი** [რეცენზია: თ. სანი-

- კიძე, აკაკი წერეთლის პოეზიის ლექსიკონი, ნაწ. 2, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1983]: გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1983, 24.XI;
- მწერლის ენის სარკე:** გაზ. „თბილისი“, 1983, 8.XII.
- ქართული მწერლობის დიდი კერა** [პეტრინონის მონასტრის შესახებ]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1983, 8.XII (პეტრინონის მონასტრის დაარსების 900 წლისთავის გამო).
- მარტივი წინადადების შედგენილობა ქართველურ ენებში** [რეცენზია: ა. კიზირია, მარტივი წინადადების შედგენილობა ქართველურ ენებში, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1983]: გაზ. „ახალგაზრდა კომუნისტი“, თბ., 1983, 6.XII.
- დღენიადაგ მისაყურადებელი** [რეცენზია: სწავლების ტექნიკურ საშუალებათა გამოყენება ქართული ენის გაკვეთილებზე (IV-VIII), თბ.: გამომც. „განათლება“, 1982]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1983, 29.XII.
- წიგნი მასწავლებელთათვის** [რეცენზია: ნ. რუხაძე, „ვეფხისტყაოსნის“ ძირითადი საკითხების სწავლება, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1983]: გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1984, 2.II.
- „ნარკვევები ქართულ-ოსური ენობრივი ურთიერთობიდან“** [რეცენზია: ო. თედევეი, ნარკვევები ქართულ-ოსური ენობრივი ურთიერთობიდან, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1983]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1984, 8.II.
- ლეო ქიაჩელის ენა:** გაზ. „კომუნიზმის დროშით“, წალენჯიხა, 1984, 16.II; გაზ. „ქუთაისი“, 1984, 5.IX.
- მამაცი შევარდენი:** გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1984, №4, 22.II, გვ.5 (დიდი სამამულო ომის გმირის მფრინავ ო. ჩეჩელაშვილის დაბადების 60 წლისთავის გამო).
- საინტერესო ნაშრომი რაჭის შესახებ** [რეცენზია: თ. ბერაძე, რაჭა, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1983]: გაზ. „კომუნიზმის დროშა“, ამბროლაური, 1984, 7.IV.
- მამაცი მზევრავი** [სამამულო ომის მონაწილის, შოთა კვირიკაშვილის, საბრძოლო გზის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1984, 9.V.

მონუმენტური ლექსიკონი [რეცენზია: ა. გელოვანი, მითოლოგიური ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1983]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1984, 24.V.

პედიატრი ასეთი უნდა [ზეინაბ ქვეთარაძე – ქუთაისის №1 ბავშვთა პოლიკლინიკის პედიატრი]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1984, 17.VI.

დიდი სამამულო ომის პირველი დღე [სისხლის წვიმების დროის მოგონებიდან]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1984, 22.VI; გაზ. „ქუთაისი“, 1988, 22.VI.

საყურადღებო მონოგრაფია [რეცენზია: შ. ქურდაძე, ძველი ქართული ლიტერატურის გაკვეთილების დაგეგმვისა და სწავლების საკითხები მე-8 კლასში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1984]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1984, 3.VII (თანაავტორი **ბ. ნადირაძე**); **კარგი საქმე გაკეთდა**: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1984, 10.XI; **მასწავლებელთათვის დღენიადაგ საჭირო**: გაზ. „გამარჯვება“, გორი, 1984, 5.VII.

ქართველოლოგიის უძვირფასესი შენაძენი: გაზ. „ქუთაისი“, 1984, 3.VII (აკად. ა. შანიძის თხზულებათა I, II და III ტომების გამოცემის გამო).

მაიაკოვსკი და ქართული ენა: გაზ. „ქუთაისი“, 1984, 7.VII.

მონოგრაფია ჯავახური დიალექტის შესახებ [რეცენზია: არ. მარტიროსოვი, ქართული ენის ჯავახური დიალექტი, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1984]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1984, 24.VII; **ჯავახური დიალექტი**: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1984, 22.VIII; **ჯავახური დიალექტის მრავალფეროვნება**: გაზ. „თბილისი“, 1984, 22.X.

ახალგაზრდა მკვლევრის ფუნდამენტური მონოგრაფია [რეცენზია: კ. დანელია, ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიის საკითხები, თბ.: თსუ, 1984]: გაზ. „შრომის დროშა“, გეგეჭკორი, 1984, 28.VII; **სალიტერატურო ენის საკითხები**: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1984, №13, 11.VII, გვ. 7.

ნაშრომი ქართული ანბანის აგებულების შესახებ [რეცენზია: ა. ფარჯანაძე, თანამედროვე ქართული ანბანის აგებულების კანონზომიერების ძიება, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1984]: გაზ. „საბჭოთა აჭარა“, ბათუმი, 1984, 4.VIII (თანაავტორი **შ. ნიჟარაძე**).

ნაშრომი ქართულ ენაში განმეორების საკითხებზე [რეცენზია: ბ. ბათიაშვილი, მასალის განმეორება ქართული ენის სწავლების პროცესში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1983]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1984, 8.VIII.

„სტუდენტი, მორალი, კულტურა“ [რეცენზია: გ. მაქაცარიძე, სტუდენტი, მორალი, კულტურა, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1984]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1984, 5.IX.

ქართული ტოპონიმის შენაძენი [რეცენზია: გ. ელიაშვილი, გ. ფარულაშვილი, გ. შენგელია, ჩხოროწყუს რაიონის ტოპონიმის კატალოგი, თბ.: ხელოვნება, 1984]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1984, 21.IX.

ქართველი მეცნიერის ღვაწლი [ნიგნის გამოსვლის გამო: Вильгельм фон Гумбольдт, Избранные труды по языкознанию, Перевод с немецкого языка под редакцией и с предисловием докт. Филол. Наук, проф. Г.В. Рамисвили, Москва: из-во «Прогресс», 1984]: გაზ. „კომუნისტი“, თბ., 1984, 25.IX.

მგზნებარე პატრიოტი, კომუნისტი მწერალი: გაზ. „ქუთაისი“, 1984, 29.IX; **პატრიოტი, კომუნისტი მწერალი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1984, 29.IX.

ეგნატე ნინოშვილის ენის თავისებურებებისათვის: გაზ. „ქუთაისი“, 1984, 12.X (ეგნატე ნინოშვილის დაბადების 125 წლისთავის გამო).

საინტერესო ნაშრომი [რეცენზია: ი. მეგრელიძე, სიძველეები ლიხავის ხეობაში, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1984]: გაზ. „გამარჯვება“, გორი, 1984, 27.X.

მასწავლებელთათვის დიდად საჭირო წიგნი [რეცენზია: ვ. რამიშვილი, ტ. სულაბერიძე, ნ. მაღლაფერიძე, ქართული ენის გაკვეთილები I კლასისათვის, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1984]: გაზ. „კომუნისტის გზით“, წულუკიძე, 1984, 6.XI (თანაავტორი შ. ჩხეიძე).

ხელნაწერების კვალდაკვალ [რეცენზია: ზ. ჭუმბურიძე, ქართული ხელნაწერების კვალდაკვალ, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1983]: გაზ. „თბილისი“, 1984, 9.XI.

საყურადღებო გამოკვლევა აკ. წერეთლის ენის საკითხებზე [რეცენზია: თ. სანიკიძე, აკაკი წერეთლის პოეზიის ლექსიკონი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, წიგნი I, 1982; წიგნი II, 1983]: გაზ. წინსვლა,

- სამტრედია, 1984, 13.XI; აკაკის ენა: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1984, №23, გვ. 4.
- ქართული სალიტერატურო ენის სინმინდისათვის: გაზ. „ქუთაისი“, 1984, 14.XI.
- სოფლის მეურნეობის ტერმინები რუსულსა და ქართულში: გაზ. „და-რიალი“, ყაზბეგი, 1984, 8.XII.
- მხატვრული სიტყვის გამოჩენილი ოსტატი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1984, 9.XII.
- ვერც შეელევა, სანამ ცოცხალია [ქუთაისის მე-8 საშუალო სკოლის პედაგოგ თამარ ჩაგელიშვილის შესახებ]: გაზ. „სახალხო განათ-ლება“, თბ., 1984, 12.XII.
- კავკასიონიდან ბერლინამდე [მოგონება დიდი სამამულო ომის მონა-წილე, საბჭოთა კავშირის გმირ ო. ჩეჩელაშვილზე]: გაზ. „ქუთაი-სი“, 1984, 24.XII.
- პოეტის პუბლიცისტური წერილები [რეცენზია: მ. ვარშანიძე, ჩემი გუ-ლისთქმა: ამბავი უჩამბელი დედისა; ჩემი ჯარისკაცული ამბები; სიკვდილი სახელოვანი და სხვ., ბათუმი: საბჭოთა აჭარა, 1983]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, 1984, №7, 11.IV, გვ. 7.
- მასწავლებლებს დაეხმარება [რეცენზია: რ. ლიპარტელიანი, ლ. ჭან-კვეტაძე, მეთოდური რეკომენდაციები ქართული ენის გაკვეთი-ლის სწავლებისათვის III კლასში; მეთოდური რეკომენდაციები IV კლასში ქართული ენის გაკვეთილის დაგეგმვისათვის, თბ., 1984]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1985, 16.I.
- საყურადღებო გამოკვლევა: გაზ. „კომუნისტური შრომა“, ლანჩხუთი, 1985, 19.II.
- გამარჯვების დღე ქართულ პოეზიაში [1945 წ. 9 მაისს გამოქვეყნებუ-ლი მასალების მიხედვით]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1985, 3.IV.
- ცხრა მაისი ქართულ პოეზიაში: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1985, 1.V.
- ვლადიმერ მაიაკოვსკი ქუთაისის გიმნაზიაში: გაზ. „ქუთაისი“, 1985, 2.VII.
- მთიანი სამეგრელოს ტოპონიმთა [რეცენზია: პ. ცხადაია, მთიანი სა-მეგრელოს ტოპონიმთა, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1985]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1985, №17, გვ. 5.

ახალგაზრდა მკვლევრის პირველი მონოგრაფია [რეცენზია: გ. გოგოლაშვილი, დრო-კილოთა მეორე სერიის ფორმები ახალ ქართულში, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1984], 28.06.1985 (ხელნაწერი).

სიტყვისა და საქმის ურთიერთობა ილიას ნაზრევში: გაზ. „დროშა“, წყალტუბო, 1986, 15.II.

О чем поведал архивный документ [К обнаружению документов о В. Белинском в Кутаисском центральном историческом архиве]: газ. «Кутаисская правда», 1986, 4.III.

საქმით მეტყველი: გაზ. „ქუთაისი“, 1986, 5.VI (ილია ჭავჭავაძის შესახებ).

ახალი პროგრამები საენათმეცნიერო დისციპლინებში (უმალღესი სასწავლებლების მაგალითზე): გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1986, 13.VI.

ფრიად საჭირო ცნობარი [„ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები“, მე-7 კრებულის გამოცემის გამო]: გაზ. „კომუნისტი“, 1986, 2.VII.

„სავარჯიშოები ქართულ ენაში“ [რეცენზია: პ. ლორთქიფანიძე, ე. ქურციკიძე, სავარჯიშოები ქართულ ენაში, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1986]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1986, 5.IX.

ილია ჭავჭავაძის ბარათები ოლღა გურამიშვილისადმი: გაზ. „ქუთაისი“, 1986, 11.IX.

სიტყვის გადატანის სწავლებისათვის [გამომხაურება ვ. რამიშვილის წერილზე „სიტყვის გადატანის წესების დადგენისა და სწავლების შესახებ“: ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1955, №12]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1986, 12.XI.

ილია ჭავჭავაძის პოეზიის ლექსიკონი [რეცენზია: თ. სანიკიძე, ილია ჭავჭავაძის პოეზიის ლექსიკონი, თბ.: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 1986]: გაზ. „ქუთაისი“, 1986, 19.XI; გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1987, 23.X.

თეატრალური კრიტიკოსი [ილია ჭავჭავაძის შესახებ]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1986, 5.XII.

მონოგრაფია გაზეთის ენის შესახებ [რეცენზია: ლ. შალვაშვილი, ქართული სალიტერატურო ენის ლექსიკის განვითარება საბჭოთა პერიოდში, თბ., 1986]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1986, 24.XII.

კითხვისა და წერის ურთიერთობა [რეცენზია: ა. ბერიძე, წერა-კითხვის

- სწავლების პროცესში კითხვისა და წერის ურთიერთობის პრობლემა, თბ., 1985]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1986, №13, გვ. 5.
- განძი ბრძენკაცისა** [ილია ჭავჭავაძის პირადი ბიბლიოთეკა]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1986, №16, 27.VIII, გვ.1-2.
- „ასე იტყვიან ჩემზე...“** [რეცენზია: „ასე იტყვიან ჩემზე“ – მოგონებები ლადო ასათიანზე, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1987]: გაზ. „კომუნიზმის სხივი“, ცაგერი, 1987, 12.XII (ლადო ასათიანის დაბადების 70 წლისთავის გამო).
- მშვიდობის საკითხი ილია ჭავჭავაძის ნააზრევში:** გაზ. „წინსვლა“, სამტრედია, 1987, 27.I; **მშვიდობის მღალაღებელი:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1987, 19.III; **რ. ბანძელაძე** (ფსევდონიმი), გაზ. „ქუთაისი“, 1987, 12.IX.
- ა. ს. პუშკინის მხატვრული სახეები:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1987, 10.II.
- კიდევ დიდხანს იმოღვაწოს:** გაზ. „ქუთაისი“, 1987, 26.II (აკაკი შანიძის შესახებ).
- „სად წაიყვან სადაურსა...“** [მოგონება დასავლეთ გერმანიაში მცხოვრები ქართველოლოგის, ნ. ჯანელიძის, შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1988, 15.I; გაზ. „სამშობლო“, თბ., 1988, 16.VIII, გვ. 4 (თანაავტორი რ. ზეჟალაშვილი)
- სპექტაკლის ლაიტმოტივია მშვიდობა** [რეცენზია: გ. ხუბაშვილის კომედიის შესახებ „ამბავი ომისა და ჯარისკაც ჭიპილიასი“ ქუთაისის ლ. მესხიშვილის სახელობის თეატრის სცენაზე]: გაზ. „ქუთაისი“, 1988, 16.I.
- ილიას ერთი პერსონაჟის გვარის ახლებური გაგებისათვის** [პროფ. ვ. ვახანიას მოსაზრება „კაცია-ადამიანის“ სათაურისა და ლუარსაბ თათქარიძის გვარის წარმომავლობასთან დაკავშირებით]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1988, 4.II.
- საბჭოთა ეპოქის ნეოლოგიზმები:** გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1988, 9.II.
- კრიტიკული ლიტერატურის შენაძენი** [რეცენზია: რ. მიშველაძე, სიტყვა და საქმე. კრიტიკული წერილების კრებული, თბ., 1987]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1988, 24.II.
- ჩვენი თანაქალაქელი იოსებ ორბელი** [ი. მეგრელიძის მონოგრაფიის

- „იოსებ ორბელი“ „გამოჩენილ ადამიანთა სერიით“ გამოცემის აუცილებლობის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1988, 11.III.
- აკაკი შანიძის კაბინეტი ქუთაისის 33-ე საშუალო სკოლაში:** გაზ. „სახალხო განათლება“, 1988, 24.III.
- აკადემიკოს თამაზ გამყრელიძის რედაქციით** [რეცენზია: ნ. ტრუბეცკოი, რჩეული ნაშრომები ფილოლოგიაში, რედ. აკად. თამაზ გამყრელიძე, თბ., 1988]: გაზ. „ქუთაისი“, 1988, 7.VI.
- პიროვნების აღზრდის პრობლემები** [რეცენზია: გ. მაქაცარია, პიროვნების აღზრდის სოციალ-ფსიქოლოგიური პრობლემები, თბ.: თბილისის უნივერსიტეტი, 1988]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1988, 11.VI.
- «Избранные труды по филологии»** [Рецензия: Н. Трубецкой, Избранные труды по филологии, Сост. В. А. Виноградова и В. П. Нерознака; Под общ. ред. Т. Гамкrellидзе и др.; Послесл. Т. В. Гамкrellидзе и др., Москва: из-во «Прогресс», 1987]: გაზ. «Народное образование», 1988, 19.VII; **„რჩეული შრომები ფილოლოგიაში“:** გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1988, 27.VII, გვ. 4.
- კარგი შენაძენი** [რეცენზია: თ. სანიკიძე, ილიასა და აკაკის პოეზიის სიხშირის ლექსიკონი, თბ., 1988]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1988, 27.VII, გვ. 5; **ახალი ტიპის ლექსიკონი:** გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1988, 12.VIII.
- „დედაენის“ ავტორი – ახალი კუთხით** [რეცენზია: ი. მეგრელიძე, იაკობ გოგებაშვილი და ახალი ქართული ენა: სახელმძღვანელოები, გრამატიკის საკითხები, მე-2 შევსებული გამოცემა, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1988]: გაზ. „ქუთაისი“, 1988, 18.VIII; გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1988, 30.VIII.
- ლიტერატურული წერილები** [რეცენზია: ზ. ჭუმბურიძე, ნუ დავადებთ ძველსა გზასა. ლიტერატურულ-ენათმეცნიერული წერილები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1988]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1988, 14.IX, გვ. 4.
- ნოდარ დუმბაძის ქართული:** გაზ. „ქუთაისი“, 1988, 19.X (ნოდარ დუმბაძის დაბადების 60 წლისთავის გამო).

სასარგებლო მონოგრაფია [რეცენზია: გრ. ბერიძე, ქართული ენის ჯავახური კილო, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1988]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1988, 26.X.

სიტყვიერების მასწავლებელთა დასახმარებლად [რეცენზია: ტ. სულაბერიძე, ქართული საბავშვო ლიტერატურის ენობრივი თავისებურებანი და მისი სწავლების ზოგიერთი საკითხი, თბ.: თსუ გამომცემლობა, 1987]: გაზ. „სახალხო განათლება“, თბ., 1988, 22.XII; გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1989, 18.I.

პირველი ნაბეჭდი ქართული ნიგნი [სტეფანო პაოლინისა და ნიკოლოზ ჩოლოყაშვილის – ნიკიფორე ირბახის – მოკლე ბიოგრაფიული ცნობები; „ქართულ-იტალიური ლექსიკონის“, რომი, 1629 – გამოცემის 360 წლისთავის გამო]: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 21.I.

სარეკლამო ტექსტი და მისი ენა: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 16.II.

მონუმენტური ლექსიკონი [რეცენზია: რ. ღამბაშიძე, ქართული ენის ინგილოური კილოს ლექსიკონი, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1988]: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 4.III.

მესამე სასმისი [ქართველი და ებრაელი ხალხების მეგობრობის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 22.III.

მამულიშვილის დიდი გადასახედი: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 8.IV (პროფ. ი. მეგრელიძის შესახებ).

მეცნიერის ძიებანი [რეცენზია: ალ. ლლონტი, ფრონეების ხეობების ტოპონომიკა, თბ.: გამომც. „საბჭოთა საქართველო“, 1988]: გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1989, 9.V, №9 (501), გვ. 4.

მეცნიერი, სახელოვანი მამულიშვილი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1989, 16.V (პროფ. იოსებ მეგრელიძის შესახებ) (თანაავტორი ა. ცოტნიაშვილი).

ქართული ენის ახალი ლექსიკონი [რეცენზია: გ. გოგოლაშვილი, ც. კვანტალიანი, დ. შენგელია, ქართული ენის ზმნური ფუძეების ლექსიკონი, მასალები ქართული ენის სისტემატური კურსისათვის, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1989]: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 17.V; **ახალი ლექსიკონი:** გაზ. „ნიგნის სამყარო“, თბ., 1989, 9.VIII, გვ. 4-5.

ერთი უცნობი წერილი [ი. გრიშაშვილის უცნობი წერილის შესახებ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 15.VI.

სიტყვა „მოდღარი“ აკაკის შემოქმედებაში: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 20.VI; გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1990, 20.VI; გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1989, 19.X; **სიტყვა „მოდღარი“ აკაკის ნააზრევში**: გაზ. „ქუთაისი“, 1990, 13.I;

„ებრაელის“ აღმნიშვნელი ტერმინები ქართულში: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1989, 18.VII; **ებრაელი**: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 21.X, გვ. 3.

იდიომები მიხეილ ჯავახიშვილის რომანებში: გაზ. „ნინსელა“, სამტრედია, 1989, 22.VI.

ერთი სიტყვის „აღბათ“ პუნქტუაციის საკითხისათვის: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1989, 8.VII.

ისრაელში გამოცემული ორი რომანი [რეცენზია: რ. აფიაშვილი, ბედი ადამიანისა და მკვლელობა ამხანაგისა; შერისხულნი]: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 13.VII.

პოეტის ენათმეცნიერული ნაშრომი [რეცენზია: მ. მაჭავარიანი, რამდენიმე სიტყვა, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1989]: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 29.VIII; **პოეტის საყურადღებო ენათმეცნიერული გამოკვლევა**: გაზ. „ახალი ცხოვრება“, თბ., 1989, 12.X; გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1989, 15.XI.

ტერმინ „ქუთაისელის“ შესახებ [სიტყვის ეტიმოლოგიისათვის]: გაზ. „ქუთაისი“, 1989, 8.IX.

ქართული დიალექტოლოგია [რეცენზია: ბ. ჯორბენაძე, ქართული დიალექტოლოგია, თბ.: გამომც. „განათლება“, 1989]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1989, 28.IX.

საყურადღებო გამოკვლევები [რეცენზია: ზ. ჭუმბურიძე, ნუ დავაგდებთ ძველსა გზასა. ლიტერატურულ-ენათმეცნიერული წერილები, თბ.: გამომც. „მერანი“, 1989]: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1989, 7.X.

Истинно! [О внедрении целевых форм обучения в вузах]: газ. «Народное образование», 1988, 18 октября.

თელ-ავივში გამოცემული ლექსების კრებული [ი. მეგრელიშვილის ლექსების შესახებ]: გაზ. „კომუნიზმის სხივი“, ცაგერი, 1989, 21.X.

ოსური ენის დიდი საუნჯე [პროფ. ვ. აბაევის ოთხტომეული ლექსიკონის IV ტომის გამოცემის შესახებ]: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1990, 13.I.

ჭეშმარიტი მგოსანი: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1990, 13.I.

აკაკის მასწავლებლები [ცნობები ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში აკ. წერეთლის პედაგოგების – ვ. ტროეს, მ. საპეგას, პ. პანიზოსკის, კ. როზდევინისა და მ. ტურესის – შესახებ; იხ. ავტორის წერილი: აკაკი წერეთლის მასწავლებლები ქუთაისის გიმნაზიაში: გაზ. „ქუთაისი“, 1964, 26.I]; გაზ. „ქუთაისი“, 1990, 13.III, გვ. 5.

აკაკი და ებრაელი ერი: გაზ. „ქუთაისი“, 1990, 27.III, გვ. 4.

ვასწავლოთ თუ არა „ზოგადი ენათმეცნიერება“ [რესპუბლიკის პედაგოგიურ ინსტიტუტებში]: გაზ. „ქუთაისი“, 1990, 18.V.

აკაკის ერთი ლექსის ბიბლიური წყარო: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1990, 24.V; გაზ. „ქუთაისი“, 1990, 25.IX.

ენათმეცნიერის ხსოვნას ეძღვნება [რეცენზია: ლ. კვანტალიანი, ქართული ზეპირი მეტყველების სინტაქსის საკითხები, მიძღვნილი ქ. ძონენიძისადმი, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1990]: გაზ. „ქუთაისი“, 1990, 11.VII, გვ. 5 (თანაავტორი რ. ზეჟალაშვილი).

საბუნებისმეტყველო ტერმინები ი. გოგებაშვილის „დედა ენასა“ და „ბუნების კარში“: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1990, 17.VIII, გვ. 8.

იაკობ გოგებაშვილის „დედაენის“ სათაურის საკითხისათვის: გაზ. „გამარჯვება“, გორი, 1990, 25.VIII; გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1990, 1.IX.

ზოგიერთი ებრაული გვარის ისტორიისათვის: გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1990, 29.VIII.

აკაკის ერთი ლექსის ბიბლიური წყარო: გაზ. „სამტრედიის მაცნე“, სამტრედია, 1990, 6.X.

უძველესი ქართული გრამატიკული თხზულება [რეცენზია: ანონიმი ავტორი, ტრაქტატი „სიტყუად ართრონთათვის“, გამოცემული მზ. შანიძის მიერ 900 წლის შემდეგ]: გაზ. „ქუთაისი“, 1990, 9.X, გვ. 4-5 (თანაავტორი რ. ზეჟალაშვილი); გაზ. „საბჭოთა ოსეთი“, ცხინვალი, 1990, 16.X.

ტარას შევჩენკო და საქართველოს ბულბული: გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, სოხუმი, 1990, 11.X, გვ. 4.

ჩონგური თუ ჩანგური?: გაზ. „ქუთაისი“, 1990, 9.XI (აკაკი წერეთლის ლექსის სათაურის შესახებ).

პოეტის დისერტაცია: გაზ. „სოფლის ცხოვრება“, თბ., 1990, 5.XII, გვ. 4 (აკაკი წერეთლის ნაშრომის შესახებ).

ევფემიზმები აკაკის ნაწერებში: გაზ. „ქუთაისი“, 1990, 6.XII.

გალაკტიონის ენის სოლიდური ლექსიკონი [რეცენზია: თ. სანიკიძე, ც. სანიკიძე, ნ. ტაბიძე, გალაკტიონ ტაბიძის ენის ლექსიკონი, 1. ა, ბ, გ]: გაზ. „საჩინო“, ვანი, 1991, 8.I, გვ. 2 (თანაავტორი **რ. ზეჟა-ლაშვილი**).

ნაშრომი ფუნქციურ სტილისტიკაში [რეცენზია: გ. კვარაცხელია, ქართული ენის ფუნქციური სტილისტიკა, თბ.: გამომც. „მეცნიერება“, 1990], გაზ. „ნიგნის სამყარო“, №11 (551), 12.VI, 1991.

ლექციების კურსი ქართველოლოგიის შესავალში [რეცენზია: ჟ. ფეიქრიშვილი, ქართველოლოგიის საკითხები, ქუთაისი: გამომც. „სარანგი“, 1992]: გაზ. „ქუთაისი“, 1992, 9.XII; გაზ. „ნიგნის სამყარო“, 1993, №1.

მეცნიერის ახალი ნაშრომი „მესხური დიალექტის სალექსიკონო მასალა“ [რეცენზია: ჟ. ფეიქრიშვილი, მესხური დიალექტის სალექსიკონო მასალა, ქუთაისი: გამომც. „სანუთრო“, 1992]: გაზ. „ქუთაისი“, 1993, 31.III.

მასალეზი
ზაფიელ შამკლაშვილის
აღიჭიდან

პირადი არქივიდან

ქ. ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი¹¹

ფონდი №454

(მასალების ჩამონათვალი)

ქ. ქუთაისის აკ. წერეთლის სახელობის

სახელმწიფო უნივერსიტეტის

პროფესორ რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილის

პირადი ფონდი

1961-1990წწ.

რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილი დაიბადა 1922 წელს. 1950 წელს წარჩინებით დაამთავრა ალ. წულუკიძის სახელობის ქუთაისის სახელმწიფო პედინსტიტუტის ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტი. წლების განმავლობაში მუშაობდა სკოლებში მასწავლებლად. 1960 წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია, ხოლო 1970 წელს მოიპოვა ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი. 1971 წელს დაამტკიცეს ქართული ენის კათედრის პროფესორად. პროფესორი რაფიელ შამელაშვილი არის დიდი სამამულო ომის ვეტერანი, დაჯილდოებულია „დიდების“ ორდენით და 14 მედლით.

პროფესორი რ. შამელაშვილი ლექციებს კითხულობდა ზოგად ენათმეცნიერებაში, ენათმეცნიერების შესავალში და მიჰყავდა ქართული ენის სპეცკურსი. აქტიურად მონაწილეობდა კათედრასთან არსებულ მუდმივმოქმედ სემინარებში, ჟურნალ-გაზეთებში წერდა მეცნიერული და მეთოდური ხასიათის წერილებს, რეცენზიებს სადოქტორო და საკანდიდატო დისერ-

¹¹ რ. შამელაშვილის ეს მასალები ინახება ქალაქ ქუთაისის ცენტრალურ არქივში; მათი გაცნობისა და მოწოდებისთვის უღრმეს მადლობას ვუხდით არქივის დირექტორს, ბატონ მერაბ კუზუაძეს.

ტაციებზე. იყო ავტორი 1000-ზე მეტი შრომისა, რომელთაგან 19 ცალკე წიგნია.

მანვე შეადგინა და გამოსცა „ტექსტის ლინგვისტური ანალიზისა“ და „ლინგვისტურ მოძღვრებათა ისტორიის“ პროგრამები პედაგოგიური ინსტიტუტებისათვის. კითხულობდა მეთოდური ხასიათის ლექცია-მოხსენებებს ჩვენი ქალაქის მასწავლებელთათვის.

1972 წელს იგი კონკურსის წესით არჩეული იყო ქართული ენის კათედრის პროფესორად...

რაფიელ მიხეილის ძე შამელაშვილი გარდაიცვალა 1994 წელს.

პირად ფონდში შესულია რ. შამელაშვილის ნაშრომები, მიმოწერები, წერილები, რეცენზიები, საგაზეთო სტატიები, პირადი ფოტოსურათები.

სულ აღწერილია 30 მუდმივი შესანახი საქმე.

საექსპერტო შემამოწმებელი

ვამტკიცებ

/საექსპერტო კომისიის/ ოქმი

ქუთაისის ცენტრალური სახელმწიფო
არქივის დირექტორი

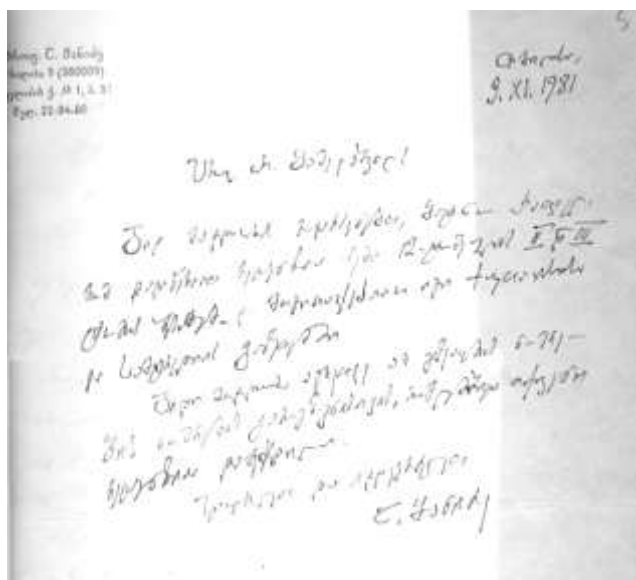
საქმის ახალი №№	საქმეთა სათაური	თარიღი	ფურც. რაოდ.
	რაფიელ შამელაშვილის ნაშრომები		
1	ლინგვისტიკურ ტერმინთა მოკლე ლექსიკონი	1973	225
2	მოკლე ენათმეცნიერული ცნობარი	1978	33
3	„ვეფხისტყაოსნის“ ენის საკითხები	1975	311
4	ანდაზები, აფორიზმები და გამონათქვამები ა. წერეთლის თხზულებებიდან	1987	166
5	ი. გოგებაშვილის „დედაენის“ პირველი გამოცემა	1976	188
6	რევაზ ასავეის პოეზია	1983	26
7	ვ. ი. ლენინი და ენათმეცნიერების საკითხები	1968	657
8	კ. ლორთქიფანიძის ენა („კოლხეთის ცისკრის“ მიხედვით)	1979	11
9	მიმოწერები რაფიელ შამელაშვილისადმი	1961-1988	37
10	გამოჩენილი ადამიანების წერილები რ. შამელაშვილისადმი		114
11	პირადი წერილები რ. შამელაშვილისადმი		295
12	იგივე		352
13	მოსაწვევი ბარათები რაფიელ შამელაშვილისადმი, როგორც დიდი სამამულო ომის მონაწილისადმი	1986-90	5
14	საგაზეთო სტატიები რ. შამელაშვილის შესახებ	1965	2
15	რ. შამელაშვილის ნაშრომი „მწერლის ენა“ (შემდეგი მწერლების ენის შესახებ: ლავრენტი არდაზიანი, დანიელ ჭონქაძე,	1965	18

	გიორგი ერისთავი, ეგნატე ნინოშვილი, იაკობ გოგებაშვილი, იოსებ გრიშაშვილი, ალ. ჭავჭავაძე, ალექსანდრე ყაზბეგი, გრიგოლ ორბელიანი, ნიკოლოზ ბარათაშვილი, დავით კლდიაშვილი, გ. ლეონიძე, სულხან-საბას ორბელიანი, ირაკლი აბაშიძე, გალაკტიონ ტაბიძე) – 1959-1963; 1965 და სხვა.		
16	რ. შამელაშვილის წერილები: „თვალსაზრისი“; „1416 დღე-ღამე ომის გზებზე“		31
17	რეცენზიები, გამოხმაურებები, დასკვნები სადისერტაციო ნაშრომებზე	1976	128
18	რეცენზიები რ. შამელაშვილის სადოქტორო ნაშრომზე		306
19	რ. შამელაშვილის მილოცვის დეპეშები სადოქტორო დისერტაციის დაცვასა და დამტკიცებასთან დაკავშირებით (ნათესავების, მეგობრების, კოლეგების...)	1970-71	109
20	მოსკოვში გაგზავნილი დოკუმენტები, პროფესორის წოდებაზე წარსადგენი კონკურსისათვის (დახასიათება, დიპლომის ასლი)		127
21	იგივე		34
22	კონკურსის მასალები ქართული ენის კათედრის გამგის არჩევასთან დაკავშირებით	1977	125
23	გივი თევზაძის წერილი „გზა შენი ცხოვრებისა“, მიძღვნილი რ. შამელაშვილისადმი	1977	11
24	ს. იორდანიშვილი, საბას ქართული ლექსიკონის ბიბლიოგრაფია, შედგენილი რ.		155

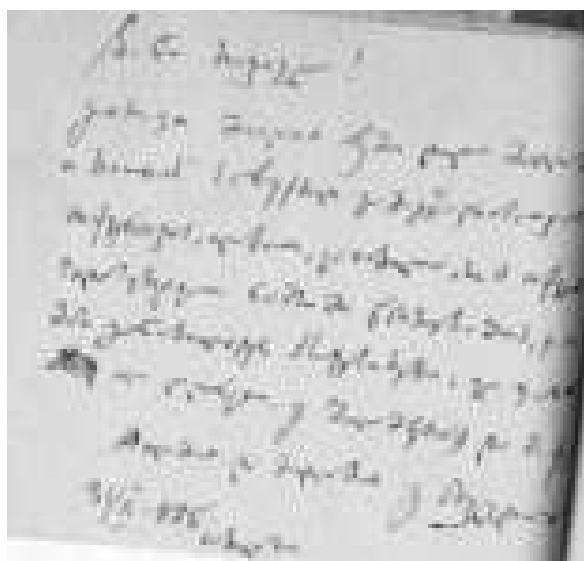
	შამელაშვილის მიერ		
25	ჰაემატობის გადმონაშთები მე-10 საუკუნის სინურ ხელნაწერებში, წარადგინა ი. აბულაძემ, შეადგინა რ. შამელაშვილმა	1974	352
26	ქართული „ბალავარიანის“ პერსონაჟის სახელის წარმომავლობისათვის (წარადგინა ი. აბულაძემ, შეადგინა რ. შამელაშვილმა)		
28	რ. შამელაშვილის წერილი „ცმაცო და ცმაცუნა“ ქუთაისის თოჯინების თეატრის ჟურნალ „თეატრალურ მოამბეში“	1989	
29	რესპუბლიკური ბიბლიოთეკის თანამშრომლის ნ. საყვარელიძის მიერ რ. შამელაშვილისადმი საჩუქრად გადმოგზავნილი ლექსი „მოგონებები იმ დღეების, როცა იელვა“	1974	11
30	რ. შამელაშვილის პირადი ფოტოსურათები		

სულ აღწერილია 30 (ოცდაათი) შესანახი საქმე
 აღწერა შეადგინა ნ. ირემაძემ
 1994 წელი

30.06.94

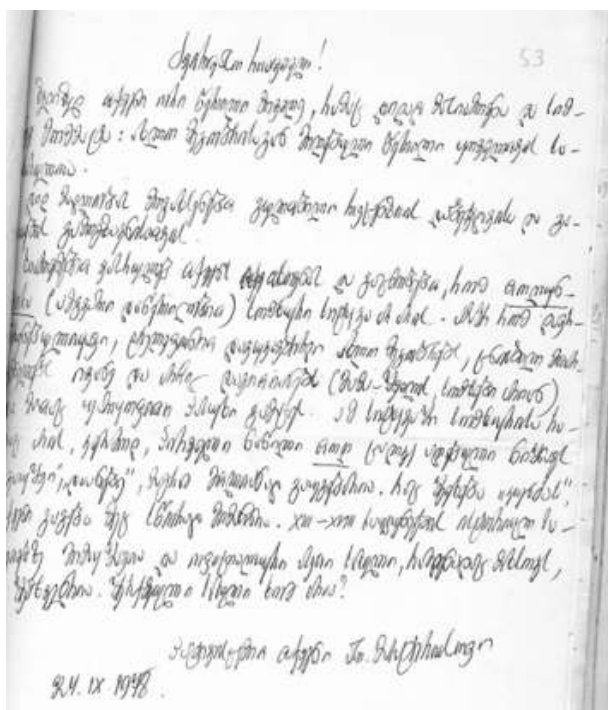
აკაკი შანიძე, 1981 წელი

გიორგი ახვლედიანი, 1968 წელი

იოსებ მეგრელიძე, 1978 წელი

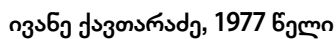

არამ მარტიროსოვი, 1977 წელი

ანტონ კიზირია, 1977 წელი

გიორგი კაჭარავა, 1978 წელი

გიორგი კაჭარავა, 1978 წელი

ყველა პიროვნებას ვაძლევთ ჩემ
 პატივს (პ. ბ. ბ. ბ.) ქართული.
 მე უკიდურესად მარცხდები, როდესაც
 გმადლობთ.
 მე და მარტოვანი ისეთი
 ასე, რომ წინაშე რაღაც ვუყვარ
 ასევე მე უნდა ჩაგვინახო.
 1973 წელი.
 მე და მარტოვანი
 1973 წელი.

შოთა ძიძიგური, 1985 წელი

მე უნდა სიყვარული ვუძღვებ, მე სიყვარული
 და პატივს. ჩემს მეტად
 გრძელ ფიქრებს, გმადლობთ, მე
 ღმერთს. უნდა გითხროთ და მე სი
 გმადლობთ. მე უნდა გითხროთ
 პატივს, პატივს (პ. ბ. ბ. ბ.) გმადლობთ
 ჩემს სიყვარულს, გმადლობთ, მე
 მე და მე მე უნდა გითხროთ
 ცხოვრება და უნდა ყველა დაგვიჩვენო.
 გმადლობთ და უნდა გითხროთ და სი
 ღმერთს და უნდა გითხროთ სიყვარულს
 ჩემს სიყვარულს.
 მე და მე მე უნდა გითხროთ
 მე და მე მე უნდა გითხროთ. მე და მე
 უნდა გითხროთ მე და მე მე უნდა გითხროთ.

ილია მაისურაძე, 1978 წელი

გიორგი კლიმოვი, 1978 წელი

[illegible][illegible][illegible]

რ. შამელაშვილის რამდენიმე წერილი ალექსანდრე ლლონტს¹²

დიდო ჩემოვანოვო სკოლა!

მიპირე აქვანი წიგნი გუგუზიო მახეხიდა.
 ზოგჯერ იწყებდა, იეს ქათი და სხვა სოხიო, ზემო
 ძვირფასო და უხეყვარელო პეშაჟი. ბოლო
 შავი პეშახოლ აქვანი ჯოშოლ ნახეზიო!
 შიგნო გარეშეშო შიგნო ჩემო ლეხიო
 სიხეზიო და ატყუებო, გარეშეშო
 „ქათიო წიგნიო“.

აქვანი ჩემოვანოვო, აქვანი ზემო რიგებო
 „ზოგჯერ იწყებდა ზემო შავიშვილს“... რიგებო
 გუგუზიო სოხიო აქვანი წიგნო შიგნო
 და გოგნო ვეშვი გარეშო „ზემო გარეშო“
 ნიგნო“ ეგნო, რიგებო გარეშო გარეშო...
 უგნოვანო ამოღებო აქვანი გარეშო
 გარეშო, ძემო და პეშაჟი

სიგნო.

გუგუზიო მახეხიდა აქვანი ძვირფასო

ო გ ვ ს ლ.

ქუთაისი
 სოხიო ქათი
 გარეშო

9.10.1961

¹² წერილები და რამდენიმე საინტერესო მასალა მოგვანოდა პროფ. ალექსანდრე ლლონტის რძალმა, ფილოლოგიის დოქტორმა ქეთევან გოდერძიშვილმა, რისთვისაც უღრმეს მადლობას ვუხდით.

Love to WZ!

Երևանի թանգարանի ձեռագրերից
 3 հուլիսյան թանգարանի և ՅՄԻԻԻ ՀԵԿ թանգարանի
 ձեռագրերի ընթացքում, հիշյալ թանգարանում
 գտնվում է հիշյալ թանգարանի և ՅՄԻԻԻ
 թանգարանի ձեռագրերի ընթացքում
 թանգարանի ձեռագրերի ընթացքում

3. *Stropharia* *Hygrophysa* *grisea*: 06602033

12 Երկրորդ խումբը «Երկրորդ» խումբը
 օրհանգիստի ծրագրում «Երկրորդ» խումբը,
 Երկրորդ խումբը, Երկրորդ խումբը
 խումբը. խումբը խումբը Երկրորդ խումբը
 1. (Երկրորդ խումբը խումբը) խումբը
 Երկրորդ խումբը խումբը խումբը, Երկրորդ
 (Երկրորդ խումբը խումբը) Երկրորդ, 1984, 1993.

[illegible][illegible]

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტს
აკადემიკოს **ალბერტ თავხელიძეს**
წინასწარ გიხდით ბოდიშს, რადგან განუხებთ, მაგრამ
სათქმელი მაინც უნდა ვთქვა.

თქვენ, ვფიქრობ, კარგად იცნობთ მეცნიერების დამსახუ-
რებულ მოღვაწეს, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორს,
პროფესორ ალექსანდრე ლლონტს. გავკადნიერდები და რამ-
დენსამე ცნობას წარმოგიდგენთ ამ პიროვნების შესახებ.

პროფესორი ალ. ლლონტი 78-ე წელში გადადგა. არის დი-
დად პროდუქტიული მეცნიერი (ფუტკარივით მუშა); სულ ახ-
ლახან გამოვიდა მისი 48-ე წიგნი – 561-გვერდიანი მონოგრა-
ფია; აქვს 300-ზე მეტი მეცნიერული ნაშრომი; გაზარდა 15 ასპი-
რანტი, რომლებმაც წარმატებით დაიცვეს დისერტაციები; იყო
20 სადოქტორო დისერტაციის ოფიციალური და 30 საკანდიდა-
ტო დისერტაციის არაოფიციალური ოპონენტი...

... ასეთი პიროვნება არ არის საქართველოს სსრ მეცნიე-
რებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი! საინტერესოა, რა-
ტომ?

პავლე ინგოროყვა, პროფ. მ. ჩიქოვანი ისე წავიდნენ ამ
ქვეყნიდან, რომ არ ეღირსათ აკადემიის წევრ-კორესპონდენ-
ტობა! არც პროფესორ აკაკი განერელიასთვის გამოინახა ად-
გილი თქვენს სისტემაში.

რატომ?

თუ საჭიროდ ჩათვლით, მიპასუხეთ, ძალიან დამავალეხთ.
უღრმესი პატივისცემითა და მოწინებით

რაფიელ შამელაშვილი,
ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
დიდი სამამულო ომის მეორე ჯგუფის ინვალიდი.

26.01.90

ქუთაისი – 384007

გორის 103/10

[illegible]

წერილები გიორგი გოგოლაშვილს

Տղերս յարկիր!

Բոքսը յաճախ ախօսելու եմ քեզ. թերև չիցուցի
 Ձեզնիդ ժողովուրդը, քան ինչ որ եմ, շնորհակալ, եղբայրս,
 այն ինչ չեմ, ինչ, հետևանք լինի, որպիսի
 զննող, յարկիր յարկիր, զննող, զննող,
 ինչ հետևանք լինի ձեր ղեկավար! չեմ հասկենում.

այն ախօսել ընդհանրապես ինչ հետևանք լինի,
 ինչ հետևանք! «Ինչ լինի ինչ. 16-րդ տարին»
 ինչ հետևանք ախօսել ժողովուրդը 10 տարին հետևանք.

չեմ հասկենում զննող, զննող.

ինչ հետևանք լինի ղեկավար ղեկավար ղեկավար ղեկավար
 ղեկավար. ինչ հետևանք լինի ղեկավար ղեկավար ղեկավար
 ղեկավար. ղեկավար ղեկավար ղեկավար ղեկավար ղեկավար
 ղեկավար, ախօսել ղեկավար; ինչ հետևանք, ղեկավար ախօսել
 ղեկավար.

այն հետևանք ղեկավար «լինի ղեկավար» ղեկավար ղեկավար
 ղեկավար ախօսել ղեկավար!

ղեկավար ախօսել

Ինչ հետևանք, ղեկավար.

პირადი წერილები ქალიშვილს (1989 წელი)

შვილ-სიყვარულს!

19.9.1989

მეგობრობა, ჩემი მეგობრობა არ შეიძლება, უ
მადლი პირობებიდან ვერ ვიპოვებ.

აქამდე, მაშინვე გაეფიქრე, ჭიკაძე, თხილიძე.
ჩვენ ხე ვერა, მე ისევე, რა გაეფიქრე იმ
თქმის მიხედვით!

მაშინვე ვიპოვე, სხვათა გამოცხადებით
ყველაზე მეტი ადამიანი, რომელიც ყველაზე მეტად
მე მსგავსებს. აქამდე ვიპოვე და აქამდე ვიპოვე
აქამდე მე — ჩემი ყველაზე მეტი მეგობარი. ვიპოვე
ძველი.

გაეფიქრე, ჩემი (გაეფიქრე ჩემი მეგობარი!). ჩემი აქამდე
გაეფიქრე და ჩემი მეგობარი გაეფიქრე, ის მეგობარი,
რომელიც ყველაზე მეტად მე მსგავსებს... ის
აქამდე მეგობარი ჩემი მეგობარი. ჩემი მეგობარი
აქამდე მეგობარი ჩემი მეგობარი. აქამდე მეგობარი
აქამდე მეგობარი ჩემი მეგობარი.

გაეფიქრე ჩემი მეგობარი ჩემი მეგობარი. ჩემი მეგობარი
აქამდე მეგობარი ჩემი მეგობარი.

ნ.ბ. მეგობარი, ჩემი მეგობარი (აქამდე მეგობარი, აქამდე მეგობარი).
ჩემი მეგობარი, ჩემი მეგობარი... ჩემი მეგობარი
აქამდე მეგობარი ჩემი მეგობარი. ჩემი მეგობარი
აქამდე მეგობარი ჩემი მეგობარი. აქამდე მეგობარი
აქამდე მეგობარი ჩემი მეგობარი.

გაეფიქრე ჩემი მეგობარი ჩემი მეგობარი.

სერ სერგეი!

ქობი? აქვინა ბავშვთა სკოლა. დღეს
გვანახს, არაქონს ბავშვთა მოსწავლეები. მოგერი ვაშლი
მთი და გვერდი. განსვლეფთო — ბავშვთა ცხელი გვერდი
ვინ ღვრიტყველი ავად. ვინ, ან სკოლაში აქვს
მოსწავლე, აქვს ხელ ობი!

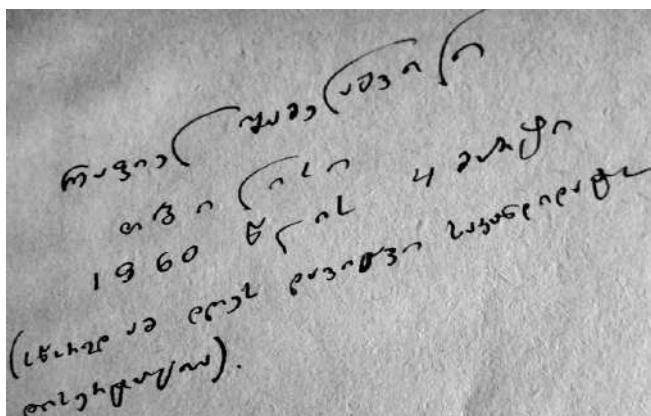
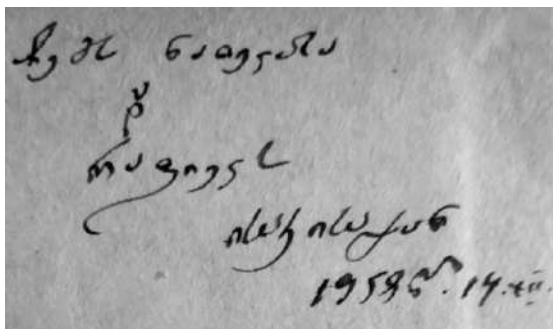
გულ! იქნა, ვინ ღვრიტყველი ბავშვთა
მოგერი აქვს, ღვრიტყველი ბავშვთა... ნაგავი-
ბი, უახლო ვინ?

აქ ღვრიტყველი ბავშვთა მოგერი. ღვრიტყველი
მოგერი სკოლა აქვს. მოგერი ან ობი, აქვს
აქვს სკოლა ღვრიტყველი მოგერი... ნაგავი, ვინ
მოგერი, ან სკოლა სკოლა ბავშვთა...

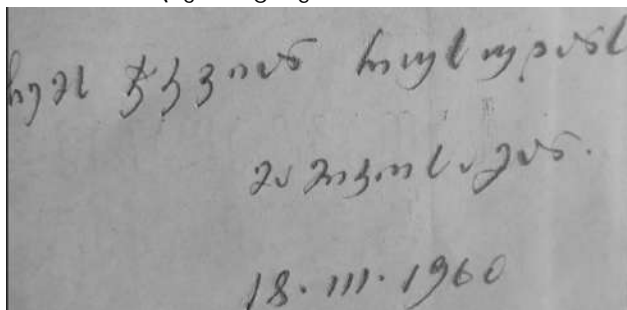
ბავშვთა მოგერი, ან ვინ აქვს, ან — ბავშვთა
მოგერი, ან ობი, აქვს აქვს მოგერი
აქვს მოგერი, ან ობი, აქვს აქვს
აქვს მოგერი. აქვს მოგერი — ბავშვთა სკოლა
აქვს — აქვს სკოლა სკოლა ან ობი, აქვს
აქვს აქვს მოგერი მოგერი. აქვს მოგერი
აქვს მოგერი? აქვს მოგერი მოგერი
აქვს მოგერი? აქვს მოგერი მოგერი, აქვს

წარწერები და მიძღვნები წიგნებზე

წარწერა რაფიელის
ძმის, ისაკის, ნაჩუ-
ქარ ლექსიკონზე

1960 – წარწერა ამირან აბშილაშვილს წიგნზე

1960 – წარწერა მარკ ტვენის წიგნზე

ქალბატონი (ქ. მამუკაძე) (2)
 თბილისი და მთ. მუხრან-ბათუმი
 ყორღი მამუკაძე ნიშნად -
 სახსრად, მსკინებ
 რაფი (მამა) ანა
 25.4.1989

1989 – ნარწერა რ.შამელაშვილის ნაჩუქარ „ვეფხისტყაოსანზე“

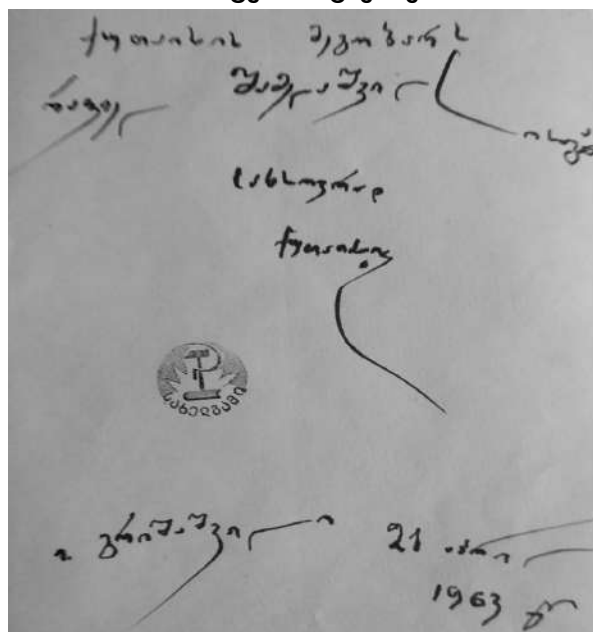
რ. შამელაშვილი

თანამედროვე
 ქართული ენის ლექსიკა

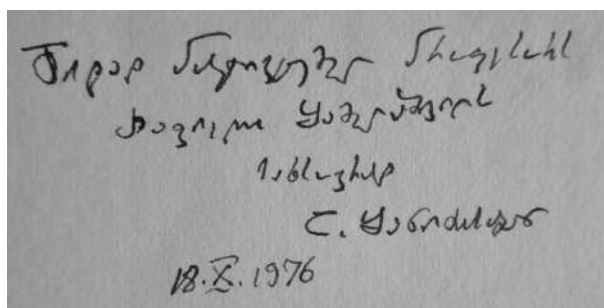
ნაკვეთი IV

დოქტ. ანაბერბეგ ფიქრის შვილი 2 -
 ნიჭიერ ენაშეყრის, ენათმეც.
 დაუტოვებელი მუშაობა, ჭიჭილად შეძენა
 ყორღი მამუკაძის და მონიშნული
 29.01.89 რ. შამელაშვილი

წარწერები რაფიელ შამელაშვილისათვის
ნაჩუქარ წიგნებზე

1963 – იოსებ გრიშაშვილის წარწერა

1976 – აკაკი შანიძის მიძღვნა

[illegible]

1966 - ალ. ღლონტის მიძღვნა

[illegible]

1979 – ა. დავითიანის მიძღვნა

27. IV. 78
 Գրքագրության և գրականության
 թանգարանի խմբակի քարտեզ

1978 – ლ. კვაჭაძის მიძღვნა

რევიზიის
 მისი ნიჭის, ენოქიისა და
 მოქმედების წინააღმდეგ
 25.8.76

1976 – აკაკი გელოვანის მიძღვნა

ქალბატონი ა. გელოვანი
 ჩემი პატივი და პატივი
 აქედან სწორედ გელოვანი
 იყო სწორედ გელოვანი
 19.11.77

1977 – შოთა ქურდაძის მიძღვნა

ქალბატონი ანა ნაყიბიძე
 გელოვანი, გელოვანი გელოვანი
 რევიზიის წინააღმდეგ
 15.12.1979
 ანა ნაყიბიძე - გელოვანი

1979 – ილია მაისურაძის მიძღვნა

პროფ. ბაგდად შამლაშვილს
 აღიარებუდ მქნეხს, დ. იმთხით
 პოლკარს
 გუნდრფუნდარ ს. ციციშვილს
 და კერძო ს. ციციშვილს
 აკეთებ
 1970
 შაქრ

1980 – იური ბიბილეშვილის მიძღვნა

ქვიფა რაფიკოს
 გუნდრფუნდარ ს. ციციშვილს
 და კერძო ს. ციციშვილს
 აკეთებ
 03.03.89.

1989 – გრიგოლ იმნაიშვილის მიძღვნა

გუნდრფუნდარ ს. ციციშვილს
 და კერძო ს. ციციშვილს
 აკეთებ
 3.04.91.

1991 – გუჩა კვარაცხელიას მიძღვნა

რაფიელ შამელაშვილის დაბადების მოწმობა

ШАМЕЛАШВИЛИ **Рафаэл Михайлович**
 ШАМЕЛАШВИЛИ Рафаэл Михайлович (1922, Батуми, СССР – 1994, Тбилиси, Грузия), филолог, лингвист, лексиколог, Д-р филол. наук, проф. (1976). В 1940–46 – в армии. В 1950 окончил Кутаисский пед. ин-т. В 1950–80-х гг. преподавал в Цинццальском (Сталинском) пед. ин-те. С 1970 преп. в Кутаисском пед. ин-те. Занимался исп. происхождения фразеол. выраж. грузин. Азбука ок. 15 н. и 500 европ. и гав. слогов.

ჩანაწერი ებრაულ ენციკლოპედიაში

Навигация

Помочь Циклопедии
Сообщить об ошибке
Форум
Справка
FAQ
Формат статей
Качественные статьи
Случайная статья
Новые страницы
Свежие правки

Инструменты

Ссылки сюда
Связанные правки
Следственные
Версия для печати
Постоянная ссылка

Статья

Обсуждение

Читать

Правка

Рафаэл Михайлович Шамелашвили

Рафаэл Михайлович Шамелашвили — советский и грузинский филолог, лингвист и лексиколог, доктор филологических наук, профессор^[1].

Биография

[править]

Рафаэл Шамелашвили родился в 1922 году в с. Бандза в Грузинской ССР.

В 1940—1946 годах — служил в армии.

В 1950 году окончил Кутаисский педагогический институт.

В 1950—1960-е годы преподавал в Цхинвальском (Сталининском) педагогическом институте.

В 1970 году — профессор.

С 1970 года преподавал в Кутаисском педагогическом институте.

Занимался изучением происхождения фамилий евреев Грузии.

Умер в 1994 году в Кутаиси.

Источники

- ↑ Российская Еврейская Энциклопедия

ცნობები რ. შამელაშვილის შესახებ ციკლოპედიიდან:

რაფიელ შამელაშვილის ორდენები და მედლები

ცნობა სამამულო ომში მიღებული ორდენებისა და მედლების შესახებ

Дата рождения

__._.1922

Место рождения

Грузинская ССР, Гегечкорский р-н, с. Банза

Место призыва

Гегечкорский РВК, Грузинская ССР, Гегечкорский р-н

Воинское звание

гв. сержант; ст. сержант

Награды

Медаль «За отвагу»

Медаль «За боевые заслуги»

Орден Славы III степени

Документы о награждении

Шамелашвили Рафаил Михайлович

Картотека награждений

Медаль «За отвагу» 1944

Медаль «За боевые заслуги» 1945

Орден Славы III степени

Шамелашвили Рафаил Михайлович 1922г.р.

О проекте «Дорога памяти» в Главном Храме Вооруженных сил России

Звание: гв. сержант

Место призыва: Гегечкорский РВК,
Грузинская ССР Гегечкорский р-н

№ записи: 160967018

Архивные документы о данном награждении

I. Приказ(указ) о награждении и сопроводительные
документы к нему

- первая страница приказа или указа

- строка в наградном списке

II. Учетная картотека

- данные в учетной картотеке

Медаль «За отвагу»

документы о награждении

Шамелашвили Рафаел Михайлович

Орден Отечественной войны I степени

Документ в юбилейной картотеке

Дата рождения: __.__.1922

Место рождения: Грузинская ССР, г. Кутаиси

Наименование награды: Орден Отечественной войны I степени

Номер документа: 78

Дата документа: 06.04.1985

Николайшвили Натела Ивановна

Орден Отечественной войны II степени

Документ в юбилейной картотеке

Дата рождения: __.__.1923

Место рождения: Грузинская ССР, Самтредский р-н, с. Дапнари

Наименование награды: Орден Отечественной войны II степени

Номер документа: 78

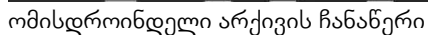
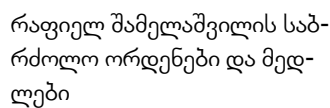
Дата документа: 06.04.1985

Автор документа: Министр обороны СССР

Информация об архиве:

სამამულო ომის პირველი ხა-
რისხის ორდენი

რ. შამელაშვილის მეუღლის, ნათელა
ნიკოლაიშვილის, სამამულო ომის
მეორე ხარისხის ორდენი

9 1985 წ. გ.

15. დახასიათება
ХАРАКТЕРИСТИКА

(დასავალიუფლებლო პირის საწარმოთა, სამეცნიერო, სპორტული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწეობისა)
(производственной, научной, творческой, общественно-производственной деятельности награждаемого)

პროფესორი რაფიელ შიხიძის ძე შაბუღაშვილი, დაბადებული 1922 წელს
(გვამცემის რ. სოფ. ბანძა), სკკპ წევრი 1947 წლიდან, დიდი სამამულო ომის,
შრომისა და კონსტრუქციის ვეტერანია; 1950 წ. - პარტიულობა - დასაწყისი - ქუთაისის
პრენსტიტუტი; სპორტში - წლებში ღრუბლებზე - მარაბუტის - სახელობის -
სტიპენდიას (მყავს მელე - ნ. ნ. კლარიშვილი - რეკლამის - დასაწყისში -
მსახურებელი; შიხიძის - რ. შიხიძის - გიორგი - მცნობის -
კანონიერება).

1960 წელს დაიწყო საკანონმდებლო დისკუსიები, მიმდინარეობს წლები
(1962), ხოლო 1970 წელს მთავრდება გიორგიშვილის მცნობის -
სამეცნიერო ხარისხი და პროფესორის წოდება (1974).

პროფ. რ. შაბუღაშვილი დღემდე კომპლექსურ ენათმეცნიერებას შესაძლებს და
შეძლებს ენათმეცნიერებაში; აქტიურად მონაწილეობს კამპანიებში არსებულ
მეცნიერებათა სფეროს მუშაობაში, უზრუნველყოფს აქტიურად მიმდინარე
მეცნიერო-საგანმანათლებლო, შიხიძის რეკლამის საკანონმდებლო და სადოქტორო
დისკუსიებში, არის ავტორი 150-ზე მეტი შრომისა, რომელთაგან 15 ტომად
წიგნია; შეადგინა და გამოცემა ტექსტის დინამიკური ანალიზისა და დინამი-
კური მოდელირების ისტორიის პროგრამები.

პროფ. რ. შაბუღაშვილის ნაშრომები "გ. ი. დინამიკური სტრუქტურის უნივერსალური
სტრუქტურა" 1970 წ. დაიბეჭდა საკანონმდებლო პრესაში და დიპლომით, ხოლო მის მიერ
შეგანილი დიქციონარი წარმოდგენილია ქართული ენის - ფონეტიკის -
სტრუქტურის - ფონეტიკის - პრესაში.

საწარმოს ან დაწესებულების ხელმძღვანელი
Руководитель предприятия или учреждения
პარტორგანიზაციის მდივანი
Секретарь парторганизации
პროფორგანიზაციის კომიტეტის თავმჯდომარე
Председатель комитета профорганизации

9 1985 წ. გ.

1985 – დახასიათება ჯილდოზე წარსადგენად
(ქუთაისის პედაგოგიური ინსტიტუტი)

ДИПЛОМ ДОКТОРА НАУК

МФА № 000768

Москва 4 мая 1974 г.

Решением
Высшей Аттестационной Комиссии

от 5 марта 1974 г. (протокол № 16)

Шамлашвили Рафаилу Михайловичу
ПРИСУЖДЕНА УЧЕНАЯ СТЕПЕНЬ ДОКТОРА
ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ НАУК

Председатель Высшей
Аттестационной Комиссии
Ученый Секретарь Высшей
Аттестационной Комиссии

В. Смирнов
В. Смирнов

АПШЕСПАП ПРОФЕССОРА

МПР № 020405

Москва 26 марта 1974 г.

Решением
Высшей Аттестационной Комиссии

от 6 декабря 1974 г. (протокол № 58)

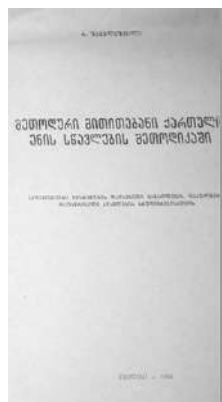
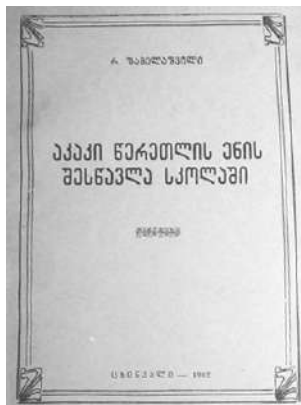
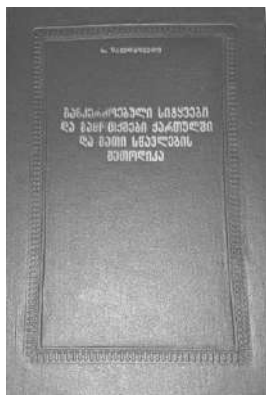
Шамлашвили Тафраны Михайлович
УТВЕРЖДЕН В УЧЕНОМ ЗВАНИИ ПРОФЕССОРА
ПО КАФЕДРЕ
"грузинский язык"

Председатель Высшей
Аттестационной Комиссии
Ученый Секретарь Высшей
Аттестационной Комиссии

А. С. Сидоров
В. И. Виноградов

რაფიელ შამელაშვილის წიგნები

ფოტოსურათები

სოფელ ბანძის სინაგოგა

მშობლები: მიხეილ შამელაშვილი, ფენო სეფიაშვილი

მეგრული ოდა (სწორედ ასეთი იყო სახლი, რომელშიც
დაიბადა და გაიზარდა რ. შამელაშვილი სოფ. ბანძაში).

ეზო და სამზარეულო რაფიელ შამელაშვილის მშობლების
ოჯახის ნასახლარზე (სოფ. ბანძა).

სამამულო ომის წლები

1941 – ლიუბომლი

1945 წელი

1946 წელი

1947 – თანაკურსელებთან ერთად (ნინა რიგში, მარჯვნიდან მეორე)

1949-1950 წლის პედინსტიტუტის გამოშვება
(მარცხნივ, ზევიდან მეორე რიგში)

1949 – ახალშეუღლენი

1943 – ნათელა ნიკოლაიშვილი
20 წლის ასაკში, სამამულო ომის დროს

1953 – რ. შამელაშვილი, ნ. ნიკოლაიშვილი
და ცოლის დისშვილი (ბ. ამალლობელი)

1955 წელი

1956 წელი

1956 – თბილისი, ასპირანტებთან ერთად

1959 – რუსუდანი მამასთან ერთად

1963 – ელენე ნაზარიშვილის ოჯახში: დამსახურებული მასწავლებლის წოდების მილოცვა (მარცხნიდან სხედან: ჯანიკო გაბუნია, ნათელა ნიკოლაიშვილი, ელენე ნაზარიშვილი; დგანან (მარცხნივ) ლილი ნუცუბიძე, (მარჯვნივ) რაფიელ შამელაშვილი.

1964 – ნათელა ნიკოლაიშვილი, რუსუდან შამელაშვილი,
რაფიელ შამელაშვილი

1967 – რ. შამელაშვილი ქალიშვილთან ერთად.

1965 – საქართველოს უმაღლესი სასწავლებლების ქართული ენის კათედრათა მეექვსე რესპუბლიკური სამეცნიერო-მეთოდური კონფერენციის მონაწილეები (მარჯვნიდან მე-6)

1967 წელი – აკაკი შანიძის 80 წლის იუბილე ქ. ცხინვალში. მარცხნიდან დგანან: პროფ. შ. გაფრინდაშვილი, სამხრეთ ოსეთის პედინსტიტუტის რექტორი დოც. პავლე დოგუზოვი, დოც. ოთარ ქაჯაია, დოც. ზურაბ ჭუმბურიძე, პროფ. კოტე ჭრელაშვილი, აკად. აკაკი შანიძე, პროფ. აკაკი ურუშაძე, დოც. ლევან კიკნაძე, დოც. მზექალა შანიძე, დოც. რაფიელ შამელაშვილი, პროფ. შოთა ძიძიგური, პროფ. ივანე იმნაიშვილი, დოც. ვ. ცხოვრებოვი, პროფ. ალექსანდრე ლლონტი, დოც. ვახტანგ ნათაძე, დოც. გ. მამიევი, დოც. ტ. სულაბერიძე.

1967 – აკად. ა. შანიძესთან ერთად

1967 – აკაკი შანიძის 80 წლის იუბილე ქ. ცხინვალში (ბანკეტი): უკან მარცხნივ: ოთარ ქაჯაია, შოთა ძიძიგური, წინ – ალ. ლლონტი, მარჯვნიდან პირველი – რ. შამელაშვილი

1967 – უნივერსიტეტის წინ ენათმეცნიერთა ჯგუფთან ერთად (მესამე რიგში მარჯვნიდან მეორე რ. შამელაშვილი)

1966 – ცხინვალის პედინსტიტუტის სტუდენტებთან
(შუაში: მარცხნივ სამსონ ენუქაშვილი, რაფიელ შამელაშვილი)

1968 – ცხინვალი, პედინსტიტუტის სტუდენტებთან

1975 წელი – თანაკურსელების შეხვედრა პედაგოგიკის დამთავრების 25-ე წლისთავზე: მარცხნიდან მე-2 – რუსუდან შამელაშვილი, მე-5 და მე-6: რაფიელ შამელაშვილი, ნათელა ნიკოლაიშვილი, მარჯვნიდან მე-3 – ოთარ დეისაძე.

1968 – ცხინვალელ სტუდენტებთან ერთად გამოფენაზე

1970 – ცხინვალი, პედინსტიტუტის სტუდენტებთან

1970 წლის 18 თებერვალი – სადოქტორო დისერტაციის დაცვაზე: მარცხნიდან: ვენორი ქვაჩახია, ზურაბ ჭუმბურიძე, ალექსანდრე ლლონტი, შოთა ძიდიგური, გიორგი შალამბერიძე, ნელი იოსავა.

1972 – მასწავლებელთა დახელოვნების კურსებზე: მეორე რიგში მარჯვნიდან მე-4 რ. შამელაშვილი, (გვერდით) ი. ვარლამიშვილი, ვ. ყავლაშვილი.

1970 – ქუთაისი, კონფერენციის მონაწილეებთან
(მარჯვნიდან მე-5)

1973 – რ. შამელაშვილი ქუთაისში ლექციაზე

1976 – ექსკურსიაზე მცხეთაში სტუდენტებთან ერთად.

1977 – აკაკი შანიძის 90 წლის იუბილე, სამტრედია

1977 – (მარცხნიდან) გიორგი გვაზავა, რ. შამელაშვილი, აკაკი შანიძე, ა. შანიძის შვილიშვილი, კორნელი დანელია, მიხეილ ალავეიძე

1975 წლის 9 მაისი, შეხვედრა სამამულო ომის ვეტერანებთან ქუთაისის 24-ე საშუალო სკოლაში
 უკანა რიგში (მესამე): რაფიელ შამელაშვილი; წინ, შუაში – ნათელა ნიკოლაიშვილი.

1980 – კონფერენციაზე გამოსვლა, გორი (ატენი)

1981 – ქუთაისის პედინსტიტუტის პროფესორ-მასწავლებლებთან (სახელმწიფო გამოცდების შემდეგ): პირველ რიგში (მარცხნიდან): ლ. უკლება, ჟ. ფეიქრიშვილი, ზ. ჭუმბურიძე (კომისიის თავმჯდომარე), მ. ქაცარავა, დ. ბრეგაძე; მეორე რიგში: (მეორე) მ. გოშხეთელიანი, ლ. გვენეტაძე, რ. შამელაშვილი, შ. დათუსანი, ბ. ნადირაძე, პ. ვაჭრიძე; მესამე რიგში: ტ. ჭიდეგარია, (მარჯვნიდან პირველი) ო. ჭუმბურიძე.

1982 – ექსკურსიაზე; წინ მარცხნიდან: ო. დეისაძე, თ. უთურგაიძე; მეორე რიგში მარცხნიდან მესამე – ა. მარტიროსოვი, რ. შამელაშვილი, ბოლოს – მ. ალავეიძე, მის უკან – ივ. ქავთარაძე, ზევით უკან – ზ. სარჯველიძე.

1982 წლის 20 ივნისი, ქალიშვილის ქორწილში

1982-1983 სასწავლო წლის (სალამოს განყოფილება) ქართული ენისა და ლიტერატურის სპეციალობის კურსდამთავრებულთა გამოშვების ალბომიდან:

მარცხნიდან (პირველ რიგში): კ. კუბლაშვილი, გ. გვაზავა, გ. ონიანი, რ. შამელაშვილი, ჟ. ფეიქრიშვილი; მეორე რიგში: ვ. ამაღლობელი, ა. კურცხალია, რუსუდან შამელაშვილი-ზექალაშვილი, მ. რეხვიაშვილი, შ. რამიშვილი, ქვემოთ – ო. ჭუმბურიძე

1983 – ქუთაისი: გ. გოგოლაშვილი, რ. შამელაშვილი,
ს. ტყეშელაშვილი, ალ. სირაძე, ო. დეისაძე

1983 წლის დეკემბერი, ბებია და ბაბუა პატარა ბექასთან ერთად.

1983 წლის 1 დეკემბერი

1984 წლის სექტემბერი, ბაბუა ერთი წლის ბექასთან ერთად.

1986 – რაფიელ შამელაშვილი ქალიშვილთან და შვილიშვილებთან, ბექასა და გიორგისთან, ერთად.

1988 წლის 30 იანვარი – აკაკი შანიძის სახელობის ქართული ენის კაბინეტის გახსნა ქუთაისის 33-ე საშუალო სკოლაში
 მარცხნიდან მესამე ზის: დოც. ჟუჟუნა ფეიქრიშვილი; დგანან: პროფ. რაფიელ შამელაშვილი, (მარცხნიდან მე-4) დოც. მიხეილ ალავეიძე.

1988 – ქუთაისის 33-ე სკოლაში ა. შანიძის კაბინეტის გახსნის დროს
(უკან სხედან: უ. ფეიქრიშვილი, ი. რუსაძე)

1988 – ქუთაისის პედინსტიტუტის ეზოში პროფესორ-მასწავლებლებთან ერთად; მარცხნიდან: ე. ბლიაძე, შ. დათუსანი, რ. შამელაშვილი, ო. გვეტაძე, ა. ნიკოლეიშვილი, ვ. ალანია, რ. გოლეითიანი, ი. კუჭუხიძე, გ. მჭედლიძე, ნ. ჩიქობავა, თ. ლოლაძე, (უკან მარჯვნივ) ტ. ქიღვარი

1989 – რაფიელ შამელაშვილი, დეიდაშვილი – რივა (რუთ) სეფიაშვილი, მეუღლე – ნათელა ნიკოლაიშვილი, და – ქეთო შამელაშვილი

1990 – ქუთაისი, თავის ბიბლიოთეკაში (მასთან ერთად ისრაელიდან ჩამოსული სტუმარი ძმისშვილის მეუღლე – დათო ზონენაშვილი)

2021 – ქ. ქუთაისში მერიის კულტურის განყოფილების ინიციატივით მოწყობილი ფოტოგამოფენა: სოლიდარობა ისრაელის სახელმწიფოს და ებრაელ ხალხს. ქუთაისელი ქართველი ებრაელები (გამოფენის ორგანიზატორი ელისო ქაროსანიძე)

პროფ. რაფიელ შამელაშვილი და პროფ. მ. ბინიაშვილი
(ცენტრში, ზედა რიგში)

რაფიელ შამელაშვილისა და ნათელა ნიკოლაიშვილის
საფლავები

დამკაბადონებული
ნანა ღუმბაძე

ყდის დიზაინერი
ირაკლი უშვერიძე

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0186, ა. ჯორჯიძის ქ. №4. ☎: 5(99) 17 22 30; 5(99) 33 52 02

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com